

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**KIRIM TATAR ŞAİRİ BİLÂL MAMBET'İN
DAĞ LALESİ ADLI ESERİNİN DİL VE
ÜSLUP ÖZELLİKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yunus AKTEPE

Danışman

Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

“Kırım Tatar Şairi Bilâl MAMBET’in Dağ Lalesi Adlı Eserinin Dil ve Üslup Özellikleri” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Yunus AKTEPE

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yunus Aktepe'ye ait KIRIM TATAR ŞAİRİ BİLÂL MAMBET'İN DAĞ LALESİ ADLI ESERİNİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalının Türkçe Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Prof. Dr. Arzu Sema
ERTANE BAYDAR

Jüri: Prof. Dr. Suat UNGAN

Jüri: Doç. Dr. Ali ÇİÇEK

KIRIM TATAR ŞAİRİ BİLÂL MAMBET'İN “DAĞ LALESİ” ADLI ESERİNİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Yunus AKTEPE

Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

ÖZET

Kırım Tatar şairi Bilâl Mambet'in “Dağ Lalesi” adlı şiir kitabından hareketle eserin dil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Çalışmanın giriş kısmında Kırım Tatar Türkleri, Kırım Tatar Türkçesi ve Kırım Tatar Edebiyatı'nın önemli şahsiyetlerinden olan eser sahibi Bilâl Mambet'in hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu tez çalışması; şekil bilgisi, üslup ve içerik ile çeviriyazı bölümlerinden oluşmaktadır. Çeviriyazı bölümünde eserde yer alan tüm şiirlerin Kiril alfabesinden Lâtin alfabesine transkripsiyonu gerçekleştirilmiş olup şiirlerin Kiril ve Latin alfabeleriyle yazılmış şekilleri çalışmaya aktarılmıştır. Şekil bilgisi bölümünde eserde mevcut olan şiirler kelime kelime analiz edilerek ekler ve sözcük türleri incelenmiştir. Elde edilen örnekler yapı özelliklerine göre tasnif edilerek sıralanmıştır. Üslup ve içerik bölümünde ise genel olarak şiirler ele alınan konulara göre sınıflandırılmıştır. Şiirlerin şekil özellikleri; nazım birimleri, kafiyeye, redif ve ölçüleri temele alınarak incelenmiştir. Şiirlerde kullanılan kelime hazinesine ve söz sanatlarına değinilerek verilmek istenen iletiler irdelenmiştir. Sonuç bölümünde çalışma neticesinde ulaşılabildiğimiz verilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar Türkçesi, Şekil Bilgisi, Üslup, Dil, Bilâl Mambet, Dağ Lalesi

**CRIMEAN TATAR POET BİLÂL MAMBET'S LANGUAGE AND STYLE
CHARACTERISTICS AS THE NAMED "DAĞ LALESİ"**

Yunus AKTEPE

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences Department of
Turkish Social Sciences and Turkish Language Education M. A. Thesis,
August 2019**

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

ABSTRACT

According to the poetry book of the Crimean Tatar poet Bilal Mambet, the language features and the stylistic features of the work were examined. In the introduction part of the study, information about the life of Bilal Mambet, one of the important figures of Crimean Tatar Turks, Crimean Tatar Turkish and Crimean Tatar literature is given. This thesis study forms style and content and translation. Translated from the Cyrillic alphabet to the Latin alphabet, transcriptions of the poems written in Cyrillic and Latin alphabets were translated into the study. In the section of the form of knowledge, poems which are present in the work are analyzed by word vocabulary and the word types are examined. The obtained samples are classified according to the characteristics of structures. In the style and content section, poems in general were classified according to the topics contained. The shapes of features of poems was examined by taking the base units, rhyme, repeated voice and its dimensions. It is discussed about the vocabulary used in the poems and the words of the speeches. In the conclusion section, the data we can reach as a result of the study are given.

Keywords: Crimean Tatar Turkic, Shape Information, Style, Language, Bilâl Mambet

ÖN SÖZ

Altay dillerinin mensubu, aynı zamanda bu dil grubunda mühim bir yer sahibi olan Türkçe; eşsiz zenginlik emarelerinin neticesi farklı lehçeleri bünyesinde barındırmakta ve bulunduğumuz zamanda da yaşatmaya devam etmektedir. Kırım Tatar Türkçesi de günümüzde köklü bir tarihe ve güçlü bir edebi birikime sahip olmasından ötürü, zengin Türkçe ailesinin müstesna üyelerinden biridir. Ana özellikleri Kıpçak grubuna ait olan Kırım Tatar Türkçesi, zaman içinde başka dillerle etkileşimde bulunmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Özellikle Türk ve dünya tarihi sahnesinde büyük yer edinen Osmanlı Devleti ile Hanlık döneminde gelişen sıkı ilişkiler Oğuz grubu dil özelliklerinin Kırım Tatar Türkçesinde görülmesine yol açmıştır. “Dilde, fikirde, işte birlik.” fikrini öne süren ve İstanbul Türkçesinin edebi dil olması gerektiğini savunan İsmail Gaspıralı’nın başlattığı hareketle Oğuz grubu unsurları Kırım Tatar Türkçesine iyice yerleşmiştir.

Bu tez çalışması, yakın dönem Kırım Tatar edebiyatının önemli şairlerinden Bilâl Mambet’in “Dağ Lalesi” adlı eserinde yer alan tüm şiirlerin dil ve üslup özelliklerinin incelenmesi esasında oluşturulmuştur. Bu sayede irdelenen eser nezdinde Kırım Tatar Türkçesinin şekil bilgisi ve üslup özellikleri ortaya çıkarılacak ve bu hususların açıkça görülmesine katkı sağlanacaktır. Aynı zamanda yapılan bu çalışmanın sonucunda elde edilecek olan gramer özellikleri ve işlenen konuların nitelikleri Türkçe öğretimi açısından, öğretilmeye çalışılan eklerin ve sözcük türlerinin diğer lehçelerde nasıl olduğunun görülmesi hasebiyle daha etkili aktarılmasına vesile olacaktır. Öğretilmeye çalışılan bir ekin Türkçenin diğer lehçelerindeki şeklinin öğrencilere gösterilmesi, öğrencilerin konuya olan dikkatini arttıracak ve öğrenciyi yeni bilgiye heveslendirici nitelikte örnek teşkil edecektir. Bu durum üzerinde durulan konunun somutlaştırılmasını da mümkün kılacaktır. Ayrıca farklı lehçelerde yazılan bir eserin öğrencilere okunması, Türkçenin zenginliği hususunda öğrencide dikkat uyandırmasının yanı sıra mensubu olduğumuz dilde aynı konu ve duyguları sadece nüanslarla ifade edildiğinin görülmesini sağlayacaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde, Kırım Tatar Türkleri, Kırım Tatar Türkçesi ile birlikte üzerinde çalışılan eserin sahibi olan Bilâl Mambet'in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Çeviriyazı bölümünde, eserde yer alan şiirlerin Kiril alfabesinden Latin alfabesine transkripsiyonu gerçekleştirilmiş olup şiirlerin hem Latin alfabesine çevrilmiş şekilleri hem de Kiril alfabesiyle yazılmış hâlleri çalışmaya aktarılmıştır. Şiirler, dijital ortamda Latin alfabesinden tekrar Kiril alfabesine aktarılırken İsa Sarı'nın kendi internet sitesinde yer alan çeviri aracından faydalanılmıştır. Şekil bilgisi bölümünde, eserde mevcut olan tüm şiirler kelime kelime analiz edilip kullanılan ekler ve kelime türleri tespit edilmiştir. Tespit edilen unsurlar fişlenmiş ve daha sonra bu fişler yapı ve kullanım özelliklerine göre tasnif edilerek belirtilmiştir. Üslup bölümünde ise sanatçının şiirlerini oluştururken genel olarak takındığı edebî tavır, üzerinde durduğu konular, şairin dili işleyiş şekli, şiirlerin şekil özellikleri, eserin kelime hazinesi ve kullanılmış olan söz sanatları hakkında bilgi verilmiştir. Üslup kısmındaki çalışma sürecinde de yine eserde yer alan tüm şiirler ayrıca münferit bir incelemeye tabî tutulmuştur.

Fişlenen örneklerde belirtilen ilk numara alınan örneğin eserde yer aldığı sayfa numarasını, ikinci numara ise örneğin belirtilen sayfada bulunduğu satır numarasını göstermektedir. Eserden aktarmış olduğumuz şiirlerin yer aldığı kısımda, orijinal metine ait sayfa numaraları belirtilmiştir. Satır numarası belirlenirken şiirlere dâhil olmayan açıklama ve rakamlar hesaba katılmamıştır. Örnekler, eserin yazımındaki hâllerinden herhangi bir değişiklik yapılmadan oldukları gibi çalışmaya aktarılmıştır.

Tez çalışmasında, eser sahibi Muhterem Bilâl Mambet hakkındaki bilgilere erişmem için yardımlarını esirgemeyen Ankara Kırım Tatar derneğini temsil eden Fethi Giray Beyefendiye, Zera Bekirova Hanımefendiye ve usta şairin kızı Mediha Mambetova Hanımefendiye; desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen değerli eşime ve aileme; bilhassa yüksek lisans eğitimim sürecinde en zor şartlarda dahi pek kıymetli bilgilerini esirgemeyen, öğrettikleriyle Türkçenin engin ufuklarını bizlere gösteren ve aynı zamanda en muteber meslek olan öğretmenliği de tekrar öğreten değerli hocam Sayın Prof. Dr. Arzu Sema Ertane Baydar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yunus AKTEPE

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. Kırım Tatar Türkleri.....	1
2. Kırım Tatar Türkçesi.....	7
3. Bilâl Mambet'in Hayatı, Eserleri Ve Edebî Şahsiyeti.....	13
1. ŞEKİL BİLGİSİ.....	20
1.1. Çekim Ekleri.....	20
1.1.1. İsim Çekim Ekleri.....	20
1.1.1.1. İlgi Eki.....	20
1.1.1.1.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra.....	20
1.1.1.1.2. İyelik Ekinden Sonra.....	21
1.1.1.1.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra.....	21
1.1.1.1.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra.....	21
1.1.1.1.2.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra.....	21
1.1.1.1.2.4. III. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra.....	22
1.1.1.1.3. Çokluk Ekinden Sonra.....	22
1.1.1.1.4. Tamlanan Ekinden Sonra.....	22
1.1.1.2. İyelik Eki.....	22

<i>1.1.1.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Eki</i>	23
<i>1.1.1.2.1.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	23
<i>1.1.1.2.1.2. Çokluk Ekinden Sonra</i>	24
<i>1.1.1.2.1.3. Sıfat-Fiil Ekinden Sonra</i>	24
<i>1.1.1.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Eki</i>	24
<i>1.1.1.2.2.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	24
<i>1.1.1.2.2.2. Çokluk Ekinden Sonra</i>	25
<i>1.1.1.2.2.3. Sıfat-fiil Ekinden Sonra</i>	25
<i>1.1.1.2.3. III. Teklik Şahıs İyelik Eki</i>	26
<i>1.1.1.2.3.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	26
<i>1.1.1.2.3.2. Çokluk Ekinden Sonra</i>	27
<i>1.1.1.2.3.3. Sıfat-fiil Ekinden Sonra</i>	27
<i>1.1.1.2.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki</i>	28
<i>1.1.1.2.4.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	28
<i>1.1.1.2.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Eki</i>	28
<i>1.1.1.2.5.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	29
<i>1.1.1.2.6. III. Çokluk Şahıs İyelik Eki</i>	29
<i>1.1.1.2.6.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	29
<i>1.1.1.2.6.2. Sıfat-Fiil Ekinden Sonra</i>	30
<i>1.1.1.3. Tamlayan Eki</i>	30
<i>1.1.1.3.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	30
<i>1.1.1.3.2. İyelik Ekinden Sonra</i>	31
<i>1.1.1.3.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	31
<i>1.1.1.3.3. Çokluk Ekinden Sonra</i>	31
<i>1.1.1.3.4. Tamlanan Ekinden Sonra</i>	31

1.1.1.4. Tamlanan Eki	32
1.1.1.4.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra	32
1.1.1.4.2. Çokluk Ekinden Sonra	34
1.1.1.4.3. Fiilimsi Ekinden Sonra	34
1.1.1.4.3.1. İsim-fiil Ekinden Sonra	34
1.1.1.4.3.2. Sıfat-fiil Ekinden Sonra	34
1.1.1.5. Hâl Eki	35
1.1.1.5.1. Belirtme Hâli Eki.....	35
1.1.1.5.1.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra.....	35
1.1.1.5.1.2. Tamlanan Ekinden Sonra	36
1.1.1.5.1.3. İyelik Ekinden Sonra	37
1.1.1.5.1.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra	37
1.1.1.5.1.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra	37
1.1.1.5.1.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra.....	38
1.1.1.5.1.3.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra	38
1.1.1.5.1.3.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra.....	38
1.1.1.5.1.3.6. III. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra	39
1.1.1.5.1.4. Çokluk Ekinden Sonra.....	39
1.1.1.5.1.5. Fiilimsi Ekinden Sonra.....	39
1.1.1.5.1.5.1. İsim-Fiil Ekinden Sonra	39
1.1.1.5.1.5.2. Sıfat-Fiil Ekinden Sonra.....	40
1.1.1.5.2. Yönelme Hâli Eki.....	40
1.1.1.5.2.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra.....	40
1.1.1.5.2.2. Tamlanan Ekinden Sonra	42
1.1.1.5.2.3. İyelik Ekinden Sonra	42

<i>1.1.1.5.2.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	42
<i>1.1.1.5.2.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	43
<i>1.1.1.5.2.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	43
<i>1.1.1.5.2.3.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	43
<i>1.1.1.5.2.3.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	43
<i>1.1.1.5.2.4. Çokluk Ekinden Sonra</i>	44
<i>1.1.1.5.2.5. Fiilimsi Ekinden Sonra</i>	44
<i>1.1.1.5.2.5.1. İsim-Fiil Ekinden Sonra</i>	44
<i>1.1.1.5.2.5.2. Sıfat-Fiil Ekinden Sonra</i>	44
<i>1.1.1.5.2.6. Zamir N'sinden Sonra</i>	45
<i>1.1.1.5.3. Bulunma Hâli Eki</i>	45
<i>1.1.1.5.3.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra</i>	45
<i>1.1.1.5.3.2. İyelik Ekinden Sonra</i>	46
<i>1.1.1.5.3.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	46
<i>1.1.1.5.3.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	47
<i>1.1.1.5.3.2.3. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	47
<i>1.1.1.5.3.3. Çokluk Ekinden Sonra</i>	47
<i>1.1.1.5.3.4. Birleşik Zarf-Fiil Ekinin İçinde</i>	48
<i>1.1.1.5.3.5. Zamir N'sinden Sonra</i>	48
<i>1.1.1.5.4. Çıkma Hâli Eki</i>	49
<i>1.1.1.5.4.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra</i>	49
<i>1.1.1.5.4.2. İyelik Ekinden Sonra</i>	50
<i>1.1.1.5.4.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	50
<i>1.1.1.5.4.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	50
<i>1.1.1.5.4.2.3. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	50

<i>1.1.1.5.4.3. Çokluk Ekinden Sonra</i>	51
<i>1.1.1.5.4.4. Fiilimsi Ekinden Sonra</i>	51
<i>1.1.1.5.4.4.1. İsim-Fiil Ekinden Sonra</i>	51
<i>1.1.1.5.4.5. Zamir N'sinden Sonra</i>	51
1.1.1.6. Vasıta Hâli Eki	52
<i>1.1.1.6.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra</i>	52
<i>1.1.1.6.2. Tamlanan Ekinden Sonra</i>	53
<i>1.1.1.6.3. İyelik Ekinden Sonra</i>	53
<i>1.1.1.6.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	53
<i>1.1.1.6.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	53
<i>1.1.1.6.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	53
<i>1.1.1.6.4. Çokluk Ekinden Sonra</i>	54
<i>1.1.1.6.5. İlgî Ekinden Sonra</i>	54
1.1.1.7. Eşitlik Eki.....	54
<i>1.1.1.7.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra</i>	54
<i>1.1.1.7.2. İyelik Ekinden Sonra</i>	55
<i>1.1.1.7.2.1. İyelik II. Teklik Şahıs Ekinden Sonra</i>	55
<i>1.1.1.7.3. Birleşik Zarf-fiil Ekinin İçinde</i>	55
1.1.1.8. Çokluk Eki	55
<i>1.1.1.8.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	55
<i>1.1.1.8.2. Fiilimsi Ekinden Sonra</i>	58
<i>1.1.1.8.2.1. Sıfat-fiil Ekinden Sonra</i>	58
1.1.1.9. Yön Eki	58
1.1.1.10. Zamir N'si	58
<i>1.1.1.10.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	59

<i>1.1.1.10.2. Tamlanan Ekinden Sonra</i>	59
<i>1.1.1.10.3. İyelik Ekinden Sonra</i>	59
<i>1.1.1.10.3.1. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	59
<i>1.1.1.10.3.2. III. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	60
<i>1.1.1.11. İlgi Zamiri</i>	60
<i>1.1.2. Fiil Çekim Ekleri</i>	61
<i>1.1.2.1. Şahıs Eki</i>	61
<i>1.1.2.1.1. I. Teklik Şahıs Eki</i>	61
<i>1.1.2.1.1.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra</i>	62
<i>1.1.2.1.1.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra</i>	62
<i>1.1.2.1.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra</i>	62
<i>1.1.2.1.1.4. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra</i>	63
<i>1.1.2.1.1.5. Dilek-Şart Kipinden Sonra</i>	63
<i>1.1.2.1.2. II. Teklik Şahıs Eki</i>	63
<i>1.1.2.1.2.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra</i>	64
<i>1.1.2.1.2.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra</i>	64
<i>1.1.2.1.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra</i>	64
<i>1.1.2.1.2.4. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra</i>	65
<i>1.1.2.1.2.5. Dilek-Şart Kipinden Sonra</i>	65
<i>1.1.2.1.3. I. Çokluk Şahıs Eki</i>	65
<i>1.1.2.1.3.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra</i>	66
<i>1.1.2.1.3.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra</i>	66
<i>1.1.2.1.3.3. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra</i>	66
<i>1.1.2.1.3.4. Dilek-Şart Kipinden Sonra</i>	66
<i>1.1.2.1.4. II. Çokluk Şahıs Eki</i>	67

1.1.2.1.4.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra	67
1.1.2.1.4.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra	67
1.1.2.1.4.3. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra	67
1.1.2.1.4.4. Emir Kipinden Sonra.....	68
1.1.2.1.5. III. Çokluk Şahıs Eki	68
1.1.2.1.5.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra	68
1.1.2.1.5.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra	69
1.1.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra	69
1.1.2.1.5.4. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra	69
1.1.2.1.5.5. Dilek-Şart Kipinden Sonra	70
1.1.2.1.5.6. Emir Kipinden Sonra.....	70
1.1.2.2. Kip Eki	70
1.1.2.2.1. Haber Kipleri	70
1.1.2.2.1.1. Geniş Zaman Eki	71
1.1.2.2.1.1.1. Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi	72
1.1.2.2.1.2. Şimdiki Zaman Eki	72
1.1.2.2.1.2.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra	72
1.1.2.2.1.2.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra	74
1.1.2.2.1.3. Gelecek Zaman Eki	74
1.1.2.2.1.3.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra	75
1.1.2.2.1.3.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra	75
1.1.2.2.1.4. Bilinen Geçmiş Zaman Eki.....	75
1.1.2.2.1.4.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra	75
1.1.2.2.1.4.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra	77
1.1.2.2.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki	77

<i>1.1.2.2.1.5.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	77
<i>1.1.2.2.1.5.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra</i>	78
<i>1.1.2.2.2. Tasarlama Kipleri</i>	78
<i>1.1.2.2.2.1. Dilek-Şart Kipi</i>	78
<i>1.1.2.2.2.1.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	79
<i>1.1.2.2.2.1.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra</i>	79
<i>1.1.2.2.2.2. Emir Kipi</i>	79
<i>1.1.2.2.2.2.1. Emir Kipinin I. Teklik Şahıs Çekimi</i>	80
<i>1.1.2.2.2.2.2. Emir Kipinin III. Teklik Şahıs Çekimi</i>	80
<i>1.1.2.2.2.2.2.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	80
<i>1.1.2.2.2.2.2.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra</i>	80
<i>1.1.2.2.2.2.3. Emir Kipinin I. Çokluk Şahıs Çekimi</i>	80
<i>1.1.2.2.2.2.4. Emir Kipinin II. Çokluk Şahıs Çekimi</i>	81
<i>1.1.2.2.2.2.5. Emir Kipinin III. Çokluk Şahıs Çekimi</i>	81
<i>1.1.2.2.2.3. Gereklilik Kipi</i>	81
<i>1.1.2.3. Olumsuzluk Eki</i>	82
<i>1.1.2.3.1. Fiilden Sonra Kip Ekinden Önce</i>	82
<i>1.1.2.3.1.1. Geniş Zaman Kipinden Önce</i>	82
<i>1.1.2.3.1.2. Şimdiki Zaman Kipinden Önce</i>	83
<i>1.1.2.3.1.3. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Önce</i>	83
<i>1.1.2.3.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Önce</i>	84
<i>1.1.2.3.1.5. Gelecek Zaman Kipinden Önce</i>	84
<i>1.1.2.3.1.6. Emir Kipinden Önce</i>	84
<i>1.1.2.3.1.7. Dilek-Şart Kipinden Önce</i>	85
<i>1.1.2.3.2. Fiilden Sonra Fiilimsi Ekinden Önce</i>	85

<i>1.1.2.3.2.1. Sıfat-Fiil Ekinden Önce</i>	85
<i>1.1.2.3.2.2. Zarf-Fiil Ekinden Önce</i>	85
<i>1.1.2.3.3. Fiilimsi Ekinden Sonra Fiilden Önce</i>	86
<i>1.1.2.3.3.1. Zarf-Fiil Ekinden Sonra Fiilden Önce</i>	86
<i>1.1.2.4. Soru Eki</i>	86
<i>1.1.2.4.1. Şahıs Ekinden Sonra</i>	86
<i>1.1.2.4.1.1. II. Teklik Şahıs Ekinden Sonra</i>	87
<i>1.1.2.4.1.2. III. Teklik Şahıs Ekinden Sonra</i>	87
<i>1.1.2.4.1.3. I. Çokluk Şahıs Ekinden Sonra</i>	87
<i>1.1.2.4.1.4. II. Çokluk Şahıs Ekinden Sonra</i>	87
<i>1.1.2.4.1.5. III. Çokluk Şahıs Ekinden Sonra</i>	88
<i>1.1.2.4.2. İsimlerin Geniş Zaman Çekiminden Sonra</i>	88
<i>1.1.2.5. Bildirme Eki</i>	88
<i>1.1.2.5.1. İsimlerin Geniş Zaman Çekiminden Sonra</i>	89
<i>1.1.2.5.2. Çokluk Ekinden Sonra</i>	89
<i>1.1.2.5.3. Kip Ekinden Sonra</i>	89
<i>1.1.2.5.3.1. Şimdiki Zaman Ekinden Sonra</i>	89
<i>1.1.2.5.3.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinden Sonra</i>	89
<i>1.1.2.5.4. İyelik Ekinden Sonra</i>	90
<i>1.1.2.5.4.1. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra</i>	90
<i>1.1.2.5.5. Hâl Ekinden Sonra</i>	90
<i>1.1.2.5.5.1. Bulunma Hâli Ekinden Sonra</i>	90
<i>1.1.2.5.5.2. Ayrılma Hâli Ekinden Sonra</i>	90
<i>1.1.2.5.6. İlgi Zamiri Ekinden Sonra</i>	90
<i>1.1.2.6. Fiilimsi Eki</i>	91

<i>1.1.2.6.1. İsim-Fiil Eki</i>	91
<i>1.1.2.6.1.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	91
<i>1.1.2.6.2. Sıfat-Fiil Eki</i>	92
<i>1.1.2.6.2.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	92
<i>1.1.2.6.2.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra</i>	94
<i>1.1.2.6.3. Zarf-Fiil Eki</i>	94
<i>1.1.2.6.3.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra</i>	94
<i>1.1.2.6.3.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra</i>	97
<i>1.1.2.7. Ek Fiil</i>	97
<i>1.1.2.7.1. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Kipi</i>	97
<i>1.1.2.7.1.1. Geniş Zamanın Hikâye Birleşik Çekimi</i>	98
<i>1.1.2.7.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâye Birleşik Çekimi</i>	98
<i>1.1.2.7.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâye Birleşik Çekimi</i>	99
<i>1.1.2.7.1.4. Şart Kipinin Hikâye Birleşik Çekimi</i>	99
<i>1.1.2.7.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi</i>	99
<i>1.1.2.7.2.1. Geniş Zamanın Rivayet Birleşik Çekimi</i>	100
<i>1.1.2.7.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayet Birleşik Çekimi</i>	100
<i>1.1.2.7.2.3. Gelecek Zamanın Rivayet Birleşik Çekimi</i>	100
<i>1.1.2.7.3. Ek Fiilin Şart Kipi</i>	100
<i>1.1.3. Yapım Ekleri</i>	101
<i>1.1.3.1. İsimden İsim Yapan Yapım Eki</i>	101
<i>1.1.3.2. İsimden Fiil Yapan Yapım Eki</i>	105
<i>1.1.3.3. Fiilden İsim Yapan Yapım Eki</i>	107
<i>1.1.3.4. Fiilden Fiil Yapan Yapım Eki</i>	112
<i>1.2. Kelime Türleri</i>	115

1.2.1. Zamirler.....	115
1.2.1.1. Şahıs Zamiri	115
1.2.1.2. İşaret Zamiri	119
1.2.1.3. Soru Zamiri	121
1.2.1.4. Belirsizlik Zamiri	122
1.2.1.5. Dönüşlülük Zamiri	123
1.2.2. Sıfatlar	124
1.2.2.1. Niteleme Sıfatı	124
1.2.2.2. Belirsizlik Sıfatı	139
1.2.2.3. Sayı Sıfatı	142
1.2.2.4. İşaret Sıfatı	144
1.2.2.5. Soru Sıfatı.....	147
1.2.3. Zarflar.....	148
1.2.3.1. Durum Zarfı	148
1.2.3.2. Zaman Zarfı.....	153
1.2.3.3. Miktar Zarfı	156
1.2.3.4. Soru Zarfı	159
1.2.3.5. Yön Zarfı.....	160
1.2.4. Fiilimsiler	160
1.2.4.1. İsim-Fiil.....	160
1.2.4.2. Sıfat-Fiil	165
1.2.4.3. Zarf-Fiil	171
1.2.5. Edatlar	180
1.2.6. Bağlaçlar	184
1.2.7. Ünlemler.....	189

1.2.8. İkilemeler	190
1.2.8.1. Aynen İkilemeler.....	190
1.2.8.2. Eş-Yakın Anlamalı İkilemeler	191
1.2.8.3. Zıt Anlamalı İkilemeler.....	193
1.2.8.4. Pekiştirmeli İkilemeler	193
1.2.9. Birleşik Fiiller	194
1.2.9.1. İsim ve Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller.....	194
1.2.9.2. Deyim Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller	198
1.2.9.3. Fiil ve Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Tasvir Fiiller	202
1.2.10. Birleşik İsimler.....	202
1.2.10.1. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Oluşan Birleşik İsimler	203
1.2.10.2. Sıfat Tamlaması Şeklinde Oluşan Birleşik İsimler	203
2. ÜSLUP VE İÇERİK	204
2.1. İçerik	204
2.1.1. Vatan Sevgisini İşleyen Şiirler.....	204
2.1.2. Millet Temasını İşleyen Şiirler.....	206
2.1.3. Ekim Devrimi Üzerine Yazılan Şiirler.....	207
2.1.4. Doğa Unsurlarını ve Doğa Sevgisini Anlatan Şiirler	208
2.1.5. Dostluk ve İnsan Sevgisini Konu Alan Şiirler	210
2.1.6. Ferdi Temalar Üzerine Yazılan Şiirler	211
2.1.7. Bilim ve Çalışmanın Önemini Anlatan Şiirler	213
2.1.8. Didaktik Unsurlara Ağırlık Verilen Şiirler	214
2.2. Şekil Özellikleri	217
2.2.1. Nazım Birimleri	217
2.2.1.1. Bendleri Eşit Sayıda Mısralarla Yazılan Şiirler	217

2.2.1.1.1. <i>Beyit Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler</i>	217
2.2.1.1.2. <i>Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler</i>	218
2.2.1.1.3. <i>Beşlik Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler</i>	219
2.2.1.1.4. <i>Onluk Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler</i>	219
2.2.1.2. <i>Bendleri Eşit Sayıda Olmayan Mısralarla Yazılan Şiirler</i>	219
2.2.1.2.1. <i>Farklı Benderle Yazılan Düzenli Şiirler</i>	220
2.2.1.2.2. <i>Farklı Benderle Yazılan Düzensiz Şiirler</i>	221
2.2.2. <i>Kafiye</i>	230
2.2.2.1. <i>Yarım Kafiye</i>	231
2.2.2.2. <i>Tam Kafiye</i>	238
2.2.2.3. <i>Zengin Kafiye</i>	249
2.2.2.4. <i>Benzer Sesli Kafiye</i>	254
2.2.2.5. <i>Redif Öncesi Kafiyesizlik</i>	257
2.2.3. <i>Redif</i>	260
2.2.3.1. <i>Ek Tekrarı Şeklinde Kurulan Redif</i>	260
2.2.3.2. <i>Hem Ek Hem Kelime Tekrarı Şeklinde Kurulan Redif</i>	271
2.2.3.3. <i>Kelime Tekrarı Şeklinde Kurulan Redif</i>	273
2.2.4. <i>Ölçü</i>	274
2.2.4.1. <i>Hece Ölçüsüyle Yazılan Şiirler</i>	274
2.2.4.2. <i>Serbest Ölçüyle Yazılan Şiirler</i>	276
2.3. <i>Kelime Hazinesi</i>	279
2.3.1. <i>Şahıs İsimleri</i>	279
2.3.2. <i>Millet İsimleri</i>	280
2.3.3. <i>Yer İsimleri</i>	280
2.3.4. <i>Hayvan İsimleri</i>	281

2.4. Söz Sanatları.....	282
2.4.1. Teşhis	282
2.4.2. Tenasüp	286
2.4.3. İstifham	287
2.4.4. Mübalâğa.....	290
2.4.5. Teşbih.....	292
2.4.6. Telmih	296
2.4.7. Tezat.....	298
2.4.8. Tariz	299
SONUÇ	301
KAYNAKLAR	310
İNTERNET KAYNAKLARI.....	315
3. ŞİİRLER.....	316
3.1. Şiirlerin Latin Alfabesine Aktarılmış Şekilleri	316
3.2. Şiirlerin Kiril Alfabesiyle Yazılmış Şekilleri.....	425

GİRİŞ

1. Kırım Tatar Türkleri

Çalışmamıza temel oluşturan eserin sahibi Bilâl Mambet'in de bir mensubu olduğu Kırım Tatar Türkleri; tarihin çeşitli dönemlerinde oldukça zorlu süreçlerden geçmiş; işgal, soykırım ve sürgün gibi bir milletin tecrübe edebileceği en acı hadiseleri yaşamışlardır.

Kırım Tatarları, 1783 yılında Kırım Hanlığının, Rus Çarlığı tarafından işgalinden sonra değişik dönemlerde, bugünkü Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'ye; 18 Mayıs 1944 sürgünü neticesinde ise Orta-Asya'nın çeşitli bölgelerine, bilhassa da Özbekistan'a yerleşmek zorunda kalmış bir Türk boyudur. (Yüksel, 2005:16)

Yaşamış oldukları bu sürgünlerle her ne kadar millî kimliklerinden ve vatanlarından uzaklaştırılmaya çalışılmışlarsa da Kırım Tatar Türkleri, sahip oldukları köklü geçmişleri ile türlü zorluklara rağmen bu asimilasyon sürecine karşı mücadele etmişlerdir.

Bugün Tatar adı ekseriyetle Kazan Merkez olmak üzere İdil-Ural bölgesinde ve Kırım çevresinde yaşayan bir Türk boyu için kullanılmaktadır. Ancak Tatar sözcüğünün tarihi ile bu sözcüğün bugün ad olduğu halkın tarihi karıştırılmamalıdır. Çünkü Tatar sözcüğü tarihte farklı halklar için kullanılmıştır. Bu halkların hepsinin bugünkü Tatarların atası olduğunu söylemek mümkün değildir. Tatar adının tarihte hangi halklar için kullanıldığı konusunda pek çok araştırmacı görüş bildirmiştir. Bu görüşler iki halkı işaret etmektedir: Moğol, Türk. Tatar adına Türk dilinde ilk olarak "Orhon Yazıtları"nda rastlıyoruz. Kül Tigin Yazıtı'nın doğu yüzünde "Otuz Tatar"lardan, Bilge Kağan Abidesi'nin doğu yüzünde ise "Tokuz-Tatar"lardan söz edilir. (Kerimoğlu, 2014:19)

Tatar Türklerinin maruz kaldıkları sürgünler neticesinde sonradan yerleştikleri veya yerleştirildikleri bölgeler arasında günümüz Türkiye toprakları da yer almaktadır.

Bugün Anadolu'da (özellikle Eskişehir, Konya, Ankara) hâlâ kendini Tatar olarak adlandıran topluluklar yaşamaktadır. Peter A. Andrews Türkiye'de yaşayan Tatarları üç gruba ayırır. Bunlardan ilki Batı-Sibiryaya Tatarcası konuşan Özbek Tatarlarıdır. İkinci grup olan Kırım Tatarları ise Kırım Tatarcası konuşurlar. Üçüncü grup ise Nogayca konuşan Nogay Tatarlarıdır. (Kerimoğlu, 2014:21)

Doğu Avrupa'da, Karadeniz'in kuzey kıyı kesiminde yer alan ve Karadeniz ile Azak Denizi tarafından çevrelenen bir yarımada olan Kırım'daki Türk varlığı oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Bu köklü tarih, aslında Kırım Tatarlarının bugün dahi sürdürmüş oldukları vatan mücadelesinde onlara haklı ve kuvvetli bir dayanak oluşturması bakımından önem arz etmektedir.

Kırım'daki Türk varlığı M.Ö. VII. yüzyıla, Sakalara kadar uzanmaktadır. Daha sonra Hun, Bulgar, Avar, Hazar ve Peçenek Türkleri Kırım ve çevresinde etkili olmuşlardır. Aynı dönemlerde Kırım'da Sarmatların, Alanların, Greklerin, Bizans'ın ve Slav kabilelerinin de izler bıraktıkları bilinmektedir. Çok önemli bir geçiş noktasında yer alan Kırım, tarihin bu döneminde de pek çok dilin, kültürün ve farklı milletlerin yan yana yaşadığı bir merkez olmuştur. (Kurat, 1992:7-64)

Bütün bu çeşitliliğe rağmen Türk varlığı gibi, Türk dili ve kültürü de Kırım'da ayakta kalmayı başarmıştır. Fakat bugüne kadar, bu döneme ait Türkçe bir yazılı belge tespit edilememiştir. Bundan dolayı söz konusu zaman dilimini, Türk dilinin Kırım'da konuşma dili olarak kullanıldığı dönem şeklinde değerlendirmek uygun olacaktır. (Özkan, 2008:524)

MS. IV. yüzyıldan itibaren çeşitli Türk boylarının Kırım'a göçleriyle Türk ili hâline gelmeye başlayan Kırım, XI-XII. yüzyıllarda Kıpçakların bu bölgeye yerleşmeleriyle bazı kıyı şehirleri haricinde, bir Türk ülkesi olmuştur. XIII. yüzyıldan itibaren Altın-Orda devletinin bir ili olan Kırım, XV. yüzyılın başlarında, Altın-Orda devletinin dağılma sürecine girmesiyle, Kırım Hanlığı olarak müstakil bir devlet hâline gelmiştir. I. Hacı Geray'dan sonra tahta geçen I. Mengli Geray döneminde ise, Osmanlı devletine bağlanmış ve hızla gelişip büyümeye başlamıştır. (Yüksel, 2005:16)

14. yüzyılda ve 15. yüzyılın başlarında Volga kıyısındaki Saray şehrinde hüküm süren Tatar hanları, kendilerini Kırım'ın hâkimi olarak gördüler. Bu iddialarını da Kırım ve bozkır eyaletine valiler tayin ederek ispatladılar. Valilik merkezi sonradan ismi eski Kırım olan Solhat şehriydi. Bu şehir, 15. yüzyılın ortasında Giray hanedanı kuruluncaya kadar yarımada'daki Tatar merkezi olarak kaldı. Mollaları, şeyhleri ve kadıları bulunan camilerin, tekkelerin ve medreselerin bulunduğu bir dini merkezdi. (Fisher, 2009:15)

Osmanlı egemenliğinin Kırım'da son bulmasıyla beraber Kırım Türkleri için tarihin sancılı dönemleri de başlamıştır. Bu dönemden itibaren Kırım'daki Türk varlığı ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalmış ve bilhassa Ruslar tarafından farklı uygulama ve çeşitli aralıklarla baskı rejimine maruz bırakılmıştır.

Ancak, 1769-1774 Türk-Rus savaşı sonucu imzalanan Küçük Kaynarca anlaşması ile Kırım Hanlığı, Osmanlı himayesinden çıkarılmış ve 1783 yılında Rus çarlığının işgaliyle de bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu dönemden itibaren fasıllarla Osmanlı topraklarına, bilhassa bugünkü Romanya ve Bulgaristan'ın bir kısmını içine alan Dobruca bölgesine, kitleler hâlinde göçler yaşamaya başlanmıştır. (Yüksel, 2005:16)

19 Nisan 1783'te Çariçe II. Yekaterina yayınladığı bir manifesto ile Kırım Tatar Hanlığı'nın ortadan kalktığını ve onun arazilerinin Rusya İmparatorluğu'na ilhak ettiğini ilân etti. (Kırımlı, 1996:6)

İlhakın ilk yıllarından itibaren Kırım Türkleri, Anadolu'ya ve Türk hâkimiyetindeki Balkanlar'a, özellikle Romanya ve Bulgaristan'a göçmeye başlamıştır. 1792'de başlayan ilk göç dalgasında 300.000 kişi göç etmiş, ancak 1860-1863 ve 1874-1875 yılları arasında yaşanan ikinci göç dalgasında bu sayı 1 milyonu, 1891-1902 yılları arasındaki son göç dalgasında ise 1 milyon 200 bini bulmuştur. Boşalan Türk köylerine Rus, Ukrayna, Alman, Yahudi, Rum gibi değişik milletlerden insanlar yerleştirilmiş, böylece Türk nüfusu genel nüfusun önce yarısına sonra üçte birine, 1926 nüfus sayımına göre de dörtte birine düşürülmüştür. (İnalçık, Bala; 1997:744)

Rusya'nın o dönem hâkimiyet altına aldığı bütün coğrafyaları etkilemiş olan 1917 Devrimi, Kırım Tatar Türkleri için de bağımsızlık fırsatı yaratmış ancak; uzun ve sancılı yıllardan sonra ilân edilen bu bağımsızlık kısa ömürlü olmuştur.

1917 devrimi neticesinde, Kırım halkı tarafından oluşturulan Kurultay, 26 Mart 1917 tarihinde Numan Çelebi Cihan'ın başkanlığında Kırım Halk Cumhuriyetini ilân ederek Kırım Millî Hükümetini kurduysa da bu hükümet, kısa zaman içinde bertaraf edilmiş ve Kırım Tatarları kısa bir zaman için kazandıkları bağımsızlıklarını tekrar kaybetmişlerdir. (Yüksel, 2005:16)

18 Ekim 1921'de bir kararname ile Veli İbrahim başkanlığında Kırım Sovyet Cumhuriyeti kurulur ve 1928 yılına kadar bu cumhuriyet devam ettirilir. 1918'den beri sistemli olarak Kırım'a Yahudi nüfus yerleştirilir ve 1928'den sonra da burada bir Yahudî Cumhuriyeti kurulması için çalışmalar yapılır. Bu duruma karşı çıkan aydınlar Kırım dışına sürülür, bir kısmı da öldürülür. 1928-31 yılları arasında ellerinden toprakları alınan kırk bin civarındaki Kırım Tatarı Urallara sürgün edilir. (Kültür Bakanlığı, 1999:20)

SSCB'nin özellikle Kırım Tatar Türklerine karşı uygulamış olduğu katı politikalar, haksız sürgün ve mesnetsiz idam kararları ile zulüm boyutuna ulaşmış ve Kırım Tatarlarına tarifi mümkün olmayan acılar yaşatmıştır.

1 Şubat 1931 tarihinde SSCB Merkez İdare Komitesi ve Yüksek Sovyet Prezidyumu kararnamesi uyarınca "kulak" olarak adlandırılan toprak sahibi köylüler, bir yere toplanır ve kurşuna dizilir, sağ kalanları da sürgüne gönderilir. Sibiry'a'daki çeşitli bölgelere ve çalışma kamplarına gönderilenler arasındaki Kırım Tatarlarının sayısı 35-40 bini bulur. Gerçekte rejim, ideolojisine aykırı gördüğü herkesi "kulak" diye adlandırıp yok edilir. Kulakların sürgün edilmelerinin sona erdiği 1933 yılında, toplam 1.317.000 kişi topraklarından zorla çıkarılarak ülkenin başka yerlerine gönderilir. Bazıları idam edilir, bazıları da toplama kamplarına gönderilir. Milyonlarca insan, bu kamplarda korkunç şartlarda çalıştırılır ve çoğu kısa sürede ölür. (Bozkurt, 2007:224);

18 Mayıs 1944 tarihinde ise, toplu olarak Türkistan içlerine sürgüne gönderilmişlerdir. 1989 tarihinden itibaren Kırım'a dönmeye başlamışlarsa da bugün Kırım'a ancak 350.000 civarında Kırım Tatarı dönebilmiştir ki, bu da Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin nüfusunun %10'udur. Ukrayna Cumhuriyetine bağlı bir muhtar cumhuriyet olan Kırım'da yaşayan Kırım Türkleri, kendi içlerinde teşkilatlanarak 2 Mayıs 1989 tarihinde Kırım Tatar Millî Meclisini kurmuşlardır. Bu süreçte, tiyatrolarını, kütüphanelerini, millî mekteplerini ve üniversitelerini açarak, Kırım'ı müstakil bir vatan yapma yolunda mücadelelerini sürdürmektedirler. (Yüksel, 2005:16)

SSCB'nin dağılmasından önce Moskova'nın emriyle Kırım'ı SSCB'nin Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Birlik Antlaşması'nın iştirakçisi statüsüne getirmek amacıyla 20 Ocak 1991'de bir referandum düzenlenir. "Evet" ile sonuçlanan referandum Kırım Tatarlarının itirazlarına rağmen Ukrayna Yüksek Sovyet'i tarafından onaylanır ve 12 Şubat 1991'de Kırım Özerk Cumhuriyeti kurulur. Sürgünün 50. yıldönümünde 1994'te Ukrayna ve Kırım'daki resmî otoriteler "18 Mayıs'ı" resmen matem günü ilân ederek Tatarlara haksızlık yapıldığını kabul etmiş olur. Bugün sürgünden sonra hayatta kalabilen ve vatan Kırım'a dönebilme başarısını gösteren yaklaşık 300.000 Kırım Tatarı, çadır kentlerde yaşamakta, millî ve kültürel kimliklerini koruyup yaşatmaya çalışmakta, sosyo-ekonomik meselelere göğüs gererek hayatlarını sürdürmektedir. (Kerimoğlu, 2014:14)

Kırım Türklüğü, özellikle son iki yüz yılda büyük felaketlerle sarsılmasına rağmen yetiştirdiği aydınlarla sadece kendi kaderini değiştirmeye çalışmamış, bütün Türklüğün dil ve kültür varlığını bütünleştirme idealinin de merkezi olmuştur. (Özkan, 2008:533)

Kırım'daki Türk varlığının etkisini azaltmak ve hatta Türk adını bölgede yok etmek adına, Kırım'da yıllar boyunca egemenlik kuran hükümetler tarafından bu emelleri gerçekleştirmeye dönük nüfus politikaları uygulanmıştır.

1979 nüfus sayımına kadar hiçbir nüfus sayımında açıklanmayan Kırım Türklerinin nüfusu, 1989 nüfus sayımında 268.379 olarak bildirilmiştir. Bu nüfusun % 51'i Özbekistan'da, %16,5'i Kırım'da, % 8'i Rusya Federasyonu'nda bulunmaktaydı.

Geri kalan kısmı ise Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Gürcistan, Azerbaycan gibi ülkelere dağılmış durumdadır. Aynı nüfus sayımına göre 2.136.000 kişinin yaşadığı Kırım'ın nüfusunun % 70'e yakını Rus, % 25'ten fazlası ise Ukrayndır. (Özkan, 2008:524)

Kırım Türkleri son çeyrek asırda 1944 sürgününün yaralarını sarma yolunda önemli adımlar atmışlardır. Eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Kırımlıların % 80'e yakını, yurtlarına dönmeyi başarmıştır. 2001 yılı nüfus sayımına göre Özbekistan'daki Tatar nüfusu, 25 milyonu aşmış ülke nüfusunun % 1,5'i olarak gösterilmektedir, ancak bu oranın yarıdan fazlasının Kazan Tatarı olduğu dikkate alınırsa bu ülkedeki Kırım Tatarlarının sayısının çok azaldığı anlaşılır. (Baycaun, 2001:7)

Rusya Federasyonu'nda ise Kırım Tatarlarının sayısı 4 bin kadardır. Bir iddiaya göre de Kırım dışında olup, eski SSCB cumhuriyetlerinde yaşayan Kırım Tatarlarının sayısı, yaklaşık olarak, 200-250 bin kişidir. Sartlar uygun hale geldiğinde bu nüfusun % 96'sı Kırım'a dönme arzusu taşımaktadır. (Özkan, 2008:528)

Kırım'da Kırım Tatar Türkçesi dışında bir kaç Türk dili kolu daha bulunmaktadır. Karadeniz'in kuzeyinde teşekkül edip bugün artık kullanılmayan Gregoryan Kıpçak Türkçesi Ermeni alfabesi ve Kıpçak Türkçesiyle yazılmış bir tarihî Türk dili koludur. Karadeniz sahil boyunda farklı yerleşim merkezlerinde yaşayan Uruumlardan Kırım'da bulunanlar, 1944 sürgününde Kırım Tatarlarıyla birlikte sürgüne uğramışlardır. Kullandıkları dil Kırım Tatar Türkçesine yakındır. Musevîliğin Karaylık inancına mensup Karayların ve Talmudist Museviliğe bağlı Kırımçakların Türkçeleri de Kırım Tatar Türkçesi gibi Kıpçak grubuna girmektedir. Geçmişte önemli izler bırakmakla birlikte bugün artık bu iki Türk dili kolu da tamamen kaybolma noktasına gelmiştir. (Özkan, 2007:153-167)

Günümüzde dahi birçok devletin farklı politik hedefleri sebebiyle üzerinde siyasi çekişmelerin yaşandığı Kırım bölgesinde, Tatar Türkleri vatan mücadelesini sürdürmekte ve bu bölgedeki varlığını dünya kamuoyuna kabul ettirmeye gayret etmektedirler.

2. Kırım Tatar Türkçesi

Bilâl Mambet'in *Dağ Lalesi* adlı eserinin de yazılmış olduğu Kırım Tatar Türkçesi, Türkçe ailesinin mühim ve müstesna üyelerinden biridir. Tarihî ve edebî birikimi güçlü olan Kırım Tatar Türkçesi, günümüzde Kırım merkez olmak üzere farklı bölgelerde konuşma ve yazı dili olarak etkin bir kullanım alanına sahiptir.

Kırım Türkçesi; Kırım, Özbekistan, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde dağılmış olarak yaşayan Kırım Türklerinin dilidir. Kırım ve Özbekistan'da yaşayan Kırım Türkleri, konuşma dillerinin yanısıra, yazı dili olarak Orta Yolak ağzını, Romanya'da yaşayanlar ise, Kıpçak Türkçesinin hâkim olduğu Çöl ağzını kullanmaktadırlar. Türkiye'de de, Yalı Boyu ve Orta Yolak ağzı, Türkiye Türkçesine çok yakın olduğu için unutulmuş olmakla birlikte, Çöl ağzı yaşlılar arasında ve köylerde konuşulmaktadır. (Yüksel, 2005:13)

Türk yazı dilinin miladı Orhon Yazıtları'dır. Bu yazıtlarda kullanılan dil, ortak bir yazı dilidir. Boylar arasındaki konuşma farklılıkları henüz yazıya geçirilmemiştir. Bugün yazı dili olarak kullanılan Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi vb. yazı dillerinin temel özelliklerini yazıtlarda görmek mümkündür. Tatar Türkçesi de sözcük hazinesi, biçim bilgisi ve cümle bilgisi bakımından abidelerde kullanılan dil ile paralellik gösterir. (Kerimoğlu, 2014:39);

Kırım Tatar Türkçesi; Türkçenin lehçeleri üzerine yapılan sınıflandırma çalışmalarında dil bilimciler tarafından, yapılmış olan sınıflandırma çalışmasının temel niteliğine göre, farklı başlıklar altında kategorize edilmiştir.

W. Radloff, tasnifinde Tatar Türkçesini "Batı Şiveleri" üst başlığı altında inceler. A. Samoyloviç ise Tatar Türkçesine "tav- grubu, kıpçak, kuzeybatı" adını verdiği grup içerisinde yer verir. Kavme göre tasnif yapan L. Ligeti, Tatar Türkçesini "Kıpçak dilleri" içerisinde değerlendirir. N. A. Baskakov Tatar Türkçesini, "Türk Dillerinin Batı Hun Dalı" üst başlığının altında yer verdiği "Kıpçak grubu"na dâhil eder. R. R. Arat ise "tav grubu" içerisinde "şimal şivelerine" yer verir. "Çuvaş-Türk dillerini" ses özelliklerine göre 12 gruba ayıran T. Tekin, Tatar Türkçesini "tawlı" grubuna dâhil eder. C. Schönig tasnif denemesinde ölçü olarak sadece fonetik

özelliklerin, coğrafyanın ve “genetik” akrabalıkların alınmasının doğru olmadığını belirtir. Yazar Tatar Türkçesinin özelliklerini Kıpçak ve Kuzey Türkçesi başlıkları altında inceler.

Görüldüğü gibi, Tatar Türkçesi coğrafyaya göre yapılan tasniflerde Türkçenin “Kuzey (kuzey-batı)” grubuna, kavme göre yapılan tasniflerde “Kıpçak (Kıpçak-Bulgar)” grubuna, ses özelliklerine dayanan tasniflerde ise “tav-tavlı” grubuna dâhil edilmektedir. Bugün Tatar Türkçesi iki büyük bölüme ayrılmıştır: Kırım Tatarcası, Kazan Tatarcası. Kırım Tatarcası hem Kıpçak hem de Oğuz Türkçesi özellikleri gösterir. (Kerimoğlu, 2014:41)

Osmanlı Devleti’nin Kırım’da uzun süre hâkimiyet kurmuş olması, özellikle İstanbul Türkçesi etkilerinin ve Oğuz Türkçesine ait unsurların Kırım Tatar Türkçesinde yoğun bir biçimde görülmesine neden olmuştur. İki bölge arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin yoğun olması, tarih ve soy birliği gibi sebepler bu etkileşimi arttırmıştır.

Yüzlerce yıl Osmanlı Devleti ile iç içe yaşamış olan Kırım Hanlığı’nda Kıpçak Türkleri yanında Oğuz Türklerinin de yerleşik halkın içinde yer alması, tabii olarak Kırım’da hem Kıpçak Türkçesinin, hem Oğuz Türkçesinin, hem de Kıpçak-Oğuz Türkçesi karışımı konuşma dillerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu durumu dikkate alan Türkologların bir kısmı Kırım’da konuşulan Kırım Türkçesi ağızlarını da sınıflandırmışlardır. (Yüksel, 2005:17)

Kırım yazı dili ve edebiyatı, Kırım Türklerinin geçirdiği siyasî ve sosyal dönemlere göre yedi ana dönemde incelenmektedir:

1. Altınordu dönemi: XIII. yüzyıldan Kıpçak esaslı yazı diliyle kaleme alınmış metinlerle başlayıp Osmanlı etkisinin başladığı XV. yüzyıla kadar olan dönem.
2. Hanlık dönemi: XV.-XVIII. yüzyıllar arasında Osmanlı etkisinde ve Osmanlı Türkçesiyle gelişen edebiyat.
3. Rus istilası dönemi: 1783’te Rus istilasıyla başlayan ve 1883’te Tercüman gazetesinin çıkmasına kadar süren dönem.

4. Tercüman dönemi: Rus istilasının yüzüncü yılına denk gelen 1883'te Tercüman gazetesinin ilk sayısının çıktığı tarihle başlayan ve 1905 Rusya Meşrutiyet devrimine kadar süren dönem.
5. 1905-1917 dönemi: Meşrutiyet devriminden 1917 Ekim devrimine kadar olan dönem.
6. 1917-1944 dönemi: Sovyet devriminden 1944 sürgününe kadar olan dönem.
7. 1944 sonrasında günümüze kadar olan dönem: Sürgün yıllarından vatan Kırım'a dönüş yıllarına kadar olan dönem. (Yüksel, 1992:685)

Kırım Tatar Türkçesi yazı dilinde, tarihî ve siyasî çeşitli sebeplerle zaman içinde değişiklikler olmuştur. Kırım Türklerinin sosyal, siyasî ve tarihî hayatlarını büyük oranda etkileyen dönemlere göre, Kırım Tatar Türkçesi yazı dili de zaman zaman farklı özellikler göstermiştir.

Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Türkçesinde, tabî olarak Kırım Hanlığının ilk yıllarında, Kıpçak Türkçesinin hâkim olduğu bir yazı dili kullanılıyordu. Ancak, I. Mengli Geray'ın Fatih Sultan Mehmet ile anlaşarak Kırım'ın Osmanlı Devletine bağlanmasından sonra, İstanbul Türkçesinin edebî, hatta resmî dil haline geldiği görülür. Bu dönemde gerek Kırım hanlarının şiirlerinde, gerekse hanların haricindeki şairlerin şiirlerinde kullanılan dil, İstanbul Türkçesidir.

Kırım Hanlığı'nın 1783 yılında işgal edilmesinden sonra yüz yıl süren uzun ve karanlık dönemde yazılan bir iki kitaptan biri olan, Kırım Tatarca-Rusça konuşma kitabında, kullanılan dil de İstanbul Türkçesidir.

İsmail Gaspıralı, 22 Nisan 1883 yılında çıkardığı "Tercüman" gazetesinde ve daha önce neşrettiği risalelerde de İstanbul Türkçesi kullanmıştır.

1905 inkılâbının getirdiği özgürlük ortamı içinde, İstanbul'da okuyan öğrencilerin, İsmail Gaspıralı'nın "Tercüman" gazetesinde yetiştirdiği Kırım Tatarı aydınların ve Gaspıralı'nın açtığı okullarda öğretmenlik yapmaya gelen öğretmenlerin yarattığı atmosferde, İstanbul Türkçesi edebî dil olarak yeniden işlek bir hale gelmiştir.

1917 devriminden sonra ise, Kırım'daki aydınlar arasında, 1922 ve 1924 yıllarında edebî dille ilgili ciddi bir tartışma ortamı yaratılmış ve 1928'de Akmesic'te toplanan "Kırım Tatar Edebî Dilinin İmlâsı Üzerine Birinci İlmî Konferansı"nda step ve dağ bölgeleri arasında kalan şeridin, Orta Yolak ağzı da denen Bahçesaray ağzının yazı dili olmasına karar verilmiştir.

Kırım Tatar Türkçesi, tarihî süreçte farklı alfabelerle yazıya geçirilmiştir. Uzun bir müddet özellikle İslâm etkisiyle Arap alfabesi, daha sonra kısa bir süre Latin alfabesi kullanılmıştır. Nihai olarak dönemin Sovyet rejiminin de etkisiyle Kiril alfabesine geçilmiştir. Kiril alfabesi, Kırım Tatar Türkçesinde günümüzde de resmî alfabe olarak kullanılmaktadır.

Kırım Tatarları, Hanlık döneminden itibaren Arap alfabesini kullanmışlarsa da, 1924 yılından sonra Arap alfabesinden Lâtin alfabesine geçiş konusunda ciddi tartışmalar yapılmış, bu tartışmalar neticelenmeden, 1929'da Merkezî hükümetin baskısıyla 31 harfli Lâtin alfabesine geçilmiştir. Aslında Kiril alfabesi ile Lâtin alfabesinin karışımından teşekkül eden bu alfabe ile ders kitabı olarak Kırım Tatarcası gramerleri de basılmıştır. 1938 yılında ise, Stalin döneminde hazırlanan bir kanunla bütün Slav olmayan (Ermenice ve Gürcüce hariç) dillerde olduğu gibi, Kırım Türkçesinde de Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmıştır.

Kırım Türkleri, 1991 yılında topladıkları Millî Kurultaylarında, Latin alfabesinin kullanılmasını kabul etmişlerse de, imkânsızlıklar sebebiyle, bu karar tam olarak uygulanamamaktadır. (Yüksel, 2005:19)

Bugünkü yazı dili, 1930'lu yılların ortalarında yeniden düzenlenmiş, Kiril alfabesinin kabulünden sonra da son şeklini almıştır. (Sevortyan, 1966:234) Böylece 1930'lu yıllara kadar Güney ağzına, yani Oğuz esaslı bir ağza dayanan Kırım Tatar Türkçesi yazı dili, 1930'lu yıllardan itibaren Merkez ağzına, yani Kıpçak esaslı bir ağza dayalı olarak gelişmiştir. (Özkan, 2008:531)

Kırım Tatar Türkçesinde sözlü edebiyat geleneği de yazılı edebiyat kadar zengin ve çeşitlidir. Kırım Tatar Türkçesi, farklı türlerde sözlü edebiyat ürünlerine bünyesinde yer vermiştir ve bu geleneği sürdürmeye de devam etmektedir.

Uğradıkları felâketler yüzünden dillerini ve kültürlerini yasatma konusunda büyük zorluklar yasayan Kırım Tatar Türklerinin çok zengin bir destan gelenekleri bulunmaktadır. Çin, mâni, masal, atasözü gibi edebî mahsûllerin yanında, değişik varyantları Kazak, Özbek, Karakalpak, Nogay Türklerinde de bulunan ve zulme karşı çıkışı, doğruluk ve adalet temalarını anlatan Çora-batır, Koplandı-batır, Eseybatır, Edige, Er-targın gibi epik destanlar ile sevgiyle mücadele azmini bütünlestiren Narkamıs, Kozı Körpes, Bayan Sulu, Boz-Yiğit gibi lirik-epik destanlar 1896 yılında Radloff, 1980 yılında da Cafer Bekirov tarafından derlenmiş ve yayımlanmıştır.

1783'te yaşanan Rus işgalinden sonra Rus zulmünü ve göç hikâyelerini anlatan anonim eserler çoğalmış, ayrıca tekkelerde ve dinî çevrelerde gelişen dinî ve mistik bir edebiyat anlayışı ön plana çıkmıştır. *Ak Topraklar* olarak bilinen Osmanlı topraklarına yönelik göçlerin yaşandığı 1880 yılına kadar olan dönemde, edebiyat kaday olarak anılan âşıkların göç hikâyelerini anlatan türkülerinden ibarettir. Bu döneme ait İstemi'nin Kefe Destanı, halk arasında bugün de yaygın olarak bilinmektedir. Kırım Tatar Türkçesinin sözlü kaynaklarını yazıya geçirme çabaları günümüzde de devam etmektedir. Dilâver Osman ve Cemil Karik'in 2005'te yayımlanan *Kırım'ın Çöl Yırları* adlı 124 sayfalık eseriyle 50 kadar yır, Kırım Tatar Türkçesinin Çöl ağzı da denilen kuzey bölgesinde kullanılan ağzıyla ve Lâtin alfabesiyle yazıya geçirilmiştir. (Özkan, 2008:526)

Kazan Tatar ve Türkiye Türkleri ile ortaklıklar gösteren Yusuf ve Züleyha, Leyla ve Mecnûn, Seyyit Battal, Ahmediye, Muhammediye, Kesik Baş, Yunus Emre ilâhileri, Köroğlu, Âşık Garip, Âşık Kerem, Nasreddin Hoca diğer sözlü edebiyat zenginliklerindedir. Edebiyatın diğer alanlarında da Kırım Tatar Türkleri, Kazan ve İstanbul kaynaklı eserleri yakından izlemişlerdir. (Araslı, 1970:478-487)

Kırım Tatar Türklerinin tarihlerinde ciddi tahribat sebebi olan sürgün, işgal ve soykırım gibi felaketler şüphesiz Kırım Tatar Türkçesini de derinden etkilemiştir. Bu konu üzerinde yapılan çalışmalar ile köklü bir geçmişi olan Kırım Tatar Türkçesi, bu unsurların verdiği zararlardan arındırılmaya çalışılmıştır.

Bazı problemlere rağmen 1944'te Kırım Türkleri sürgüne uğratılıncaya kadar Kırım Tatar Türkçesi Kırım'ın ikinci resmî dili olarak hem eğitim hem de kültür alanında oldukça etkiliydi. Ancak sürgün ve felaketler Kırım'daki her şey gibi, Kırım Türkçesini de tahrip etmiş ve Kırimlılar uzun süre ana dilleriyle eğitim yapma imkânından mahrum kalmışlardır. Bu uygulama 1965 yılına kadar sürmüştür. Kırım Tatar Türkçesinin okullarda öğretilmesi, 1967 yılında Kırım Türklerinin haksız yere sürgün edildiklerinin resmen kabul edilmesinden sonra, Özbekistan'da Taşkent'teki Nizami Devlet Pedagoji Enstitüsü'nde bir Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmasıyla yeniden başlamıştır. (Kırimlı, 1989:39)

Bugün artık önemli bir bölümü Kırım'a yerleşen Kırimlılar, ana dillerini daha iyi öğrenip geliştirilebilmek için 1991 yılında Simferepol (Akmescit) Üniversitesi'nde bir Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü açmaya karar vermişlerdir. Bu bölüme 1995 yılına kadar her yıl 50 öğrenci alınmaktaydı, 1996'dan sonra 30 öğrenci alınmaya başlanmıştır. Ayrıca 1994 yılında açılan Kırım Devlet Sanayi Pedagoji Enstitüsü'nde okuyan öğrencilerin yarısından fazlası Kırım Tatar Türklerindedir. 1997 yılı itibariyle Kırım'da 1834 öğrencinin okuduğu ve 166 öğretmenin görev aldığı 6 millî okul açılmıştır. Ancak bu okullarda da ana dili dersleri dışında bütün dersler Rusça olarak anlatılmaktadır. Türkiye Türkçesi kurslarının da verildiği bu okulların 1.-3. sınıflarında 5, 4.-6. sınıflarında 6, 7. sınıflarında 5, 8. sınıflarında 4, 11. sınıflarında 5 saat ana dili dersi verilmektedir. 35 binden fazla Kırım Türkü de, okul bulamadığından Rus okullarında okumaktadır. Bu okullarda, 8 Türkün bulunduğu sınıflara Kırım Tatar Türkçesi dersleri konulmaktadır. Bu tür sınıfların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. (Yüksel, 1997:1524-1525)

Mevcut zamanda Kırım Tatar Türklerinin, vatanları olan Kırım üzerindeki haklarının gasp edilmemesi ve ilerleyen zamanlarda tarih içerisinde yaşamış oldukları facialara tekrar maruz kalmamaları adına Türkçenin ehemmiyeti aşikârdır. Bu bilinçle Kırım Tatar Türkçesinin her anlamda korunması ve canlılığını kaybetmemesi için farklı alanlarda çalışmaların yapılması önem arz etmektedir

3. Bilâl Mambet'in Hayatı, Eserleri Ve Edebî Şahsiyeti

Şair, yazar, gazeteci Bilâl Mambet (Bilâl Bekir oğlu Mambet); 1935 yılında Şubat ayının 2'sinde, Kırım'ın Sudak bölgesi civarındaki Koz köyünde doğdu. Dokuz yaşında iken halkı ile birlikte Semerkand'a sürgün edildi. Sürgünün ilk yıllarında Özbekistan'ın Semerkand şehrinde Kattakurgan bölgesindeki Kçük Min köyünde yaşadı. Evvela Qaradarya bölgesi Kattaming tarım üretim bölgesindeki orta mektepte tahsil gördü. Daha sonra 1959 yılında Semerkand Kooperatif Enstitüsü Mühendislik ve Teknoloji Fakültesindeki eğitimini tamamladı. Çırçırorg'a mühendis-tekнолог olarak tayin edildi. 1961 yılında Taşkent şehrine geçti ve oradaki Cemaat Aşı İdarelerinde çalıştı. Lâkin enstitüde eğitimini aldığı "gıda" zanaatı sahasında pek az çalıştı. Enstitüde almış olduğu bilgi esasında "Qırımtatar Yemekleri" isimli gayet kıymetli bir kitap hazırlayıp çıkardı.

Bilâl Mambet bütün ömrünü edebiyata bağışladı. Okulda geçirdiği zamandan itibaren edebiyata yöneldi. "Baba Sevgisi" adlı birinci şiiri 1954 yılında "Lenin Yolu" adlı Semerkand Vilayet Gazetesinde yayımlandı. 1957 senesinde ise şairin bir kısım şiirleri "Lenin Bayrağı" gazetesinde basıldı. 1965 yılında kendisinin yayınlamaya başladığı şiirleri ile başta mahallî basında, gittikçe il ve ülke basınında tanınmaya başladı. Aynı sene mektuplar kısmına bölüm müdürü olarak davet edildiği, Kırım Türkçesiyle yayınlanmaya başlayan "Lenin Bayrağı" gazetesinin sayfalarında yazmaya devam etti. Bu gazetede bir müddet devam ettikten sonra Taşkent'te yayımlanan Kırım milli oyun ve türkü dergisi olan "Haytama"da faaliyet gösterdi.

Şairin ilk şiir kitabı olan "Yağmur" 1970 senesinde çıktı. Daha sonra Bilâl Mambet'i kendisi yapan nazım eserleri, şairin "Anamnın Türküsü (1973)", "Baar Nağmeleri (1975)", "Tılsımlı Sandıq (1977)", "Töpemizde Küneş (1981)", "Yapraq Üstünde Tamçılar (1983)", "Dağ Lalesi (1985)", "Menim İstegim (1988)" ve "Qoz Efsanesi (1995)" isimlerindeki şiir kitaplarında yer aldı.

Bilâl Mambet, esasen bütün hayatı boyunca edebî alanlarda çalışmasına rağmen Ticaret Enstitüsünde eğitimini aldığı gıda bölümünü de ihmal etmedi. Bilâl Mambet'in yemek tariflerinden ibaret olan kitabı "Qırımtatar Yemekleri", 1990

yılında Taşkent’te toplatıldı. Aynı sene şair Kırım’a davet edildi ve daha sonra adı “Kırım” olarak değiştirilen “Dostluk” gazetesinde çalışmaya başladı. Gazetede, Kırım Tatarlarının sürgünü, vatanına dönüşü, yerleşme ile ilgili sorunları ele aldığı bir dizi makale yayınladı. 1995 yılında sağlık durumunun elvermemesi nedeniyle emekli oldu.

Şairin cömert, güzel ve aynı zamanda hikmetli kaleminden şiirler, türküler, efsaneler, masallar, politik makaleler doğdu. Kendi eserlerinin büyük kısmını çocuklara adadı. “Papiy Gölü” isimli kitabı 1971 yılında, “Medihanın Tayçığı” da 1979 senesinde basıldı. Ayrıca Özbek Türkçesi ve Rusça eserler de kaleme alan şairin; Özbek Türkçesi ile yazdığı “Ali ile Ayuv” ve Rusça olan kitabı “Kön Ozornoy” 1986 yılında neşredildi.

2008 yılında sanatkârın çocuklar için yazdığı efsaneleri toplu hâlde “Dağ Çoqrağı” adlı kitapta basıldı. Kitapta şairin otuzdan fazla efsanesi yer almıştır. Bu eserlerde aslında vatanperverlik, halkperverlik gibi gayeler öne sürülmüştür. Kitaptaki eserler çocuklara anavatana, halka, hayata sevgi ve dosta sadıklık gibi duyguları aşılacaktır.

Şairin vefatından sonra “Kerem ve Aslı” destanı 2013 senesinde onun kızı Media Mambet’in çabaları neticesinde yüz altmış saifeli kitap olarak “Qırımdeoquvpedneşir” tarafından yayımlandı. 2017 yılında ise şairin nazım eserlerinden oluşan “Çoqraq” adlı derleme kitabı İ. Gaspıralı adına hayat buldu. Derleme kitap dört yüz altmış üç sayfadan oluşmaktadır. Kitapta gösterilen eserler esasen “Qıymetli Vatanım”, “Muteber Anam”, “Qanımsın, Canımsın, Yırlarım”, “Aziz Dostlarıma”, “Baar Levhaları”, “Çöl Şiirleri”, “Kavkaz Şiirleri Defterinden”, “Qavpat Şiirleri”, “Duyğularım” ve son olarak çocuklar için yazılan “Sırlı Sandıq Açıldı” bölümlerinden sunulmuştur. Kitabın sonunda ise “Tezaytımlar” ve “Tapmacalar” verilmektedir.

Şair 1978 yılından itibaren SSCB Yazarlar Birliğinin, 1993 yılından beri ise Ukrayna Milli Yazarlar Birliğinin üyesidir.

Bilâl Mambet’in şiirlerinden çeşitli besteciler tarafından güzel türküler oluşturuldu. Bu türküler Kırım bülbülü Sabriye Erecepova’nın, Özbekistan bülbülü

Muhabbat Şameyava'nın ve belli başlı sanatkârların repertuarlarında yer aldı. Zaten şairin kendi de yalıboylulara has, tatlı bir sesle pekçok klasik Kırım halk türkülerini söylüyordu. O, Kuran-ı Kerim'den sureleri ya da Yunus Emre şiirlerinden ilahileri kaide ile icra ettiğinde dinleyiciler kendini mucizevi bir algıda hissedirdi. 1988 senesinde Moskova'daki "Bütünüttifaq" kaset firması tarafından, Bilâl Mambet icrasında kadim Kırım halk klasik türkülerini kayda alındı. Sonradan onlardan bazıları "Qırımların Muzıka Mirasından" ismi altında yüksek baskı sayısı ile çıkan kasette yer aldı. Eski tarihi kasetlere Bilâl Mambet icrasındaki "Kerem ve Aslıhan", "Aşık Ğarib", "Köroğlu" destanlarından numuneler ve şair tarafından kaide ile icra edilen Kuran-ı Kerim'den sureler aktarıldı.

Şairin mesajlarını anlamak için; vatana ve onun doğasına, tabiat bağrında bulunan bütün bitkilere, cümle insanlığa, diğer bir deyişle çevredeki bütün varlıklara sevgi dolu kalple ve aynı zamanda merhametli göz ile bakılmalıdır. Bununla birlikte iman da sağlam olmalıdır. Aksi hâlde şairi ve onun kalbinden tutuşup çıkan nazım satırlarını, ondaki derin ve gizli felsefeyi anlamak güç olur.

Bol ve açık gönüllü zatı alîleri, resmi devlet idarelerinde çalışmakla beraber gece-gündüz olsun, yolda-izde olsun kalemmini usanmadan hep harekete geçirdi. Bilâl Mambet; güzelliği seven, nazik duygulu, imanlı bir şahıstı. İki kız çocuk babası olan Bilâl Mambet, yaşamının son yıllarında eşi, ilk kadın Kırım Tatar roman yazarı, Uriye Edemova ile Akmescit (Simferopol) Marino bölgesinde yaşadı. 2009 senesi Nisan 27'de ağır ve devamlı hastalıktan sonra Akmescit şehri Marino kasabasında kendisinin yapmış olduğu evinde vefat etti.

Bilâl Mambet; ailesine, hayatına dair bir kısım bilgileri ve bilhassa halk edebiyatına bakış açısını kendi ifadeleriyle şöyle anlatmaktadır:

"Orta mektepte okuduğumda sınıfımızın bütün çocukları edebiyat derslerinde benim zihnimin keskinliğine, onlar öyle sayıyorlardı, şaşırıyorlardı. Yani ben bizlere ezberlemek için verilen büyük, küçük nasıl boyutta olursa olsun şiiri dikkatlice bir iki kere okuyup çıkar çıkmaz onu bir tamam ezberliyordum.

Günlerin birinde hocamız beni tahtaya çağırđı ve “Vadileri çayav kezdiginde” adlı dört yüz satıra yakın eseri ezberleyip okumamı talep etti.

Ben, kırk dereden su getirip oturmam, doğrusunu söyledim. “Unutmuşum, ezberlemedim.” dedim.

Hoca pek endişelendi ve bana balaban bir “2” notunu bağısladı.

O vakit benimle aynı sırada oturan çocuk yerinden kalkıp durdu ve:

-Hocam, Bilâl’e iki vermeyiniz. Dersimiz bittikten sonra, siz ondan bu eseri isteyiniz, mutlaka “5” notunu alır.- dedi.

Dostum yanılmamıştı. İş öyle de olup çıktı. Hoca sorduğunda ben onun başından sonuna kadar bir kerecik bile dinlemedim. Dilime eserin sözleri su gibi akıp gelmekteydi. Hocam endişelenmedi, gülümsedi:

-Bu vakit içinde sen bu eseri nasıl edip böyle güzel ezberledin?- deyip sordu.

Ben, bilmiyorum manasında omuzlarımı sıktım.

Bu suale o zaman anam Ayşe Seithalil Kızı şöyle cevap vermişti. “Baba hüneri çocuğa mirastır.” Senin deden Memet Bilâl Oğlu, yani lakabıyla söyleyince Aşık Memet çokça çınları, manileri, latifeleri, halk türkülerini bilinen bir sırada “Çora Batır”, “Edige”, “Aşık Ğarip”, “Tahir ve Zöre”, “Ferhad ve Şirin”, “Arzı ve Ğamber”, “Seitbattal Ğazı”, “Şahismail”, “Köy oğlu”, “Kence Osman”, “Kerem ve Aslıhan”, “Leyla ve Mecnun”, “Aygül”, “Qözükürpeç ve Bayansuluv” gibi yiemiden fazla halk destanını da ezberden bilen insanmış. İşte onda olan kabiliyet sana da keçmiş.

Memet Bilâl oğlu 1904 senesi Rus-Yapon muhaberesine katılıyor. Port Arturda ağır yaralanıyor. İki ayağından ayrı kalan dedem geçinmenin yollarını düşünmüş.

Çocukluktan türkü söylemeye, saz çalmaya hevesli olduğu için toylarda, düğünlerde saz çalıp türkü söylemeye başlamış. Çok sürmeden halk arasında Aşık Memet adını kazanmış. Babam Bekir Memet de destanların çoğunu ezberden biliyordu.

Aslında 1898 senesi doğan, gençliği çarizm devrinde geçen babam Bekir Memet mektep görmemiş. Kendi köyünde çobanlık yapmış. Sürgünlük yıllarında Semerkand vilayeti Qattaqurğan bölgesindeki Lenin mahallesinde yaşadık. Babam onda kendisinin çobanlık zanaatını güttü. Lakin ablam Şefika Memet ile benim enstitü bitirmemizi çok istiyordu. Bizler onun isteğini yerine getirmeye çalıştık. İkimiz de Semerkand şehrinde Ticaret Enstitüsünde okuduk. Ben 1959 senesi bu enstitünün Mühendis Teknoloji, ablam ise İktisat bölümünü bitirdik. O zamanlar Kırım-Tatar gençliği olan bizler orta mektepten sonra kendi istediğimiz enstitüde değil de, siyasi sebeplerden dolayı kabul edebilen okul yurtlarına sokuluyorduk. Bu sebepten dolayı ben enstitünün verdiği zanaat dalında çok çalışmadım. 1965 senesi edebiyata olan sevgim beni Taşkent'e "Lenin Bayrağı" gazetesine alıp geldi.

Orada bana Şamil Aladin, Yusuf Bolat, Abdullah Dermenci, Reşid Murad gibi edebiyatımızın ünlü simalarıyla çalışmak nasip oldu.

Onlardan doğmuş edebiyatımızı, dilimizi derince öğrenmeye uğraştım. Yani bu dergâh bana ikinci enstitü vazifesini eda etti.

O vakit ben yol uzak, maddi açıdan bayağı sıkıntı olduğuna bakmadan Qattaqurğan'da yaşayan ana-babamlara eşim Uriye ile beraber sık sık varıyor ve çok zamanlar sabaha kadar babamın ezberden okuduğu destanları dinliyorduk. Bazen ise anam, babam ve bizler şu destanlardan alınan türküleri söylüyorduk. Ağam Mecit ise kendisinin hoş sesli mandolinasıyla bize ritim tutuyordu.

Babam Bekir'in ağzından enstitü talebesi olunca yazıp aldığım destanların kıymetini o zaman daha da derince anlayıp başlamıştım. Babam Aşık Memet'in oğlu, çoban Aşık Bekir yirmiden fazla halk destanlarını ezberden okuyan, bilen bir insandı. Bu cevherleri öğrenme işiyle ciddi uğraşmaya başladım. Hem bu hareketlerimin boşa gitmediğini anladım. Onların eserimde öz ifadesini düşündüğünü, benim kıymetli okuyucularım iyi biliyor olsa gerek.

Geçmişin sedası sayılan halk ağız yaratıcılığı esasen asırlar boyunca halk tarafından yaratılıp, nesilden nesile aktarılıp, culalanıp gelen zenginliktir.

Epik eserler esasen ikiye ayrılır: kahramanî ve içtimaî durmuş, yani lirik-epik eserler, bize belli ki, “Çorabatır”, “Kör oğlu”, “Edige” gibi kahramanî eserlerin baş mevzusu adiy halkın menfaati için savaşılan kahramanların cesurluğunu anlatıyor.

“Tairnen Zöre”, Qözükürpeç ve Bayansuluv”, “Aşık Ğarip”, “Kerem ve Aslıhan” gibi lirik-epik eserlerin esas maksadı insanlığın en mukaddes duygusu sevgiyi anlamak için verilen savaşı göstermektir.

Bizler çeşitli kaynaklarda, yani folklora ait kitaplarda, dersliklerde bir sıra destanlar verildiğini iyi biliyoruz, lakin “Kerem ve Aslıhan” hakkında bu vakte kadar bir malumata sahip değiliz demek mümkün. Destanı, 2000 senesi Akmescit’in Marinoda kasabaları için çıkarılan “Qasaba” gazetesinde basmaya başlamıştık. Lakin sonuna kadar çıkaramadık. Bu destan diğerlerinden kendi kölemi büyük olması ile de fark ediyor. Eser İsfihan vilayeti pafışahının oğlu Kerem ve onun hazinedarı Keşişin kızı Aslıhan ile ikisinin ateşli sevgisi hakkındadır.

Bu sevgiye karşı çıkan keşiş kızını Keremden kurtarmak için vilayetten vilayete, ülkeden ülkeye göçüp duruyor. Sevgilisini kısırdırıp onun peşinden giden Kerem dostu Sofu ile Aslıhan’ı yalnız yolculardan değil hatta yüksek dağlardan, ormanlardan soruyor, saz çalıyor, türkü söylüyor.

Şunu ayrıca kabul etmek istiyorum ki, destanın babam Bekir Memet’in ağızından nasıl yazıp aldıysam, okuyuculara da öyle de takdim etmek istedim. Destan Sudak şivesine ait şekilde veriliyor.

Misal için aşağıdaki satırlara dikkat ediyoruz:

“Geldim ise kene turmi giderim,

Eşqım qantarını çeker giderim.

Yanıqlayım bir suv içer giderim,

Bir suv ver içeyim, göl sizin olsun.”

Destanı okurken biz yerli yerinde kullanılan birçok atalar sözlerine, ınlara, manilere rasgeliyoruz. Bunlar, destanın mundericesini aydınlatmada güçlü tesir ediyorlar. Ondaki beyitler bedî, tasvirî ve manevî manadan yükseltiliyor. Onları okuyan insanda büyük etkilenme meydana gelir.”

1. ŞEKİL BİLGİSİ

1.1. Çekim Ekleri

Çalışmanın bu bölümünde çekim ekleri, isimlere ve fiillere geliş şekillerine göre iki ana başlıkta ele alınmış olup yapım ekleri için de ayrı bir başlık açılmıştır. Her üç başlıkta da niteliklerine göre ekler irdelenmiştir.

1.1.1. İsim Çekim Ekleri

İsime gelen ekler; ilgi, iyelik, tamlayan, tamlanan, hâl, vasıta, eşitlik, çokluk, yön eki, zamir n'si ve ilgi zamiri olmak üzere toplam on bir ayrı başlıkta gösterilmiştir. Bu sınıflandırma yapılırken eserde kullanılmış olan bütün ekler dikkate alınmış ve isim kategorisindeki sözcüklerin aldığı tüm ekler çalışmaya yansıtılmıştır.

1.1.1.1. İlgi Eki

İlgi eki; üçüncü teklik şahıs, belirsizlik ve soru zamirlerinden sonra /+nİñ/ şekliyle kullanılmıştır. İsimlerin kök ve gövdelerinden sonra da bu kullanıma devam edilmiş ancak; ikinci teklik ile ikinci çokluk şahıs zamirlerinden sonra ek, /+İñ/ şekliyle de kullanılmıştır. Ekin birinci teklik ve birinci çokluk şahıs zamirlerinden sonraki kullanımını ise /+İm/ şeklinde olmuştur.

1.1.1.1.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+nİñ/

onİñ (22/8); erkesniñ (40/7); kimseniñ (120/1); kimniñ (124/9);

/+İñ/

seniñ (4/15); siziñ (5/11);

/+İm/

menim (5/24); bizim (6/16);

1.1.1.1.2. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.1.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nİñ/

hayalimniñ (17/21); şiiirimniñ (18/5); közümiñ (35/2); qomşumniñ (49/27);
yüregimniñ (87/10); dostumniñ (127/7); babamniñ (153/1);

1.1.1.1.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nİñ/

resimiñniñ (87/10); sesiñniñ (125/18);

1.1.1.1.2.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nİñ/

özünüñ (22/26); sözüniñ (23/10); yaresiniñ (56/15); yüzünüñ (60/9); közüniñ (60/13);

1.1.1.1.2.4. III. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nİñ/

halqlarınıñ (40/33);

1.1.1.1.3. Çokluk Ekinden Sonra

/+nİñ/

askerlerniñ (42/21); dostlarınıñ (49/26); quşçıqlarınıñ (77/10); qızlarınıñ (80/21); yaşlarınıñ (87/13); quşlarınıñ (89/9); çoqlarınıñ (120/11); dülberlerniñ (156/24); olarınıñ (162/5); devlerniñ (179/17);

1.1.1.1.4. Tamlanan Ekinden Sonra

/+nİñ/

başqasınıñ (173/24);

1.1.1.2. İyelik Eki

İyelik eki birinci teklik, ikinci teklik, üçüncü teklik, birinci çokluk, ikinci çokluk ve üçüncü çokluk olmak üzere her bir şahıs için ayrı başlıklarda incelenmiştir.

1.1.1.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Eki

Eserde birinci teklik şahıs iyelik ekinin isim kök veya gövdelerinden, çokluk ekinden ve sıfat-fiil ekinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Ek her kullanımında /+m/ şekliyle hayat bulmuş olup herhangi bir ünsüz harften sonra kullanıldığında ise ekten önce “I” sesi türemiştir.

1.1.1.2.1.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+m/

kadâm (5/8); ağam (5/9); qomşum (5/17); bahıtlım (6/26); odama (27/1); anamnen (27/23); qarşıma (27/25); toplantım (28/19); danem (34/9); anam (37/4); mevzum (57/17); qaşlım (91/21); sevgilimni (94/8); urbam (106/15); çeremden (107/16); babam (117/17); yekânem (143/2); Allam (152/22);

/+(I)m/

vatan(i)m (4/1); halq(i)mnen (4/4); öz(ü)mni (4/7); söz(ü)mni (4/9); yurt(u)mda (4/23); nesl(i)mde (5/3); taqdir(i)m (5/10); can(i)m (5/14); dost(u)m (5/16); ev(i)m (5/24); qız(i)m (7/11); niyet(i)m (9/24); köks(ü)m (9/25); ökünç(i)m (9/25); baar(i)mde (16/22); yır(i)ma (16/24); ruh(u)ma (16/24); aql(i)ma (17/7), hayal(i)mniñ (17/21); seviml(i)mnen (17/28); şiir(i)mnen (17/31); aql(i)ma (18/13); gönül(ü)m (19/5); yaşlığ(i)m (19/8); yer(i)m (20/17); qalb(i)mde (27/32); yan(i)mda (28/2); toprağ(i)m (30/10); qan(i)mni (30/13); qardaş(i)m (30/17); ses(i)m (31/7); gençliğ(i)m (48/20); hatr(i)mda (48/23); isteg(i)m (55/16); defter(i)m (57/18); beden(i)m (73/11); al(i)mni (73/11); yol(u)mda (73/12); yüreg(i)m (73/15); bet(i)me (73/16); gönl(ü)mde (81/14); güzel(i)m (87/25); avuç(i)m (88/11); aql(i)mda (89/31); yıldız(i)m (93/14); qulağ(i)mda (94/7); keyf(i)m (100/26); evlâd(i)m (107/18); devran(i)mni (109/33); sağ(i)ma (125/33); oy(u)mni (126/27); sır(i)m (127/1); asker(i)me (130/31); Qarahana(i)m (130/32); maral(i)m (142/34);

1.1.1.2.1.2. Çokluk Ekinden Sonra

/+(I)m/

isler**(i)m** (4/15); sırlar**(ı)m** (9/22); dostlar**(ı)m** (16/20); oylar**(ı)mnı** (17/25); künler**(i)m** (47/3); sözler**(i)me** (93/2); eller**(i)m** (105/11);

1.1.1.2.1.3. Sıfat-Fiil Ekinden Sonra

/+(I)m/

aytqan**(ı)m** (32/29);

1.1.1.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Eki

Eserde ikinci teklik şahıs iyelik ekinin isim kök veya gövdelerinden, çokluk ekinden ve sıfat-fiil ekinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Ek, her kullanımında /+ñ/ şekliyle hayat bulmuş olup herhangi bir ünsüz harften sonra kullanıldığında ise “I” sesi türemiştir. İyelik ikinci teklik şahıs ekinin damak n’si ile oluşturulması Kıpçak Türkçesinin dil özelliklerinin esere yansıtılmasının bir kanıtı olarak düşünülebilir.

1.1.1.2.2.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+ñ/

anañ**mı** (14/7); çevreñ**ı** (41/17); silâñ**ı** (42/13); töpeñ**den** (47/18); boyañ**da** (54/14); külküñ**den** (81/14); qapıñ**ı** (82/2); qopqañ**ı** (90/20); kendiñ**ı** (90/21); sevgiliñ**ı** (91/5); çereñ**e** (91/6); sevgiñ**ini** (92/1); ülkeñ**e** (168/22);

/+(I)ñ/

suv(u)ñnen (4/7); bağr(i)ñda (4/8); yaq(i)ñ (4/14); sol(u)ñda (8/2); taqdir(i)ñ (8/13); yer(i)ñ (8/17); ög(ü)ñde (8/19); emeg(i)ñ (8/20); bayram(i)ñ (8/31); devran(i)ñ (8/34); baylıg(i)ñnı (9/13); yurt(u)ñ (9/27); yan(i)ñda (10/9); yanağ(i)ñ (14/3); benz(i)ñ (14/5); iş(i)ñnen (16/19); yol(u)ñnı (19/20); ömr(ü)ñni (19/21); öz(ü)ñce (22/28); el(i)ñni (26/1); köz(ü)ñni (26/11); qalb(i)ñde (32/6); şahs(i)ñ (32/11); yüz(ü)ñe (32/14); art(i)ñda (33/8); vatan(i)ñ (33/11); son(u)ñdan (37/20); qanat(i)ñ (41/13); kuş(u)ñ (41/15); ğayret(i)ñden (42/3); menzil(i)ñ (42/4); umit(i)ñni (42/15); ses(i)ñni (46/16); küreş(i)ñ (48/34); çağ(i)ñda (53/28); baş(i)ñda (54/10); fırç(i)ñda (54/14); aenk(i)ñ (54/18); köks(ü)ñde (54/27); qan(i)ñda (56/5); ad(i)ñnı (57/24); dudağ(i)ñ (76/9); vaqt(i)ñ (81/2); çıray(i)ñ (81/16); resim(i)ñniñ (87/10); bebeğ(i)ñde (87/10); el(i)ñni (88/11); aşq(i)ñdan (88/15); cevab(i)ñnı (93/4); baqış(i)ñ (93/6); ad(i)ñnı (95/9); ayat(i)ñ (124/23); kökreg(i)ñde (135/19); maqsad(i)ñ (177/15); şart(i)ñ (180/36); ten(i)ñde (183/32);

1.1.1.2.2.2. Çokluk Ekinden Sonra

/+(I)ñ/

çöllər(i)ñ (4/12); bağlar(i)ñ (4/12); halqlar(i)ñ (4/13); yollar(i)ñ (4/14); dağlar(i)ñ (4/14); fikirlər(i)ñ (8/33); közçiklər(i)ñ (14/4); dostlar(i)ñ (32/9); yırlar(i)ñnen (54/19); düşmanlar(i)ñ (54/25); közler(i)ñ (76/8); izler(i)ñ (82/5); kezgenlər(i)ñ (83/16);

1.1.1.2.2.3. Sıfat-fül Ekinden Sonra

/+(I)ñ/

yaptıg(i)ñ (12/7); yazdıg(i)ñ (54/2); keçtiğ(i)ñ (54/8);

1.1.1.2.3. III. Teklik Şahıs İyelik Eki

Eserde üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin isim kök veya gövdelerinden, çokluk ekinden ve sıfat-fiil ekinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Ek her kullanımında /+I/ şekliyle hayat bulmuş olup herhangi bir ünsüz harften sonra kullanıldığında ise “s” sesi türemiştir.

1.1.1.2.3.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+I/

buğavı (4/22); namı (11/24); dostımnen (14/27); elinde (15/25); çırayı (16/2); başını (16/5); yerine (16/6); qanatınen (17/21); atınen (18/5); törüne (22/8); özünüñ (22/26); izinden (22/26); artında (23/20); peşinden (24/16); balların (27/13); evlâdın (27/18); işinden (28/21); qalbini (29/7); közün (29/23); mektubi (33/18); túbünden (33/20); safdaşınen (35/7); yolu (35/13); soyun (38/10); namusın (38/19); aqqımı (39/4); elinde (39/14); qolunda (39/34); tili (40/8); ili (40/12); tonundan (40/30); ümidi (40/34); yurtuna (43/18); ihtiyarı (44/18); peşinden (44/27); cebinde (45/26); ecelin (49/1); ruhi (54/12); vatani (57/13); güzelliği (57/17); planı (59/21); mucibi (59/21); resimi (60/9); burunu (60/12); bağışı (60/15); yüregın (61/2); emiri (61/3); yeri (61/7); kişnevi (61/27); ecelin (61/29); adı (64/7); üneri (68/4); bülbüline (76/11); qavalı (80/9); qolunda (97/9); yüzünüñ (97/12); boğazından (98/11); nefreti (100/4); kostümün (117/28); yardım (120/2); qalemını (120/5); izi (120/11); qanı (122/12); qabiri (124/10); meşali (125/1); bağı (126/15); sözünen (133/33); kölmegin (142/8); degerin (144/19); tüfegin (146/3); aqlına (150/13); malı (153/33); mülki (153/34); taqatı (153/35); belinde (153/35); tayağı (154/2); barqı (154/6); fesi (155/24); qaranfili (155/26); quşağı (156/31); kürküni (157/16); sureti (159/13); beti (159/14); qararın (168/23); sağına (169/16); soluna (169/17); ğayretine (171/33); alın (174/20); tarafı (174/22); elçigi (175/22); saçını (175/23); boğçaçığı (176/15); tañı (176/26); büyüğü (180/32); sırn (181/19); gönlünü (181/27); küçünen (182/30);

/+sI/

manası (23/10); qopqası (24/14); torbasın (38/5); ağasın (38/8); babasın (38/9); anasın (38/20); silasın (39/7); yarasına (43/17); belası (44/16); urbası (45/24); sevgisi (49/22); yaresiniñ (56/15); kendisi (58/13); qazması (70/3); yavrusın (80/10); terisi (97/12); şişesi (97/9); arabasın (99/14); çaresi (105/14); qarısı (123/8); ikâesi (127/7); mevlâsına (128/33); Babirnamesi (135/14); hizmetçisin (151/7); köselesin (152/8); kisesi (152/23); ebesi (154/1); arçası (155/13); altıkaracası (155/14); Leylası (156/23); elâsı (156/24); terisi (158/12); ebesin (159/6); ricası (175/7); ekincisin (178/25); başlısı (180/33); kertmesin (181/22); qamçası (185/2);

1.1.1.2.3.2. Çokluk Ekinden Sonra

/+I/

dudaqları (14/12); közleri (15/27); ucları (16/1); sözleri (34/10); izleri (53/13); malların (55/20); qanatların (74/16); qaşların (119/30); çarıqların (152/7); başları (161/13); ızlarını (173/25); qızları (176/31); qulaqkarın (178/19);

1.1.1.2.3.3. Sıfat-fül Ekinden Sonra

/+I/

taptığı (153/25); tapacağı (153/25); yaptığı (153/26); yapacağı (153/26);

1.1.1.2.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki

Eserde birinci çokluk şahıs iyelik ekinin isim kök ve gövdelerinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Ek her kullanımında /+mIz/ şekliyle hayat bulmuş olup herhangi bir ünsüz harften sonra kullanıldığında ise “I” sesi türemiştir.

1.1.1.2.4.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+mIz/

qürremizde (50/17); cebemizge (69/12); sevgimizçün (87/9); ekimiz (90/1); künimiz (93/15);

/+(I)mIz/

taliy(i)mizni (6/12); ep(i)mizçün (6/13); yol(u)mızını (6/20); köz(ü)miz (25/18); halq(ı)mız (45/17); ömr(ü)miz (76/22); yaşlığ(ı)mızdır (76/22); ev(i)miz (165/30); kön(ü)miz (165/31); yarış(ı)mızğa (181/11);

1.1.1.2.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Eki

Eserde ikinci çokluk şahıs iyelik ekinin isim kök ve gövdelerinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Ek her kullanımında /+ñIz/ şekliyle hayat bulmuş olup herhangi bir ünsüz harften sonra kullanıldığında ise “I” sesi türemiştir. İkinci teklik şahıs ekinde olduğu gibi bu ekte de damak n’si kullanılmıştır.

1.1.1.2.5.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+ñİz/

kadâñız (5/11);

/+(I)ñİz/

baş(i)ñız (9/3); yaş(i)ñız (9/7); üst(ü)ñizni (9/8); bir(i)ñız (17/1); emeg(i)ñızge (77/12); nasiât(i)ñız (152/34); şart(i)ñızını (178/10); ep(i)ñız (183/29); taş(i)ñızını (184/4);

1.1.1.2.6. III. Çokluk Şahıs İyelik Eki

Eserde üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin isim kök veya gövdelerinden ve sıfat-fiil ekinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Ek her iki kullanımında da “+IArI” şekliyle yazılmıştır.

1.1.1.2.6.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+IArI/

artlarından (31/6); soyları (57/28); yalılarında (58/22); yüklerini (68/9); yırları (77/10); sırları (80/21); adları (84/14); renkleri (84/15); qaşları (84/16); saçları (84/17); gülleleri (130/20); kızları (136/5); ömürleri (138/11); çekileri (151/3); sütleri (151/4); köyleri (161/18); amaçları (171/10); niyetleri (171/11); istekleri (171/12); özleri (174/12); pudluqları (179/18); tişlerini (182/20); ğayretleri (184/29);

1.1.1.2.6.2. Sıfat-Fül Ekinden Sonra

/+lArI/

dedikleri (12/6);

1.1.1.3. Tamlayan Eki

Çalışmamızda tamlayan eki, ilgi ekinden ayrıştırılarak farklı bir başlıkta ele alınmıştır. Bu duruma, tamlayan ekinin bir iyeye bağ kurmaktan ziyade sözcük grubunun tamamlayıcı fonksiyonu üstlenmesinden ötürü ilgi ekinden farklılaşmasını dayanak gösterebiliriz. Eser boyunca tamlayan eki ismi kök veya gövdelerinden, birinci teklik şahıs iyelik ekinden, çokluk ekinden ve tamlanan ekinden sonra kullanılmıştır. Ek, ünlüyle biten kelimelerden sonra da ünsüzle biten kelimelerden sonra da bütün kullanımlarında /+nIñ/ yapısını korumuştur.

1.1.1.3.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+nIñ/

esirniñ (4/22); dostluqniñ (5/19); demlikniñ (5/20); rüzgârniñ (11/15); yolcuniñ (12/5); fezaniñ (17/4); köyniñ (17/11); yolniñ (21/17); Surhobniñ (22/10); denizniñ (24/6); qızniñ (24/17); mahluqniñ (31/1); şeyniñ (33/1); düşmanniñ (33/4); tıñlıqniñ (33/11); askerniñ (33/18); sügütiniñ (33/20); qaleniñ (35/25); birevniñ (37/32); halqniñ (38/25); havfniñ (40/17); etrafniñ (40/21); Odessaniñ (43/3); şuniñçün (47/29); halqniñ (49/4); tarihniñ (52/22); şairniñ (53/13); yurtniñ (53/30); eserniñ (54/22); yıldızniñ (55/2); Maçievniñ (57/13); ülkeniñ (57/17); ilniñ (58/29); Leninniñ (59/21); Kavkazniñ (59/34); ananiñ (61/1); hannıñ (61/3); sabiyiniñ (61/7); yerniñ (64/7); barmaqniñ (65/1); madenniñ (68/12); künniñ (70/24); dağniñ (71/5); baarniñ (74/4); çobanniñ (80/9); ayatniñ (83/27); evniñ (96/7); yaşamaqniñ (99/25); qomşuniñ (100/3); etmekniñ (105/14); tulupniñ (111/8); qırq üçniñ (112/27);

qaçmaqniñ (113/28); Lagerniñ (114/10); oğlanniñ (117/9); şarqniñ (125/1); Zarkentniñ (126/15); oşniñ (129/10); Çayhaneniñ (129/16); aqburanıñ (131/30); Lirikaniñ (134/9); Pakistanniñ (135/35); Qarahanniñ (136/4); qırniñ (140/6); küçlüniñ (146/22); babanıñ (148/31); işniñ (154/18); ağanıñ (155/11); bayniñ (156/23); qızniñ (157/33); Leylanıñ (159/13); sabırniñ (162/29); küneşniñ (169/32); şartniñ (181/19); şuniñ (182/3); meydançıqniñ (182/8); alanlıqniñ (184/23);

1.1.1.3.2. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.3.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nİñ/

vatanımmniñ (43/6); halqımmniñ (80/13);

1.1.1.3.3. Çokluk Ekinden Sonra

/+nİñ/

közlerniñ (25/6); taşlarnıñ (29/19); cenklerniñ (39/33); silâlerniñ (70/5); tarlalarnıñ (75/21); arıqlarnıñ (75/20); deşetlerniñ (172/20); mağazlarnıñ (187/11);

1.1.1.3.4. Tamlanan Ekinden Sonra

/+nİñ/

aşqıniñ (37/25); vadiysiniñ (60/2);

1.1.1.4. Tamlanan Eki

Çalışmamızda tamlanan eki de iyelik ekinden ayrıştırılarak farklı bir başlıkta ele alınmıştır. Bu duruma tamlanan ekinin, bir ilgiye bağ kurup hakiki manada sahiplik ifade etmekten ziyade sözcük grubunun tamamlanma fonksiyonu üstlenmesinden ötürü iyelik ekinden farklılaşmasını dayanak gösterebiliriz. Eser boyunca tamlanan eki ismi kök veya gövdelerinden, çokluk ekinden ve fiilimsi eklerinden sonra kullanılmıştır. Ek bütün kullanımlarında /+I/ yapısını korumuş olup; bir ünsüz harften sonra gelmesi durumunda “s” sesi türemiştir.

1.1.1.4.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+I/

zevqını (4/4); birliği (4/16); yüzü (4/21); boyundaki (5/13); biri (6/10); qanunını (6/18); ateşi (7/4); közüni (7/14); bayrağın (7/16); beşigi (7/19); küninde (7/20); aşqına (7/27); yoluna (7/28); ilinde (8/14); ayında (8/28); bayramı (8/30); emirinen (9/10); yüregi (9/20); nurını (10/22); yeli (14/30); üstüne (15/26); hışımı (16/4); farkına (16/13); ilinde (17/1); içinde (17/3); sırnı (17/4); betine (17/9); çetine (17/11); zeerın (18/11); ayazın (18/11); azabın (18/14); tabağın (20/20); ğururın (21/8); safına (21/13); esası (21/17); qudreti (21/18); emegi (21/20); qazanı (21/28); bağrında (22/7); bilegi (22/13); tileği (22/15); qazançığı (22/17); ğayreti (22/18); sonu (22/20); astında (22/23); suvu (24/6); halqından (24/7); kederi (24/7); çuvu (24/9); sesinen (25/3); istiragi (25/6); öğünden (25/18); eyiligi (26/9); telin (26/27); üstünde (24/13); telin (28/1); adını (29/33); tilinde (30/18); kelini (30/25); dalını (30/27); öğünde (31/2); çeçegi (31/12); zeerini (31/21); törüne (31/22); çırağın (31/23); sesini (32/21); aşqını (32/22); asretin (32/22); artından (33/2); divarın (33/11); üstüne (33/19); renki (33/23); adresi (34/11); adı (34/11); arareti (35/1); ateşinen (35/13); askerinen (35/17); yerinden (35/19); boyunda (36/5); toprağı (36/17); laneti (38/25); muvazanatı (39/9); havfı (39/32); cenki (39/33); zaryadı (39/35); faşizmi (40/24); ateşi (40/27); kökünde

(40/31); qurbanı (37/25); yanığı (37/32); oğlu (41/14); çirayı (42/3); oquna (43/13); bileti (44/1); divarı (44/14); saati (46/4); sözü (46/23); izi (46/29); abalığın (47/13); temsili (51/34); defterinden (52/6); çoqrağı (52/7); ilki (52/22); elifi (52/22); digeri (52/24); başında (52/26); soqacağı (53/4); qırında (53/30); ruhundan (54/21); eteginde (54/29); zarfından (54/31); içine (56/17); alemi (56/24); sarığın (56/33); özeni (58/11); tişçigi (59/14); qatmerin (60/17); aqqında (60/22); şerinde (61/11); nefreti (61/12); hükmü (62/1); zulmü (62/4); qatmerin (62/18); mevsimi (63/1); otlağı (64/10); aslında (65/8); tilinde (65/14); güzelliği (66/6); turuşı (66/8); sağlığı (66/16); aralığı (67/2); şahtörü (67/8); anterin (67/21); doğuvı (68/13); yeküni (68/16); planı (68/26); küçün (69/7); düşmanına (69/19); taşına (71/10); köyünden (72/31); kürkünden (74/8); nuru (75/7); tavi (75/17); maali (75/18); maqamı (75/20); ereginden (75/21); sülüni (76/9); nağışı (76/21); kilimin (80/4); tereninde (87/10); toyu (87/12); boşuna (97/25); kurtuğı (101/9); yağı (104/11); dalınen (104/28); pıçağı (111/27); tutqunı (112/20); qışı (112/28); şeffafi (118/28); dağı (122/1); tabiri (124/5); kökreginde (128/36); qartı (129/10); zülfiqarın (131/13); sailinde (131/31); qanatu (133/19); yıldızı (135/15); kervanı (135/34); Alimi (138/6); batırı (138/7); aqıbeti (145/5); artqaçını (148/30); kemigin (149/15); eşinde (150/2); çayırın (151/19); tübü (162/29); aygidi (165/33); tutqalını (166/13); sıcağı (168/8); zindanında (173/12); şahı (173/20); saibi (182/33); ufağı (183/7); vaqıtında (185/27); topalı (187/6);

/+sI/

qalesi (5/20); qayasın (6/7); kürresini (7/4); illesini (7/6); ğayesi (8/16); duyğusu (8/7); ezgisi (8/9); bağçasına (19/12); ülkesi (21/30); kölgesi (22/2); tantanası (23/7); şamatası (23/16); episinde (25/6); manzarası (24/9); qoqusın (27/2); bacası (27/7); gemisi (27/19); qapısın (30/21); arzusu (31/1); qayası (36/3); arfesinde (36/4); evelsi (36/6); urbasını (37/21); yarısı (44/4); çaresin (48/14); sefasın (51/13); terazesin (51/26); yazısın (51/31); lirası (52/18); mevzusını (52/30); ezgisi (54/5); iradesi (55/1); yılğasında (55/21); faciası (57/31); vadisi (58/7); yuvası (58/25); avası (58/29); menbası (59/32); çaresin (65/2); qalesine (65/11); deresi (67/2); cınısın (67/77); hazinesi (69/10); alâsı (70/16); belâsın (70/20); mücdesi (74/4); eğlencesi (74/6); yuqusı (74/12);

gürültüsü (75/22); goncesi (78/5); neşesine (79/13); küzgüsü (80/18); qapısını (83/27); şavlesini (84/6); birisi (97/8); başqasın (100/27); qayğısı (107/8); sürüsü (111/10); yircısı (112/15); Germeniyasına (112/25); sabası (125/24); balası (141/7); hastası (150/21); vadesi (150/23); ailesi (159/31); ekisi (160/32); angisini (173/22); bazısı (182/10); irisi (183/7); arasında (183/27); kisesi (185/1); sayısı (186/19);

1.1.1.4.2. Çokluk Ekinden Sonra

/+I/

qırlarında (5/12); elleri (5/19); sadaları (17/6); carları (19/3); tüzükleri (19/3); boyları (21/14); suvları (22/10); sedleri (22/12); güllerin (26/13); zanları (27/3); izleri (29/28); sesleri (36/8); halqlarımñ (40/33); bekçileri (45/29); şiirleri (52/6); sırtları (54/7); uçların (55/3); adları (59/15); sırtları (63/25); şahtörları (67/1); ayvanları (76/1); sırları (80/1); patlarından (108/19); narları (126/18); divarların (149/2); sığırları (149/7); nağmeleri (163/16); şavleleri (185/19);

1.1.1.4.3. Fülimsi Ekinden Sonra

1.1.1.4.3.1. İsim-fül Ekinden Sonra

/+sI/

baqması (45/27); yürmesi (67/7); toyması (73/20); alması (113/10); kelmesi (164/24);

1.1.1.4.3.2. Sıfat-fül Ekinden Sonra

/+I/

yapqanı (38/13); degeni (59/17); olğanı (65/22); yenmiş (104/7); taptığı (114/23);

1.1.1.5. Hâl Eki

Eserde kullanılan bütün hâl ekleri çalışmamıza kullanım şekillerine göre yansıtılmıştır. Belirtme, yönelme, bulunma ve çıkma hâli ekleri ayrı ayrı incelenmiştir.

1.1.1.5.1. Belirtme Hâli Eki

Belirtme hâli eki kitapta; isim kök veya gövdesinden, tamlanan ekinden, iyelik eklerinden, çokluk ekinden ve fiilimsi eklerinden sonra gelecek şekilde kullanılmıştır. Ek eserde /+nı/, /+n/, ve /+I/ şekilleriyle kullanılmıştır. Ek; /+nı/ şekliyle isim kök veya gövdelerinden, tamlanan ekinden, iyelik eklerinden, çokluk ekinden ve fiilimsi eklerinden sonra kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine benzerlik gösteren /+I/ şekliyle bazı isim kök ve gövdeleri ile birinci teklik şahıs iyelik ekinden sonra kullanılmıştır. Aynı zamanda bu ek, Eski Türkçedeki kullanım özelliğini eserde sürdürerek /+n/ şekli ile de üçüncü teklik şahıs iyelik ve üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinden sonra kullanılmıştır.

1.1.1.5.1.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra

/+nı/

künni (5/3); dünyanı (7/8); qolnı (7/15); kederni (14/22); torbanı (15/15); vaqıtnı (16/8); sizni (16/23); qalemni (17/9); bizni (17/14); eşni (17/23); ülkeni (20/24); sözni (23/24); deñizni (23/24); düşmannı (25/10); yerni (26/18); keçmişni (27/25); adamnı (28/14); qannı (28/16); çevreni (29/21); onı (30/7); qayğını (34/24); cannı (37/29); Sevastopolni (41/21); yaralını (43/8); yavnı (44/12); şeytini (46/3); yigitni (45/32); cianni (46/18); semanı (47/4); kopurnı (47/6); ormannı (47/7); alnı (48/30); ortalıqnı (48/32); qolnı (48/34); yalını (49/17); güzelni (51/19); vaqıtnı (55/24); Beşdağnı (55/28); dağnı (55/32); Puşkinni (56/27); tarihnı (59/28); keçmişni (62/20); yürekni (62/21); dünyanı (66/10); yaqnı (68/29); evlâtını (71/28); noqtanı (72/22); şafrannı

(77/7); aqşamnı (80/8); sağlıqnı (84/28); yapraqnı (85/20); tabiatnı (86/17); gemini (88/8); qalbni (88/14); Alpni (88/17); geceni (94/12); gülni (94/14); gonceni (94/14); adetnı (98/17); sobanı (99/8); bülbülni (100/8); şerbetni (104/8); sepetni (105/21); tezekni (111/2); faşistni (114/32); atlını (122/12); çatqalnı (125/27); Narinni (125/28); Zorbalıqnı (129/36); destannı (136/16); soqaqnı (140/8); ayaqnı (142/9); maralnı (142/11); tutqunmı (144/35); qarınmı (146/5); yarınmı (146/4); ayvanmı (146/11); artqaçını (148/30); qırnı (150/1); cemaatnı (159/23); nesilni (163/34); qanatnı (166/23); deryanı (167/17); Asannı (171/19); cigerni (176/14); penirni (176/18); pudluqnı (179/23); pudnı (180/5); quvetni (180/18);

/+I/

vatanı (6/14); meni (20/22); irağı (25/11); yorğanı (71/9);

1.1.1.5.1.2. Tamlanan Ekinden Sonra

/+nI/

zevqını (4/4); qanunını (6/18); kürresini (7/4); nurını (10/21); sırını (17/4); telin (28/1); urbasını (37/21); suvunu (49/20); alemi (56/24); gülünü (76/9); doğrusını (83/10); qapısını (83/27); şavlesini (84/6); gemisin (101/11); nurunu (132/11); tutqalını (166/13); angisini (173/22);

/+n/

qayasın (6/7); bayrağın (7/18); zeerin (18/11); ayazın (18/11); azabın (18/14); tabağın (20/20); güllerin (26/13); telin (26/27); qoqusın (27/2); yüzün (29/29); qapısın (30/21); çırağın (31/23); qürresin (32/13); divarın (33/11); silâsın (39/7); sözü (46/23); obalığın (47/13); çaresin (48/14); sefasın (51/13); terazesin (51/26); yazısın (51/31); sarığın (56/33); qatmerin (60/17); aqqın (62/2); cınısın (67/17); anterin

(67/21); toprağın (68/25); birin (72/16); kilimin (80/4); sırnın (127/6); degerin (144/19); epsin (147/5); divarların (149/2); kemigin (149/15); ekincisin (178/25); qalğanın (180/4); sırnın (181/19); kertmesin (181/22);

1.1.1.5.1.3. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.5.1.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nI/

yüzümni (4/7); özümni (4/8); sözümnı (4/9); oylarımni (17/26); qanımnı (30/13); alımni (73/11); resimimni (87/4); sevgilimni (94/8); devranımni (109/33); oyumni (126/27);

/+I/

saızımı (10/24);

1.1.1.5.1.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nI/

baylığıñni (9/13); anañni (14/7); yoluñni (19/20); ömrüñni (19/21); eliñni (26/1); közüñni (26/11); umitiñni (42/15); sesiñni (46/16); adıñni (57/24); sözüñni (87/4); qapqañni (90/20); sevgiñni (92/1); cevabıñni (93/4); darbeñni (182/25);

1.1.1.5.1.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nI/

illesini (7/6); közüni (7/14); başını (16/5); ğururın (21/8); qopqasın (24/18); evlâdın (27/18); qalbini (29/7); şalını (30/25); dalını (30/27); zeerini (31/21); aşqını (32/22); yırlarını (94/10); qalemını (120/5); cebirini (136/20); kürküni (157/16); ızlarını (173/25); saçını (175/23); gönlünü (181/27); tişlerini (182/20);

/+n/

közün (29/23); közlerin (29/32); asretin (32/22); torbasın (38/5); ağasın (38/8); babasın (38/9); soyun (38/10); namusın (38/19); anasın (38/20); sözlerin (53/16); ucların (55/3); malların (55/20); yüregın (61/2); ecelin (61/29); vatanın (69/1); küçün (69/7); belâsın (70/20); qanatların (74/16); yavrusın (80/10); arabasın (99/14); peştamalın (106/12); kölgesin (108/2); kostümin (117/28); qaşların (119/30); zülfiqarın (131/13); kölmegin (142/8); hizmetçisin (151/7); çarıqların (152/7); köselesin (152/8); hebesin (159/6); qulaqların (178/19); qaşların (186/15);

1.1.1.5.1.3.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nI/

taliyimizni (6/12); sevgimizni (12/16); yolumızni (6/20);

1.1.1.5.1.3.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nI/

üstüñizni (9/8); şartıñızni (178/10); taşıñızni (184/4);

1.1.1.5.1.3.6. III. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+n/

ballarını (27/15);

/+nI/

ellerini (11/12); yüklerini (68/9);

1.1.1.5.1.4. Çokluk Ekinden Sonra

/+nI/

bizlerini (4/9); sizlerini (9/5); közlerni (9/10); qırlarını (21/9); alanlarını (22/4); taşlarını (23/8); qumlarını (23/9); kimlerini (25/14); demlerini (27/24); künlerni (27/28); sözlerni (33/25); ellerni (38/11); köylerni (56/13); qandillerni (77/7); qalblerni (89/4); leblerni (89/6); tomalarını (102/2); keçkenlerni (116/9); ballarını (119/14); faqırlarını (132/26); quşçuqlarını (137/1); közçüklerini (141/27); kiyiklerini (144/26); qısırlarını (154/19); tereklerini (182/16);

1.1.1.5.1.5. Fülimsi Ekinden Sonra

1.1.1.5.1.5.1. İsim-Fiil Ekinden Sonra

/+nI/

taşlamaqını (100/1); turmaqını (147/19); tepmeni (179/3);

1.1.1.5.1.5.2. Sıfat-Fiil Ekinden Sonra

/+nI/

turmuş**ni** (13/20); körgenn**i** (77/8);

1.1.1.5.2. Yönelme Hâli Eki

Eser boyunca yönelme hâli eki; isim kök veya gövdelerinden, tamlanan ekinden, iyelik eklerinden, çokluk ekinden, fiilimsi eklerinden ve zamir n'sinden sonra kullanılmıştır. Yönelme hâli eki kitapta Kırım Tatar Türkçesindeki kullanımı olan /+GA/ ve Türkiye Türkçesindeki kullanıma benzerlik gösteren /+A/ şekilleriyle kullanılmıştır. İsim kök veya gövdelerinden sonra geldiğinde hem /+GA/ hem de /+A/ şeklinde kullanılan yönelme hâli eki; tamlanan ekinden, I. II. ve III. teklik şahıs iyelik eklerinden ve sıfat-fiil ekinden sonra /+A/ şekliyle kullanılmış olup I. II. ve III. çokluk şahıs iyelik eklerinden, isim-fiil ekinden, zarf-fiil ekinden ve zamir n'sinden sonra geldiği takdirde ise /+GA/ biçimiyle yazılmıştır. Ek kullanıldığı her iki şekilde de gelmiş olduğu sözcük veya eke göre kalınlık incelik uyumuna uymuştur.

1.1.1.5.2.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra

/+GA/

âlem**ge** (4/11); kim**ge** (4/24); saf**qa** (5/2); kimse**ge** (6/2); ufuq**qa** (6/22); qol**ğa** (7/15); şey**ge** (7/29); uzaq**qa** (8/9); sema**ğa** (8/10); çeçek**ke** (8/34); yayla**ğa** (5/14); tayaq**qa** (15/15); meydan**ğa** (15/18); tūs**ke** (15/22); ayaz**ğa** (16/3); yardım**ğa** (17/15); qaranlıq**qa** (18/1); gemi**ge** (19/5); topraq**qa** (19/7); tarla**ğa** (19/16); ayat**qa** (19/25); yol**ğa** (20/21); dağ**ğa** (21/2); sır**ğa** (21/15); ömür**ge** (22/15); cenup**ke** (23/2); deñiz**ge** (23/13); yalı**ğa** (23/14); adam**ğa** (23/18); gemi**ge** (23/19); yerge (24/1); ecel**ge** (24/3); gül**ge** (25/29); til**ge** (26/3); baht**qa** (26/14); ferma**ğa** (24/15); eger**ge** (24/19); tütü**nge** (27/8); mektep**ke** (27/16); qudret**ke** (28/9); yaşlıq**qa** (28/15); yalı**ğa** (29/13); cebe**ge**

(30/17); cenupke (30/28); kerige (31/20); çeçekke (31/20); özenge (31/24); düşmanğa (33/17); terekke (33/22); bizge (34/8); kimge (34/12); künge (34/15); suvğa (35/7); ögge (35/9); özenge (35/16); biñge (35/21); cesetke (36/10); alğa (36/11); qanğa (36/13); insanğa (38/13); torbağa (38/16); aqçağa (38/19); aqılğa (38/23); yaqqa (39/10); omuzğa (40/35); aqiqatqa (41/4); idrakke (41/8); cıqılğa (41/10); quzğunğa (41/18); ğarpqa (44/3); qanğa (44/8); canğa (44/8); dumanğa (44/22); hışımğa (46/14); adamğa (47/24); döğüşke (49/23); afatqa (49/27); eykelge (49/28); şimalge (50/27); cenupke (50/28); saçaqqa (51/7); kökke (52/8); hayalğa (52/27); qalbge (53/3); şairge (53/10); kökke (53/12); qurumğa (53/27); Kozbekke (54/23); otlaqqa (55/20); elge (57/15); menbağa (57/25); özenge (58/20); müzege (59/36); taşqa (60/10); devranğa (62/3); qazanğa (62/4); ülkege (62/5); cennetke (62/8); küçke (63/7); Elcurtqa (65/1); belağa (66/17); ayğa (68/14); yılğa (68/15); elbette (68/31); qarğışğa (71/30); buzluqqa (72/29); ayatqa (76/6); baarge (78/18); avağa (79/3); sabağa (80/8); cümlege (80/20); gamğa (81/21); yaşlıqqa (81/25); nege (82/2); çabınğa (85/1); piçenge (86/5); yarışqa (87/14); yelge (87/19); cevizge (90/10); qarğa (90/26); aşıqqa (92/4); çimenlikke (94/6); işke (98/5); tükânğa (97/7); insanğa (98/10); stolğa (98/26); leşke (99/21); qafeske (100/3); zindanğa (100/27); qırmışqa (101/10); quvançqa (102/4); selvige (104/13); kederge (106/9); nurğa (107/31); tarihqa (108/7); suekke (111/23); canğa (114/7); qararğa (114/8); odağa (116/20); sobağa (116/24); Rangvaldge (117/16); qurşunğa (118/10); acizlikke (120/3); oşqa (125/2); harebege (127/29); yavğa (130/17); sarayğa (130/19); alayğa (130/23); artqa (130/30); çayhanege (132/13); destanğa (135/8); tüske (135/27); İndistanğa (135/31); Ezazülge (136/23); istihfarğa (136/30); qırğa (140/3); deñizge (140/4); kelingge (140/17); çuvalğa (140/18); menzilge (141/2); fikirge (142/7); maralğa (142/21); ayvançiqqa (142/22); Bekmırzağa (144/12); tilge (146/19); yavqağa (146/30); Enverge (150/8); boyğa (150/25), çüyge (152/9); çalqağa (154/24); aranğa (154/32); arqağa (156/5); terge (159/3); ormanğa (159/30); altığa (160/11); yulcuğa (160/29); aftağa (161/34); taqdirge (163/23); bilekke (164/3); qulaqqa (167/33); yanıqqa (172/2); çobanğa (175/24); tüzenge (175/25); terge (176/22); Mağripke (180/10); cesurge (183/15); avlaqqa (184/5); tabanğa (186/28); azatlıqqa (187/17); vatanğa (187/28); halqqa (187/35);

/+A/

saña (8/24); yanığa (21/20); bödene (27/4); ozğara (27/16); maña (73/12); imkâna (118/26); tarsıqa (149/34); yarına (159/21); özara (171/14);

1.1.1.5.2.2. Tamlanan Ekinden Sonra

/+A/

aşqına (7/27); yoluna (7/29); aşqına (8/22); üstüne (15/26); yerine (16/6); farqına (16/13); betine (17/9); çetine (17/11); bağçasına (19/12); zevqına (19/17); safına (21/13); içine (22/20); bağına (27/21); törüne (31/22); üstüne (33/19); üzerine (37/8); eline (38/5); köksüne (38/25); oquna (43/13); qalesine (65/11); küçüne (84/22); eksine (96/24); boşuna (97/25); yarığına (110/4); Germaniyasına (112/25); köküne (119/3); tañına (125/14); safına (156/19); törine (187/11);

1.1.1.5.2.3. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.5.2.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+A/

yırıma (16/24); ruhuma (16/24); aqlıma (17/7); qalbime (20/9); yerime (20/17); odama (27/1); qarşıma (27/25); halqıma (30/20); elime (32/23); sesime (46/17); yurtuma (49/21); betime (73/16); sözlerime (93/2); elime (104/3); sağıma (125/33); askerime (130/31);

1.1.1.5.2.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+A/

yüzüñe (32/14); sesiñe (54/17); yoluña (81/20); qapıña (82/2); artıña (82/18); çereñe (91/6);

1.1.1.5.2.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+A/

evlâdına (14/21); eline (35/27); atına (56/15); soñuna (64/2); bülbüline (76/11); Mevlâsına (128/33);

1.1.1.5.2.3.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+GA/

cebemizge (69/12);

1.1.1.5.2.3.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+GA/

emegiñizge (77/12);

1.1.1.5.2.4. Çokluk Ekinden Sonra

/+GA/

halqlarğa (7/13); asırlarğa (9/6); insanlarğa (9/23); qırtışlarğa (10/23); Zavodlarğa (11/3); **sizlerge** (17/10); çimenlerge (17/27); dağlarğa (17/27); sahralarğa (17/30); fezalarğa (18/4); çöllerge (19/8); nelerge (23/1); qumlarğa (23/28); dalğalarğa (27/5); qırlarğa (29/16); yollarğa (34/17); merdlerge (37/16); qıtalarğa (39/1); çiftlerge (44/14); yaşlarğa (63/15); arıqlarğa (75/12); saillerge (93/8); ormanlarğa (102/1); pislerge (129/28); haydutlarğa (130/14); meyvalarğa (135/31); alçaqlarğa (138/1); öylelerge (138/9); tilkilerge (143/6); ekinlerge (172/13); mahluqlarğa (174/10);

1.1.1.5.2.5. Fülimsi Ekinden Sonra

1.1.1.5.2.5.1. İsim-Fül Ekinden Sonra

/+GA/

vermege (29/36); olmağa (32/27); körmege (34/19); yapmağa (48/31); çıqmağa (55/15); vurmağa (56/4); yazmağa (57/15); alışmağa (69/17); qalmağa (76/15); qonmağa (104/9); cıymağa (104/22); atmağa (145/17); tartmağa (155/28); avlanmağa (160/8);

1.1.1.5.2.5.2. Sıfat-Fül Ekinden Sonra

/+gA/

bilgenge (168/23); kelgenge (186/22);

1.1.1.5.2.6. Zamir N'sinden Sonra

/+GA/

bunğa (38/3); **onğa** (69/21);

1.1.1.5.3. Bulunma Hâli Eki

Eser boyunca bulunma hâli eki Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi **/+DA/** şekli ile isim kök veya gövdelerinden, iyelik eklerinden, çokluk ekinden ve zamir n'sinden sonra kalınlık incelik uyumuna uygun biçimde kullanılmıştır. Ek aynı zamanda zarf-fiil eki olan **/-GAnDA/** ekinin bünyesinde sıfat-fiil ekinden sonra da **/+DA/** şeklinde kullanılmış olup çalışmamızın ilgili başlığında bu kullanım şekli de gösterilmiştir.

1.1.1.5.3.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra

/+DA/

mektepe (4/3); **dünyada** (4/6); **qalemde** (5/22); **emekte** (6/23); **quvançta** (6/24); **oktâbrde** (7/3); **ayda** (7/7); **ilde** (8/8); **ayatta** (8/18); **bucaқта** (10/1); **küreşte** (11/18); **yeñişte** (11/19); **davada** (11/20); **bağçada** (15/24); **vaqıтта** (16/11); **Altayda** (17/2); **Donbassta** (17/3); **şahта** (17/3); **baarde** (17/5); **hayalda** (17/12); **bazıda** (17/13); **vadide** (18/10); **bağda** (18/15); **özende** (18/17); **deryada** (19/5); **aşağıda** (21/5); **töpede** (22/1); **uzaқта** (22/5); **yerde** (22/9); **aқта** (22/28); **boşluқта** (23/5); **hatırda** (24/9); **âlemde** (25/14); **erkeste** (27/12); **soqaқта** (28/6); **kökте** (29/1); **yalıda** (29/3); **kimerde** (29/6); **ateşte** (30/1); **baarde** (31/20); **keride** (31/30); **ilde** (32/1); **tilde** (32/5); **köydeki** (33/28); **kökтеdir** (34/7); **yerde** (34/10); **elde** (35/6); **telaştа** (36/12); **qartta** (36/16); **yaştа** (36/16); **cianda** (39/32); **gaflette** (40/10); **birlikte** (40/19); **yüksekte** (41/12); **sağda** (42/22); **solda** (42/22); **yolda** (42/24); **azbardа** (44/10); **qatta** (45/5); **fursatta** (45/7); **saftа** (49/25); **fırındaki** (50/8); **ayazda** (50/12); **semada** (50/23); **şairde** (53/6);

tañda (53/19); sürgünde (54/1); levâda (54/12); çette (54/13); icatta (54/23); mermerde (54/35); artta (55/13); adamda (56/14); icretlikte (56/28); tarihta (57/31); bazıda (58/20); vadiyde (59/33); yaqında (60/25); qışta (64/12); Elcurtta (65/1); esapta (70/24); birlikte (76/5); sepette (77/5); çırçırda (80/8); erekte (80/9); yuvada (80/10); küzde (81/24); ilkide (83/8); keride (85/12); ömürde (86/2); yoquşta (86/14); yaylada (89/11); tınçlıqta (89/23); köyde (89/30); cevizde (90/11); bizde (90/12); çağda (90/26); tarlada (91/2); fermada (91/3); çölde (91/4); bağda (91/4); bağçalıqta (94/18); kümeste (96/16); kederde (101/21); ğamda (101/22); arada (106/1); artta (107/22); Armanda (111/4); zorluqta (114/30); tarızda (116/10); erekte (123/19); çabaqtaki (128/30); qırda (131/1); derede (131/2); diyarda (133/1); tañda (133/21); Babirde (134/32); bette (136/2); dolapta (137/7); avada (140/9); tenada (140/13); avlaqta (148/12); alanlıqta (148/13); bolluqta (148/14); tuvarçıda (149/16); renkte (156/28); ahenkte (156/29); qayda (161/11); ortada (161/28); adada (161/32); keride (165/36); miqdarda (166/19); bastırıqta (176/31); nevbetteki (180/36); tarızda (186/17);

1.1.1.5.3.2. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.5.3.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+DA/

yurtumda (4/23); neslimde (5/3); baarimde (16/23); başımda (26/22); qalbidde (27/32); yanımda (28/2); sarımda (35/24); hatrımda (48/23); qarşımda (55/4); túbümdedir (56/2); yolumda (73/12); ögümde (73/18); gönlümde (81/14); aqlımda (89/31); qulağımda (94/7);

1.1.1.5.3.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+DA/

bağrı**nda** (4/8); solu**nda** (8/2); ögü**nde** (8/19); yanı**nda** (10/9); qalbi**nde** (32/6); çağ**ında** (53/28); baş**ında** (54/10); qanı**nda** (56/5); aqqı**nda** (56/30); peşi**nde** (82/20); bebeği**nde** (88/7); kökreği**nde** (135/19);

1.1.1.5.3.2.3. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+DA/

qürremiz**de** (50/17); ekimiz**de** (177/34);

1.1.1.5.3.3. Çokluk Ekinden Sonra

/+DA/

tezyal**arda** (11/4); cebeler**de** (20/4); dağ**larda** (71/2); sailler**de** (17/29); bağ**larda** (17/29); qayal**arda** (18/7); orman**larda** (18/8); mağaz**larda** (35/10); yar**larda** (58/25); eller**de** (61/16); toğay**larda** (76/1); terekler**de** (77/5); qırl**arda** (78/11); taş**larda** (85/17); yapraql**arda** (104/6); zan**larda** (110/21); devirler**de** (127/12); taşlıql**arda** (131/36);

1.1.1.5.3.4. Birleşik Zarf-Fiil Ekinin İçinde

/+DA/

doğğanda (4/2); alğanda (9/13); çıqqanda (9/15); yanğanda (9/17); açqanda (31/29); atqanda (34/22); aqqanda (34/25); kezzende (56/14); ölgende (56/23); yengende (58/30); baqqanda (60/9); yürğende (77/9); cartqanda (80/3); sarqqanda (80/6); tüşüngende (83/6); yürğende (95/10); pişkende (108/29); savurğanda (131/13); tapqanda (140/5); batqanda (143/28); yatqanda (143/29); qurğanda (144/34); urğanda (144/35); turğanda (152/28); uçqanda (167/34); küreşkende (171/23); çıqqanda (175/25); sorğanda (179/26); tepkende (180/20); sıqqanda (183/36);

1.1.1.5.3.5. Zamir N'sinden Sonra

/+DA/

qırlarında (5/12); boyundaki (5/13); birliğinde (5/18); küninde (7/20); ilinde (8/4); ayında (8/28); añında (11/24); yanağında (14/19); elinde (15/25); içinde (17/3); bağıında (22/7); astında (22/23); artında (23/20); episinde (25/6); üstünde (24/13); tilinde (30/18); ögünde (31/2); qalbinde (33/4); anda (33/27); arfesinde (36/4); boyunda (36/5); mında (37/18); anda (38/4); kökünde (40/31); cebinde (45/26); sende (46/15); qırında (53/30); etginde (54/29); yılğasında (55/21); yalılarında (58/22); biçimde (59/5); şeerinde (59/25); yıırında (63/11); tilinde (65/14); tereninde (87/10); sesinde (87/13); qoynunda (93/18); qolunda (97/9); maalinde (104/26); Kökreginde (128/36); sofrasında (129/16); sailinde (131/31); etrafında (141/19); esinde (150/2); belinde (153/35); boynunda (158/23); zindanında (173/12); arasında (183/27); bileginde (185/2); vaqıtında (185/27);

1.1.1.5.4. Çıkma Hâli Eki

Eser boyunca çıkma hâli eki Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi “+DAn” şekli ile isim kök veya gövdelerinden, iyelik eklerinden, çokluk ekinden, isim-fiil ekinden ve zamir n’sinden sonra kalınlık incelik uyumuna uygun bir biçimde kullanılmıştır.

1.1.1.5.4.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra

/+DAn/

anadan (4/2); kitaptan (4/3); Kuliye**den** (5/7); buz**dan** (5/25); ül**ke**den (7/6); altmış**tan** (7/21); send**en** (8/23); tere**kt**en (11/14); taş**tan** (12/17); suvu**q**tan (15/26); ere**kt**en (17/6); yüre**kt**en (17/8); yold**an** (19/11); ömür**den** (19/23); demir**den** (22/22); ço**q**tan (23/2); yo**q**tan (23/5); biraz**dan** (23/23); deñiz**den** (23/27); ufu**q**tan (24/12); şa**q**ıldan (24/19); bağ**ç**adan (27/17); ki**ş**iden (28/19); qay**dan** (28/22); qor**qu**dan (29/23); topra**q**tan (29/26); yalı**dan** (29/31); baard**en** (31/23); metin**den** (33/16); ter**en**den (34/6); qur**ş**undan (35/5); ay**dan** (35/24); el**den** (37/15); düş**ma**ndan (37/26); yen**den** (38/6); kö**kt**en (39/31); kü**nd**en (40/25); yıldız**dan** (40/32); qar**ad**an (42/8); su**vd**an (42/9); kü**ld**en (44/21); dar**be**den (44/26); qapı**dan** (45/1); batı**dan** (45/4); ya**q**tan (45/5); yağ**mu**rdan (45/8); ço**q**tandır (45/16); are**kt**en (47/1); deñiz**den** (47/16); ağ**la**vdan (48/4); fig**an**dan (48/8); zind**an**dan (48/13); yan**ğ**ından (49/14); Luğ**at**tan (52/5); qurn**ad**an (52/16); kiler**den** (52/17); yük**se**kten (54/24); topra**q**tan (55/22); şey**den** (55/26); bir**den** (55/32); çe**ge**tten (58/19); Ba**q**sandan (59/24); yañı**dan** (62/9); qu**ş**lu**q**tan (67/4); ker**ç**ekten (72/10); köylük**ten** (72/13); emek**ten** (76/2); bald**an** (77/6); mekte**pt**en (80/25); ayaz**dan** (81/13); sa**ç**a**q**tan (86/18); esalet**ten** (87/7); mevzu**dan** (89/7); alem**den** (96/21); kims**ed**en (96/22); yen**den** (97/7); iş**ten** (98/30); yuva**dan** (99/18); hırsızlı**q**tan (99/23); biraz**dan** (107/26); ğayrı**dan** (107/30); qır**dan** (108/3); hayal**dan** (110/17); ter**den** (117/15); yarın**dan** (117/23); yah**ş**ı**dan** (122/3); yam**an**dan (122/4); esk**id**en (122/5); ar**ad**an (124/35); iqlim**den** (126/22); add**en** (131/33); ço**q**ra**q**tan (140/29); kö**kt**en (142/3); aya**q**tan

(142/4); yapra**q**tan (142/17); tür**in**den (145/10); od**ad**an (151/6); ce**ñ**etten (151/31); Leyl**ad**an (157/32); eziyet**ten** (163/28); su**ek**ten (165/21); art**tan** (167/31); al**ç**a**q**tan (168/3); m**en**den (175/30); Őeyt**an**dan (186/29); qatmer**den** (186/32); u**ç**ur**ı**m**dan** (187/4);

1.1.1.5.4.2. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.5.4.2.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+D**An**/

başı**m**dan (20/2); k ks**ü**m**den** (30/9); söz**ü**m**den** (94/21); çerem**den** (107/16);

1.1.1.5.4.2.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+D**An**/

ğayret**i**ñ**den** (42/3); tüpe**ñ**den (47/18); k lk**ü**ñ**den** (81/14); aşq**i**ñ**dan** (88/15); arf**i**ñ**dan** (91/5); köy**ü**ñ**den** (108/2);

1.1.1.5.4.2.3. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+D**An**/

köy**ü**m**iz**den (77/4);

1.1.1.5.4.3. Çokluk Ekinden Sonra

/+DAn/

adımlardan (7/18); özenlerden (10/24); insanlardan (25/22); ufuqlardan (30/26); dağlardan (41/12); buzluqlardan (66/12); qırlardan (95/7); zanlardan (113/14); göllerden (113/20); nesillerden (179/17); devlerden (181/18);

1.1.1.5.4.4. Fülimsi Ekinden Sonra

1.1.1.5.4.4.1. İsim-Fiil Ekinden Sonra

/+DAn/

sevmekten (20/10);

1.1.1.5.4.5. Zamir N'sinden Sonra

/+DAn/

dalından (11/23); dalğasından (13/8); çetinden (21/10); izinden (22/26); halqından (24/7); öğünden (25/18); ondan (26/10); peşinden (24/16); artından (24/17); ilinden (28/18); elinden (28/20); işinden (28/21); artlarından (31/6); túbünden (33/20); şundan (33/22); ondan (33/25); yerinden (35/19); tonundan (40/30); peşinden (45/8); defterinden (52/6); ruhundan (54/22); zarfından (54/31); şeerinden (61/11); köyünden (72/31); kürkinden (74/8); ereginden (75/21); boğazından (98/11); patlavından (108/19); kününden (113/33); betinden (128/21); belinden (136/20);

1.1.1.6. Vasıta Hâli Eki

Vasıta hâli ekinin eserde isim kök veya gövdelerinden, tamlanan ekinden, I. II. ve III. teklik şahıs iyelik eklerinden, çokluk ekinden ve ilgi ekinden sonraki kullanımlarına rastlanmaktadır. Vasıta hâli eki kullanıldığı her durumda Kırım Tatar Türkçesindeki şekli olan /+nAn/ biçimiyle kalınlık incelik uyumuna uymuştur.

1.1.1.6.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra

/+nAn/

siz**nen** (5/10); kolay**nen** (7/23); ebed**nen** (10/21); taş**nen** (12/12); küreş**nen** (13/3); iş**nen** (13/3); cümle**nen** (13/14); saat**nen** (16/8); dostlu**nen** (17/15); mende**nen** (17/24); yol**nen** (19/24); düşman**nen** (20/5); iş**nen** (20/24); kündelik**nen** (20/23); dağ**nen** (22/14); akıl**nen** (23/4); ğayret**nen** (31/22); çeçek**nen** (31/25); baarn**nen** (32/1); ateş**nen** (33/3); birlik**nen** (33/9); ğarez**nen** (34/8); oymaq**nen** (35/21); nefret**nen** (38/18); biz**nen** (39/12); urban**nen** (39/30); nevbet**nen** (43/8); nefret**nen** (43/10); berbat**nen** (43/11); söz**nen** (48/29); söz**nen** (48/29); cilven**nen** (54/21); qalem**nen** (56/25); sağlıq**nen** (58/2); qar**nen** (58/24); yarış**nen** (65/3); bulut**nen** (65/34); qız**nen** (72/21); zafer**nen** (72/23); çanan**nen** (73/20); türküne**nen** (74/10); şenlik**nen** (78/21); cenk**nen** (79/17); nazarn**nen** (81/22); mevsim**nen** (89/25); işmarn**nen** (116/7); Süleymann**nen** (125/9); tesirn**nen** (125/27); qann**nen** (128/3); afaqann**nen** (130/12); halq**nen** (131/4); kedern**nen** (135/26); zorn**nen** (141/20); maraln**nen** (144/23); adam**nen** (155/2); baban**nen** (160/13); yern**nen** (160/35); emek**nen** (163/7); tertip**nen** (166/9); kâmillik**nen** (166/11); dimliq**nen** (168/15); ayaq**nen** (171/29); ğururn**nen** (174/3); sualn**nen** (178/7); şuvn**nen** (179/9);

1.1.1.6.2. Tamlanan Ekinden Sonra

/+nAn/

emirinen (8/10); sesinen (25/3); ateşinen (35/13); askerinen (35/17); aşqinen (76/19);
nurunen (77/6); dalinen (104/28); suvunen (134/11);

1.1.1.6.3. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.6.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nAn/

halqımnen (4/4); dostımnen (14/27); sevimlimnen (17/28); şiirimnen (17/31);
sözümnen (18/2); anamnen (27/23); özümnen (109/30);

1.1.1.6.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nAn/

suvuñnen (4/7); işiñnen (16/19); yırlarıñnen (54/19); sevgiñnen (77/2);

1.1.1.6.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+nAn/

qanatınen (17/21); atınen (18/5); safdaşınen (35/7); emirinen (45/29); sözünen
(133/33); anasınen (15/22); küçünen (182/30);

1.1.1.6.4. Çokluk Ekinden Sonra

/+nAn/

sizl**en** (7/1); asırl**en** (9/12); biñl**en** (21/19); alıcıl**en** (36/19); yüzl**en** (37/24); ormanl**en** (56/12); tamall**en** (107/11); asırl**en** (134/14); oyl**en** (149/31); sığırl**en** (151/28);

1.1.1.6.5. İlgî Ekinden Sonra

/+nAn/

seniñ**en** (4/15); siziñ**en** (17/11); onıñ**en** (128/35);

1.1.1.7. Eşitlik Eki

İsim kök veya gövdesinden ve ikinci teklik şahıs iyelik ekinden sonraki kullanımları eserde mevcut bulunan eşitlik eki, aynı zamanda /-GAnCA/ zarf-fiil ekinin bünyesinde sıfat-fiil ekinden sonra da kendine yer bulmuştur. Ek bütün kullanımlarında /+CA/ yapısını koruyarak kalınlık incelik uyumuna da uyum sağlamıştır.

1.1.1.7.1. İsim Kök veya Gövdesinden Sonra

/+CA/

yaqın**ca** (9/25); çoq**ca** (34/9); ayrı**ca** (54/21); boyun**ca** (60/24); tez**ce** (83/18); başq**ca** (158/2); sabağ**ace** (185/10);

1.1.1.7.2. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.7.2.1. İyelik II. Teklik Şahıs Ekinden Sonra

/+CA/

özüñce (22/28);

1.1.1.7.3. Birleşik Zarf-fiil Ekinin İçinde

/+CA/

bergence (10/22); turğance (53/21); ketkence (101/24); batqance (148/21);

1.1.1.8. Çokluk Eki

Eser boyunca en sık kullanılan eklerden biri olan çokluk eki genellikle isim kök veya gövdelerinden sonra kullanılmış olmakla beraber eser içerisinde sıfat-fiil eklerinden sonra da kullanıldığı görülmektedir. Ek kullanıldığı her yerde kalınlık incelik uyumuna göre ***/+lAr/*** biçimi ile yer almıştır.

1.1.1.8.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+lAr/

bizlerni (4/10); çölleriñ (4/12); bağlarıñ (4/12); halqlarıñ (4/13); yollarıñ (4/14); dağlarıñ (4/14); islerim (4/15); qardaşlar (4/16); zalımlar (4/20); milliyonlar (5/4); qalbler (5/18); elleri (5/19); kökler (5/26); sıylavlar (6/13); sizlernen (7/1); cesürler (7/14); biñler (7/16); mazlumlar (7/17); adımlardan (7/18); yerler (7/18); çızmalar (7/24); yigitler (7/29); künler (8/3); yıllar (8/4); izler (8/19); fikirleriñ (8/33); yeller

(9/4); boranlar (9/4); sizlerni (9/5); asırlarğa (9/6); közlerni (9/10); erekler (9/11); yürekler (9/15); melteşeler (9/17); sırlarım (9/22); insanlarğa (9/23); tufanlar (10/10); qırtışlarğa (10/23); tezyalarda (11/4); uçqunlar (12/13); küreşler (13/8); közçikleriñ (14/4); çalılar (15/13); qoralar (15/22); terekler (15/22); soqaqlar (15/23); közleri (15/27); ucları (16/1); bazılar (16/8); vaqıtlar (16/9); insanlar (16/11); saatler (16/15); dostlarım (16/20); raleler (16/21); sadaları (17/6); dostlar (17/7); şiirler (17/10); taqdirler (17/14); oylarımni (17/26); çimenlerge (17/27); saillerde (17/29); bağlarda (17/29); sahralarğa (17/36); fezalarğa (18/4); yollar (18/6); qayalarda (18/7); ormanlarda (18/8); adamlar (18/9); carları (19/3); tüzlükleri (19/3); meyvalar (19/9); balıqlar (19/15); bular (19/18); cebelerde (20/4); insanlar (21/8); qırlarını (21/9); biñlernen (21/19); degenler (21/25); buzluqlar (22/1); alanlarını (22/4); sırimlar (22/5); özenler (22/9); suvları (22/10); sedleri (22/12); yaşlar (22/13); tarlalar (22/19); bulutlar (22/21); eller (22/22); örtüler (22/23); yaylalar (22/25); sımalar (22/27); nelerge (23/1); şeerler (23/5); taşlarını (23/8); qumlarını (23/9); nesiller (23/11); dalğalar (23/16); közler (25/3); balalar (25/2); baqışlar (25/5); kimlerni (25/14); insanlardan (25/22); olar (25/22); hışımlar (25/25); güllerin (26/13); oylarımni (26/30); saçaqlar (24/13); quşçuqlar (24/13); zanları (27/3); zavodlar (27/7); analar (27/15); balların (27/15); bulutlar (27/19); demlerni (27/24); künlerni (27/28); qırlarğa (29/16); ülkeler (30/2); ufuqlardan (30/26); tamçılar (31/24); güller (31/29); mevsimler (32/4); istekler (32/6); dostlarıñ (32/9); boranlar (32/20); fitneler (33/4); yığalar (33/8); özenler (33/8); sözlerni (33/25); yollarğa (34/17); tañlar(34/22); mağazlarda (35/10); qadınlar (35/11); yigitler (35/19); sesleri (36/8); alıcıların (36/19); qayalar (37/1); insanlar (37/2); cesurler (37/6); erler (37/6); merdlerge (37/16); yüzlern (37/24); qaramanlar (38/4); cesetler (38/6); yaralılar (38/18); kemlikler (38/24); qıtalarğa (39/1); asırlar (39/16); unsurlar (40/16); niyetliler (41/1); kereler (42/10); atışlar (42/12); askerlerniñ (42/21); çitlerge (44/14); yaşlar (44/15); tozlar (44/25); saatler (45/9); suvlar (44/14); işler (45/20); kişiler (45/22); bekçileri (45/29); ateşler (45/30); ğayıplar (46/2); umutler (46/20); künlirim (47/3); ölüler (47/9); atlar (47/12); gemiler (47/16); qurşunlar (47/18); izler (48/1); qapılar (48/2); bular (48/6); güvercinler (50/17); benekler (50/19); bezekler (50/23); cenkler (51/19); levalar (53/2); dereler (53/17);

bağçalar (53/18); yırlarıñnen (54/19); sovetlar (54/32); malların (55/20); qartallar (56/4); taşqınlar (56/6); isler (56/14); ecdatlar (56/27); yılğalar (57/3); sırğalar (57/10); yipleri (58/3); yarlarda (58/25); çamlar (59/1); turistler (59/2); adları (59/15); gigantlar (59/17); qızçıqlar (61/5); obalar (62/9); şahtörleri (67/1); çiğdemler (67/20); vağonlar (68/10); demirler (68/22); faşistler (68/24); çıraqlar (70/6); quvetler (70/8); silâlarınıñ (70/15); arıqlarğa (75/12); traktorlar (75/22); toğaylarda (76/1); ayvanları (76/1); qandillerni (77/7); sergiler (77/8); aqbardaqlar (78/14); qozular (78/10); topğaylar (78/22); selviler (79/9); teller (79/16); qaralar (79/21); pıtaqlar (80/6); bağlar (80/7); güzeller (86/10); çabaqlar (86/11); qaldırımlar (86/12); Lijalar (87/17); bahşışlar (87/29); dudaqlar (88/12); zilifler (88/14); mevsimler (89/1); leblerni (89/6); turnalar (89/13); yapraqlar (91/11); kederler (91/22); yıldızlar (93/20); maneler (95/4); lâleler (95/7); böyleler (100/25); öyleler (101/3); köpekler (101/15); qısımlar (101/15); tomalarını (102/2); parmaqlar (109/17); kirpikler (110/11); zanlarda (110/21); yavuzlar (11/27); caniyler (112/19); ırkçılar (113/8); mabusler (115/16); bacalar (115/26); azallar (118/23); ballarını (119/24); ayvalar (123/9); selbiler (123/17); otaqlar (123/19); baqlalar (125/10); qırlar (126/1); devirlerde (127/12); facialar (127/25); pislerge (129/28); şeerdeşler (130/11); haydutlarğa (130/14); biñlernen (130/22); çarpışmalar (132/3); faqırlarını (132/26); Buğavlar (136/8); sımalar (138/15); bagiyeler (138/15); közçüklerini (141/27); tilkilerge (143/6); tavuqlar (143/29); kiyiklerini (144/26); fidanlar (145/1); divarların (149/2); çarıqların (152/7); vaqıtlar (153/28); azaplar (153/32); qısırlarını (154/19); salıncaqlar (155/16); çalğıcılar (157/4); qudalar (157/30); saipler (158/13); yamaşlar (160/18); künler (161/34); elemeler (162/25); ögütler (167/4); papiyeler (171/4); dervizalar (171/17); ekinlerge (172/13); ğadaplar (173/30); mahluqlarğa (174/10); beyleriniñ (176/26); nesillerden (179/17); tereklerini (182/16); bastırıqlar (187/9); mağazlarınıñ (187/11);

1.1.1.8.2. Fülmsi Ekinden Sonra

1.1.1.8.2.1. Sıfat-fül Ekinden Sonra

/+lAr/

körgenler (46/12); etkenler (49/13); qalğanlar (61/17); qurğanlar (77/13); kezgenleriñ (83/16); çıqqanlar (88/4); içkenler (97/17); keçkenlerni (116/9); atqanlar (144/25); toplanğanlar (180/27);

1.1.1.9. Yön Eki

Çalışmamıza konu olan eserde yön eki iki yerde kullanılmıştır. Bu iki kullanımda da yön eki, kalınlık incelik uyumuna uymuş ve /+rA/ şekli ile yer almıştır.

/+rA/

üzre (9/14); soñra (20/17);

1.1.1.10. Zamir N'si

Türkçenin çoğu lehçesinde olduğu gibi Kırım Tatar Türkçesinde de varlığını sürdüren zamir n'sine eserde de birçok yerde rastlamaktayız. Zamir n'si, kitapta zamir görevinde kullanılan isim kök veya gövdesinden, tamlanan ekinden, üçüncü teklik şahıs iyelik ve üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinden sonra kullanılmıştır.

1.1.1.10.1. İsim Kök Veya Gövdesinden Sonra

/+n/

ondan (26/10); şundan (33/22); bunğa (38/3); onğa (69/21); anda (33/27); mında (37/18);

1.1.1.10.2. Tamlanan Ekinden Sonra

/+n/

qırlarında (5/12); boyundaki (5/13); birliğinde (5/18); küninde (7/20); ilinde (8/14); ayında (8/28); dalından (11/23); aynında (11/24); içinde (17/3); çetinden (21/10); izinden (22/26); episinde (25/6); üstünde (24/13); öğünden (25/18); tilinde (30/18); öğünde (31/2); tübünden (33/20); arfesinde (36/4); boyunda (36/5); tonundan (40/30); kökünde (40/31); defterinden (52/6); qırında (53/30); zarfından (54/31); yılğasında (55/21); yalılarında (58/22); şeerinde (59/25); şeerinden (61/11); yırında (63/11); tilinde (65/14); köyünden (72/31); kürkünden (74/8); qoynunda (93/18); maalinde (104/26); patlavından (108/19); sailinde (131/31); arasında (183/27); vaqtında (185/27);

1.1.1.10.3. İyelik Ekinden Sonra

1.1.1.10.3.1. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+n/

elinde (15/25); bağrında (22/7); astında (22/23); artında (23/20); halqından (24/7); peşinden (24/16); artından (24/17); elinden (28/20); işinden (28/21); qalbinde (33/4); yerinden (35/19); peşinden (45/8); cebinde (45/26); ruhundan (54/22); eteginde (54/29); ereginden (75/21); sesinde (87/13); qolunda (97/9); boğazından (98/11); kününden (113/33); betinden (128/21); Kökreginde (128/36); sofrasında (129/16);

belinden (136/20); etrafında (141/19); esinde (150/2); belinde (153/35); boynunda (158/23); zindanında (173/12); bileğinde (185/2);

1.1.1.10.3.2. III. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+n/

artlarından (31/6);

1.1.1.11. İlgı Zamiri

Eserde ilgi zamiri olan **/+ki/** yapısının ikinci teklik ve üçüncü teklik şahıs zamiri ile birlikte ilgi ekinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. İlgı zamirinin bu kullanımlarında kalınlık incelik uyumuna aykırı bir şekilde **/+ki/** yapısını koruyarak yer aldığı görülmektedir.

/+ki/

seniñki, (156/6); onıñki... (156/7);

1.1.2. Fiil Çekim Ekleri

Çalışmamızın bu bölümünde fiil olan sözcüklerin almış olduğu ekler; şahıs ekleri, kip ekleri, olumsuzluk eki, soru eki, bildirme eki, fiilimsi ekleri ve ek fiil başlığı altında yedi ayrı kısımda incelenmiştir. Her bir başlık kendi içerisinde ekin türüne, önce ve sonra geldiği eklerle göre sınıflandırılarak ayrıca başlıklandırılmıştır.

1.1.2.1. Şahıs Eki

Eser boyunca kullanılmış olan şahıs ekleri çalışmamızın bu kısmında incelenmiştir. Birinci teklik, ikinci teklik, birinci çokluk, ikinci çokluk ve üçüncü çokluk şahıs ekleri eserde kullanılmış olup emir kipinin üçüncü teklik şahıs çekimine eserde rastlanmadığı için üçüncü teklik şahıs eki diye ayrı bir başlık açılmamıştır. Ayrıca ekin geniş zaman kipinden sonraki kullanımları başlığı altında, her ne kadar yazı dilinde kullanılmamış olsa da derin yapıda varlığını sürdürdüğünü bildiğimiz ek fiilin geniş zaman kipinden sonraki kullanımlarına da yer verilmiştir. Şahıs ekleri kip eklerinden sonra kullanılmakta olup kip ekleri de geldikleri fiilleri isim kategorisine geçirmektedir. Dolayısıyla bizim şahıs eklerini fiile gelen ekler başlığı altında irdelememizin sebebi konu bütünlüğünün bozulmamasını sağlamak ve çalışmanın anlaşılabilirliğini arttırmaktır.

1.1.2.1.1. I. Teklik Şahıs Eki

Birinci teklik şahıs ekinin eserde geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, istek ve dilek-şart kiplerinden sonraki kullanımlarına rastlanılmıştır. Bu kullanımların hepsinde ek kendinden önceki ek, kök veya gövdenin son harfine göre kalınlık incelik uyumuna uyarak /+m/ ve “I” ünlüsünün türemesiyle oluşan /+(I)m/ yapısını korumuştur.

1.1.2.1.1.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra

/-m/

qaldırmam (143/5); acımam (153/2); demem (153/3);

/-(I)m/

kim(i)m (5/22); aciz(i)m (6/1); yanğız(i)m (6/3); azır(i)m (29/35); emin(i)m (60/1);
yatar(i)m (153/6); küter(i)m (185/24);

1.1.2.1.1.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+m/

üvdım (4/7); duydım (4/8); başladım (4/9); doğdım (5/18); östüm (5/18); kördim
(14/2); berdim (18/1); yükseldim (18/4); keçtim (18/6); eslendim (18/6); qartaydım
(20/13); seskendim (26/2); aldım (32/23); başladım (55/6); oqudım (56/30); dolandım
(57/12); eşittim (60/26); anladım (81/23); benzettim (90/10); üşüdim (90/18); abındım
(106/3); eñildim (178/34);

1.1.2.1.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+(I)m/

körge(i)m (4/2); yürge(i)m (4/3); süрге(i)m (4/4);

1.1.2.1.1.4. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra

/+m/

körem (6/5); çegem (6/7); yürem (6/9); sağınam (17/8); çekem (17/8); tizem (17/10);
çıqam (17/11); kezem (17/12); yatam (20/17); alam (20/19); yırtam (20/20); aytam
(26/4); oturam (27/34); turam (27/34); sayam (28/14); aram (28/16); kelem (32/21);
sezem (34/8); duyam (53/8); tutam (65/21); baqam (65/22); bilem (81/4); añam
(81/26); sevem (82/4); uzanam (105/1); kezinem (109/25);

+(I)m

dey(i)m (51/32); dinley(i)m (79/27); bekley(i)m (81/1); dönmey(i)m (94/21);
külmey(i)m (95/1);

1.1.2.1.1.5. Dilek-Şart Kipinden Sonra

+m

baqsam (19/2); aqsam (19/5); kelsem (19/12); ölsem (30/16);

1.1.2.1.2. II. Teklik Şahıs Eki

İkinci teklik şahıs ekinin; geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ve dilek-şart kipinden sonraki kullanımları eserde mevcuttur. Ek, geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kipinden sonra kullanıldığında /+sIñ/, bilinen geçmiş zaman ve şart kipinden sonraki kullanımlarında ise /+ñ/ yapısını kalınlık incelik uyumuna uyarak korumuştur.

1.1.2.1.2.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra

/+sİñ/

sensiñ (4/5); körersiñ (32/16); nasılsıñ (34/9); dersıñ (35/4); avsıñ (39/10); kereksiñ (69/15); bilirsıñ (95/2); yanarsıñ (95/27); qanarsıñ (95/29); sanarsıñ (123/4); yoqsıñ (124/19); olğansıñ (124/22); bellersıñ (130/21); Süleymansıñ (135/17); üykensiñ (135/18);

1.1.2.1.2.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+ñ/

östürdiñ (4/10); berdiñ (4/1); doğdıñ (4/17); ökündiñmi (9/14); qoqtıñmı (9/16); qandıñmı (12/20); uzattıñ (26/1); qattıñ (41/14); yendiñ (42/10); coymadıñ (42/15); kösterdiñ (53/28); qaldıñ (54/28); söndiñ (54/31); döndiñ (54/34); quvandıñ (76/13); güldiñ (76/13); büküldiñ (77/20); almadıñ (81/22); yanıldıñ (81/26); adımladıñ (82/19); bilmediñ (82/23); baqtıñ (87/2); tiktıñ (87/3); coyduñmı (87/7); örtündiñ (90/19); biraqtıñ (90/20); ökündiñ (90/23); yırladıñ (95/4); aydıñ (105/10); tutturdıñ (111/18);

1.1.2.1.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+sİñ/

dalğansıñ (81/21); ketkensiñ (124/25); ötkensiñ (124/29);

1.1.2.1.2.4. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra

/+sİñ/

denişesiñ (14/6); yaqasıñ (14/7); oylaysıñ (22/28); şaşasıñ (58/15); köresiñ (59/6); uçasıñ (87/18); saqlaysıñmı (93/4); turasıñ (95/8);

1.1.2.1.2.5. Dilek-Şart Kipinden Sonra

/+ñ/

deseñ (19/10); taşlasañ (19/20); ıntılsañ (19/22); quvsañ (23/21); baqsañ (23/26); tökseñ (23/28); isteseñ (31/17); çıqsañ (53/19); baqsañ (58/15); dönseñ (59/3); begenseñ (156/4);

1.1.2.1.3. I. Çokluk Şahıs Eki

Birinci çokluk şahıs ekinin eserde geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, şimdiki zaman ve dilek-şart kipinden sonraki kullanımları mevcuttur. Ek; geniş zaman kipinden sonra **/+mIz/**, bilinen geçmiş zaman ve şart kipinden sonra **/+K/**, şimdiki zaman kipinden sonra da hem **/+mIz/** hem de **/+K/** yapısını kalınlık incelik uyumuna göre korumuştur. Ekin şimdiki zaman kipinden sonra her iki şekilde de gelmesinin nedeni şimdiki zaman kipinin Kırım Tatar Türkçesinde **/-A/** ve **/-y/** olmak üzere iki farklı ekinin bulunmasıdır.

1.1.2.1.3.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra

/+mIz/

birmiz (6/24); **qalırmız** (106/30); **toldurırmız** (107/20); **yaqarmız** (129/27); **körüşürmiz** (153/9); **qaytırmız** (163/3); **kimmiz** (164/31); **başlarmız** (167/12); **aşarmız** (167/16); **qoyarmız** (183/16);

1.1.2.1.3.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+K/

yönelidik (15/16); **subet ettik** (17/21); **bulundıq** (54/1); **sürdik** (76/5); **kördik** (76/7); **oturdıq** (90/1); **açmadıq** (90/2); **cıydıq** (90/4); **qırdıq** (90/5); **başladıq** (90/7); **toldurdıq** (105/22); **yetiştik** (107/24); **uçardıq** (165/35);

1.1.2.1.3.3. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra

/+mIz/

baqamız (6/22); **deymiz** (25/5); **bekleymiz** (34/21);

1.1.2.1.3.4. Dilek-Şart Kipinden Sonra

/+K/

dolansağ (94/16);

1.1.2.1.4. II. Çokluk Şahıs Eki

İkinci çokluk şahıs eki; eserde geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, şimdiki zaman ve emir kipinden sonra kullanılmıştır. Ek; geniş zaman ve şimdiki zaman kipinden sonra /+sIz/, bilinen geçmiş zaman kipinden sonra /+ñIz/, emir kipinden sonra ise hem /+ñ/ hem de /+ñIz/ şekilleriyle kullanılmıştır. Esasında ikinci teklik şahıs eki olan /+ñ/ ekinin burada kullanılması emir anlamını pekiştirmek, /+ñIz/ ekinin kullanımı ise verilen emre saygı unsurunu da katarak rica anlamı vermek amaçlıdır.

1.1.2.1.4.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra

/+sIz/

varsız (6/6); musafirsız (178/9);

1.1.2.1.4.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+ñIz/

tolduñız (16/24); berdiñiz (152/33); kördiñizmi (184/17); yorulduñız (185/8);

1.1.2.1.4.3. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra

/+sIz/

deysiz (38/3); qorqasız (129/23);

1.1.2.1.4.4. Emir Kipinden Sonra

/+ñ/

ketmeñ (30/29); yapıñ (31/2); beriñ (38/21); saqt oluñ (39/28); anlañ (40/6); qalqıñ (40/9); qalmañ (40/10); birleşıñ (40/13); dinleñ (79/18); baqıñ (89/17); çeziliñ (97/7); anlañ (137/25); biliñ (137/26); çalıñ (156/36); tiymeñ (179/33); parlañ (184/9); qazıñ (184/10); (y)uqlañ (185/15);

/+ñIz/

asıñız (41/4); toqunmañız (43/17); qalıñız (58/2); bekleñiz (58/4); inanıñız (152/32); açuvlatmañız (180/12); atıñız (184/5); tapıñız (184/11);

1.1.2.1.5. III. Çokluk Şahıs Eki

Ek geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, dilek-şart ve emir kiplerinden sonra gelmektedir. Üçüncü çokluk şahıs eki, emir kipinden sonraki kullanımı hariç diğer kullanım şekillerinde /+lAr/ yapısını kalınlık incelik uyumuna göre korumuş, emir kipinden sonra ise emir anlamını pekiştirerek /+sInlAr/ şeklinde kullanılmıştır.

1.1.2.1.5.1. Geniş Zaman Kipinden Sonra

/+lAr/

azırlar (7/29); qaytarlar (16/15); derler (32/5); öyleler (38/1); berirler (63/13); keterler (76/14); acizler (86/4); yaqarlar (84/7); bermezler (158/14); aldalar (172/31);

1.1.2.1.5.2. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+IAr/

ettiler (7/15); **öttüler** (7/17); **titrediler** (9/11); **öldüler** (37/27); **berdiler** (37/29); **sardılar** (42/14); **keçtiler** (45/9); **açıttilar** (45/14); **keldiler** (57/5); **dediler** (59/23); **bastılar** (66/4); **saçtılar** (70/7); **soldılar** (83/24); **küydiler** (98/3); **sandılar** (100/11); **töktüler** (101/2); **çomdular** (106/18); **qondular** (106/22); **çalıştılar** (130/16); **sarqtılar** (173/8);

1.1.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Sonra

/+IAr/

toyğanlar (64/17); **qonğanlar** (79/1); **asqanlar** (148/29); **qılınğanlar** (172/10);

1.1.2.1.5.4. Şimdiki Zaman Kipinden Sonra

/-IAr/

öseler (5/1); **ötelər** (5/2); **eteler** (5/4); **keleler** (17/7); **olalar** (24/24); **araylar** (25/22); **soraylar** (25/26); **bekleyler** (34/20); **yanalar** (35/18); **böleler** (35/21); **öleler** (35/23); **yatalar** (37/24); **sayalar** (38/26); **turalar** (47/5); **cılışalar** (50/21); **uçalar** (50/26); **qonalar** (51/7); **yüreler** (51/9); **süreler** (51/13); **oynaylar** (79/2); **uçalar** (79/4); **toymaylar** (79/7); **araylar** (88/19); **ketmeyler** (97/24); **izleyler** (116/1); **kezeler** (125/8); **sezeler** (125/12); **körüneler** (186/21); **çapışalar** (187/18); **hatırlaylar** (187/19);

1.1.2.1.5.5. Dilek-Şart Kipinden Sonra

/+lAr/

körseler (78/16); etseler (84/5); başlasalar (187/23);

1.1.2.1.5.6. Emir Kipinden Sonra

/+sInlAr/

olsunlar (8/33); dönsünler (32/8); desinler (32/10); uçsunlar (51/33); yazsınlar (101/17);

1.1.2.2. Kip Eki

Kip ekleri temelde haber kipleri ve tasarlama kipleri olmak üzere iki başlıkta ele alınmış daha sonra kendi içlerinde türlerine göre ayrıca örneklendirilmiştir.

1.1.2.2.1. Haber Kipleri

Eserde haber kiplerinin geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, bilinen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipi olmak üzere tüm türlerinin kullanımı mevcut olup her bir haber kipi ayrı başlıklar altında çalışmamızda yer almıştır. Her bir kipi fiil kök veya gövdesinden ve olumsuzluk ekinden sonraki kullanımları ayrı başlıklar altında gösterilmiştir. Geniş zaman kipi ise olumsuz çekimi ayrıca incelenmiştir.

1.1.2.2.1.1. Geniş Zaman Eki

Geniş zaman eki kalınlık incelik uyumu ve kendinden önceki fiil kök veya gövdesinin son harfine göre /-r/, /-Ir/, ve /-Ar/ yapısı ile kullanılmıştır. Geniş zaman kipinin olumsuz çekimi olan /-mAz/ yapısı ise eserde iki yerde tespit edilmiştir.

/-r/

der (9/25); tasdıqlar (23/24); oqur (51/30); inler (54/11); yıqar (55/28); toqur (80/4); inler (80/9); ohşar (80/10); tarar (80/12); toqur (124/33); bellersiñ (130/21); başlarmız (167/12);

/-Ar/

miner (12/1); ölçer (16/8); yürer (16/9); keçer (16/10); körer (16/11); qaytarlar (16/15); añarım (16/23); çeker (18/14); coşar (19/5); öter (23/11); doğar (28/22); çıqar (30/17); açar (30/21); yetermi (31/8); yumar (35/8); satar (38/19); yanar (51/29); keterler (76/14); kezer (76/18); yanarsıñ (95/27); qanarsıñ (95/29); toyarmı (105/18); qaqarmız (129/27); ürker (141/17); baqarmı (150/5); yatarım (153/6); aşarmı (167/16); körermiz (178/4); külerim (185/24);

/-Ir/

alevlenir (12/19); aytırmı (19/13); kelir (28/20); ölür (35/14); qalır (35/14); dağıtır (55/28); yaratır (55/32); tapılır (63/5); berirler (63/13); tırışır (63/17); östürir (63/18); irişir (63/20); añdırır (85/10); qaldırır (85/12); qadalır (100/6); pekişir (132/30); körüşürmiz (153/9); qızdırır (168/9); küreşirmiz (178/1); qazanır (186/25);

1.1.2.2.1.1.1. Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi

/-mAz/

sönmez (12/10); demezmi (19/11);

1.1.2.2.1.2. Şimdiki Zaman Eki

Şimdiki zaman eki kendinden önce var olan son harfin durumuna göre kalınlık incelik uyumuna uyarak /-A/ ve /-y/ şekilleriyle eserde kullanılmıştır. Eserde ayrıca şimdiki zaman kipinin /-mAQtA/ yapısına da rastlamaktayız. Eser boyunca şimdiki zaman kipi /-A/ eki daha çok kullanılmıştır. Olumsuzluk ekinin son harfinin ünlü olmasından ötürü /-y/ yapısıyla mevcudiyetini sürdürmüştür.

1.1.2.2.1.2.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-A/

seslene (4/13); uyana (4/15); öseler (5/1); öteler (5/2); eteler (5/4); körem (6/5); çegem (6/7); yürem (6/9); baqamız (6/22); qamaştırı (9/10); tura (9/19); denişesiñ (14/6); azaplana (14/9); sarara (14/10); morara (14/12); tüzele (14/15); bite (14/16); öle (16/4); ölçe (16/19); keze (17/2); çeze (17/4); keleler (17/7); sağınam (17/8); çekem (17/8); tizem (17/10); çıqam (17/11); bata (20/16); yatam (20/17); yırtam (20/20); uyanta (21/8); taqa (21/15); añdıra (22/4); körüne (22/5); doğurta (23/5); atıla (23/14); saqlana (23/22); oturam (26/24); ura (26/27); dolana (26/28); kete (2/11); baqa (24/12); çaptıra (24/17); atlana (24/19); küle (24/19); qoşa (27/2); öttüre (27/4); taşa (27/6); kömüle (27/8); söküle (27/11); qoya (27/26); toya (27/31); dolana (28/2); söne (28/7); tola (28/9); sayam (28/14); eze (29/7); yuva (29/18); tarta (29/30); bağışlana (28/22); bürüne (31/20); yene (31/24); örtüle (31/30); beslene (33/4); atıla (33/5); tike

(34/17); süyrekline (35/3); ura (35/4); bükline (35/5); intıla (35/16); yanalar (35/18); böleler (35/21); yağdıra (36/1); yana (37/18); çöke (37/20); örtüne (37/21); toldura (38/16); tapıla (38/23); sançıla (38/25); qata (40/29); qavurıla (43/4); köçe (43/7); ağlaşa (44/10); söylene (45/6); yazıla (45/18); etile (45/21); bağıra (47/21); seze (47/26); teprene (50/20); cılışalar (50/21); uçalar (50/26); qonalar (51/7); yüreler (51/9); süreler (51/13); kötüre (51/21); tırmaşa (52/10); qarışa (61/25); qazana (62/2); ötüle (62/3); ańdıra (62/20); tarlaşa (63/27); boylana (64/5); sığdıra (64/30); birleşe (66/13); işana (66/23); körüne (67/5); öse (67/11); kese (67/16); tarta (68/10); uyana (68/21); qusa (68/27); intıla (69/8); tapıla (72/30); qatıla (72/34); öküre (73/13); eşitile (75/20); yaraşa (77/5); ağrıta (81/15); sevem (82/4); coştura (88/14); aydınlata (89/6); oqtala (89/10); suqlana (97/2); qımtıla (97/15); azırlana (97/27); çeze (98/25); suvara (99/15); acıta (105/4); buzlata (113/22); çatlata (113/23); kürmeklene (116/14); çatlata (119/22); sallana (126/19); aytıla (127/25); cenkleşe (131/12); ayınlana (131/15); qaytara (131/23); çezile (132/5); parçalana (136/9); erkelene (144/6); taqıla (144/12); sıqıla (144/13); örgete (144/16); otlata (144/17); tığıra (149/12); tölene (149/24); sıdırtıra (149/25); çıqara (149/27); nefretlene (149/33); ezile (150/17); sıqıla (150/18); yıqıla (150/20); kelişe (151/311); yanıqlana (152/14); tavlana (155/20); silkine (177/30); yalvara (180/6); taptala (182/13); suvurıla (182/18); atıla (182/18); parlana (183/18); fırlata (184/20); ruhlana (186/27); çapışalar (187/18); yuvarlana (186/32);

/-y/

qamçılای (20/22); çağlay (22/9); oylaysıñ (22/28); oşay (24/4); başlay (24/17); araylar (25/22); soraylar (25/26); oynaqlay (24/16); benzey (27/6); çapqalay (29/7); bekley (33/8); tikley (33/11); istey (35/11); dey (35/12); yollay (37/16); türküçley (38/7); toplay (38/17); qaynay (42/23); süyrey (43/8); çağlay (52/13); hatırlay (56/27); saçray (58/18); oşay (60/27); otlay (76/1); araylar (88/19); saqlaysıñmı (93/4); tırmalay (105/5); tütey (115/26); izleyler (116/1); çağlay (135/26); vızlay (146/23);

/-mAQtA/

esmekte (14/30); yatmakta (38/6); kütmekte (41/6); etmekte (41/11); yanmakta (42/22); cenkleşmekte (43/7); taşmakta (44/13); turmakta (52/9); çapmakta (57/4); toplanmakta (61/17); aqmakta (66/12); oqumakta (83/4); yağmakta (164/30); yürmekte (179/34);

1.1.2.2.1.2.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-y/

olmay (4/24); qalmay (5/3); ökünmey (16/5); burmay (16/5); yürmey (18/9); körmey (18/11); ayrılmay (19/23); duymay (20/12); coyulmay (21/21); körünmey (22/2); turmay (23/15); tutulmay (23/21); kerekmey (25/23); ketmey (26/29); almay (29/32); turmay (35/19); aramay (38/10); tüşünmey (38/12); yaramay (38/13); kesilmey (45/3); sığmay (58/20); denişmey (65/26); çıdamay (69/4); qoqmay (72/18); saqınmay (72/19); diñlemey (73/15); toymaylar (79/7); sezmay (86/9); dönmeyim (94/21); külmeyim (95/1); duydurmay (98/21); yırlamay (100/23); yuralmay (120/1); çıqmay (137/3); uralmay (142/12); saylamay (146/24); etalmay (149/20); bezmay (169/5);

1.1.2.2.1.3. Gelecek Zaman Eki

Gelecek zaman eki; fiil kök veya gövdesinden sonra kullanıldığında */-AcAQ/* ve */-ycAQ/* olumsuzluk ekinden sonra kullanıldığında ise */-ycAQ/* yapısı ile eserde mevcuttur.

1.1.2.2.1.3.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-AcAQ/

ol**acaq** (21/25); si**necek** (23/28); u**çacaq** (24/2); kone**cek** (24/2); qalq**acaq** (33/9); sol**acaq**mı (39/22); yene**cek** (47/28); quy**acaq** (106/26); bere**cek** (141/33); öldür**tecek** (173/26); körüş**ecek** (176/34); küreş**ecek** (177/26); qurtar**acaq** (186/11);

/-ycAQ/

yaşay**caq** (53/22); qaplay**caq** (74/21);

1.1.2.2.1.3.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-ycAQ/

qatmay**caq** (39/25);

1.1.2.2.1.4. Bilinen Geçmiş Zaman Eki

Bilinen geçmiş zaman eki hem fiil kök veya gövdesinden sonra geldiğinde hem de olumsuzluk ekinden sonra geldiğinde kalınlık incelik uyumuna göre **/-DI/** şekli ile eserde kullanılmıştır.

1.1.2.2.1.4.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-DI/

yuv**dım** (4/7); duy**dım** (4/8); başlad**dım** (4/9); östür**diñ** (4/10); ber**diñ** (4/11); doğ**dıñ** (4/17); tınd**dı** (4/20); yarıld**dı** (4/21); sind**dı** (4/22); birleş**ti** (5/14); doğ**dum** (5/18); ketird**di**

(7/13); terk etti (7/14); köterdi (7/16); öttüler (7/17); sarsıldı (7/18); oldu (7/22); keçti (8/3); darqadı (8/9); qalqıtı (8/10); qartayttımı (9/5); titrediler (9/11); ökündiñmi (9/14); qorqıtıñmi (9/16); qandıñmi (12/20); yöneldik (15/16); olduñız (16/24); dertleşti (17/25); yürdürdi (17/28); yükseldim (18/4); keçtim (18/6); eslendim (18/6); qattı (18/10); qartaydım (20/13); döndi (21/20); östü (22/12); pekişti (22/13); qurdu (22/14); boylandı (22/14); aylandı (22/16); uzattıñ (26/1); seskendim (26/2); titredi (29/10); baqtı (29/17); patladı (29/20); yaqtı (29/21); yumdu (29/23); örtüñdi (30/26); tapıldı (33/20); qatıldı (33/22); şaştı (36/11); tutuştı (36/19); iñledi (37/2); şaştı (37/5); taştı (37/8); yılıştı (37/10); doğraldı (37/11); dorqadı (39/2); çıqardı (39/6); yendi (40/26); yayıldı (41/13); qaplandı (42/11); qapattı (43/12); kerdı (43/13); sustı (44/23); çökti (44/25); şaşırdı (44/27); çalındı (45/11); battı (45/13); aqıttılar (45/14); seçti (45/17); sarsıttı (46/19); kesildi (47/31); basıldı (48/1); patladı (48/2); teşildi (48/3); qıyıldı (48/10); sızğırdı (49/19); bılanttı (49/20); bulundıq (54/1); küçlendi (54/3); güñledi (54/17); başladım (55/6); tizdi (56/26); dolandım (57/12); buruldu (59/25); eşittim (60/26); bastılar (66/4); qapladı (69/23); bekledi (69/27); tikledi (70/1); saçtılar (70/7); çezildi (73/5); üşüdi (73/11); sürdik (76/5); kördik (76/7); quvandıñ (76/13); güñdiñ (76/13); büküldiñ (77/20); iridi (78/9); añladım (81/22); yanıldıñ (81/26); adımladıñ (82/19); uvladı (85/18); sipirildi (85/21); sarqtı (86/18); taqtı (86/22); oturduq (90/1); cıydıq (90/4); qırduq (90/5); beñzettim (90/10); üşüdim (90/18); biraqtıñ (90/20); sarardı (91/11); yırladıñ (95/4); savurdu (96/5); qavurdu (96/9); savuştı (96/14); kuydiler (98/3); qatnadı (99/2); qapadı (100/9); sandılar (100/11); tükendi (105/24); silindi (105/32); abındım (106/3); çomdular (106/18); qondular (106/22); yetiştik (107/24); iñledi (108/20); boyâldı (108/22); tutturdıñ (111/18); qorlandı (112/9); söküldi (112/10); morardı (115/10); hastalandı (115/19); oğradı (118/10); qozğadı (118/22); ateşlendi (130/7); qayraldı (130/9); çatıştılar (130/16); qıyrattı (136/22); acındı (141/15); içirdi (142/21); sıypadı (142/31); quççaladı (142/32); opladı (142/33); süzdü (143/7); yaqınlaştı (143/9); avdı (143/15); donattı (143/34); yoqlattı (143/35); türlendi (144/24); tesirlendi (146/33); eksildi (151/3); işledi (152/2); ördi (152/4); yağladı (152/7); ağırlaştı (158/36); qaltıradı (159/1); avuştı (159/24); sekirdi (168/28); iritti (169/35); subetleşti (174/35); dertleşti

(174/35); sertleşti (175/5); niyetlendi (175/9); çıbalıttı (175/22); sallaştırdı (179/3); benekledi (179/6);

1.1.2.2.1.4.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-DI/

yazmadı (7/10); kelmedi (7/25); kirmedı (26/3); keçmedi (40/23); caymadıñ (42/15); tapmadı (48/15); bitmedi (70/4); almadıñ (81/22); bilmediñ (82/23); açmadıq (90/2); tiymedi (108/36); kütmedi (150/33); tartmadı (153/32); biysinmedi (177/27);

1.1.2.2.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Öğrenilen geçmiş zaman eki de bilinen geçmiş zaman ekinin olduğu gibi hem fiil kök veya gövdesinden sonra geldiğinde hem de olumsuzluk ekinden sonra geldiğinde kalınlık incelik uyumuna göre /-GAN/ şekli ile eserde kullanılmıştır.

1.1.2.2.1.5.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-GAN/

turğan (6/21); etken (7/6); yaratqan (8/8); kelgen (9/12); sararğan (14/3); söngen (14/4); ağarğan (14/5); qoparğan (15/24); yağğan (15/26); gizlengen (16/2); turğan (16/3); küsgen (17/13); külgen (17/13); kömülgen (18/9); asqan (22/3); çıkarğan (26/5); alğan (27/18); sanğan (27/22); yırtılğan (33/26); bitken (34/10); istegen (34/13); yatqan (35/3); allanğan (37/22); serilgen (37/24); doğğan (38/4); quturğan (38/27); yaratqan (39/17); yanğan (40/32); açqan (45/30); septirgen (45/31); basqan (45/32); çızılğan (50/23); yaraşqan (53/4); uzanğan (53/12); aydağan (55/20); toplağan (55/23); tırmaşqan (56/19); arağan (57/28); qatılğan (61/8); çızğan (65/31); yerleşken (69/29); buzlatqan (71/24); inanğan (71/29); doğğan (72/7); qızarğan

(77/6); toldurğan (78/22); qonğanlar (79/1); egilğan (80/26); dalğansıñ (81/21); cıyğan (83/3); sağığan (89/16); qabarğan (99/12); tapqan (99/26); yaslanğan (104/12); ösken (104/14); esken (104/19); ezilgen (127/19); savurgan (127/28); yaşağan (128/15); yorulğan (141/13); üşügen (141/14); asqanlar (148/29); saçqan (148/26); qarışqan (160/35); tanıtqan (171/20); qılınğanlar (172/10);

1.1.2.2.1.5.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-GAN/

meftun etmegen (25/14); ötmegen (25/18); ketmegen (34/3); bitmegen (45/25); qalmağan (54/13); coymağan (55/24); tınmağan (61/10); uçmağan (71/15); yanmağan (90/22);

1.1.2.2.2. Tasarlama Kipleri

Eser boyunca tasarlama kiplerinden dilek-şart kipinin, emir kipinin ve gereklilik kipinin kullanımlarına rastlanılmıştır. Dilek-şart kipinin ve emir kipinin üçüncü teklik şahıs çekiminin olumsuzluk ekinden sonraki kullanımları mevcut olup gereklilik kipi ve emir kipinin diğer şahıs çekimlerinin sadece fiil kök veya gövdesinden sonraki kullanımları mevcuttur.

1.1.2.2.2.1. Dilek-Şart Kipi

Dilek-şart kipinin /-sA/ eki, hem fiil kök veya gövdesinden sonraki hem de olumsuzluk ekinden sonraki kullanımlarında kalınlık incelik uyumuna göre yapısını korumuştur.

1.1.2.2.1.1. Fül Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-sA/

berse (6/10); körünse (5/10); sürünseñ (5/12); hastalansa (14/1); yaraşsa (17/5); kelse (17/6); baqşam (19/2); aqşam (19/5); tüşse (19/7); yeşertse (19/9); pişse (19/9); çıqsa (19/14); yırlasa (19/17); taşlasañ (19/20); intilsañ (19/22); keçse (21/26); quvsañ (23/21); tökseñ (23/28); kerekse (30/6); deseñ (30/8); ölsem (30/16); isteseñ (31/17); kirse (45/7); denilse (65/14); buzlasa (73/21); körseler (78/16); artsa (81/9); qatsa (81/13); qalsaydı (88/24); yaşasa (89/23); dolansaq (94/18); batsa (99/17); yatsa (99/19); tapsa (99/20); çapsa (111/1); yenilse (117/2); bassa(154/11); begenseñ (156/4); sızlasa (163/29); tartsa (163/31); başlasalar (187/23);

1.1.2.2.1.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-sA/

olmase (18/12); yürmese (21/24); ayrılsa (24/7); ketmese (28/15); çekmese (28/17); külmese (86/10); yağmasa (86/23); körmese (89/26); bitmeseydi (94/19); solmasa (126/30);

1.1.2.2.2. Emir Kipi

Emir kipi, Kırım Tatar Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çekimlendiği şahsa göre farklılık göstermektedir. Emir kipinin birinci teklik şahıs çekimi /-AyIm/, üçüncü teklik şahıs çekimi /-sIn/, birinci çokluk şahıs çekimi /-AyIQ/, ikinci çokluk şahıs çekimi /-ñIz/ ve üçüncü çokluk şahıs çekimi ise /-sInlAr/ şeklindedir.

1.1.2.2.2.1. Emir Kipinin I. Teklik Şahıs Çekimi

/-AyIm/

bereyim (30/9); **öleyim** (30/15);

1.1.2.2.2.2. Emir Kipinin III. Teklik Şahıs Çekimi

1.1.2.2.2.2.1. Fül Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-sIn/

sarf olsun (8/22); **bağlasın** (17/14); **baht alsın** (26/17); **yaşasın** (26/19); **doğsun** (32/6); **bürlesin** (32/7); **bersin** (32/13); **saçsın** (32/14); **saçsın** (32/14); **birleşsin** (49/8); **taşsın** (49/8);

1.1.2.2.2.2.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-sIn/

körmesin (30/12); **enmesin** (39/31); **üşümesin** (50/13); **tonmasın** (50/13);

1.1.2.2.2.3. Emir Kipinin I. Çokluk Şahıs Çekimi

/-AyIQ/

tireyik (40/30); **deyik** (41/2); **saçayıq** (83/25); **açayıq** (83/27); **keteyik** (106/25); **keçeyik** (106/29); **tikleyik** (132/17); **çıqayıq** (181/7);

1.1.2.2.2.4. Emir Kipinin II. Çokluk Şahıs Çekimi

/-ñIz/

asıñız (41/4); toqunmañız (43/17); qalıñız (58/2); bekleñız (58/4); inanıñız (152/32); açuvlatmañız (180/12); atıñız (184/5); tapıñız (184/11);

1.1.2.2.2.5. Emir Kipinin III. Çokluk Şahıs Çekimi

/-sInlAr/

olsunlar (8/33); dönsünler (32/8); desinler (32/10); uçsunlar (51/33); yazsınlar (101/17);

1.1.2.2.3. Gereklilik Kipi

Eserde gereklilik kipinin iki farklı kullanımına rastlamaktayız. Türkiye Türkçesindeki gereklilik kipi kullanımına benzer olan /-mAlI/ yapısı ile birlikte Kırım Tatar Türkçesinde isim fiil eki /-Maq/ ile “kerek” fiilinin birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan /-mAQ kerek/ yapısının kullanımları çalışmamızda ayrıştırılarak örneklendirilmiştir. Her iki kullanımda da mevcut yapılar kalınlık incelik uyumuna uymuşlardır.

/-mAK kerek/

enmek kerek (40/18); olmaq kerek (145/29); qullanmaq kerek (145/30); baqmaq kerek (145/35); qorumaq kerek (145/34); suvarmaq kerek (145/32);

/-mAII/

olmalı (59/17); almali (101/4); turmalı (129/33); urmalı (130/1); yaqmalı (138/1); kesmeli (147/23); körmeli (148/7); tartmalı (174/11);

1.1.2.3. Olumsuzluk Eki

Fiillere gelen olumsuzluk eki eserdeki kullanımlarına dikkat edilerek fiilden sonra kip ekinden önce gelen, fiilden sonra fiilimsi ekinden önce gelen ve fiilimsi ekinden fiilden önce gelen olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

1.1.2.3.1. Fiilden Sonra Kip Ekinden Önce

Olumsuzluk ekinin fiilden sonra gelip geniş zaman, şimdiki zaman, bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, emir ve dilek-şart kipi eklerinden önce yer aldığı görülmektedir. Ekin geniş zaman kipinden önceki şekli “-mAz” olup bu konuda geniş zaman ekinin her ne kadar yazı dilinde gözükme de derin yapıda varlığını sürdürmesi göz önünde bulundurulmuştur. Her ne kadar derin yapıda olumsuzluk eki geniş zaman çekiminde ek fiilden önce gelse de konu bütünlüğü açısından bu başlıkta ele alınmıştır. Olumsuzluk eki diğer kiplerden önceki kullanımında “-mA” yapısını korumuştur.

1.1.2.3.1.1. Geniş Zaman Kipinden Önce

/-mAz/

toqtamaz (16/10); olmaz edi (18/15); demezmi (19/11); solmaz (26/9); körmez (28/21); yanmaz (30/1); qul olmaz (30/4); dönmezmi (39/26); saylamaz (39/36); eşitmez (40/2); çağırılmaz (40/5); dönmez (40/11); qalmaz (51/24); tükenmez (52/14);

egilmez (63/3); bükülmez (63/4); saqınmaz (63/19); çalmaz (69/20); ketirmez (101/2); unutmaz (104/15); atalmaz (135/24); örtmez (137/33); tiyemez (146/30); yanmaz (146/31); küyemez (146/32); bermezler (158/14); yaramaz (174/5); yürülmez (175/19); parlanmaz (183/33);

/-mA/

bilmem (9/6); qaldırmam (143/5); acımam (153/2); demem (153/3);

1.1.2.3.1.2. Şimdiki Zaman Kipinden Önce

/-mA/

olmay (4/24); qalmay (5/3); ökünmey (16/5); burmay (16/5); yürmey (18/9); körmey (18/11); ayılmay (19/23); duymay (20/12); coyulmay (21/21); körünmey (22/2); turmay (23/15); tutulmay (23/21); kerekmey (25/23); ketmey (26/29); almay (29/32); aramay (38/10); tüşünmey (38/12); yaramay (38/13); kesilmey (45/3); sığmay (58/20); deñişmey (65/26); çıdamay (69/4); qorqmay (72/18); saqınmay (72/19); diñlemey (73/15); toymaylar (79/7); sezmay (86/9); külmeyim (95/1); ketmeyler (97/24); duyduymay (98/21); yırlamay (100/23); kütmey (115/31); yuralmay (120/12); uralmay (142/12); saylamay (146/24); etalmay (149/20); tınmay (160/27); bezmey (169/5); yetişmey (172/36);

1.1.2.3.1.3. Bilinen Geçmiş Zaman Kipinden Önce

/-mA/

yazmadı (7/10); kelmedi (7/25); kirmedi (26/3); keçmedi (40/23); coymadıñ (42/15); tapmadı (48/15); bitmedi (70/9); almadıñ (81/22); bilmediñ (82/23); çıqmadıq

(108/12); tiymedi (108/36); körmediñ (124/1); tartmadı (153/32); biysinmedi (177/27);

1.1.2.3.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinden Önce

/-mA/

meftun etmegen (25/14); ötmegen (25/18); doğmağan (29/9); ketmegen (34/3); bitmegen (45/25); coymağan (55/24); tınmağan (61/10); uçmağan (71/15); yanmağan (90/22); toymağan (148/23);

1.1.2.3.1.5. Gelecek Zaman Kipinden Önce

/-mA/

qaytmaycaq (39/25);

1.1.2.3.1.6. Emir Kipinden Önce

/-mA/

keçirme (16/14); bilme (16/14); bermesin (26/8); qoparma (26/12); soldurma (26/13); urunma (26/14); körmesin (30/12); ketmeñ (30/29); baqma (31/13); qayğırma (31/15); saqınma (33/7); qorqunma (33/10); enmesin (39/31); qalmañ (40/10); toqunmañız (43/17); üşümesin (50/13); tonmasın (50/13); qaytarma (155/36); qorqma (163/2); tiymeñ (179/33); avuçlatmañız (180/12); tartınma (181/1); ketmesiñ (184/1);

1.1.2.3.1.7. Dilek-Şart Kipinden Önce

/-mA/

ol**m**ase (18/12); yür**m**ese (21/24); ket**m**ese (28/15); çek**m**ese (28/17); kü**l**mese (86/10); yağ**m**asa (86/23); kö**r**mese (89/26); sol**m**aseñ (126/30);

1.1.2.3.2. Fiilden Sonra Fiilimsi Ekinden Önce

Olumsuzluk ekinin fiilden sonra fiilimsi ekinde önce kullanıldığı durumlara eserde rastlamaktayız. Sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinden önceki kullanımlarının mevcut olduğu olumsuzluk eki buradaki kullanımlarında “-mA” şekli ile yer almıştır.

1.1.2.3.2.1. Sıfat-Fiil Ekinden Önce

/-mA/

añ**m**ağan (5/3);

1.1.2.3.2.2. Zarf-Fiil Ekinden Önce

/-mA/

bilmeyip (19/20); doğ**m**ağanda (134/29);

1.1.2.3.3. Fiiimsi Ekinden Sonra Fiiiden Önce

Bu başlığı ayrıca açmamızda kurallı birleşik fiillerin olumsuz çekimlerinde zarf-fiil eklerinden sonra derin yapıda “u” fiilinin varlığını sürdürmesi etkili olmuştur. Buradan yola çıkarak eserde iki örneğine rastladığımız bu durum ayrıca başlıklandırılmıştır. Zarf-fiil ekinden sonra “u” fiilinden önce kullanılan olumsuzluk eki /+mA/ şekli ile kendine yer bulmuştur.

1.1.2.3.3.1. Zarf-Fiil Ekinden Sonra Fiiiden Önce

/+mA/

çekamam (93/21); olamam (93/22);

1.1.2.4. Soru Eki

Soru eki eserde şahıs eklerinden ve isimlerin geniş zaman çekimlerinden sonra kullanılmıştır. Ek, eserde kalınlık incelik uyumuna uyarak /-mI/ şekli ile kullanılmıştır. Soru eki ayrıca kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

1.1.2.4.1. Şahıs Ekinden Sonra

Soru ekinin ikinci teklik, üçüncü teklik, birinci çokluk, ikinci çokluk ve üçüncü çokluk şahıs eklerinden sonraki kullanımı mevcuttur. Ek şahıs eklerinin hepsinden sonra kalınlık incelik uyumuna uyarak /-mI/ şekli ile kullanılmıştır.

1.1.2.4.1.1. II. Teklik Şahıs Ekinden Sonra

/+mI/

öküdüñmi (9/14); qosqtıñmi (9/16); qandıñmi (12/20); qoyduñmi (87/6); coyduñmi (87/7); saqlaysıñmi (93/4); qaytır ediñmi (117/7);

1.1.2.4.1.2. III. Teklik Şahıs Ekinden Sonra

/+mI/

qartayttımı (9/5); demezmi (19/11); aytırımı (19/13); yetermi (31/8); ketermi (31/11); olacaqımı (39/20); solacaqımı (39/22); dönmezmi (39/26); taparımı (129/35); qast etkenmi (147/16); çıqqanımı (161/21); çıqarımı (182/26);

1.1.2.4.1.3. I. Çokluk Şahıs Ekinden Sonra

/+mI/

is eteredikmi (25/7);

1.1.2.4.1.4. II. Çokluk Şahıs Ekinden Sonra

/+mI/

kördiñizmi (184/17);

1.1.2.4.1.5. III. Çokluk Şahıs Ekinden Sonra

/+mI/

çalsınlarmı (155/35);

1.1.2.4.2. İsimlerin Geniş Zaman Çekiminden Sonra

Soru ekinin, isimlerin geniş zaman çekiminden sonraki kullanımı eserde mevcuttur. Ekin bu başlık altındaki kullanımları **/-mI/** şekli ile kalınlık incelik uyumuna uygun bir şekilde mevcuttur.

/+mI/

yol degilmi (19/18); kündüzmi (59/8); aqşammi (59/9); yoqmı (60/20); başıñmi (81/15); tikenmi (81/20); mümkünmi (82/1); şerbetmi (98/14); qanmi (105/12); boyamı (105/13); qartmi (147/17);

1.1.2.5. Bildirme Eki

Uygur Türkçesinden itibaren kullanılmış olan **/+Dİr/** ekine eserde de pek çok yerde rastlamaktayız. Ek, yüklemleştirici olmaktan ziyade kullanıldığı kimi zaman anlamı pekiştirir kimi zaman da kuvvetle ihtimal bildirir. Ayrıca kip ekleri, gelmiş oldukları fiilleri tekrar isim kategorisine geçiriyor olsa bile; ekin kip eklerinden sonraki kullanımları da konu bütünlüğü açısından çalışmamızda fiile gelen ekler kategorisinde incelenmiştir. Bildirme eki eserde isimlerin geniş zaman çekiminden, çokluk ekinden, şimdiki zaman ekinden, öğrenilen geçmiş zaman ekinden, iyelik birinci çokluk şahıs ekinden, bulunma hâli ekinden, ayrılma hâli ekinden ve ilgi zamiri ekinden sonra kullanılmıştır. Ek kullanıldığı her yerde kalınlık incelik uyumuna uygun bir biçimde **/+Dİr/** şekli ile yer almıştır.

1.1.2.5.1. İsimlerin Geniş Zaman Çekiminden Sonra

/+Dİr/

keniştir (4/12); çeçektir (4/14); birdir (5/10); havaledir (8/24); teñdir (9/7); terstir (23/10); muqaddestir (31/9); azizdir (31/10); yoldır (32/3); bahşıştır (32/24); yoqtur (33/17); **yahşıdır** (34/18); eyidir (34/23); kündir (44/13); zengindir (63/7); deñizdir (76/17); bahşıştır (77/13); yaşkâdır (80/20); yardır (84/8); nasıldır (92/12); yoqtur (99/3); böyledir (100/21); açlıqtır (117/24); ayıptır (130/31); ğayıptır (130/35); çoqtur (138/14); çobandır (151/15); oğlandır (151/16); güzeldir (159/14); mürekkeptir (167/19); cennettir (168/24); çiqarmaqtır (178/24);

1.1.2.5.2. Çokluk Ekinden Sonra

/+Dİr/

dostlardır (10/15); kimlerdir (33/2);

1.1.2.5.3. Kip Ekinden Sonra

1.1.2.5.3.1. Şimdiki Zaman Ekinden Sonra

/+Dİr/

tikedir (34/17); bekleydir (34/4);

1.1.2.5.3.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinden Sonra

/+Dİr/

dalğandır (52/27); alğandır (52/30); tolğandır (53/3); yaraşqandır (53/4); qalğandır (122/10);

1.1.2.5.4. İyelik Ekinden Sonra

1.1.2.5.4.1. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinden Sonra

/+Dİr/

yaşlıgımız**dır** (76/21);

1.1.2.5.5. Hâl Ekinden Sonra

1.1.2.5.5.1. Bulunma Hâli Ekinden Sonra

/+Dİr/

kökted**dir** (34/7); tübümded**ir** (56/2);

1.1.2.5.5.2. Ayrılma Hâli Ekinden Sonra

/+Dİr/

çoqtand**ır** (45/16);

1.1.2.5.6. İlgi Zamiri Ekinden Sonra

/+Dİr/

halqıñ**kidir** (49/4);

1.1.2.6. Fiilimsi Eki

Eserde fiilimsi türlerinin hepsinin örneklerine rastlanmaktadır. Fiilimsi ekleri her bir fiilimsi türe göre ayrı ayrı bölümlerde incelenmiştir. Eser boyunca sıfat-fiil ile zarf-fiil eklerinin fiil kök veya gövdesinden ve olumsuzluk ekinden sonraki kullanımları mevcut olup isim-fiil eklerinin yalnızca fiil kök veya gövdesinden sonraki kullanımları mevcuttur.

1.1.2.6.1. İsim-Fiil Eki

İsim fiil eklerinin üç şeklinin de kullanımı eserde mevcuttur. İsim-fiil eklerinden; /-Iş/, /-mA/ ve /-mAQ/ ekleri eserde kalınlık incelik uyumuna uyarak kullanılmıştır.

1.1.2.6.1.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-Iş/

qayıtış (42/11); kelişe (151/31);

/-mA/

vermege (29/36); olmağa (32/27); körmege (34/19); atışma (35/17); baqması (45/27); yapmağa (48/31); yürmesi (67/7); toymas (73/20); qalmağa (76/15); qonmağa (104/9); azdırma (113/7); alması (113/10); atışma (114/12); atmağa (145/17); tartmağa (155/28); avlanmağa (160/8); kelmesi (164/24);

/-mAQ/

oqumaq (8/21); qurmaq (8/25); işlemek (9/6); hizmet etmek (9/23); qavuşmaq (11/2); kirmek (11/3); taqmaq (11/10); yaratmaq (13/1); qaytmaq (13/28); kezinmek (14/28); örgenmek (19/10); tutmaq (23/4); maqlanmaq (28/20); irişmek (31/17); sevmekniñ (31/26); yazmaqçün (32/23); körmek (33/27); yollamaq (34/13); bekleme (34/18); arttırmaq (39/8); qurtarmaq (43/14); ayırmaq (44/21); añmaq (46/5); düşünmek (46/11); körmek (46/14); yemek (46/30); qurtulmaq (48/14); saqlamaq (49/14); yaqmaq (50/1); çıqmaq (55/9); yaşamaq (62/2); çıqmaq (69/3); alışmaq (69/15); qoşulmaq (79/31); üşümek (81/11); unutmayaq (82/1); sipirmek (85/31); benzetmek (93/16); taşlamaq (100/1); çatmaq (100/21); cıymaqçün (104/30); qaçmaqniñ (113/28); kullanmaq (145/30); turmaq (147/19); irişmekçün (167/29); kiymek (179/29); sınaşmaq (178/11); çıqarmaqtır (178/24); asamaq (181/20); saqınmaq (183/4); çıqarmaq (183/10);

1.1.2.6.2. Sıfat-Fiil Eki

Eser boyunca sıfat-fiil eklerinden */-GAN/*, */-DIK/*, */-mİş/* ve */AcAQ/* ekleri fiil kök veya gövdesinden sonra; */-GAN/* ve */-DIK/* eklerinin ise aynı zamanda olumsuzluk ekinden sonraki kullanımları mevcuttur.

1.1.2.6.2.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-GAN/

körgeyim (4/2); yürgeyim (4/3); süргеyim (4/4); kiçkene (5/11); baqqan (5/12); yazğan (6/18); ketirgen (7/7); sarsıtqan (7/8); örtken (9/8); mingen (12/2); keçirgen (13/26); körüngen (15/17); buzlağan (15/23); buruşken (15/27); taptağan (16/4); yapılgan (16/19); yaşağan (17/16); yürgen (19/11); qıdırğan (19/15); kelgen (19/19); ketkeniñ (19/19); etkeniñ (19/21); keçken (19/25); qartayğanın (20/25); köterilgen

(21/2); **ötken** (21/13); **siñgen** (21/20); **soqulğan** (22/21); **anıłğan** (22/22); **döngen** (22/26); **açqan** (22/27); **qoşulğan** (23/13); **körgeñ** (23/24); **süzülgeñ** (25/12); **qoquğan** (25/29); **üzülgeñ** (26/8); **degeñ** (28/19); **üzülgeñ** (29/26); **taşığan** (29/33); **olğan** (32/12); **doğğan** (32/14); **aytqanıñ** (32/29); **yayğan** (32/31); **ösken** (33/19); **esken** (33/21); **bölgeñ** (33/29); **yazğan** (34/1); **yıqılğan** (34/2); **yıqılğan** (35/19); **şışken** (38/11); **basqan** (38/15); **degeñ** (38/30); **savrulğan** (44/25); **seskengeñ** (44/26); **anıłğan** (46/3); **tanıtqan** (46/4); **telçelegeñ** (47/13); **anılağan** (47/24); **doğğan** (48/35); **dalğan** (52/27); **alğan** (52/30); **çürügeñ** (53/27); **kirgeñ** (54/4); **basqan** (56/3); **örtüñgeñ** (57/3); **doğğan** (57/13); **çevilgeñ** (57/25); **barğan** (59/11); **degeñi** (59/17); **alıñğan** (59/24); **doğurğan** (61/1); **qalğanlar** (61/17); **yeşergeñ** (62/9); **qurğanlar** (77/13); **tayğan** (86/13); **çıqqanlar** (88/4); **beklegeñ** (88/1); **batqan** (88/6); **kömülgeñ** (89/30); **bürüñgeñ** (90/26); **siñgenday** (91/6); **bergeñ** (92/22); **körüşken** (93/15); **sevindirgeñ** (94/15); **içkenler** (97/17); **örken** (104/3); **yaydırğan** (10/3); **qanatqan** (109/14); **rastkelgeñ** (114/32); **yuvunğan** (119/15); **silingeñ** (125/16); **tiregeñ** (125/30); **nefretlengen** (130/10); **tiklengen** (136/13); **yalvarğan** (141/26); **donatqan** (149/3); **çekken** (163/28); **doğğan** (163/34); **yıqqan** (171/24); **toplanğanlar** (180/27); **kömülgeñ** (181/30); **şereflegeñ** (185/35); **barğan** (186/25); **yıqılğan** (187/2);

/-DIK/

yazdığın (54/2); **keçtiğın** (54/8); **taptığı** (114/23); **yaptığı** (153/26);

/-mIş/

bilmiş (30/3);

/-AcAQ/

kelecek (16/6); **qalacaq** (21/22); **açacaq** (49/6); **tutacaq** (106/14); **keçecek** (138/13); **yapacağı** (153/26); **acıycaq** (165/2);

1.1.2.6.2.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-GAn/

añmağ**an** (5/3);

/-DIK/

çıqmadı**q** (108/12);

1.1.2.6.3. Zarf-Fiil Eki

Eser boyunca zarf-fiil eklerinden **/-p/**, **/-Ip/**, **/-A/**, **/-GAnCA/**, **/-GAndA/**, **/-mAdAn/**, **/-ArAQ/**, **/DIQÇA/** ve **/QAn/** ekleri fiil kök veya gövdesinden sonra; **/-Ip/** ve **/-GAndA/** eklerinin ise aynı zamanda olumsuzluk ekinden sonraki kullanımları mevcuttur.

1.1.2.6.3.1. Fiil Kök Veya Gövdesinden Sonra

/-p/

ezber**lep** (4/3); dep (4/9); topl**ap** (8/27); giz**lep** (9/12); tile**p** (14/21); yaltır**ap** (15/23); tire**p** (16/13); burğu**çlap** (18/18); bağ**lap** (22/11); qap**lap** (26/18); taş**lap** (26/29); hatırl**ap** (27/31); bıqıld**ap** (42/23); oyd**ap** (43/2); ist**ep** (43/14); yılbır**ap** (44/25); qar**ap** (51/2); oyl**ap** (51/11); tüke**p** (78/2); bağış**lap** (80/13); algış**lap** (80/15); boş**ap** (86/11); şırıld**ap** (86/20); yaş**ap** (93/13); yald**ap** (106/7); coquş**lap** (111/2); yaqal**ap** (112/22); ölç**ep** (147/23); aş**ap** (151/2); şaqıld**ap** (177/23); çayn**ap** (182/11); salmaq**lap** (182/29);

/-İp/

açıp (4/2); **etip** (6/21); **sarsıtıp** (7/5); **berip** (7/15); **kirip** (9/22); **külip** (15/5); **yürüp** (15/24); **qorqıp** (15/26); **tartışıp** (15/27); **sarqıp** (16/1); **kelip** (16/10); **sevip** (16/23); **alıp** (17/9); **hoşnut olup** (17/21); **qalıp** (17/24); **yuvıp** (18/17); **quvıp** (18/19); **tüşünip** (19/2); **minip** (19/5); **yetip** (19/6); **aylanıp** (19/7); **ketip** (19/8); **tolup** (19/17); **kezip** (20/24); **kesip** (21/9); **ayrılıp** (24/1); **östürüp** (26/5); **ketirip** (27/26); **yüzüp** (30/9); **çekip** (30/26); **ötüp** (32/20); **eşitip** (32/21); **egilip** (33/19); **añıp** (33/28); **yanıp** (34/2); **gizlenip** (35/5); **morarıp** (38/11); **öldürüp** (38/20); **çıqıp** (40/30); **qıdırıp** (42/16); **sızgırıp** (47/19); **qızartıp** (50/9); **uzanıp** (52/8); **bozanıp** (52/11); **kezinip** (52/27); **kestirip** (54/8); **qoyurıp** (57/5); **qaytıp** (58/6); **yuvıp** (66/5); **sarıp** (68/29); **toqtatıp** (73/14); **lipildetip** (74/16); **yapraqlanıp** (77/17); **yollanıp** (83/11); **pekişip** (85/26); **kiyip** (86/21); **eglenip** (94/20); **tirelip** (98/26); **yumıp** (101/20); **sarılıp** (104/14); **cıbaldıp** (104/19); **sökülip** (105/33); **qapalıp** (106/30); **mağraşıp** (108/4); **añıp** (109/20); **çıqılıp** (113/3); **pısıp** (140/13); **dayanıp** (142/24); **qanıp** (143/23); **tüzetip** (19/1); **teşilip** (149/12); **eşilip** (149/13); **aldanıp** (167/36); **nefretlenip** (174/25); **soqulup** (175/17); **siliştirip** (178/23); **bölünip** (184/1); **közetip** (184/22); **cılıştırıp** (185/17);

/-A/

yene (20/16); **aylana** (32/13); **diye** (35/26); **yaratayatqan** (30/20);

/-GancA/

bergence (10/22); **turğance** (53/21); **ketkence** (101/24); **batqance** (148/21);

/-GAndA/

doğğanda (4/2); alğanda (9/13); çıqqanda (9/15); yanğanda (9/17); açqanda (31/29); atqanda (34/22); aqqanda (34/25); kezzende (56/14); ölgende (56/23); yengende (58/30); baqqanda (60/9); yürgende (77/9); kelgende (77/15); külgende (77/18); cartqanda (80/3); sarqqanda (80/6); tüşüngende (83/6); kezingende (94/20); yürgende (95/10); pişkende (108/29); savurğanda (131/13); tapqanda (140/5); batqanda (143/28); yatqanda (143/29); qurğanda (144/34); urğanda (144/35); turğanda (152/28); uçqanda (167/34); küreşkende (171/23); çıqqanda (175/25); sorğanda (179/26); tepkende (180/20); sıqqanda (183/36);

/-mAdAn/

doğmadan (20/21); turmadan (33/12); üzmeden (34/16); kezmeden (34/18); açmadan (39/21); baqmadan (49/23); qorqmadan (51/33); keçmeden (72/4); bilmeden (72/16); tınmadan (82/13); bölmeden (147/4); inmeden (147/6); yoqlamadan (152/3); gizlenmeden (175/18); keçikmeden (185/25);

/-ArAQ/

sanaraq (6/8); çekerek (19/25); yemin eterek (61/22); bererek (79/14); kererek (167/11);

/-DIQÇA/

yendikçe (24/1);

/-QAn/

uyken (68/19);

/-mAy/

qalmay (35/23); deñiřmey (65/26); ańlamay (97/2); keçalmay (112/24);

1.1.2.6.3.2. Olumsuzluk Ekinden Sonra

/-Ip/

bilmeyip (19/20);

/-GAndA/

doğmağanda (134/29);

1.1.2.7. Ek Fiil

Çalışmamızda ek fiil konusu, şekil özellikleri bakımından değinilmesi muhakkak olarak görülmüş ve konu bütünlüğü açısından, birleşik zamanlı fiil yapma ve isimlere gelerek onların kip ile şahıs yönünden çekimlenmesi fonksiyonunu üstlenen ek fiiller bu bölümde incelenmiştir. Ek fiil, öncelikle birleşik zamanlı fiil yapması yönüyle ele alındığından bu konunun alt başlıkları konuyu daha ayrıştırıcı ve belirleyici kılmak adına ek fiilden sonra gelen kipe göre belirlenmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak ek fiil bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi olmak üzere üç ayrı başlıkta incelenmiştir. Ayrıca eserde isimlerden sonra gelen ek fiiller de ilgili başlıklar altında çalışmaya yansıtılmıştır.

1.1.2.7.1. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Kipi

Ek fiil bilinen geçmiş zaman kipinden önce gelip yazı dilinde açıkça kullanıldığında hem isim kök veya gövdelerinden sonra hem de kip eklerinden sonra /e/ şekli ile kullanılmıştır. Kendinden önceki kip veya sözcük ile birleşirilip yazı

dilinden düşürülerek kullanıldığı örnekler de eserde mevcuttur. Ek fiil bilinen geçmiş zaman kipinde; geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kiplerinden sonra kullanılarak bu kiplerin kullanıldığı fiilleri birleşik zamanlı yapmıştır.

/-DI/

sarğanday **edi** (15/4); esası **edi** (21/17); bu **edi** (21/25); yigit **ediñ** (41/23); merd **ediñ** (42/1); yaralı **edi** (42/4); çoq **edi** (54/25); cenk **edi** (68/23); köylü **ediñ** (83/2); boylu **ediñ** (83/5); ekimiz **edik** (93/3); yaş **edim** (105/29); qaranlıq **edi** (106/20); yaqın **edi** (107/14); umutsız **edi** (114/1); ğarez **edi** (114/13);

1.1.2.7.1.1. Geniş Zamanın Hikâye Birleşik Çekimi

/+DI/

olmaz **edi** (18/15); is eter **edik** (25/7); yatar **edi** (43/1); severdi (49/17); ister **edim** (56/31); söylerdim (82/3); açarmı **edi** (86/26); sevmez **edim** (94/12); keser **edi** (114/17); qaytır **ediñmi** (117/7); keter **edim** (117/11); doğmaz **edi** (134/33); başqa **edi** (145/20); tesirli **edi** (165/6);

1.1.2.7.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâye Birleşik Çekimi

/-DI/

tepe **edi** (12/15); turmay **edi** (23/15); çapa **edi** (82/14); kele **edik** (104/23);

1.1.2.7.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâye Birleşik Çekimi

/-DI/

doğmağan **edi** (29/9); kiygen **edi** (82/9); yorulğan **ediler** (143/31); ezgen **edi** (186/7);

1.1.2.7.1.4. Şart Kipinin Hikâye Birleşik Çekimi

/-DI/

olsaydım (24/20); qalsaydı (88/24); bitmeseydi (94/19); tiyse **edi** (146/26); bilse **ediñiz** (168/34);

1.1.2.7.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Ek fiil öğrenilen geçmiş zaman kipinden önce gelip yazı dilinde açıkça kullanıldığında hem isim kök veya gövdelerinden sonra hem de kip eklerinden sonra “e” şekli ile kullanılmıştır. Kendinden önceki kip veya sözcük ile birleştirilip yazı dilinden düşürülerek kullanıldığı örnekler de eserde mevcuttur. Ek fiil eserde öğrenilen geçmiş zaman kipinde; geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman kiplerinden sonra kullanılarak bu kiplerin kullanıldığı fiilleri birleşik zamanlı yapmıştır.

/-kAn/

dağ **eken** (9/20); yol **eken** (19/2); bar **eken** (37/31); mavi **eken** (142/2);

1.1.2.7.2.1. Geniş Zamanın Rivayet Birleşik Çekimi

/-kAn/

olur **eken** (18/13);

1.1.2.7.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayet Birleşik Çekimi

/-mİş/

degen **emiş** (174/31);

1.1.2.7.2.3. Gelecek Zamanın Rivayet Birleşik Çekimi

/-kAn/

küreşecek **eken** (177/26);

1.1.2.7.3. Ek Fiilin Şart Kipi

Eserde ek fiilin şart kipinden önce kullanıldığı örnekler mevcuttur. Şart kipinden önce ek fiilin yazı dilinde varlığını /i/ şekliyle sürdürdüğü kullanımlar olmakla birlikte kendinden önceki sözcükle birleşerek düştüğü kullanımlar da vardır.

/-sA/

beñzi **ise** (14/10); men **ise** (18/20); özü **ise** (34/2); düşman **ise** (43/2); yoqsa (81/20);
kümeste **ise** (96/16);

1.1.3. Yapım Ekleri

Eser boyunca yapım eklerinin isimden isim yapma, isimden fiil yapma, fiilden isim yapma ve fiilden fiil yapma fonksiyonlarında kullanılan tüm türleri çalışmaya ayrı başlıklar halinde yansıtılmış olup kullanılmış olan herbir yapım ekinin örnekleri ayrı bölümler halinde örneklendirilmiştir. Ayrıca bu ekler incelenirken eklerin Eski Türkçedeki kullanım şekilleri ve etimolojik geçmişleri de göz önünde bulundurulmuştur.

1.1.3.1. İsimden İsim Yapan Yapım Eki

Eserin tamamı incelendiğinde isimden isim yapma görevinde kullanılan yapım eklerinden; /+II/, /+IIQ/, /+DAŞ/, /+CI/, /+CAQ/, /+ncI/, /+I(garu)/, /sII/, /+sIz/ ve /+(I)l/ ekleri çalışmamızın bu bölümünde ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca sıfat yapan /-ki/ eki ve küçültme eki olarak da bilinen /+CIQ/ eki de konu bütünlüğü korumak açısından bu bölümde çalışmaya yansıtılmıştır. Kullanılmış olan eklerden /+ki/ eki hariç geri kalan hepsinin kalınlık incelik uyumuna uyum gösterdiği görülmektedir. Aynı zamanda bu başlık altında incelediğimiz /+ki/ ekinin, yapım eklerinin yeni sözcükler üretme görevinden ziyade bir tür değiştirici ek vazifesi üstlendiği görülmektedir.

/+II/

ürmetli (4/5); şüretli (4/6); sevimli (4/16); qapavlı (4/22); saçlı (5/9); karpatlı (5/9); çeçekli (5/15); sefalı (5/16); qutlu (6/16); bahıtlım (6/26); qarlı (7/24); israrlı (8/20); nazlı (10/24); eyecanlı (12/15); piçenli (15/1); ırğaqlı (15/15); afatlı (15/19); qafiyeli (18/2); çeçekli (18/10); balçıqlı (20/4); deşetli (21/29); bulutlı (22/5); ğayretli (22/13); kederli (24/25); ğamlı (24/25); küneşli (25/1); şavleli (25/2); közli (25/2); alevli (25/4); yalınlı (25/5); asretli (25/17); halatlı (24/14); devamlı (28/4); qabaatlı (28/14); elemli (29/15); cüratlı (31/19); bulutlı (34/7); bellisiz (34/11); yaralı (35/10); köylü (36/12); añlılar (40/12); niyetliler (41/1); megatonlı (44/19); qanlı (47/23); yanıqlı

(48/26); çere**li** (49/16); şifa**lı** (52/13); ot**lu** (55/14); dağ**lı**lar (55/18); küç**lü** (55/26); ucl**u** (55/30); inci**li** (56/25); şure**tli** (58/13); ört**üli** (58/24); külünç**li** (59/30); ibret**li** (62/25); belli (69/11); kürtük**li** (73/10); qap**lı** (73/10); at**lı** (73/12); ilvan**lı** (76/4); zevq**lı** (76/6); yelken**li** (76/18); tat**lı** (77/6); qaş**lı** (83/4); boy**lu** (83/5); üz**lü** (85/15); salmaq**lı** (85/25); ayaz**lı** (90/25); sevgili**ñ** (91/5); mun**lı** (94/3); açuv**lı** (97/5); kertik**li** (104/5); yosun**lı** (104/11); lekeli (105/11); çamur**lı** (115/8); oğur**lı** (118/1); bahıt**lı** (118/16); at**lı**nı (122/12); mucizeli (126/25); bağ**lı** (130/8); qan**lı** (142/9); küç**lü**nü**ñ** (146/22); namush**lı** (153/21); qorqunç**lı** (154/4); ökünç**li** (154/5); şırnıq**lı** (154/36); fes**li** (156/25); duvaq**lı** (156/26); dudaq**lı** (156/27); kümüş**li** (156/30); filtiş**li** (156/31); sepli (157/16); tesir**li** (165/6); telâş**lı** (165/11); çam**lı** (171/1); lağap**lı** (174/19); şübeli (182/35);

/+IIQ/

birli**gi** (4/16); demli**k** (5/6); dostluq**nıñ** (5/19); azat**lıq** (7/16); yaş**lıq** (8/34); baylı**ğ**nı**ñ** (9/3); yanqız**lıq** (10/12); dülber**lik** (16/2); asret**lik** (17/8); qaranlı**qqa** (18/1); suvsuz**lıq** (18/13); tüz**lük**leri (19/3); yüksek**lik** (21/29); buz**luqlar** (22/1); bir**lik** (22/11); boş**luqta** (23/5); balalı**q** (25/15); ösmür**lik** (25/16); bar**lıq** (26/3); eyili**gi** (26/9); yaş**lıqqa** (28/15); zengin**lik** (30/6); azat**lıq** (30/22); tınç**lıq**nı**ñ** (33/11); şimdili**k** (35/9); an**lik** (35/17); alan**lıq** (36/9); çeyer**lik** (36/10); sakin**lik** (37/20); obalı**ğ**n (47/13); ortalı**q**nı (48/32); erkin**lik** (51/12); sağlamlı**q** (52/23); yeşil**lik** (53/5); icret**likte** (56/28); tendürüst**lik** (58/7); ruşen**lik** (59/31); güzelli**k** (59/32); serbest**lik** (62/5); sağ**lı**ğı (66/16); aralı**ğı** (67/2); quş**luq**tan (67/4); engilli**k** (69/13); viran**lıq** (69/23); köylük**ten** (72/13); dımlı**q** (75/16); tazeli**k** (80/14); şaat**lıq** (81/5); mesulli**k** (86/9); raat**lıq** (88/9); ceviz**lik** (89/30); yaqınlı**q** (92/12); çimen**likte** (94/2); bağçalı**qta** (94/18); ömür**lik** (96/4); bat**lıq** (96/17); küfür**lik** (97/18); sasıqlı**q** (97/19); quruculu**q** (97/18); hırsız**lıq**tan (99/23); keñ**lik** (100/16); inat**lıq** (106/33); engilli**k** (107/6); qarşılı**q** (112/6); bata**lıq** (115/3); orman**lıq** (115/2); hastalı**q** (115/27); aç**lıq** (115/28); razılı**q** (115/31); aciz**likke** (120/3); asırlı**q** (127/9); ammalcılı**q** (128/18); zorbalı**q**nı (129/36); taşlı**qlarda** (131/36); orman**lıq** (140/6); dağ**lıq** (140/7); avcılı**q** (140/24); aftalı**q** (141/12); aman**lıq** (142/16); alan**lıqta** (148/13); bollu**qta** (148/14); azırlı**q**

(151/36); fuqare**lik** (154/4); qamış**lıq** (162/13); saz**lıq** (162/14); kâmill**ik**nen (166/11); kiev**lik** (174/30); pud**luqları** (179/18);

/+DAŞ/

qarda**şlar** (4/16); qanda**ş** (5/13); arqada**ş** (10/17); yolda**ş** (16/22); safda**ş**ınen (35/7); sırd**aşı** (53/12); şeerd**eşler** (130/11);

/+CI/

balıq**çı** (5/13); yırc**ı** (5/20); yolcu**nıñ** (12/5); sınirc**ı** (27/10); cen**çi** (44/17); deniz**ci** (49/16); çañğ**ıcı** (64/31); taş**çı** (98/20); nezaret**çi** (101/19); ilame**ci** (112/17); küreş**çi** (112/18); ırk**çılar** (113/8); yabanc**ı** (115/13); ammalc**ılıq** (128/18); tarih**çi** (134/7); avc**ı** (140/1); tuvar**çı** (148/18); yardım**cı** (152/22); emek**çi** (153/17);

/+CAQ/

sıcağ**ı** (168/8), (Gülensoy, 2018:762)-(Korkmaz, 2017:40);

/+ncI/

birinc**ı** (4/9); ekinc**ı** (45/5);

/+(I)n/

uzun (5/19), (Gülensoy, 2018:983);

/+I (garu)/

yuqar**ı** (22/12), (Gülensoy, 2018:1172);

/+sIl/

yoqsul (129/34);

/+sIz/

hırsızlıqtan (99/23);

/+(I)I/

yeşillik (53/5), (Gülensoy, 2018:1128);

/+çAn/

yaşavçan (13/9);

/+Kİ/

boynundaki (5/13); yoldaki (12/3); tendeki (28/16); köydeki (33/28); soñki (43/14);
fırındaki (50/8); bağındaki (65/16); qalbdeki (95/25); yarınki (113/33); uzaktaki
(186/3);

/+ÇIQ/

közçikleriñ (14/4); qızılçiq (21/11); qazançığı (22/16); quşçuqlar (24/13); satırçiq
(28/8); azaçiq (35/20); yolçiq (55/7); tişçigi (59/14); qızçiqqlar (61/5); quvurçiq
(88/14); şişeçik (97/7); ayvançiq (100/12); qararçiq (144/5); egerçik (148/21);
bağçaçığı (176/15); meydançiqınıñ (182/8);

1.1.3.2. İsimden Fiil Yapan Yapım Eki

Yapım eklerinden eserde isimden fiil yapan yapım eki olarak; /+A/, /+lA/, /+r/, /+Ar/, /+In/, /+n/, /+sA/, /+Ay/, /+l/, /+nA/, /+Al/, /+lAş/ ve /+lAn ekleri kullanılmış olup eklerin hepsi geldiği yere göre göre kalınlık incelik uyumuna uymuştur.

/+A/

uzaqqa (8/9); çalağan (9/3); öğrenmek (19/10), (Gülensoy, 2018:530); aşay (24/4); küneşli (25/1), (Nişanyan, (2018:303); oynaqlay (24/16); benzey (27/6); titredi (29/10); yaşamaq (62/2); boşap (86/11); qanatqan (109/14);

/+lA/

ezberlep (4/3); başladım (4/9); toplap (8/27); gizlep (9/12); patlaticı (9/16); añla (9/24); qarşılap (11/9); buzlağan (15/23); diñle (16/12); bağlasın (17/14); yırlasa (19/17); taşlasañ (19/20); adımla (19/23); qamçılray (20/22); çağlay (22/9); bağlap (22/11); tasdıqlar (23/24); qaplap (26/18); oynaqlay (24/16); bağışlana (28/23); çapqalay (29/4); patladı (29/20); tikley (33/11); yollamaq (34/13); iñledi (37/2); allañgan (37/22); saylamaz (39/36); tabirlemek (48/29); gürlledi (54/17); otlaqqa (55/20); hatırlay (56/27); qumlar (58/23); boylana (64/5); bağışlap (80/13); alğışlap (80/15); aydınlata (89/6); yoqlay (98/26); çatlata (113/23); izleyler (116/1); tamğalağan (128/4); bağlap (128/10); quçaqladı (142/33); yoqlattı (143/35); vızlay (146/23); işledi (152/2); yağladı (152/7); şereflegen (185/35);

/+r/

qabarğan (99/12);

/+Ar/

ağarğan (14/5); yeşertse (19/9); morarıp (38/11); sarardı (91/11); suvara (99/15);

/+n/

arınıq (143/20);

/+sA/

suvsığan (47/22);

/+Ay/

qartayttımı (9/5);

/+I/

ayrılmay (19/23);

/+K/

keçikmeden (185/25);

/+nA/

qatnadı (99/2);

/+Al/

yönel**dik** (15/16);

/+IAş/

birleş**ti** (5/14); dertleş**ti** (17/25); cenkleş**mekte** (43/7); yerleş**ken** (69/29); ağır**laştı** (159/36); subetleş**ti** (174/35);

/+IAn/

ses**lene** (4/13); alev**lenir** (12/19); azap**lana** (14/9); boy**landı** (22/14); nurlan**ıp** (24/12); küç**lendi** (54/3); hastal**andı** (115/9); ateş**lendi** (130/7); nefret**lengen** (130/10); parçal**ana** (136/9); tesir**lendi** (146/33); ruhl**ana** (186/27);

1.1.3.3. Fiilden İsim Yapan Yapım Eki

Fiilden isim yapan yapım eklerine eserde sıkça rastlanılmaktadır. Eserde; /-ş/, /-Aş/, /-Iş/, /-Q/, /IQ/, /-I/, /-AQ/, /-mA/, /-mAQ/, /-Im/, /-In/, /-A/, /-GIN/, /-Il/, /-Uv/, /-Ut/, /-CA/, /-CAQ/, /-(y)IcI/, /-z/, /-ç/, /-Ir/, /-AcAQ/, /-gAn/, /-gA/, /-mIş/ ve /-(I)ntI/ ekleri kullanılmıştır. Ayrıca esasında fiilimsi eki olmakla birlikte kalıcı isim yapma fonksiyonunda kullanılan /-Iş/, /-mA/, /-mAQ/, /-AcAQ/, /-gAn/ ve /-mIş/ ekleri de bu üstlendikleri görevden ötürü bu başlık altında incelenmiştir.

/-ş/

küreş (7/31), (Gülensoy, 2018:310); küneş**li** (25/1), (Nişanyan, (2018:303); tanış (140/11); yürüş**te** (151/22);

/-(I)ş/

keniştir (4/12), (Nişanyan, 2018:284); quruluş (8/1); baqışlar (25/5); atışma (35/17);

/-Q/

suvuq (5/24); kerek (6/2); kükrek (6/7); emekte (6/23); uzaqqa (8/9); erekler (9/11); tayaqqa (15/15); yüksek (18/7); aşağıda (21/5); bilegi (22/13); tilegi (22/15); oynaq (24/16); istekler (32/6); büyük (34/27); süyrek (35/3); alçaqlar (37/31); ufaq (41/19); otlaqqa (55/20); küçük (59/26); tayağı (154/2); quşağı (156/31); quvnaq (171/8);

/-ıQ/

açıq (6/22); yumuq (15/27); sönük (16/2); yarıq (18/1); yanığa (21/20); yaraşiq (56/12); sarıq (56/33); artıq (66/1); bozuq (71/28); solıq (81/16); basıq (99/18); kertikli (104/5); arınıq (143/20); bastırıqta (176/31);

/-I/

ayrılmay (19/23); doğru (21/5); örtüler (22/23); qoquğan (25/29); yarı (33/26); tolu (35/10); batıdan (45/4); qapı (78/19); sürüsi (111/10); ölü (131/5); qoşular (171/18); sayısı (186/19);

/-AQ/

yürekler (9/15), (Eren, 1999:462); yataq (9/21); yapraq (16/1), (Gülensoy, 2018:1067); bataqlıq (115/3); quçaqladı (142/32); kesek (176/1); içek (176/4);

/-mA/

atışma (45/12); kestirme (56/16); çarpışmalar (132/3); örme (177/4);

/-mAQ/

çaqmaq (12/12); oymaqnen (35/21); salmaq (85/25); kürmeklene (116/14);

/-(I)m/

adımlardan (7/18); ölümden (10/16); uçurım (19/3); sağlamlıq (52/23); yarım (100/19); biçimler (114/14);

/-(I)n/

tütüğe (27/8); yaqınlıq (92/12), (Gülensoy, 2018:1036); yarıma (159/21), (Gülensoy, 2018:1076); ekinlerge (172/13);

/-A/

çevrede (31/29); yaralı (35/10); gece (115/5), (Eren, 1999:150);

/-GI/

duyğusu (8/7); bilgi(8/26); qayğ (16/11); coşqın (24/18); çañgıcı (64/31); sergiler (77/8); sevgiliñ (91/5); çalğ (155/23); külkü (156/9);

/-GIn/

tüzgün (8/33); uçqunlar (12/13); sürgünde (54/1); taşqınlar (56/6); salqın (56/18);
coşqun (89/4); küskün (91/24); qızğın (98/19); tutqumı (112/20); qırğın (129/9);
keskin (133/28);

/-Il/

qızıl (87/121), (Gülensoy, 2018:524);

/-(U)v/

qapavlı (4/22); aqlavdan (48/4); doğuvı (68/13); acınuv (107/7); patlavından (108/19);
aqlav (129/12); uçuv (166/32); canlanuv (186/2);

/-(U)t/

umut (92/9);

/-CA/

tüşünce (28/5); eglencesi (74/6);

/-CAQ/

salıncaqlar (155/16);

/-(y)IcI/

patlatıcı (9/16); baqıcı (25/13); alıcıların (36/19); yaratıcı (56/24); tapıcı (66/17);
yapıcı (66/22); kesici (68/3); açıcı (73/1); quruculuq (97/18); tikici (117/29);

/-z/

sözümni (4/9);

/-ç/

quvançta (6/24); tayançmız (6/25); ökünçim (9/25); külünçli (59/27); qorqunç (154/4);

/-Ir/

kelir (99/3);

/-AcAQ/

kelecek (8/24);

/-(g)An/

qazanı (21/28);

/-gA/

kölgesi (22/2); dalğalar (23/16);

/-mİş/

keçmişni (27/25); yemişi (104/7);

/-(I)ntI/

kezinti (96/12);

1.1.3.4. Fiilden Fiil Yapan Yapım Eki

Fiilden fiil yapma görevinde kullanılan eklerden eserde örneklendirilen ekler; /-I/, /-Ar/, /-Ir/, /-ş/, /-İş/, /-In/, /-n/, /-t/, /-Dir/, /-A/ ve /-ştIr/ ekleridir. Bu eklerden edilgenlik, ettirgenlik ve oldurganlık yapısında değişim meydana getirenler konu bütünlüğü açısından ayrı bir başlıkta incelenmemiş bu bölümde örneklendirilmiştir.

/-I/

yarıldı (4/21); sarsıldı (7/18); kuruluş (8/1); yüksel (11/6); yapılgan (16/19); yükseldim (18/4); kömülgen (18/9); köterilgen (21/2); coyulmay (21/21); soqulgan (22/21); anılğan (22/22); qoşulğan (23/13); atıla (23/14); tutulmay (23/21); süzülgen (25/12); kömüle (27/8); söküle (27/11); örtüle (31/25); atıla (33/5); qatıldı (33/22); yırtılğan (33/26); yıqılğan (35/19); çevrildi (36/13); serilgen (37/24); tapıla (38/23); sançıla (38/25); yayıldı (41/13); yazıla (45/18); qazılma (45/20); etile (45/21); teşildi (48/3); qıyıldı (48/10); çevrilgen (57/25); qatılğan (61/8); egilmez (63/2); bükülmez (63/4); qoşulmaq (79/31); sipirildi (85/21); sıkılğan (88/23); qapalıp (106/30); sürüle (110/22); yeñilse (117/2); ayılğan (122/5); ezilgen (127/9); taqıla (144/12); sıqıla (144/13); soqulıp (175/17); yıqılğan (187/2);

/-Ar/

qoparğan (15/24); qızarğan (77/6); qaytara (131/23); çıqarmaq (183/10);

/-Ir/

keçirme (16/14); uçurım (19/3); doğurta (23/5); şaşırtdı (44/27); pişire (50/7);

/-ş/

birleşti (5/14); yaraşsa (17/5); dertleşti (17/25); irişmek (31/17); cenkleşmekte (43/7); ağlaşa (44/10); tarlaşa (63/27); yerleşken (69/29); mağraşıp (108/4); ağırlaştı (159/36); subetleşti (174/35); sallaştırdı (179/3); yarışlaşqan (179/31);

/-(I)ş/

qavuşmaqçün (11/2); tartışıp (15/27); buruşken (15/27); tutuştı (36/19); yılıştı (37/10); atışma (45/12); cılışalar (50/21); qarışa (61/25); yetiştik (107/24); çatışa (131/4); atışa (131/8); çarpışmalar (132/3); avuştı (159/24); körüşecek (176/34); çapışalar (187/18);

/-(I)n/

sağınam (17/8); kezinti (96/12); sevine (98/31); silindi (105/32); yuvunğan (119/15); salıncaqlar (155/16); taqındı (166/30); silkine (177/30); tartınma (181/1); baqındı (181/36);

/-n/

seslene (4/13); alevlenir (12/19); azaplana (14/9); gizlengen (16/2); eslendim (18/6); öğrenmek (19/10); yalana (19/11); boylandı (22/14); aylandı (22/16); saqlana (23/22); urunma (26/14); dolana (26/28); nurlanıp (24/12); maqtanmaq (28/20); bağıslana (28/23); beslene (33/4); süyrekylene (35/3); allanğan (37/22); qaplandı (42/11); bilanttı (49/20); teprene (50/20); küçlendi (54/3); boylana (64/5); eğlencesi (74/6); suqlandırma (77/8); yapraqlanıp (77/17); yollanıp (83/11); azırlana (97/27); eglenip (94/20); yaslanğan (104/12); tükendi (105/24); acınuv (107/7); qorlandı (112/9); hastalandı

(115/19); kürmeklene (116/14); sılardı (117/13); ateşlendi (130/7); ayınlana (131/15); parçalana (136/9); acındı (141/15); dayanıp (142/24); türlendi (144/24); tesirlendi (146/33); tavlana (155/20); nefretlenip (174/25); parlana (183/18); canlanuv (186/2); ruhlana (186/27); yuvarlana (186/32);

/-t/

sarsıtıp (7/15); yaratqan (8/8); qartayttımı (9/5); patlaticı (9/16); yaratmaq (13/1); yeşertse (19/9); aytırmı (19/13); uyanta (21/8); doğurta (23/5); qapattı (43/12); aqıttılar (45/14); tanıtqan (46/4); bilanttı (49/20); uzattı (49/21); qızartıp (50/9); ağrıta (81/15); aydınlata (89/6); acıta (105/4); qanatqan (109/14); çatlata (113/23); qıyrattı (136/22); yoqlattı (143/35); bağirt (151/2); sıdırtıra (149/25); çıbalttı (175/22); açuvlatmañız (180/12); fırlata (184/20); közetip (184/23), (Gülensoy, 2018:390);

/-Dİr/

östürdiñ (4/10); qamaştırta (9/9); soldurma (26/13); çaptıra (24/17); öttüre (27/4); qaldır (31/30); siñdirsin (32/25); yağdırta (36/1); öldürüp (38/20); arttırmaq (39/8); septirgen (45/31); isindirsin (50/11); kestirme (56/16); añdırta (59/26); sığdırta (64/30); suqlandırta (77/8); toldurğan (78/22); coştura (88/14); sevindirgen (94/15); tutturdiñ (111/18); azdırma (113/7); mindirgen (134/20); bastırıqta (176/31);

/-ştİr/

siliştirip (178/23); sallaştırdı (179/3);

/-A/

tarar (80/12);

1.2. Kelime Türleri

Çalışmanın bu bölümünde kelime türlerinden zamirler, sıfatlar, zarflar, fiilimsiler, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, ikilemeler, birleşik fiiller ve birleşik isimler ayrı başlıklar altında incelenmiş olup bu başlıklara ait eserdeki kullanımlar çalışmaya yansıtılmıştır. Her bir başlık kendi içinde türlerine ayrılarak ele alınmıştır.

1.2.1. Zamirler

Eser boyunca zamir türlerinden şahıs, işaret, soru ve belirsizlik zamiri türleri kullanılmıştır. Zamir türlerinden en sık kullanılanı şahıs zamirleri olmuştur.

1.2.1.1. Şahıs Zamiri

Şahıs zamirlerinden birinci teklik, ikinci teklik, üçüncü teklik, birinci çokluk, ikinci çokluk ve üçüncü çokluk şahıs zamirlerinin hepsinin kullanımı mevcuttur. En sık kullanılan şahıs zamiri, seksen dört kez kullanılmış olan birinci teklik şahıs zamiridir. Birinci teklik şahıs zamiri yetmiş dokuz kere “men”, beş yerde ise “mañ” şekli ile kullanılmıştır. En az kullanılan şahıs zamiri ise on beş yerde kullanılan üçüncü çokluk şahıs zamiri “olar” olmuştur.

“İlk defa suvuñnen yuvdım **men** yüzümni,” (4/7);

“**Bizlerni** östürdiñ qocaman, Vatanım,” (4/10);

“**Sen** doğdıñ...” (4/17);

“**Menim** râzanlı mavı köz kadâm,” (5/8);

“**Siznen** taqdirim birdir, biliñiz,” (5/10);

“**Men siziñ** kiçkene balqar kadâñız!” (5/11);

“Ey **sen** dneprli, sefalı dostum,” (5/16);

“**Bizim** epimizçün sıylavlar da bir,” (6/13);

“Bu **senden** talap.” (8/23);

“**Saña** avaledir kelecək—/Qurmaq,” (8/24-25);

“Qartayttımı **sizlerni**?” (9/5);

“Kezinmek istep **biz** dağlarğa kettik.” (14/28);

“Yür tezce artımdan dedim **men onğa**,” (15/3);

“**Men** ise, yaşlıqqa qaytmaq isteyim.” (18/20);

“**Sensiz** iç tasavvur etilmez ayat!” (20/11);

“**O**, mağrur dağlarğa,” (29/16);

“Qorqudan yumdu **o** közün.” (29/23);

“**Sizin** olsun” (31/3);

“Yazmaqçün elime aldım **men** qalem” (32/23);

“Dört-beş safdaşınen **o** suvğa kete.” (35/7);

“**Olar** azatlıq aşqının qurbanı.” (37/25);

“Nefretnen **o** toz-topraq keçe,” (43/15);

“**Onun** içün küneş battı” (43/26);

“**Men** deyim: Şu quşlar/Qorqmadan uçsunlar,” (51/32-33);

“**O** gizli tura” (71/13);

“**Olar** dağnı değıl,” (72/25);

“Aq yüzüñ baarday şeñ kele **maña**,” (76/10);

“Qandillerni, şafrannı **bizler** kibi kim asrar?”

“Diñle qız, **men saña** boten kelmedim,” (81/17);

“Kelgenday er küzde **men saña** kelem.” (81/24);

“Söylerdim, **sen meni** diñleseñ böyle” (82/3);

“**Maña** baqtıñ, oylandıñ.” (82/17);

“**Seni** beklegen olsa da nice” (88/1);

“Ekimiz oturdıq **biz** tena yerge,” (90/1);

“**Men** çoq bekledim,” (90/14);

“Dolansaq **biz** bağçalıqta şeñlenip,” (94/18);

“**Sen meni** bilirsıñ.” (95/2);

“Şu an **men**, neçündür,” (106/32);

“**Biz** kene kelirmiz,” (107/3);

“Bu **menim** yaşlığım.” (109/26);

“**Seni** añdıra...” (124/7);

“**Sen** yoqsıñ.” (124/19);

“**Men** de baqmaq/İstedim dağ tañına.” (125/13-14);

“Sağıma dönem **men.**” (125/31);

“**sen** aytqan efsane.” (126/34);

“**Sen** aytqan/İkyae sırm.” (127/5-6);

“ağlay **oniñnen;**” (128/35);

“**Biz** emekdar/insanlarğa kün barmı?..” (129/30-31);

“**Oña** derler teşekkür...” (132/24);

“<<Ürmet etsin/**oña** mında oturğan...>>” (132/29-30);

“**Saña** temsil şu yürek!” (137/21);

“**Olar** köyge keteler,” (143/9);

“**Onn** hatrn tapa,” (144/18);

“Ya **men** tuzaq qurĝan da,” (144/34);

“Tanış **maña** Şu daĝda.” (147/12);

“--Baym **men** Őyle deyim,” (151/10);

“**O** ĝaml kirdi evge.” (152/10);

“**Meni** bala sanmañz.” (153/11);

“**Sizni** i de inctmam,” (153/14);

“Qalb ilham **onnki**” (156/7);

“**Biz** kimmiz,/asm kim,” (164/31-32);

“**Olar** er baarde/bir yaqqa ua.” (165/26-27);

“Degil **o** inat.” (166/34);

“**Maña** baqp u,” (168/5);

“Sanki bütün sema/**onn** elinde” (169/14-15);

“**Oña** yol kerekmey,” (169/21);

“At stnde **o** yürgende,/Suqlanĝanlar qomşular.” (171/21-22);

“KreŐkende Şu etrafta/Oлмаĝan **on** yıqqan.” (171/23-24);

“**Onda** bar atal yürek!” (171/36);

“**Olar** subet qurĝanda,” (174/21);

“--Ber **sen maña**” (175/36);

“**Oña** tim-tik qaradı,” (177/18);

“**Men** bellesem **siz** aqıllı,/Ferasetli bir devsiz.” (177/35-36);

“**Onıñ** qanın çıqarmaqtır” (178/24);

“**Men** dün küreşte sezdim,” (180/19);

“**Men** ayırım şartımını,” (181/12);

“**Maña** baqınız endi,” (183/30);

“**Olar** keçken yerler şu an,” (184/28);

“**Men** de dağnı cılıştırıp,” (185/17);

“**Men** sizlerni kene túbde,” (185/23);

“**Olar** yahşı hatırlaylar,” (187/19);

1.2.1.2. İşaret Zamiri

Eser boyunca işaret zamiri olarak; “bu”, “o”, “a” ve “mı” sözcükleri kullanılmıştır. İşaret zamirlerinden “bu” ve “o” zamirleri Türkiye Türkçesine benzer bir şekilde kullanılmış olup; “a” ve “mı” zamirlerine Kırım Tatar Türkçesinde rastlanılmaktadır.

“**Bu** sensiñ merdane, ürmetli Vatanım,” (4/5);

“**Bu** senden talap.” (8/23);

“**Oña** bilgi kerek,” (8/26);

“Ol **onıñ** saf evlâdı.” (9/29);

“Sen **anda** gül-tereksiñ.” (10/8);

“Soñ rüzgâr **onı**/Yekâne dalından qoparıp ala.” (11/22-23);

“Qandıñmı buña.” (12/20);

“Lâkin, ana yanağında,/Elbet **bundan** iz qala.” (14/22-23);

“**Bular** yol değılmi?.. Tüşün de bir bak” (19/18);

“İnsanlardan **olar** meramet arayılar...” (25/22);

“Eliñni çek **ondan**,” (26/10);

“**Anda** körmek mümkün ayret közlerni.” (33/27);

“Er yer yana **mında**,” (37/18);

“Er şey sustı **mında**,” (44/23);

“**Anda** da özünüñ” (49/1);

“**Olar** şeñ quşlar!” (50/26);

“**Ondan** da yüksek ve uclu,” (55/30);

“Cesur yigitlerni köresiñ **mında**.” (59/7);

“**Oların** içinde” (87/26);

“Maña nazlı baqışıñ--sevgiñmi **bu**,” (93/6);

“**Bu** benim yaşlığım.” (109/26);

“**Anda** ter töke” (123/7);

“Tañ **mında** ata.” (123/25);

“**Mında** dostluq/Neşesini sezeler,” (125/11-12);

“**Olarğa** teñşesiz,” (126/23);

“<<Ürmet etsin/oña **mında** oturğan...>>” (132/29-30);

“**Anda**, maral balası,” (141/7);

“Ağaç ve taş ile/boş yerler qazıp,/anda meyva bergen/fidanlar qoyalar.” (163/9-12);

1.2.1.3. Soru Zamiri

Eserde soru zamiri görevinde; “kim”, “ne” ve “qay” sözcükleri kullanılmıştır. En çok kullanılan soru zamiri ise on altı kere rastlanılan “kim” zamiri olmuştur.

- “**Kimim** bu alemde,” (5/23);
- “-Daa **nelerge** qadır bu İnsan?” (23/1);
- “Alemde **kimlerni** meftun etmegen” (25/14);
- “Közümüz ögünden **neler** ötmegen?..” (25/18);
- “Ana ve Vatansız **kim** yayğan qulaç,” (32/31);
- “**Kim** ölür, **kim** qalır, iç kimse bilmey.” (35/14);
- “**Ne** deysiz bunğa?” (38/3);
- “Azbarğa **kim** kirse, aynı şu fursatta.” (45/7);
- “Minnetdar **kimler**?” (47/2);
- “**Kim** taymaq isterken,” (64/33);
- “**Kim** eter inkâr,” (66/17);
- “**Kim** öz düşmanına/Zaparta çalmaz.” (69/19-20);
- “Qandillerni, şafrannı bizler kibi **kim** asrar?”
- “Hırsızlıqtan **kimler** oñgan...” (99/23);
- “**Kim**—aç/**Kim**—çıplaq” (112/31-32);
- “Sen **qaydasın**?..” (123/27);
- “**Nerdesiñ**?” (124/8);
- “Bu **kimniñ**,/**Kimniñ** qabiri?..” (124/9-10);

- “taliy **kimge**,/Ne bergen?!..” (129/3-4);
- “Biz **kimmiz**,/aslım **kim**,” (164/31-32);
- “Körüŕecek **kimlernen**?” (176/34);
- “--Bu mekânğa **qaydan** türediñ,” (176/14);

1.2.1.4. Belirsizlik Zamiri

Eser boyunca belirsizlik zamiri görevinde; “kimse”, “ep”, “ŕey”, “bazı”, “erkes” ve “başqa” zamirleri kullanılmıştır. Belirsizlik zamirlerinden “ŕey” zamiri yirmi dokuz kere kullanılarak en çok rastlanılan belirsizlik zamiri olmuştur.

- “**Kimsege** kereksiz,” (6/2);
- “Bizim **epimiz**çün sıylavlar da bir,” (6/13);
- “Yigitler er **ŕeyge** azırlar,” (7/29);
- “-**Episini** yañıdan başlarım,- dediñ,” (13/19);
- “**Bazılar** vaqıtını saatnen ölçey,” (16/8);
- “**Episinde** közlerniñ bar iştiragi...” (25/6);
- “Kerekmey **kimsege** cenk,” (25/23);
- “**Er keste** areket.” (27/13);
- “**Er kesçün** büyük bir yoldır...” (32/3);
- “Okean artından **kimlerdir** seslene,” (33/2);
- “Kim ölür, kim qalır, iç **kimse** bilmey.” (35/14);
- “Er **ŕey** sustı mında,” (44/23);
- “**Epsiniñ** ruhu bar yaratqan levâda.” (54/12);

- “**Başqasın** zindangä” (100/27);
- “**Er kes** yol taptığı” (114/23);
- “İç bir şey” (116/17);
- “Uralmay **kimseniñ**/Yardımlı olmadan,” (120/1-2);
- “Baqsa bir şey körüne,” (140/3);
- “**Epsi** aves eteler,” (144/10);
- “**Başqalar** da şay ete,” (145/2);
- “Eñ gerekli şey oldı.” (154/10);
- “**Kimseden** imdat yoq.” (162/13);
- “**Er kes** quvnaq,” (171/8);
- “**Başqasınıñ** bu ülkede” (173/24);
- “Devlerden **kimse** bilmey,” (181/18);

1.2.1.5. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri olan “kendi” sözcüğünün eserde farklı yerlerdeki kullanımlarına rastlanılmaktadır. “Kendi” zamirinin on dört yerde bir şahıs yerine kullanıldığı görülmektedir.

- “Gemige oqtala **kendi**.” (23/19);
- “Tarta **kendine**,” (29/30);
- “**Kendiñ**/Bir qurşun köksüñde,” (54/26-27);
- “**Kendisi** özenler içinde şuretli,” (58/13);

- “Qan qusa **kendi**” (68/27);
- “Evde tek **kendiñ**,” (90/21);
- “İç de sıqmay **kendisin**,” (101/13);
- “Tiklendi **kendi**,” (110/9);
- “Yaqınca keldi **kendi**,” (141/5);

1.2.2. Sifatlar

Çalışmamızda eserde kullanılan sıfatlardan; niteleme, belirsizlik, sayı, işaret ve soru sıfatları için ayrı başlıklar açılmış, herbir sıfat türüne ait örnekler çalışmamıza yansıtılmıştır.

1.2.2.1. Niteleme Sıfatı

Eser boyunca en çok örneğine rastlanılan sıfat türü niteleme sıfatı olmuştur. Eserin şiir kitabı olması ve şairin, şiirlerini oluştururken betimlemelere çok sık başvurması niteleme sıfatlarının sıkça yer almasını sağlamıştır.

- “Bu sensiñ **merdane, ürmetli** Vatanım,” (4/5);
- “Dünyada bir dane, **şuretli** Vatanım!” (4/6);
- “Bağrıñda seslene **ür-serbest** halqlarıñ,” (4/13);
- “Qardaşlar birliğı, **sevimli** Vatanım!” (4/15);
- “Kök yüzü arındı **qara** buluttan.” (4/20);
- “**Qapavlı** esirniñ buğavı sındı,” (4/21);

- “**Ür** ömür başladı yurtumda bu tañ.” (4/22);
- “**Böyle** baht er kimge münasip olmay,” (4/23);
- “Menim **râzanlı mavı** köz kadâm,” (5/8);
- “**Çal saçlı karpatlı küler yüz** ağam,” (5/9);
- “Ey sen **dneprli, sefalı** dostum,” (5/16);
- “Yan qomşum, **can** qomşum, em ağam ...,” (5/17);
- “**Kimsesiz** insan.” (5/24);
- “Bizimçün **yekâne,/Qutlu,/Muteber,/Ayat** qanunını yazğan şu vatan.” (6/15-18);
- “**Yekâne,/Ebediy** yolumızni em,/Daim aydın etip turğan da vatan.” (6/19-21);
- “Çızmalar **qarlı** suv toldı,” (7/24);
- “**Cesur** adımlardan sarsıldı yerler.” (7/19);
- “Çoq **mesul** işler bar ögüñde.” (8/19);
- “**İsrarlı** emegiñ,” (8/20);
- “**Yüce** dağlar, **mağrur** dağlar.” (9/2);
- “**Accı** yeller, em boranlar” (9/4);
- “Öküñdiñmi, yelkeñ üzre/Çıqqanda **yaş** yürekler?” (9/14-15);
- “Qorqtıñmı ya **patlatıcı/Melteşeler** yanğanda?” (9/16-17);
- “Uzaq ötmüş, **engin** yataq...” (9/21);
- “Ol onıñ **saf** evlâdı.” (9/29);
- “Yañğızlıq **qıym** şey. Sararıp solsañ,” (10/12);
- “Eger de başıñda **müşkül** al olsa,” (10/14);
- “Qavuşmaqçün **büyük** arzuma.” (11/2);

“Terekten üzülgen bir **yeşil** yapraq,” (11/14);

“Soñ rüzgâr onı/**Yekâne** dalından qoparıp ala.” (11/22-23);

“Külme yoldaki **cayav** kişini.” (12/3);

“Şu daqıqa **tüşünceli** közlerge baqtım.” (12/14);

“**Eyecanlı** yürek tepe edi köksüñde.” (12/15);

“Ebediy küreşir **yaşavçan** yürek.” (13/9);

“**Al** yanağıñ sararğan,” (14/3);

“Dostumnen çıqtım men **piçenli** alanğa,” (15/1);

“-- **Hucur** bir oğlansıñ,- dedi o külip.—” (15/5);

“**Kestirme** soqaqtan... umutsiz olma,” (15/11);

“Çalılar túbünden taşlarğa basıp,/Yaylağa çıqtıq biz, ne **keniş** meydan!” (15/13-14);

“Torbanı **ırğaqlı** tayaqqa asıp,/Yöneldik ileri toqtalmay şu an.” (15/15-16);

“Kerige dönseñ sen **afatlı** yolda,” (15/19);

“Qoralar tereqler **aq** túske kirip,” (15/22);

“**Al** yapraq ucları aşağı sarqıp,” (16/1);

“Amma, sen, **yaş** dostum, sözümni diñle;” (16/12);

“Qaranlıqqa yarıq berdim./**Qafiyeli** sözümnen.” (18/1-2);

“**Yüksek** qayalarda, ormanlarda qar,” (18/8);

“Lâkin **ken** vadide **çeçekli** baar,” (18/10);

“**İnat** bir geolog dağlarğa çıksa-” (19/14);

“Ömür bu bir keçer **zor** yolnen kelip” (19/24);

“**Zift** **qara** saçlarım bem-beyaz oldı.” (20/3);

“**Uzaq** cebelerde **balçıqlı** suv içtim,” (20/4);

“Kün doğmadan çıqam **keñ** yolğa.” (20/21);

“Dağğa köterilgen şu **topraq** yol,” (21/2);

“Çetinden **accı** alma,” (21/10);

“**Deşetli** yükseklik,” (21/29);

“**Teren** qar ülkesi,” (21/30);

“Uzaqta **bulutlı** sırımlar körüne.” (22/5);

“Şu qadim Surhobniñ **çapqın** suvları...” (22/10);

“**Aqransız** tarlalar,**Sonu yoq** yollar,” (23/19-20);

“**Qocaman** inşaat,**Keniş** yaylalar,” (23/24-25);

“Semağa yol açqan **cesur** simalar,” (23/27);

“**Ğayretsiz** sözüniñ terstir manası,” (24/10);

“Ep **yañı** nesiller saflarğa öter.” (24/11);

“**Raatsız** dalğalar şamatası.” (23/16);

“Çünki artında **qudretli** deñiz bar,” (23/20);

“**Keñ** tarla, çetinden **arınçıq** suv aqa,” (24/11);

“Elinde qopqası, **beyaz** halatlı,” (24/15);

“**Kederli** ve **ğamlı** közler de ola.” (24/25);

“**Küneşli**,**Şavleli** közlü balalar” (25/1-2);

“**Alevli**/**Yalınlı** baqışlar deymiz.” (25/4-5);

“O **ayfın** közler.” (25/20);

“**Taze** ğonce açıp,” (25/28);

“Şu **dülber** barlıq iç kirmede tilge,” (26/3);

“**Coşqun** dalğalarğa/Benzey ep taşa.” (27/5-6);

“**Ğayretli** yigit saqt.” (27/9);

“**Yaş** kelin bağçadan” (27/17);

“**Kedersiz** künlerni” (27/28);

“Soqaqta **şavleli**/Çıraq da söne,” (28/6-7);

“**Mavı** kökte **aqçıl**/Bulutlar keze.” (29/1-2);

“**Sıq** orman titredi,” (29/10);

“**Elemlı** yürek.” (29/15);

“O, **mağrur** dağlarğa,/Qırlarğa baktı,” (29/16-17);

“**Azız** vatanım!” (30/5);

“Küz kelini **sarı** şalını” (30/25);

“Er mahluqnıñ **öz** arsız bar!” (31/1);

“Ğayretnen adımla **saf** ayat törüne,” (31/22);

“Er kesçün **büyük** bir yoldır...” (32/3);

“**Uzaq** bir köydeki yaresin anıp,” (33/28);

“Er saba **bulutlı** köktedir közüm.” (34/7);

“**Al** tanlar atqanda,/Beklemek eyidir,” (34/22-23);

“-Suv!-diye can berdi çoq **cesur** oğlan,” (35/26);

“Snaryad sesleri **yeşil** dağ bağrında ...” (36/8);

“Köylü eali de **teren** telâşta” (36/12);

“Özenniñ **pak** suvu çevrildi qanğa,” (36/13);

“**Partizan** cesurler,/Erler toplandı.” (37/6-7);

“Cesetler yatmaqta **sağ** ve **sol** yanda...” (38/6);

“**Munafiq** unsurlar” (40/16);

“-**Alçaq** niyetliler,” (41/1);

“Keñ semağa yayıldı,**kümüş** qanatın,” (41/13-14);

“Ğarpqa taraf çıqqa **yekâne** keçit.” (44/3);

“**Yalıñgız** bir ad qaldı kemer qapıdan” (45/1);

“Halqımız **tinç** ayat yolını seçti,” (45/17);

“Komsomol bileti **cesur** yigitni,” (46/1);

“**Ebediy** ğayıplar içinden aldı.” (46/2);

“**Qaranlıq** semanı” (47/4);

“**Ateşli** külle.” (47/31);

“**Ebediy**,/**Qayğılı**,/**Yanıqlı** yollar.” (48/24-27);

“**Esmeri** çereli denizci qomşum” (49/16);

“Düşman el uzattı **aziz** yurtuma,” (49/21);

“**Mavi** kök yüzünde” (50/19);

“**Beyaz** benekler.” (50/20);

“Olar **şeñ** quşlar!” (50/26);

“<<Cenk>>/Degen **suvuq** söz” (52/3-4);

“**Mağrur** yigit kibi kökke uzanıp,” (52/8);

“**Şifalı** suv çağlay,” (52/13);

“Añdıra şairniñ **ateşli** sözlerin.” (53/16);

“Lermantov çoqrağı **qart** dağlar içinde.” (53/23);

“**Ateşli** sözlernen çürügen qurumğa” (53/27);

“**Qadimiy** topraq,” (56/10);

“**Kestirme** yollarnen Beşdağğa ketken.” (56/16);

“**Taz** oba, **suv**suz göl keride qalğan.” (56/20);

“Qalemnen toqudı **incili** ilvan,” (56/25);

“Başına **çal** bulut sarığın sarğan.” (56/33);

“Em **tegiz** bağlar,” (58/28);

“Em **ğamlı** çeresi...” (60/14);

“**Çapqın** suv bu yerge kelip durulğan,” (60/18);

“Ne **ağır** ve **müşkül** facia olğan,” (61/9);

“Şu küni **melun** han ecelin tapa,” (61/29);

“**Avam** halq nefretin şay etip yağdıra.” (61/30);

“Ülkede **yañı** bir devranğa ötüle,” (62/3);

“**Acaip** resimi tüşken şu taşqa” (62/11);

“**Ateşli** közüniñ...” (62/14);

“**Çapqın** suv bu yerge kelip durulğan,” (62/19);

“**Qaranlıq** bağrıdan nur saçıp doğar.” (62/24);

“**Aqiqiy** istidat ibretli ola,” (62/25);

“**Yüksek** qırlarğa” (64/3);

“**Kestirme** yoluna.” (64/6);

“**Acaip** diyar.” (64/11);

“**Büyük** hikmet bar.” (64/16);

“Doğa **şeñ** yırlar,” (65/4);

“Çoq çeşit **şifalı** suvlar menbaı.” (66/15);

“Biñ **çeşit** belâğa deva topla,” (66/25);

“**İncili** ilvan.” (66/28);

“O bir istisaldır./**Sağlamlıq yapıcı**,” (66/29-30);

“**Çayretli** oğlan” (67/27);

“Şu **yüksək** dağlarda” (68/7);

“**Renkli** madenniñ” (68/12);

“**Yılğa** teñ.” (68/15);

“Ep **yañı** quvetler” (70/8);

“**Qart** dağlar atta.” (70/28);

“eki **dev** yürek” (71/1);

“**Suçlu** adamlarğa” (71/22);

“**Hayırsız**./**Bozuq** qız-evlâtı,” (71/27-28);

“İlk kere eñ **yüksək**./Noqtanı zabt etip,” (72/21-22);

“Çevre-çet **kürtükli** qar ile qaplı.” (73/10);

“**Buzlu** qar sepile benim betime,” (73/16);

“Qanatların lipildetip./Uça **uçbar** köbelek.” (74/16-17);

“Çevre **kümüş** tüste yalğıray,” (75/11);

“Tañ maali **kümüş** qırlar eteginde,” (75/19);

“Arıqlarınıñ **şeñ** maqamı eşitile.” (75/20);

“Kene **ilvanlı** çeçekler açtı,” (76/4);

“Bu **zevqli** ayatqa küneş nur saçtı,” (76/6);

“**Aq** yüzüñ baarday şeñ kele maña,” (76/10);

“Qalbimde **yelkenli** hayallar kezer.” (76/18);

“**Civan** qız ömrümniñ **güzel** bahşışı,” (77/1);

“Kün nurunen qızarğan, **baldan tatlı** meyvalar,” (77/6);

“Bu bağçanı östürgen—kolhoz **yigit**-qızları.” (77/11);

“Yırım sizge bahşıştır, **yañı** ayat qurğanlar!” (77/13);

“Çöl çeçegi baar kelgende,/Yaraştırdıñ **keñ** qır eteğın.” (77/15-16);

“Aqbardaqlar **şeñ** baarge” (78/18);

“**Yüksek** dam üstine” (78/23);

“**Mis**-qoqu/Saç ep güller.” (79/11-12);

“**Hoş** renk bererek,/Yaslanıp yata çöl,” (79/12-13);

“**Qatmerli** gül açar **tikenli** terekte.” (80/11);

“**Emekdar** halqımniñ ğayretin alğışlap.” (80/15);

“**Qart** çınar dalları yerge egilgen” (80/26);

“Aytçı sen ne **içün** dağın aldasıñ,” (81/19);

“Atta, **hoş** nazarnen almadıñ selâm.” (81/22);

“**Beyaz** ton kiygen edi.” (82/10);

“Peşiñde qaldı **teren** izleriñ.” (82/21);

“**Qalem** qaşlı,” (83/4);

“Bağçamızda **eski** güller soldılar,” (83/24);

“Bayramnı **şavleli** yıldızlar.” (85/11);

“**Şeñ üzli** qızlar.” (85/15);

“**Keniş** asfalt yol,” (85/22);

“Topraq **yeşil** anter kiyip” (86/21);

“Baar **al** güller taqtı.” (86/22);

“Qoşulıp **ayazlı** yelge...” (87/19);

“Dudaqlar **al** kiraz,” (88/12);

“**Quvurçiq** zilifler coştura qalbni.” (88/14);

“Keçmege qar basqan şu **yüksək** Alpni.” (88/17);

“Özüne çağıra **coşqun** qalblerni.” (89/4);

“Küneş aydınlata **şavleli** leblerni.” (89/6);

“Ekimiz oturdıq biz **təna** yerge,” (90/1);

“Sözni ep **yañı** mevzudan başladıq,” (90/7);

“Tüşünsem, **yaş** qalbim tola eziyet.” (90/8);

“Çevre-çet **sert** qarğa bürüngen çağda” (90/26);

“Artıñdan **işküzər** sevgiliñ keldi,” (91/5);

“Kel **qalem** qaşlım.” (91/20);

“Aradan **elemli** sözler keçtimi?” (91/22);

“Bu **küskün** bağçada” (91/23);

“Öz renkini **qızğanmay** közleriñe” (92/22);

“Maña **nazlı** baqışıñ--sevgiñmi bu,” (93/6);

“Saillerge çıqam men, **mavı** dalğa,” (93/8);

“**Uzaq** yollar...” (93/12);

“Sevmez edim **zift qaranlıq** geceni,” (94/12);

“**menfiy** numune” (96/26);

“Kirdi **açıq** tükyanğa,” (98/7);

“Çıqa **basıq** <<uva>>dan.” (99/18);

“**Saf** ava,” (100/15);

“**Ters** mezep dostlar ep” (100/16);

“**Yem-yeşil**./**Kertikli**/Yapraqlarda çıq.” (104/4-6);

“**Acayip** bir renkke” (105/27);

“**Şeñ** özen aqqanı” (105/34);

“Elimde **boş** sepet,” (106/34);

“**Hoş** nurğa bürüdi” (107/31);

“**Deşetli** ateşler...” (108/14);

“--**Aqransız** zanlarda.” (110/21);

“**Keñ** yolda toz qopa,” (110/26);

“Şu **genç**/Oğlan qalbine,” (111/13-14);

“**Faşist** Germaniyasına” (112/25);

“**Ayazlı** qışı,” (112/28);

“**Uzaq** şimalge” (113/5);

“Şu **köpek azdırma**—/Irqçılar.” (113/7-8);

“**Keniş** çöllerden.” (113/16);

“**Suvuq** il,” (113/17);

“Tamam **dev** biçimler,” (114/14);

“Çoq cesur/**Ğayretli**.../Oğlanlar tapıldı” (114/18-20);

“**Kimsesiz** yerlerde,” (115/6);

“**Çamurlu**./Em **buzlu** göllerde,” (115/8-9);

“Yürdü şu **yaş** yigit” (115/12);

“**Yabancı** illerde.” (115/13);

“**Ecnebiy** adamlar” (116/27);

“Bu sözüm **kerçek** söz,” (117/25);

“Rangvold eñ **dülber**/Kostümin aldı da,” (117/27-28);

“--**Oğurlu** yol,” (118/1);

“**Accı** suv içtiler,” (118/9);

“**Yırcı** bülbül” (118/19);

“O **yarıq** dünyağa” (119/26);

“Süleyman denilgen/**tarihiy** bir ad.” (122/7-8);

“**Cenkâver** atlımı” (122/12);

“**Güzel**./Bir şeer kurulğan,” (122/27-28);

“**Emekçi** dağlılar yeri,” (123/1);

“**Serin** yel ura.” (123/15);

“Ey, **çoşqun** yürek!” (123/28);

“**Şen**./**Siya** közler,” (125/21-22);

“**Kül** renkli qırlar,” (126/1);

“**Mas-mavı** gölni.” (126/7);

“**Mazlum** erler” (127/14);

“**ötmeksiz/bahıtsız** halq ezilgen,” (127/18-19);

“Ve **al** qannen” (127/3);

“**Ağlav** sesi kele/ **basıq** evlerden.” (129/12-13);

“Biz **emekdar**/insanlarğa kün barmı?..” (129/30-31);

“**Can alıcı** yılan” (130/24);

“adden **büyük** ğayıplar,” (131/34);

“altın nurunu.” (132/11);

“Halq tilinde/**efsane** dağ adı bar!..” (133/5-6);

“Şu **tarihiy şah** eser” (133/8);

“**hoş** avada/ğazel yazdı.” (133/22-23);

“**cesur** oğlan,” (134/30);

“**Aziz** yerge çevrildi” (135/10);

“**Yeşil** tüske kire” (135/27);

“**Büyük** talant ayat da,” (137/11);

“**Aziz** qalbler/qoyulğan/**Aziz** yerler,” (137/22-24);

“Sağ yaqı **yüksek** dağlık,” (140/7);

“**Tanış** özen/**Yüksek** yar.” (140/11-12);

“**Qanlı** ayaqını tuttı,” (142/9);

“**Yaş** maral tilge kirdi.” (146/19);

“**Oylamay** iş yapmadı.” (147/32);

“**Yüksek** qırnıñ artında,” (148/10);

“Enver **ceber** oğlandır.” (151/16);

“**Cesur** tuvarçı olsun,” (152/26);

“Yaşlıqtan **emekçi** er/Oldı.” (153/17-18);

“**Namuslı** oğlan oldu,” (153/21);

“Eñ **kerekli** şey oldu.” (154/10);

“Bağ-bağçada **mis**/Qoqu,” (155/8-9);

“**Pullu** qızlarınñ fesi.” (155/24);

“Özü de **al** dudaqlı,” (156/27);

“Sesi **tatlı** aenkte.” (156/29);

“Quşağı bar **filtişli**,” (156/31);

“**Alçaq./Basıq** evine.” (157/21-22);

“**Şeñ** qızınıñ bar **öz** yolu,” (157/35);

“**Dağlı** bir ülkede,” (159/29);

“Şu ande **deşetli**/zelzele ola.” (160/33-34);

“**Qocaman** okean” (161/3);

“**Mavı** suv” (161/22);

“Dört-bir yaq **teren** suv,” (161/27);

“**Kimsesiz** adada,” (161/33);

“**aq** saçlar yene.” (162/4);

“Bir çeti **yüksek** dağ,” (162/17);

“bil, **sarı** altın...” (162/32);

“Ağaç ve taş ile/**boş** yerler qazıp,/anda meyva bergen/fidanlar qoyalar.” (163/9-12);

“Turnalar **şeñ** yırnen/uçıp keçtiler” (163/18-19);

“doğğan **yaş** nesilni/yaşatmaq için...” (163/34-35);

“**Çal** buzlar qapladı” (164/15);

“**Elemlı** qalbınen” (165/28);

“Bu **kenış** deryanı/keçmek mürekkep.” (167/17-18);

“Artından baba da/**oñaytlı** yer seçti,” (168/29-30);

“**amansız** şavlesi,” (169/33);

“eñ **azız** bağğa.” (170/13);

“Semağa yükseldi/**kümüş** qanatlar.” (170/17-18);

“**Yüksek** dağnıñ astında,” (170/27);

“O bir **adiy** adam degil,” (171/35);

“Onda bar **çatal** yürek!” (171/36);

“Halq qala **müşkül** alğa,” (172/7);

“Ğayet **müşkül** bu işke.” (172/9);

“Onıñ **qumral** saçını.” (175/23);

“Çıñladı **sert** seslernen.” (176/30);

“**Çatma** qaşlı/**Pardoş** mıyıq,” (176/34-35);

“Men bellesem siz **aqıllı**/**Ferasetli** bir devsiz.” (177/35-36);

“--**Üç** şartım bar,” (178/15);

“Bu vaqıa şuv-şuvnen/**Bütün** devlerge yetti,” (179/9-10);

“**Oñaytlı** yer baqayıq.” (181/9);

“**Kenış** yolğa aylana,” (184/29);

“Üst-baş **al** qan olğan,” (184/35);

“**Mesül** işler bar ögde,” (185/16);

“**Qarlı** dağlarğa.” (185/34);

“Böyleliknen **bütün** devler,” (187/3);

“**Qarsaq-qursaq**,/Topalı da,” (187/5-6);

“**Şavleli** kün nurı ura,” (187/10);

“**Cesur** yaşlar” (187/34);

1.2.2.2. Belirsizlik Sıfatı

Belirsizlik sıfatı görevinde; “bir”, “er”, “bütün”, “bir qaç”, “er bir” ve “iç bir” sıfatları kullanılmıştır. Belirsizlik sıfatlarından “bir” sıfatı yirmi dört yerde kullanılarak eserde en çok yer alan belirsizlik sıfatı olmuştur.

“Çeçektir **er** yaqıñ, yollarıñ, dağlarıñ...” (4/14);

“Siznen **er** zaman birleşti canım,” (5/14);

“Ediye etem men **bütün** barlığımın.” (6/26);

“Sizlernen **bir** saftam...” (7/1);

“**Bir** vaqıt sarsıtıp,” (7/5);

“Yaptığıñ **er bir** iş olsun bir öner,” (12/7);

“-- Hucur **bir** oğlansıñ,- dedi o külip.—” (15/5);

“İnat **bir** geolog dağlarğa çıksa-” (19/14);

“Ömürden ayrılmay adımla **er** kün.” (19/23);

“İşnen kezip **bütün** ülkeni,” (20/24);

“**Bir** vaqıt kıyık **er** safına ötken o,” (21/11)

“Körünmey atta **bir** terek kölgesi,” (22/2);

“Sesinen **er** saba, soqaqlar tola.” (25/3);

“Ebediy yaşasın **er bir** gül...” (26/19);

“Başımda **bütün** kün” (26/22);

“**Er** mahluqniñ öz arsızı bar!” (31/1);

“Halqıma bahşıştır yazğan **er** sözüm,” (32/24);

“Uzaq **bir** köydeki yaresin anıp,” (33/28);

“**Er** saba bulutlı köktedir közüm.” (34/7);

“Bu alğa **bütün** il şaştı,” (37/5);

“Köyler **bir qaç** kere el-elden öte.” (37/15);

“Ayşe **bir qaç** yaralını” (43/13);

“Er tola, **er bir** taş için cenk kete.” (44/9);

“Yalıñız **bir** ad qaldı kemer qapıdan” (45/1);

“**Bütün** kün toqtamaq devam etile.” (45/21);

“**Bir** ceset tapıldı, daa urbası,” (45/24);

“**Bir** kün koy üstünde sızgırdı kurşun,” (49/19);

“Çegem vadisini dolandım **er** kün,” (57/12);

“**Bir** vaqıt dağlılar iliniñ hanı,” (60/28);

“Qız bala doğurğan **er bir** ananiñ,” (61/1);

“**Bir** zaman ilde cenk edi.” (68/23);

“Göñlüm **bir** deñizdir, sevgim **bir** dalğa,” (76/17);

“**Er** yerde şenlik em ses bar.” (79/28);

“Kelgenday **er** küzde men saña kelem.” (81/24);

“Pardoş kibi **bütün** kün,” (99/7);

“Acayip **bir** renkke” (105/27);

“**Bir** bulut olup,/Qapladı ülkeni,” (111/22);

“Yana **er** yerlerde,” (112/3);

“**Bir** qaç köy yaşınen” (112/21);

“**Bir** qaç ev,” (115/25);

“Süleyman denilgen/tarihiy **bir** ad.” (122/7-8);

“Asır baba/degen **bir** qart yaşağan/O devirde,” (128/14-16);

“**Bir** kün işinden.../evge kele.” (128/19-20);

“Vatan için tüşken/**er** tamçı qanğa” (136/28-29);

“**Bir** kün kene sabadan.” (145/6);

“**İç** **bir** çare tapamay,” (149/18);

“**Bir** yaqta küreş kete,” (155/21);

“Yaşağan **bir** çağ.” (150/1);

“**Dört-bir** yaq teren suv,” (161/27);

“Olar er baarde/**bir** yaqqa uça.” (165/26-27);

“Sanki **bütün** sema/oniñ elinde” (169/14-15);

“**Bütün** nebatat soldı.” (173/2);

“**Bir** qaç yürüş yaptılar.” (173/4);

“Qorqu tolu **er bir** gece” (173/17);

“Devler sıqqan **er bir** taş,” (183/17);

“**Bazı** taşlar bor kibi” (183/21);

“Oğlan ise **er** kelgenge,” (186/22);

1.2.2.3. Sayı Sıfatı

Sayı sıfatları eserde münferit kullanılmakla birlikte bir zarf grubunun bünyesinde yer aldığı kullanımlar da eserde mevcuttur. Genellikle sayı sözcüklerinden oluşan sayı sıfatlarının, “ilk” sözcüğüyle mevcut olan kullanımları da vardır.

“Dünyada **bir** dane, şüretli Vatanım!” (4/6);

“**İlk** defa suvuñnen yuvdım men yüzümni,” (4/7)

“Vatan,- dep başladım **birinci** sözümni,” (4/9);

“<<Dünyanı sarsıtqan **on** kün>>,-” (7/9);

“**Milliyon** mazlumlar safqa öttüler,” (7/18);

“Dost-eşsiz **bir** özüñ azap çekersin,” (10/11);

“Olurmı, **bir** daa oña qatmaq?” (13/28);

“**Bir** daa aylanıp topraqqa tüşse.” (19/7);

“**Bir** satır tura.” (26/23);

“**Üç** köşe **bir** mektub...” (33/23);

“Bir çeti yırtılğan, **çoq** sözler yarı,” (33/26);

“Çoqça yaz, **bir** danem, nasılsın özün...” (34/9);

“**Dört-beş** safdaşınen o suvğa kete.” (35/7);

“**Üç** kün mudafaa,” (37/12);

“Qapıdan sağ yaqta, **ekinci** qatta” (45/5);

“**Sekiz** yıl keçti,” (45/15);

“Aradan **yüz qırq** yıl keçti,” (53/9);

“Oldılar **ekinci** ana ezgisi.” (54/5);

“**Beş** köşe yıldızını” (55/2);

“**On** dağını birden yaratır.” (55/32);

“**İlk kere** eñ yüksek./Noqtanı zabt etip,” (72/21-22);

“**Eki yüz on kere**/Bu yolda qatıla” (72/33-34);

“**Üç** baar birlikte biz ömür sürdik.” (76/5);

“**Bir top** gül uzattım, quvañdın küldiñ.” (76/13);

“Menim **birinci!**” (88/5);

“Men aşığqa **bir** ağız cevabıñm” (93/4);

“**Bir** danem yıldızım dediñ sen bir kün,” (93/14);

“**Bir** şişecik aldı,” (98/8);

“Küneş **ilk** nurların” (108/7);

“**Üç** kün,/**Üç** gece...” (115/4-5);

“Oğlan **bir** yıl qadar” (116/25);

“**Beş** asırlıq tarih bar.” (127/9);

“**Eki** genç bahtlı endi,” (159/26);

“**Bir** kesek penir de,” (176/1);

“Tamam **eki** qulaç qadar” (177/6);

“**Birinci** şart yerge qattı” (178/22);

1.2.2.4. İşaret Sıfatı

Genellikle “bu”, “şu” ve “o” sözcüklerinin bir isimden evvel gelip ismi işaret ederek belirtmesi yoluyla kurulan işaret sıfatları esere hâkim olmakla birlikte “-ki” ekinin bazı isim kök veya gövdelerine gelerek onlara sıfat görevi yüklemesiyle meydana gelen işaret sıfatları eserde mevcuttur. “Başka” ve “sağ” sözcükleri kullanılarak oluşturulan işaret sıfatı örneklerine de eserde rastlanılmaktadır.

“Ür ömür başladı yurtumda **bu tañ.**” (4/22);

“Neslimde **o** künni añmağan qalmay,” (5/3);

“Milliyonlar **şu** künü...” (5/4);

“Baltıq **boyundaki** balıqçı qandaş.” (5/13);

“Siznen **bu** alem çeçekli ve yaş.” (5/15);

“Kimim **bu** alemde,” (5/23);

“Bizimçün yekâne,/Qutlu,/Muteber,/Ayat qanunını yazğan **şu** vatan.” (6/15-18);

“Oqup,/Şeñ fisıldar **şu** dudaqlarım...” (6/22-23);

“Üstüñizni örtken **şu** qar,” (9/8);

“Külme **yoldaki** cayav kişini.” (12/3);

“**O** cayav yolcu da egerge miner.” (12/9);

“**Şu daqiqa** tüşünceli közlerge baqtım:” (12/14);

“Ne oldı ya, sevgimizni beñzetip **şu an**,/Taştan çıqqan uçqunlarğa söner/sandıñmı?” (12/16-18);

“**Bugün** seni hasta kördim,” (14/2);

“Torbanı ırğaçlı tayaqqa asıp,/Yöneldik ileri toqtalmay **şu an.**” (15/15-16);

“**Bu** qaya, ormanlar olmase eger,” (18/12);

“Yalancı demezmi **bu** yoldan yürüen.” (19/11);

“Dağğa köterilgen **şu** topraq yol,” (21/2);

“**Bu** yerde ozanler gayet şeñ çağlay,” (22/9);

“**Şu** qadim Surhobniñ çapqın suvları...” (22/10);

“-Daa nelerge qadır **bu** İnsan?” (23/1);

“**O** ayfın közler.” (25/20);

“**Şu** dülber barlıq iç kirmede tilge,” (26/3);

“**Son** qale düşmannın eline ötti...” (35/28);

“Muqaddes **şu** ilde” (36/18);

“**Bu** alğa bütün il şaştı,” (37/5);

“Çilterge döndi **bu** qale divarı,” (44/14);

“Qaç biñ, megatonlı **şu** bomba bilmem.” (44/19);

“Qapıdan **sağ** yaqta, ikinci qatta” (45/5);

“Azbarğa kim kirse, aynı **şu** fursatta.” (45/7);

“Tanıtqan saati **şu** bilet oldı.” (46/4);

“Añdırıp turalar **şu** ayatımda.” (47/5);

“Men deyim: **Şu** quşlar/Qorqmadan uçsunlar,” (51/32-33);

“**Şu** çoqraq başında;” (52/26);

“**Bu** dünya turğance/Yaşaycaq Lermantov lirası tilde.” (53/21-22);

“Qalbiñe yır olıp kirgen **şu** qırlar,” (54/4);

“Elbrus, Çegetten yengen **şu** suvlar” (58/19);

“**Bu** ilde musafir oldım yaqında,” (60/25);

“Qızçıqlar **şu** yerden suvğa atılğan.” (61/5);

“**Şu** küni melun han ecelin tapa,” (61/29);

“Çapqın suv **bu** yerge kelip durulğan,” (62/19);

“**Şu** diyarğa ayat,” (64/22);

“**Şu** yüksek dağlarda” (68/7);

“Elbette, **şu** maden kerek,” (68/31);

“**Bu** söz de **şu** yerde,” (72/6);

“**O** yürek urğan ten cefalı olur.” (73/22);

“**Bu** zevqlı ayatqa küneş nur saçtı,” (76/6);

“**Başqa** yerge qoyduñmı,” (87/6);

“Keçmege qar basqan **şu** yüksek Alpni.” (88/17);

“--Çeziliñ **bu** yerden,” (97/7);

“**Bu** mevsimge <<gemi>>ler,” (101/25);

“**Şu** <<gemi>> yolda qaldı,” (102/5);

“**Şu** an men, neçündür,” (106/32);

“**Dağlardaki** suvlar da sarqtılar,” (107/28);

“Bayaldı **bu** yer...” (108/22);

“**Şu** genç/Oğlan qalbine,” (111/13-14);

“**Yarınki** kününden” (113/34);

“Yürdü **şu** yaş yigit” (115/12);

“**Bu** sözüm kerçek söz,” (117/25);

- “**Şu** dağnıñ túbü.” (123/23);
- “**Şu** Qarahan at çapqan./Devirlerde” (127/11-12);
- “Asır baba/degen bir qart yaşağan/*O devirde*,” (128/14-16);
- “**bu** dağnıñ töpesinde/peyda oldı.” (133/10-11);
- “**Şu** devirçün tiklengen/eykel ola.” (136/13-14);
- “Saña temsil **şu** yürek!” (137/21);
- “Tanış maña **şu** dağda.” (147/12);
- “**Bu** işni terk etmeli...” (147/24);
- “Memnun qalır em **şu** bay,” (153/8);
- “**Şu** yılı adada” (164/13);
- “**Bu** keniş deryanı/keçmek mürekkep.” (167/17-18);
- “**Bu** zevq oğlanı/pek qaviy sardı.” (169/6-7);
- “Ğayet müşkül **bu** işke.” (172/9);
- “**Şu** kün kiymek istegen o,” (174/29);
- “--**Bu** mekânğa qaydan türediñ,” (176/14);
- “**Bu** vaqia şuv-şuvnen/Bütün devlerge yetti,” (179/9-10);
- “Oğlan **sağ** yağını” (182/27);

1.2.2.5. Soru Sıfatı

Eserde soru sıfatı olarak “qaç” ve “nasıl” sözcükleri kullanılmıştır. Eser boyunca en çok kullanılan soru sıfatı on üç yerde kullanılan “qaç” sıfatı olmuştur.

“**Qaç** yıllar gül saçın el sıypap esken,” (33/21);

“**Qaç** kündir taşmaқта ateş dalğası,” (44/13);

“**Qaç** biñ, megatonlı şu bomba bilmem.” (44/19);

“**Qaç** kere düşmanğa ateşler açqan.” (44/30);

“**Nasıl** alğa qalğanın;” (180/4);

“--Daa **nasıl** şartın bar.” (183/1);

1.2.3. Zarflar

Zarf görevinde kullanılan sözcükler görevlerine göre; durum zarfı, zaman zarfı, miktar zarfı, soru zarfı ve yön zarfı olarak beş alt başlıkta tür olarak incelenmiştir.

1.2.3.1. Durum Zarfı

Eser boyunca en çok kullanılan zarf olan durum zarfının tek bir kelime ve kelime grubu şeklinde kullanım örnekleri mevcuttur. Durum zarfının eserde en çok kullanılan zarf olmasında şairin betimleyici bir anlatım tarzını benimsemesi etkili olmuştur.

“**Halqımnen beraber** zevqını sürgenim,-” (4/4);

“Bağrıñda **bahtiyar** duydım men özümni,” (4/8);

“Bizlerni östürdiñ **qocaman**, Vatanım,” (4/10);

“Men çegem qayasın kökreğ/Sanaraq./Elbrus kibi **tik** yürem.” (6/7-9);

“Oqup,/Şeñ fisıldar şu dudaqlarım...” (6/22-23);

“**Nafile** yazmadı.” (7/11);

“Fikirleriñ olsunlar **tüzgün**,” (8/33);

“**Mağrur** tura.” (9/19);

“**Uzaq** ötmüş, engin yataq...” (9/21);

“Amma, yurt oğrunda qurban ketkenniñ/Namı halq añında **ebediy** qala.” (11/24-25);

“Sen **yahşı** bil.” (12/11);

“**Cümlenen birlikte** emekke qalq da,” (13/14);

“-Episini **yañıdan** başlarım,- dediñ,” (13/19);

“Keçirgen ömüriniñ/olurmu **tekrar**?” (13/26-27);

“Közçikleriñ **yaman** söngen.” (14/4);

“Yüzü kene **şeñ** küle.” (14/21);

“Kederli özü **ala**.” (14/25);

“Yür **tezce** artımdan dedim men onğa,” (15/3);

“Saña bu dağ yolu **uzaq** körünse.” (15/10);

“Men sizni **ebediy** sevip añarım,” (16/23);

“Hayalda **sizinnen beraber** kezem.” (17/12);

“Qaranlıqqa yarıq berdim./**Qafiyeli sözümmen**.” (18/1-2);

“**Bir daa** aylanıp topraqqa tüşse.” (19/7);

“Zift qara saçlarım **bem-beyaz** oldı.” (17/3);

“Endi **kereksiz** olğan topraq-yol,” (21/16);

“Bu yerde ozanler gayet **şeñ** çağlay,” (22/9);

“Birazdan yalığa atıla **tekrar**,” (23/23);

“Seskendim **birden**” (26/2);

“**Qorqudan** yumdu o közün.” (29/23);

“Çoq **ğamlı** baqma sen,” (31/13);

“**Ğayretnen** adımla saf ayat törüne,” (31/22);

“**Mıtlaq** körersiñ,” (32/16);

“Lâkin sen **qaviy** tur, iç de sakınma.” (33/7);

“Dostlarıñ **birliknen** qalqacaq,” (33/9);

“Beklemek yahşıdır **umutsiz** kezmeden,” (34/18);

“Qurşundan gizlenip **vira** büklene.” (35/5);

“Ona yaralılar **nefretnen** baqa,” (38/18);

“Darqadı **tekrar**.” (39/2);

“**Nefretnen** o toz-topraq keçe,” (43/15);

“Yerge çökti **yüksek** savrulğan tozlar.” (44/25);

“Bu yerde er bir şey saqlana **kıymetle**.” (45/23);

“Baqması/**Deşetli** olsa da, yazısı ketmegen.” (45/27-28);

“Balalıq **şay** keçti,” (47/14);

“**Accı** bağıra,” (47/21);

“**Top-top** yüreler.” (51/9);

“Özenler ayrıca **cilvenen** çağladı,” (54/21);

“**Yañıdan** doğdıñ sen Sovyetlar ilinde” (54/32);

“On dağını **birden** yaratır.” (55/32);

“O **gizli** tura” (71/13);

“O yürek urğan ten **cefalı** olur.” (73/22);

“Traktorlar gürültüsü pek **hoş** kele.” (75/22);

“Üç baar **birlikte** biz ömür sürdik.” (76/5);

“Közleriñ kene çay **alevli** yana,” (76/8);

“Aq yüzüñ baarday **şeñ** kele maña,” (76/10);

“Lâkin neçün **birden** büküldiñ?” (77/20);

“**Birden** iridi.” (78/9);

“**Top-top** uçalar,” (79/4);

“Unutıp men de/Şu yırğa qoşulmaq/İsteyim **tekrar**.” (79/30-32);

“Resimimni, körmedim, dep **sert** başladıñ sözüñni” (87/4);

“**Sabırsız** qarşılap/Çıqqanlar içinde” (88/3-4);

“Ep **yanğız** kezem,” (91/24);

“**Uzaq** tur, yanarsıñ,” (95/27);

“Çıqtıq da **beraber**,” (104/25);

“**Tezce** yür,” (106/24);

“**Deral** çevirildim,” (107/9);

“Künler **aqrın** keçe,” (116/21);

“pek **yüksek** körüne” (126/10);

“Pek **qayğılı** kele de” (129/15);

“Han küçleri/**vahşiyane** atışa.” (131/7-8);

“Süleyman **mağrur** tura.” (134/23);

“**Sıq-sıq** tırmaşa qırğa.” (140/3);

“**Yaqınca** keldi kendi,” (141/5);

“Maral **yavaş** otladı,” (143/25);

“**Avsız** evge qaytmayım.” (147/18);

“Ayat oldı **şavleli**.” (147/8);

“**Yahşı** donatqan ana,” (148/30);

“Qoya **büyük** tölene.” (149/24);

“O **ğamlı** kirdi evge.” (152/10);

“Söylep turğanda ana,/Oğlan **birden** yaña.” (152/28-29);

“Özen **şırnıqlı** çağlay,” (154/36);

“**Şay** eğlene köy,” (156/11);

“Kün **ağır** öte.” (161/34);

“**Ekisi beraber**/işke **sarılp**,/tınımsız emeknen/meşğul olalar” (163/5-8);

“Bu zevq oğlanı/pek **qaviy** sardı.” (169/6-7);

“Baba **sağ-selâmet**,/Vatanğa keldi.” (170/5-6);

“Lâkin devler **qaviy** turdı,” (173/5);

“Gizlenmeden **açıq-aydın**,/Yavğa yaqın ürülmez.” (175/18-19);

“Oña **tim-tik** qaradı,” (177/18);

“Bu vaqia **şuv-şuvnen**/Bütün devlerge yetti,” (179/9-10);

“Yoğurt **birden** fişqırdı,” (182/31);

“Devler **şübeli** baqtı,” (182/35);

“**Tapır-tapır** yürmekte,” (186/18);

“**Ayrı-ayrı** añlata:” (186/23);

“Er birisi **birer-birer**,/Yuvarlana qatmerden,” (186/31-32);

1.2.3.2. Zaman Zarfı

Çeşitli sözcük ve sözcük gruplarıyla oluşturulan zaman zarfının kullanımı da eserde oldukça yaygındır. Zaman zarflarının geneli incelendiğinde dikkati çekenler, “soñ” ve “soñra” zarflarının ikisinin de aynı eserde kullanılmış olmasıdır. Şair, şiirde ölçü unsurunu sağlamaya çalışırken bu zarfın her iki kullanımından da faydalanmıştır.

“**İlk defa** suvuñnen yuvdım men yüzümni,” (4/7);

“Alemge nam berdiñ **er zaman**, Vatanım!” (4/11);

“Ür ömür başladı yurtumda **bu tañ**.” (4/22);

“**Şimdilik** talebe olsañ da,” (8/16);

“**Alâ** oqumaq/Aşqına sarf olsun,” (8/21-22);

“Al **şimdi** topla.” (8/27);

“**Soñ** rüzgâr onı/Yekâne dalından qoparıp ala.” (11/22-23);

“**Şu daқиқа** tüşünceli közlerge baqtım:” (12/14);

“Ne oldı ya, sevgimizni beñzetip **şu an**,/Taştan çıqqan uçqunlarğa söner/sandıñımı?” (12/16-18);

“**Bugün** seni hasta kördim,” (14/2);

“Torbanı ırğaqlı tayaqqa asıp,/Yöneldik ileri toqtalmay **şu an**.” (15/15-16);

“**Bazıda** küsken o, **bazıda** külgen,” (17/13);

“Subet ettik, hoşnut olıp,/Ozğardım **soñ** dost-eşni.” (17/22-23);

“**Ömür ve yol eken**, tüşünip baqsam,” (19/2);

“**Endi** kereksiz olğan topraq-yol,” (21/16);

“Emegi siñgen **soñ** yañığa döndi.”(21/20);

“**Birazdan** yalığa atıla tekrar,” (23/23);

“**Yarın** bu dülberlik olmaz,” (26/7);

“**Soñra** şiir olup/Kâğıtqa yene.” (28/10-11);

“Yır **kene** doğar.” (30/19);

“Tabiat **baarde** çeçekke bürüne,” (31/20);

“**Soñ** onı oymaqnen bingge böleler.” (35/21);

“Qızartıp, **soñ** tüşüre.” (50/9);

“Asretlik yipleri **kene** de bağlar,” (58/3);

“**Şimdi** bir müzege döndi.” (59/36);

“**Şundan soñ** ülkege serbestlik yene,” (62/5);

“**Çoq çeşit** şifalı suvlar menbaı.” (66/15);

“Küneş **quşluqtan soñ**/Körüne mında.” (66/4-5);

“Düşman **ahır** taptı/Bizde belâsın...” (70/19-20);

“**Bugün** yolğa çıqtım qara-qış suvuq” (73/9);

“Qışta **qar yağğan soñ**, yerler buzlasa.” (73/19);

“**Evge kirgen soñ da**, kene örtündiñ.” (90/19);

“**Artıñdan** işküzar sevgiliñ keldi,” (91/5);

“**Gece** mennen bağçalıqta yürseñ sen,” (94/19);

“**Aqşam** qayta evine,” (98/29);

“Biz **kene** kelirmiz,” (107/3);

“**Yarın** toldururmız,” (107/20);

“**Aqşam** qoy sürüsi/Yaqın kelgende.” (111/10-11);

“**Yarın** Avrupa/Etse tantana.” (117/3);

“**Soñ** yolğa saldı da.” (117/32);

“İkayaeñ **er vaqıt**./Aqlımda tura.” (124/14-15);

“Tesirnen oyumnı/sarğanda **bir an**/baş eğdim.” (126/27-29);

“Asır baba/degen bir qart yaşağan/**O devirde**,” (128/14-16);

“**Bir kün** işinden.../evge kele.” (128/19-20);

“**Erte** tañda turdu o,” (133/21);

“**Bir kün** kene sabadan” (140/28);

“**Soñ** maralını yolladı.” (142/11);

“**Şimdi** evge ketermiz,” (143/3);

“**Şu an** bay çapıp kele,” (149/21);

“**Endi** közge köründi.” (152/31);

“**Bazan** atta ökünçli.” (154/5);

“**Soñra** kirdi köyüne,” (157/20);

“Enver uyandı **tañda**,” (158/17);

“**Şu an** ebesin açtı,” (159/6);

“**Soñra** yerinden qalqtı.” (159/18);

“**Şu ande** deşetli/zelzele ola.” (160/33-34);

“Olar **er baarde**/bir yaqqa uça.” (165/26-27);

“Men **dün** küreşte sezdim,” (180/19);

“Tüşeler **soñ** yenişke,” (181/29);

“**Soñ** oğlanğa döneler,” (182/24);

“Maña baqınız **endi**,” (183/30);

“**Yarım** neden başlamasın,” (185/28);

“**Şu an** tura ayaqqa,” (187/13);

1.2.3.3. Miktar Zarfı

Eser boyunca genellikle tek bir sözcükle oluşturulan miktar zarflarının, sözcük gruplarından oluşan kullanımları da mevcuttur. Genel olarak tercih sıklığı olanlar ise “pek”, “çoq” ve “en” zarflarıdır. Bu zarflardan da en çok kullanılan zarf, kırk sekiz yerde bulunan “çoq” zarfı olmuştur.

“Buzdan **pek**,” (5/26);

“Yekâne,/Ebediy yolumızni em,/Daim aydın etip turğan da vatan.” (6/19-21);

“Oktâbr yaratqan ilde **pek** maqbul.” (8/8);

“**Çoq** mesul işler bar ögüñde.” (8/19);

“**Pek** çalağan başıñız.” (9/3);

“Kel **yaqınca** köksüm açıq,” (9/25);

“Dostlardır **daima** yoluñda yoldaş.” (10/15);

“Dostlarımni **pek** sağındım,” (11/11);

“Bu künler keçerler, **çoq** şey unutulır,” (12/8);

“Uçqunlarnen başlansa da iç sönmez, inan.” (12/21);

“**Ebediy** küreşir yaşavçan yürek.” (13/9);

“Oturıp tüşün de, **bir** baq...” (13/25);

“Amma şiir mennen qalıp,/Saargece dertleşti...” (17/24-25);

“Sensiz **iç** tasavvur etilmez ayat!” (20/11)

“**Ebediy** qalacaq,/Adam,” (21/22-23);

“-**Daa** nelerge qadır bu İnsan?” (23/1);

“O qız da **pek** coşqın, qopqasın taşlap,” (24/19);

“Şu dülber barlıq **iç** kirmedi tilge,” (26/3);

“**Ebediy** yaşasın er bir gül...” (26/19);

“**İç** de terk etmey.” (26/24);

“Coşqun dalğalarğa/Benzey **ep** taşa.” (27/5-6);

“**Çoq** ğamlı baqma sen,” (31/13);

“Lâkin sen qaviy tur, **iç** de sakınma.” (33/7);

“**Çoqça** yaz, bir danem, nasılsın özün...” (34/9);

“Belki de, köz yumar o **ömürbilla**,” (35/8);

“-Suv!-diye can berdi **çoq** cesur oğlan,” (35/26);

“Öyleler **pek** siyrek olsa da,” (38/22);

“Pulemöt sesi de **ebediy** battı.” (45/13);

“Ateş yana, **ep** yana.” (50/3);

“Halqına **daima** numune olur,” (63/14);

“**Biñ** çeşit belâğa deva topla,” (66/25);

“Qır ise **ep** öse.” (66/11);

“Şahtör **ep** kese,” (66/16);

“Traktorlar gürültüsü **pek** hoş kele.” (75/22);

“Amma, **iç** unutmaq mümkünmi, söyle,” (82/1);

“Söylərdim, **daa pek, daa pek** sevem.” (82/4);

“**Bütün gece** qar yağıp,/Yerge çarşaf töşegi.” (82/7-8);

“Saña kelgen künüm **alâ** aqlımda.” (89/31);

“Men **çoq** bekledim,” (90/14);

“**Biraz** ayta <<anekdot>>.” (98/27);

“**Çoq defa** aylandıq” (105/19);

“**Pek** çoq aqrانlar da” (109/9);

“**Çoq cesur/Ğayretli.../Oğlanlar** tapıldı” (114/18-20);

“Rangvold **eñ** dülber/Kostümin aldı da,” (117/27-28);

“**Pek** çoqlar cebede” (118/8);

“**Çoq** yazıq.” (125/35);

“**pek** yüksek körüne” (126/10);

“**Pek** qayğılı kele de” (129/15);

“özüñ kibi **pek** yüksek.” (137/17);

“Bekmırza **pek** acındı,” (141/15);

“**Çoq** keçmeden maralçıq,/Tüzeldi,” (144/3-4);

“Atqانlar **iç** oylamay.” (146/25);

“**Yedi** ölçep kesmeli,” (147/23);

“Yapıp taştan egerçik,/Küt **batqance** oynayan,” (148/20-21);

“Evge **pek siyrek** kele.” (154/28);

“**Pek** aves etken.” (160/13);

“**Çoq** kezdi qamışlıq,” (166/17);

- “**azaçiq** qayırdı,” (166/26);
- “**Daa** mürekkeptir/semada uçmaq” (167/19-20);
- “Em **pek** de alçaqтан/uçmaqı sevme.” (168/3-4);
- “Bu zevq oğlanı/**pek** qaviy sardı.” (169/6-7);
- “**Çoq** yaşadım,/Çoq kördim,” (180/22-23);
- “Devlerniñ **eñ** büügü,” (180/32);
- “Oğlan **çoq** tüşünmeden./Dedi:” (181/5-6);
- “Bazısı **pek** asabiy,” (182/15);
- “**Çoq** keçmeden etrafta” (183/19);
- “Qaşların **pek** çatqan,” (186/15);

1.2.3.4. Soru Zarfi

Eser genelinde kullanım sıklığı az olan zarf türlerinden soru zarflarının bir kısım örnekleri; “qaç”, “ne” ve “nasıl” zarfları ile çalışmaya yansıtılmıştır.

- “**Qaç** defa kestirip keçtiğini künler.” (54/8);
- “**Ne vaqıt** kelirsiñ.” (94/24);
- “**Ne vaqıt** bilirsiñ” (95/14);
- “Adını **qaç kere** eşittim yırlarda,” (95/21);
- “Kim **nasıl** bekleydir” (117/18);

1.2.3.5. Yön Zarfı

Eser boyunca yön zarfı olarak; “üzre”, “ileri” ve “yuqarı” sözcükleri kullanılmıştır.

“Öküñdiñmi, yelkeñ **üzre**/Çıqqanda yaş yürekler?” (9/14-15);

“Torbanı ırğaqılı tayaqqa asıp,/Yöneldik **ileri** toqtalmay şu an.” (15/15-16);

“Nurek sedleri ep östü **yuqarı**.” (22/12);

1.2.4. Fiilimsiler

Eserde en çok kullanılan sözcük türlerinden olan fiilimsiler, çalışmamızda türlerine göre “isim-fiil”, “sıfat-fiil” ve “zarf-fiil” olarak üç başlıkta ele alınmış olup kullanılan fiilimsi örneklerine çalışmamızda yer verilmiştir. Eserde en çok kullanılan fiilimsi türü zarf-fiiller olurken en az yer verilen fiilimsi türü de isim-fiiller olmuştur. Fiilimsilerin bir sözcük grubunun bünyesinde yer aldığı kullanımlar da eserde mevcut olup kullanılan fiilimsiler cümle içinde farklı görevler üstlenmişlerdir.

1.2.4.1. İsim-Fiil

İsim-fiil eklerinin olumsuzluk ekinden sonra gelmesiyle oluşturulmuş olan isim-fiillere eserde rastlanılmamıştır. İsim-fiil olarak kullanılan sözcüklerin belirtme hâli, yönelme hâli, çıkma hâli, tamlanan ve vasita eklerini almış olduğu kullanımlar eserde mevcuttur. Ayrıca “için” edatının ekleşerek isim-fiillerle birleşmiş olduğu örnekler de görülmektedir.

“Coşam **yazmaq** için duyğularımını,” (6/25);

“Alâ **oqumaq**/Aşqına sarf olsun,” (8/21-22);

“Saña avaledir kelecək—/**Qurmaq**,” (8/24-25);

“Çet bucaqta **aylanmaq**tan,” (10/1);

“Boş-boşuna **oylanmaq**nen” (10/3);

“Men bir derya **olmaq** isteyim,” (10/18);

“Ebednen **qalmaq** isteyim,” (10/21);

“Özenlerden **keçmek** isteyim,” (11/1);

“**Qavuşmaq**cün büyük arzuma.” (11/2);

“Zavodlarğa **kirmek** isteyim,” (11/3);

“Tezyalarda **çalışmaq** için,” (11/4);

“Yol karşılap **çıqmaq** isteyim,” (11/9);

“Ellerini **sıqmaq** isteyim.” (11/12);

“**Yaşamaq** qolay degil.” (12/23);

“Turmuşnı **kurmağa** istediñ yañıdan.” (13/20);

“Olurmı, bir daa oña **qatmaq**?” (13/28);

“**Kezinmek** istep biz dağlarğa kettik.” (14/28);

“Burğuçlap-burğuçlap **aqmaq** isteyim.” (18/18);

“Men ise, yaşlıqqa **qaytmaq** isteyim.” (18/20);

“Fen, ilim **örgenmek**, yol degil deseñ,” (19/10);

“Boş boğaz, **maqtanmaq** kelir elinden,” (28/20);

“Quvançqa **irişmek** istesen eger,” (31/17);

“Anda **körmek** mümkün ayret közlerni.” (33/27);

“**Beklemek** yahşıdır umutsiz kezmeden,” (34/18);

“Beklesin arz etip **körmege** özün.” (34/19);

“Al tanlar atqanda,**Beklemek** eyidir,” (34/22-23);

“Son onı **oymaqnen** bingə böleler.” (35/21);

“**Arttırmaq** lazım,” (39/8);

“**Baqması**/Deşetli olsa da, yazısı ketmegen.” (45/27-28);

“Deşetli o aqta atta **tüşünmek**.” (46/11);

“**Qurtulmaq** çaresin/tapmadı erler” (48/14-15);

“Söznen **tabirlemek**” (48/29);

“Ateş **yaqmaq** adet olğan,” (50/2);

“Dağğa **çıqmaq**.” (55/9);

“Beşdağğa **çıqmağa**” (55/15);

“Yüksekte qartallar **uçmağa** başlar.” (56/4);

“**Körmek** ister edim,” (56/31);

“Qalem aldım elge **yazmağa** onı.” (57/15);

“Qız ballar **yaşamaq** aqqın qazana.” (62/2);

“İstidat ğafletni **yeñmege** tırışır,” (63/17);

“Kim **taymaq** isterken,” (64/33);

“Lâkin **çıqmaq** qıyın,” (69/3);

“**Tüşünmek** bir deşet,” (71/16);

“**Maqtamaq** ne kerek,” (73/6);

“Aşığım sevimli, **körmege** seni,” (73/17);

“Unutıp men de/Şu yırğa **qoşulmaq**/İsteyim tekrar.” (79/30-32);

“**Üşümek** bilmeyim,” (81/11);

“Amma, iç **unutmaq** mümkünmi, söyle,” (82/1);

“**Oqumaqta** bulundıñ.” (83/14);

“**Sipirmek** istegen” (85/31);

“Mümkünmi **yaşamaq**” (86/8);

“**Keçmege** qar basqan şu yüksek Alpni.” (88/17);

“Dostlarım gemini **qurtarmaq** yolun” (88/18);

“Adamnı yıldızğa **beñzetmek** mümkün,” (93/16);

“Emekke **sarılmaq**” (96/18);

“Eksine **ayrılmaq**” (96/24);

“**Atmağa** intıla.” (97/10);

“Oylamay **taşlamaqni**,” (100/1);

“Keyf **çatmaq** böyledir,” (100/21);

“Üstüne **qonmağa**.” (104/9);

“Yemişin **cımaqçün**” (104/30);

“Anam **cımaqniñ**” (105/7);

“Ayırdı **etmekniñ**” (105/14);

“**Çapmağa** başladıq,” (107/13);

“Niyetim—**oqumaq**,” (108/33);

“Uzaqta **olmaq**,” (109/3);

“**Tüşünmek** özü bir” (118/12);

“Men de **baqmaq**/İstedim dağ tañına.” (125/13-14);

“Artqa **qaytmaq**/askerime ayıptır!” (130/30-31);

“**Qullanmaq** kerek baqıp” (145/30);

“**Suvarmaq**./**Baqmaq** kerek/**Qorumaq** kerek er kün,” (145/31-34);

“**Tutmaq** istey ayvannı.” (145/11);

“**Turmaq**nı sevip tañdan.” (147/19);

“Adamnı **tapmaq** ağır,” (150/27);

“Eyilik **yapmaq** işi” (152/18);

“Oğlanlarnı **tartmağa**.” (155/28);

“Oğlunı alıp,/Kene **avlanmağa**/Dağlarğa ketken.” (160/6-8);

“**yaşamaq** kerek,” (163/33);

“doğğan yaş nesilni/**yaşatmaq** için...” (163/34-35);

“**Bilmege** istek yoq” (165/3);

“Bu kenış deryanı/**keçmek** mürekkep.” (167/17-18);

“Daa mürekkeptir/semada **uçmaq**” (167/19-20);

“qoş qanat **açmaq**.” (167/25);

“Em pek de alçaqtan/**uçmaq**nı sevme.” (168/3-4);

“**Şeñlenmege** kelgende de,/Coşqan qız ve oğlanlar.” (171/16-17);

“Şu kün **kiymek** istegen o,” (174/29);

“--Küç **sınaşmaq** kerek bizge” (178/11);

“Onıñ qanın **çıqarmaqtır**” (178/24);

“Pudlıqını **almaq** için” (179/23);

“İç **saqınmaq** bilmeden./Dedi:” (183/4-5);

“Taş sıqıp,/Suv **çıqarmaq**,” (183/9-10);

“Kopur **yapmaq** keregim.” (185/18);

1.2.4.2. Sıfat-Fiil

Hem fiil kök veya gövdesinden hem de olumsuzluk ekinden sonra gelen sıfat-fiil ekleriyle oluşturulmuş olan sıfat-fiiller eserde mevcuttur. Sıfat-fiilerin aynı zamanda iyelik üçüncü teklik, iyelik üçüncü çokluk, tamlanan, ilgi, çokluk ve yönelme hâli eklerini almış olduğu örnekler eserde bulunmaktadır.

“Neslimde o künni **añmağan** qalmaq,” (5/3);

“Çal saçlı karpatlı **küler** yüz ağam,” (5/9);

“Qırğız qırlarında qoy **baqqan** kadâm,” (5/12);

“Bizimçün yekâne,/Qutlu,/Muteber,/Ayat qanunını **yazğan** şu vatan.” (6/15-18);

“Yekâne,/Ebediy yolumızni em,/Daim aydın etip **turğan** da vatan.” (6/19-21);

“Taqdirler **yazılğan** şu kitabımni” (6/24);

“Gül-ayat **ketirgen** ayda doğdıñ sen!” (7/8);

“<<Dünyanı **sarsıtqan** on kün>>,-” (7/9);

“Oktâbr **yaratqan** ilde pek maqbul.” (8/8);

“Pek **çalağan** başıñız.” (9/3);

“Üstüñizni **örtken** şu qar,” (9/8);

“Asırlarnen gizlep **kelgen**/Baylığınni alğanda.” (9/12-13);

“Terekten **üzülgen** bir yeşil yapraq,” (11/14);

“Amma, yurt oğruna qurban **ketkenniñ**/Namı halq ańında ebediy qala.” (11/24-25);

“Ayat **dedikleri** ğanimet olup,” (12/6);

“**Yaptıǵıñ** er bir iş olsun bir üner,” (12/7);

“Ne oldı ya, sevgimizni beñzetip şı an,/Taştan **çıqqan** uçqunlarǵa söner/sandıñmı?” (12/16-18);

“**Keçirgen** ömürin/olurmı tekrar?” (13/26-27);

“**Uçan** suv, çeçekler, yeşil tabiat.” (15/2);

“Yerine **kelecek** nesil bar, bile.” (16/6);

“Vaqtını **yapılǵan** işinlen ölçe.” (16/19);

“Yalancı demezmi bu yoldan **yürgen.**” (19/11);

“Yolsuz dep aytırmı kenardan **körgeñ.**” (19/13);

“Ya ömür deǵilmi, **kelgen - ketkenin**?” (19/19);

“Ve **keçken** hayatqa çekerek yekün.” (19/25);

“Daǵǵa **köterilgen** şı topraq yol,” (21/2);

“Orman ve qırlarını kesip **keçken** o,” (21/9);

“Endi kereksiz **olǵan** topraq-yol,” (21/16);

“Ebediy **qalacaq**,/Adam,” (21/22-23);

“Deñizge **qoşulǵan** şı bir qopqa suv,” (23/13);

“**Süzülgen**,/Naz ile baqıcı közler,” (25/12-13);

“Taze ğonce açıp,/Qoquǵan gülge,” (25/28-29);

“... İnsan adını/**Taşılǵan** yankiler.” (29/33-34);

“Turmadan sen **olǵan** safqa ötsünler,” (32/12);

“**Doǵǵan** küneş şavle saçsın yüzüne ,” (32/14);

“Halqıma bahşıştır **yazğan** er sözüm,” (32/24);

“**Yıqılğan** yigitler turmay yerinden.” (35/19);

“Ep çeke morarıp **şışken** ellerni.” (38/11);

“Kreml kökünde/**Yanğan** yıldızdan,” (40/31-32);

“Yerge çökti yüksek **savrulğan** tozlar.” (44/25);

“Darbeden **seskengen** bug-özen atta,” (44/26);

“**Tanıtqan** saati şu bilet oldı.” (46/4);

“İlle şu **körgenler** için cenk yanığın,” (46/12);

“**Yıqılğan** kopurni,” (47/6);

“**Yanğan** ormanı,” (47/7);

“Laqırdı **etkenler** şaşsın.” (49/13);

“<<Cenk>>/**Degen** suvuq söz” (52/3-4);

“Ateşli sözlernen **çürügen** kurumğa” (53/27);

“Azatlıq oğruna **yazdıgıñ** satırlar,” (54/2);

“Qalbiñe yır olıp **kirgen** şu qırlar,” (54/4);

“Qaç defa kestirip **keçtiğñ** künler.” (54/8);

“Epsiniñ ruhu bar **yaratqan** levâda.” (54/12);

“Kâzim Meçiyevniñ **doğğan** Vatanı,” (57/13);

“Elbrus, Çegetten **yengen** şu suvlar” (58/19);

“<<Cennet>> **degeni**, bu yerler olmalı,” (59/17);

“--Baqsandan, **alınğan** inci bu,” (59/24);

“Puşkin ve Lermantov **kezingen** yerler.” (60/3);

“Qız bala **doğurğan** er bir ananıñ,” (61/1);

“Vira toplanmaqta ğaflet **qalğanlar**,” (61/17);

“Şairniñ **çızğan**/Resimin tutam da,” (65/20-21);

“--Ceennem **degeni**/Asıl şu eken,” (71/20);

“O yürek **urğan** ten cefalı olur.” (73/22);

“Yırım sizge bahşıştır, yañı ayat **qurğanlar!**” (77/13);

“**Sürülgen** topraqniñ” (79/5);

“Mor **açqan** melevşe...” (79/22);

“**Kelecek** vaqtıñ da yetti.” (81/2);

“Beraber **keçirgen** yaşlıqqa baqıp,” (81/25);

“Küneş şavlesini **añdırğan** közler,” (84/6);

“Cana **tayğan** bala toldı.” (86/13);

“Seni **beklegen** olsa da nice” (88/1);

“Sabırsız qarşılıp/**Çıqqanlar** içinde” (88/3-4);

“**batqan** gemi” (88/6);

“Keçmege qar **basqan** şu yüksek Alpni.” (88/17);

“Cevizlik içine **kömülgen** köyde,” (89/30);

“Saña **kelgen** künüm alâ aqlımda.” (89/31);

“Evge **kirgen** soñ da, kene örtündiñ.” (90/19);

“Çevre-çet sert qarğa **bürüngen** çağda” (90/26);

“Añladım **körgen** çağda.” (93/1);

“**Körüşken** künimiz özen boyunda.” (93/15);

- “**Sevindirgen** yar yanımda olmasañ.” (94/15);
- “Yüzüniñ **buruşken**/Terisi,” (97/12);
- “**Körülgen** taşlar da/Suvğa çomdular,” (106/17-18);
- “**Yürgen** yerlerde.” (107/18);
- “**Burülgen** renkine/Bayaldı bu yer...” (108/21-22);
- “**Burülgen** levhası/Kire soñtilge.” (110/1-2);
- “**Rastkelgen** faşistni” (114/32);
- “**Keçilmez** bataqlıq...” (115/3);
- “**Çektigi** azallar/Dert olıp döndi.” (118/23-24);
- “**Uvunğan** göllerde.” (119/15);
- “Eskiden **aytulğan**/Atalar sözü.” (122/5-6);
- “Süleyman **denilgen**/tarihiy bir ad.” (122/7-8);
- “Sen **doğğan** ülkeniñ” (124/4);
- “İnsan ömürüçün/**Küreşken** oğlansañ...” (124/26-27);
- “sen **aytqan** efsane.” (126/34);
- “Sen **aytqan**/İkyae sırn.” (127/5-6);
- “Şu Qarahan at **çapqan**./Devirlerde” (127/11-12);
- “Dert **qapqan**./Suv,” (127/16-17);
- “Asır baba/**degen** bir qart yaşağan/O devirde,” (128/14-16);
- “**Oturğan** qartlarñ” (129/17);
- “**Nefretlengen**/şeerdeşler bir olıp,” (130/10-11);
- “**Kelgenlerni** bir qalmay,” (131/19);

“Yeksan ola/cenknen **kelgen** aydutlar,” (131/28-29);

“<<Ürmet etsin/oña mında **oturğan**...>>” (132/29-30);

“Şu devirçün **tiklengen**/eykel ola.” (136/13-14);

“dağ üstünde/**turğan** insan qıyrattı.” (136/21-22);

“Vatan için **tüşken**/er tamçı qanğa” (136/28-29);

“Aziz qalbler/**qoyulğan**,/Aziz yerler,” (137/22-24);

“Halqı için **küreşken**/dilde qalır.” (137/30-31);

“Halqını **sevgen** adam.” (138/8);

“**Keçecek** asırları/ğayet çoqtur.” (138/13-14);

“O da **değenin** yapa.” (144/19);

“**Atqanlar** iç oylamay.” (146/25);

“**Yapqanı** ve **körğeni**...” (150/13);

“**Taptığı-tapacağı**,/Yaptığı-yapacağı,” (153/24-25);

“**Yeñilgen** çetke öte,” (155/22);

“**Körğenler** de quvandı.” (159/27);

“Bilmeyler evlerin/qayda **qalğanın**.” (161/10-11);

“**körünge** yol yoq,” (161/26);

“Ağaç ve taş ile/boş yerler qazıp,/anda meyva **bergen**/fidanlar qoyalar.” (163/9-12);

“**Çekken** eziyetten/sızlasa yürek,” (163/28-29);

“**doğğan** yaş nesilni/yaşatmaq için...” (163/34-35);

“**Doğğan** küneş/qalqtı, keldi.” (176/23);

“**Aytqan** sözün böldiler,” (180/28);

“Devler **sıqqan** er bir taş,” (183/17);

“Şartnı **yapqan** olmadı.” (183/24);

“Kördiñizmi **degen** kibi,” (183/18);

“Olar **keçken** yerler şu an,” (184/28);

“Suv **çıqarğan** olmadı.” (185/9);

“Oğlan ise er **kelgenge**,” (186/22);

1.2.4.3. Zarf-Fiil

Sıfat-fiiller de olduğu gibi hem fiil kök veya gövdesinden hem de olumsuzluk ekinden sonra gelen zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuş olan zarf-fiiller eserde mevcuttur.

“Anadan **doğğanda** köz **açıp** körgenim,” (4/2);

“Mektepte kitaptan **ezberlep** yürgenim,” (4/3)

“Vatan,- **dep** başladım birinci sözümmi,” (4/9);

“Men çegem qayasın kökre/**Sanaraq**,/Elbrus kibi tik yürem.” (6/7-9);

“Yekâne,/Ebediy yolumıznı em,/Daim aydın **etip** turğan da vatan.” (6/19-21);

“**Oqup**,/Şeñ fısıldar şu dudaqlarım...” (6/22-23);

“Bir vaqıt **sarsıtıp**,” (7/5);

“**Yoq etip** ülkeden çar illesini,” (7/7);

“Al şimdi **toplap**.” (8/27);

“Asırlarnen **gizlep** kelgen/Baylığınnı **alğanda**.” (9/12-13);

“Öküñdiñmi, yelkeñ üzre/**Çıqqanda** yaş yürekler?” (9/14-15);

“Qorqtıñmı ya patlatıcı/Melteşeler **yanğanda?**” (9/16-17);

“Tufanlar içinde **şaşmalap** qalsañ,” (10/10);

“Yañğızlıq qıyın şey. **Sararıp** solsañ,” (10/12);

“Son nurını **bergence** küneş.” (10/22);

“Yol **karşılap** çıqmaq isteyim,” (11/9);

“Soñ rüzgâr onı/Yekâne dalından **qoparıp** ala.” (11/22-23);

“Ne oldı ya, sevgimizni **beñzetip** şu an,/Taştan çıqqan uçqunlarğa söner/sandıñmı?” (12/16-18);

“**Oturıp** tüşün de, bir baq...” (13/25);

“Daqqa **sayıp** deñşesiñ,” (14/6);

“**Bahıt tilep** evlâdına,” (14/24);

“Kezinmek **istep** biz dağlarğa kettik.” (14/28);

“-- Hucur bir oğlansıñ,- dedi o **külip.**—” (15/5);

“Çalılar tübünden taşlarğa **basıp**,/Yaylağa çıqtıq biz, ne keniş meydan!” (15/13-14);

“Torbanı ırğaqılı tayaqqa **asıp**,/Yöneldik ileri toqtalmay şu an.” (15/15-16);

“Qoralar tereqler aq tüske **kirip**,” (15/22);

“Buzlağan soqaqlar **yaltırap** tura.” (15/23);

“Alime qoparğan, bağçada **yürüp**,” (15/24);

“Al yapraq ucları aşağı **sarqıp**,” (16/1);

“Ayazğa qarşı o **baş tirep** turğan,” (16/3);

“Men sizni ebediy **sevip** añarım,” (16/23);

“Subet ettik, **hoşnut olup**,/Ozğardım soñ dost-eşni.” (17/22-23);

“Amma şiir mennen **qalıp**,/Saargece dertleştı...” (17/24-25);

“Özende suv **olup**, taşlarını **yuvıp**,” (18/17);

“**Burğuçlap-burğuçlap** aqmaq isteyim.” (18/18);

“Ömür ve yol eken, **tüşünip** baqsam,” (19/2);

“Bir daa **aylanıp** topraqqa tüşse.” (19/7);

“Ömür bu bir keçer zor yolnen **kelip**” (19/24);

“Ve keçken hayatqa **çekerek** yekün.” (19/25);

“Kün **doğmadan** çıqam keñ yolğa.” (20/21);

“İşnen **kezip** bütün ülkeni,” (20/24);

“Orman ve qırlarını **kesip** keçken o,” (21/9);

“Deñizden **ayırılıp yendikçe** yerge, *Buv **olup** uçacaq,*” (24/1-2);

“Yoldan toz, **çağıtıp** araba kete.” (24/12);

“Küneş de ufuqtan **nurlanıp** baqa,” (24/13);

“Yaş bir qız fermağa **aşıqıp** kete,” (24/16);

“O qız da pek coşqın, qopqasın **taşlap**,/Atlana egerge, çılbrığa yapışa.” (24/19-20);

“Taze ğonce **açıp**,/Qoquğan gülge,” (25/28-29);

“**Ketirip** qoya.” (27/26);

“**Hatırlap** <<taya>>.” (27/31);

“Ne fayda bilgenin **gizlep** ilinden,” (28/18);

“Çevrede **açqanda** güller?” (31/29);

“**Turmadan** sen olğan safqa ötsünler,” (32/12);

“Vatanım sesini **eşitip** kelem.” (32/21);

“Muhavec üstüne **egilip** ösken,” (33/19);

- “Qaç yıllar gül saçın el **sıypap** esken,” (33/21);
- “Uzaq bir köydeki yaresin **anıp**,” (33/28);
- “Beklemek yahşısıdır umutsiz **kezmeden**,” (34/18);
- “Beklesin arz **etip** körmege özün.” (34/19);
- “Al tanlar **atqanda**,/Beklemek eyidir,” (34/22-23);
- “Bekleyimiz özenler **tolıp aqqanda**.” (34/25);
- “Qurşundan **gizlenip** vira büklene.” (35/5);
- “Yigitler bir qalmaq episi öleler.” (35/23);
- “Ep çeke **morarıp** şişken ellerni.” (38/11);
- “Düşman ise ep keke **aydap**.” (43/2);
- “Yaralımı qapattı o/artına **gizlep**.” (43/19-20);
- “**Qızartıp**, soñ tüşüre.” (50/9);
- “Men deyim: Şu quşlar/**Qorqmadan** uçsunlar,” (51/32-33);
- “Mağrur yigit kibi kökke **uzanıp**,” (52/8);
- “Lermantov lirası aqa ep **turmada**n.” (52/18);
- “**Kezinip** aqransız hayalğa dalğandır.” (52/27);
- “Bu dünya **turğance**/Yaşaycaq Lermantov lirası tilde.” (53/21-22);
- “**Çağlarken**,/Şair de yaşaycaq ilde.” (53/24);
- “Qaç defa **kestirip** keçtiğiñ künler.” (54/8);
- “Sesiñe **seslenip** gürlledi dağlar,” (54/17);
- “**Tırmaşıp** başladım,” (55/6);
- “**Kezgende** adamda çoq isler doğar.” (56/14);

- “Maşuk eteginde **ölgende** oğlan.” (56/22);
- “Şu özen boyundan aşağı **yengende**,” (58/30);
- “Uzaqтан **baqqanda** dülber qız yüzniñ.” (60/9);
- “Çapqın suv bu yerge **kelip** durulğan,” (60/18);
- “Avam halq nefretin **şay etip** yağdıra.” (61/30);
- “Uzaqтан **baqqanda** dülber qız, yüzüniñ” (62/10);
- “Çapqın suv bu yerge **kelip** durulğan,” (62/19);
- “İçinde **oturıp**,/Bir zaman körgen.” (65/17-18);
- “Bu dağ **deñişmey** qalğan.” (65/26);
- “<<Cennetke **keçmeden**,/Cennetke yol yoq...>>” (72/4-5);
- “Bir-birin **bilmeden**/**Keçip** dağ ve taş,” (72/16-17);
- “**Qayıp** keleler.” (72/24);
- “Qanatların **lipildetip**,/Uça uçbar köbelek.” (74/16-17);
- “Ögge **baqıp**, köküs kere.” (74/22);
- “Yaş ve qartlar quvana, bağçamızda **yürgende**.” (77/9);
- “Çöl çeçegi baar **kelgende**,/Yaraştırdıñ keñ qır eteğin.” (77/15-16);
- “**Yapraqlanıp**,/Açıp **külgende**,/Sevdalarınıñ yaqtıñ yüreğin.” (77/17-19);
- “Tamırlarınıñ yerden **sökülip**,/Ömrüñ **tükep**, **yanıp**-soldıñmı?” (78/1-2);
- “Hoş renk **bererek**,/Yaslanıp yata çöl,” (79/12-13);
- “**Unutıp** men de/Şu yırğa qoşulmaq/İsteyim tekrar.” (79/30-32);
- “Özende bullur suv **artqanda**,/Qaramda şeñ baar kilimin toqur.” (80/3-4);
- “Terek çeçek **açıp**,/Pıtaqlar **sarqqanda**,/Bağçalar bağlar, mis anber qoqur.” (80/5-7);

“Gençlikniñ qalbine quvanç **bağışlap**./Çevreni tazelik qoqusı sarar,” (80/13-14);

“Ayazdan **buzlap** qatsa da topraq.” (81/13);

“Añladım, arıqlar suv **tolıp aqıp**./Kelgenday er küzde men saña kelem.” (81/23-24);

“Beraber keçirgen yaşlıqqa **baqıp**,” (81/25);

“Özen ise **tınmadan**./Çapa edi yenişte.” (82/14-15);

“Seni, yigit, men **körgende** köylü ediñ” (83/2);

“İlkide men **tüşüngende** aqqıñda.” (83/6);

“Köy ayatın terk ettiñ de **yollanıp**,” (83/11);

“Soñ kün keldi buzlar **irip**—/Suvlar **şırıldap** aqtı...” (86/19-20);

“Küç **toplap** elge.” (87/15);

“**Qoşulıp** ayazlı yelge...” (87/19);

“Sabırsız **qarşılap**./Çıqqanlar içinde” (88/3-4);

“Ülkeler **aşıp**./Saf **olıp** keleler...” (89/14-15);

“Deryaday **taşıp**./Adımlay.” (89/19);

“Dolansaq biz bağçalıqta **şeñlenip**,” (94/18);

“Göñlümni **coşturıp**./Maneler yırladıñ.” (95/3-4);

“Er baar lâleler **açqanda** qırlarda./Qoqu em naz ile turasıñ qarşımda.” (95/7-8);

“Kederli **yürgende**, çal dağlar başında.” (95/10);

“**Añlamay** suqlana.” (97/2);

“Közünü **yumıp** keçe.” (101/20);

“Bizden **ketkence**...” (101/24);

“**Sarılıp** ösken,” (104/14);

“**Çıbaltıp** esken.” (104/19);

“Suv üzre **yaldap**,/**Aqıp** başladılar,” (106/7-8);

“Peştmalın **bağlap**,” (106/12);

“**Qapalıp** qalırımız,” (106/30);

“**Añıp** o künlerni.” (109/20);

“Tezekni **çoquçlap**,/Çoçamiy oynay.” (111/2-3);

“Aqşam qoy sürüsü/Yaqın **kelgende**.” (111/10-11);

“Bir **bulut olup**,/Qapladı ülkeni,” (111/22);

“Safında **turıp**,/Aşıqtı düşmandan/İntiqam almağa.” (112/12-14);

“Adımlay adamlar/Suvuqtan **sıqılıp**.” (112/29-30);

“Dostlarneñ **birleşip**/Yolğa çıqtılar,” (114/27-28);

“Şaştı o **körgende**,” (116/3);

“Dert **olıp** döndi.” (118/24);

“Uralmay kimseniñ/Yardımanı **olmadan**,” (120/1-2);

“Tesirnen oyumnu/**sarğanda** bir an/baş eğdim.” (126/27-29);

“Yaş qızlarını **bağlap**/Yaq-elinden/Qurban etken” (128/10-12);

“Zorbalıqını **taptap**,” (129/36);

“Şeer **boylap** yayradı.” (130/5);

“Nefretlengen/şeerdeşler bir **olıp**,” (130/10-11);

“Zülfiqarın **savurğanda**/dört bir yan/ayınlana,” (131/13-15);

“Düşmanını sözünen/**urup** yıqtı.” (133/33-34);

“Qarahnnıñ **alıp**/qaçqan qızları.” (136/4-5);

“taştan-taşqa/**basıp** ögge üresiñ” (137/4-5);

“**Tapqanda** işten ara.” (140/5);

“**Toldurıp** bir çuvalğa,/Soñ qayta **çıqıp** yolğa...” (140/18-19);

“**Sıypap** onıñ başını,/Baqtı kirpik qaşını.” (141/36);

“Alan betke **aylanıp**,/Yavaş adım taşladı.” (142/26-27);

“Küneş **batqanda**,/Tavuqlar **yatqanda**,/Evge **qayıp** keldiler,” (143/28-30);

“Onı **sıypap** yoqlattı.” (143/35);

“Çoq **keçmeden** maralçıq,/Tüzeldi,” (144/3-4);

“Otlata **çıqıp** erte.” (144/17);

“**Tüşünip** basa ayaq,” (145/22);

“**Tüşünmeden** atmay oq.” (145/22);

“Qullanmaq kerek **baqıp/Oturıp** yañı terek,” (145/30-31);

“Maral sözün **bölmeden**,/Epsin doğru söyledi,” (147/4);

“Turmaqñı **sevip** tañdan.” (147/19);

“Yedi **ölçep** kesmeli,” (147/23);

“**Yapıp** taştan egerçik,/Kün batqance oynaqan,” (148/20-21);

“Top-top **bağlap** asqanlar,” (148/29);

“Evçigini **tüzetip**,/Divarların **bezetip**,/Yahşı donatqan ana,” (149/1-3);

“Dere çapı **teşilip**,/Çaqıl taşlar **eşilip**,/Bir qaç sığır tığıra,” (149/12-14);

“Tuvarçı işten **qalıp**,/Ev içine **qapalıp**,/Aylarnen tışqa çıqmay,” (149/29-31);

“O mal **baqıp** eglengen.” (151/24);

“**Yoqlamadan** işledi,” (151/3);

“Qırda **baqqanda** o mal,” (152/21);

“**Söylep turğanda** ana,/Oğlan birden yaña.” (152/28-29);

“Vaqıtlar **keçip** ketti.” (152/28);

“Keñ qırlarını/**Keçip**,/Uzaq keteler,” (154/21-23);

“Oğlunu **alıp**,/Kene avlanmağa/Dağlarğa ketken.” (160/6-8);

“Atta dağ yerinden/**cılışıp** ala.” (161/1-2);

“Em **çıqıp** baqalar” (162/11);

“Ekisi beraber/işke **sarılıp**,/tınımsız emeknen/meşğul olalar” (163/5-8);

“Ağaç ve taş ile/boş yerler **qazıp**,/anda meyva bergen/fidanlar qoyalar.” (163/9-12);

“Turnalar şeñ yırnen/**uçıp** keçtiler” (163/18-19);

“Oğlunu **çağırıp**,/qanatnı taqtı da,” (166/22-23);

“Maña **baqıp** uç,” (168/5);

“Şeñlenmege **kelgende** de,/Coşqan qız ve oğlanlar.” (171/16-17);

“At üstünde o **yürgende**,/Suqlanğanlar qomşular.” (171/21-22);

“**Küreşkende** şu etrafta/Oлмаğan onı yıqqan.” (171/23-24);

“Devler **kelip** yerleşe,” (172/2);

“Devler **alıp** ketkenler.” (172/23);

“Suvnı **burip** köylülerni/Suvdan marum etkenler.” (172/26-27);

“**Gizlenmeden** açıq-aydın,/Yavğa yaqın ürülmez.” (175/18-19);

“**Çıqqanda** keñ tüzemge” (175/25);

“Telâş **sarğanda**,/Arttan keldi ses-fiğan,” (179/27);

“Kimdir **çapıp** kelmekte.” (179/29);

- “**Barıp** tüşer eminim.” (180/11);
- “Oğlan çoq **tüşünmeden**./Dedi.” (181/5-6);
- “**Tepip** yoğurt çıkarır,” (181/34);
- “Topraq **çaynap** başladı.” (182/11);
- “İç saqınmaq **bilmeden**./Dedi.” (183/4-5);
- “Taş **sıqıp**./Suv çıxarmaq,” (183/9-10);
- “Çoq **keçmeden** etrafta” (183/19);
- “Taşnı **sıqıp** suv çıkarğan,” (184/2);
- “İşni **közetip** başlay.” (184/23);
- “Men de dağnı **cılıştırıp**,” (185/17);
- “Peyda **olğanda** kökte,” (185/20);
- “Alanlıqta küterim,/**Keçikmeden**,” (185/24);

1.2.5. Edatlar

Eserde oldukça sık kullanılan sözcük türlerinden biri olan edatların cümle içinde farklı görevleri üstlenmiş oldukları kullanımları mevcuttur. Edatların sözcük grubu bünyesinde yer aldığı örnekler de vardır. Aynı zamanda ekleşerek kendinden önceki sözcüklerle birleşen “-çün”, “-gece” ve “-day” yapılarına da eserde rastlamaktayız. Eserde edat olarak; “kibi”, “içün”, “degil”, “ile”, “çünkü”, “eger”, “bile”, “kere”, “qadar” ve “daa” sözcükleri kullanılmıştır. Bu edatlardan eserde en çok yer alanı ise otuz altı kez kullanılan “kibi” edatıdır.

“Men çegem qayasın kökrek/Sanaraq./Elbrus **kibi** tik yürem.” (6/7-9);

“Tañ **kibi** pak ete taliyimizni.” (6/12);

“Bizim epimiz**çün** sıylavlar da bir,” (6/13);

“Coşam yazmaq **içün** duyğularımını,” (6/25);

“Tezyalarda çalışmaq **içün**,” (11/4);

“Yaşamaq qolay **degil..**” (12/23);

“**Çünkü** siz yırıma, ruhuma toldunuz.” (16/24);

“Saargece dertleşti...” (17/25);

“Bu qaya, ormanlar olmase **eger**,” (18/12);

“Devir bağçasına yol **ile** kelsem,” (19/12);

“At - araba yürməse **bile**.” (21/24);

“İnsanlıq **tıpqı** denizge oşoy,” (24/4);

“**Ğam degil**,” (26/16);

“**Anaçün**, Vatan**çün** cefa çekməse.” (28/17);

“Dalğa **kibi** taşa” (29/14);

“Er kes**çün** büyük bir yoldır...” (32/3);

“Vatan **içün**” (32/19);

“Yazmaq**çün** elime aldım men qalem” (32/23);

“Dersin, eykel **degil**, yüregi ura,” (35/4);

“Sonki **kere** askerini/qurtarmaq istep,” (43/22-23);

“Onun **içün** küneş battı” (43/26);

“Er tola, er bir taş **içün** cenk kete.” (44/9);

“İlle şu körgenler **içün** cenk yanığın,” (46/12);

“Ne **qadar** deşetli” (46/22);

“Bezək **değil** aken,” (50/25);

“Mağrur yigit **kibi** kökke uzanıp,” (52/8);

“**Çünkü** qıyım şu tik” (55/7);

“Yılan izi **kibi** aylanma yolçıq,” (55/10);

“Beş **değil**,” (55/31);

“Qaysın ağam **kibi** coşqun ve epkin” (57/14);

“Süt **kibi**,” (58/9);

“Yañıdan yeşergen **kibi** obalar...” (62/9);

“Halqlarınñ sağılığı **içün** küreşe.” (66/24);

“Olar dağını **değil**,” (72/25);

“Halq **içün** şu zaman” (73/3);

“Aq yüzün baarday şeñ kele maña,” (76/10);

“Qandillerni, şafrannı bizler **kibi** kim asrar?”

“Lâkin **neçün** birden büküldiñ?” (77/20);

“Bilmeyim ne **içün** ğamğa dalğansıñ,” (81/21);

“Fidan **kibi** boylu ediñ,” (83/5);

“Sevgi**çün**./Emek**çün**” (84/3-4);

“**Çünkü** o solmaqlı,” (85/25);

“Deryad**ay** taşıp,/Adımlay.” (89/19);

“Deñiz **kibi**, terende saqlaysıñmı?”

“Lâkin men, sevgilim, senin**çün** bir zaman,” (93/19);

“Zöre **kibi** bir özüm yaşap olamam.” (93/22);

“**Eger** de sen yanaşamda olmasañ.” (94/13);

“Pardoş **kibi** bütün kün,” (99/7);

“Quvana **ancaq**,” (100/18);

“--Oğlum, ne **qadar**/Cıydıñ?—dep soray...” (105/9-10);

“Şu an men, **neçünder**,” (106/32);

“Yoq **kibi** soñu” (113/19);

“Oğlan bir yıl **qadar**” (116/25);

“İnsan ömür**içün**/Küreşken oğlansıñ...” (124/26-27);

“Men **böyle** meyvalar,” (126/17);

“Ne ola bir gü**lday**/Solmasa insan!” (126/31-32);

“Aqlımda **kene** şu” (126/33);

“**Neçün** kefin biçmesin?!..” (129/29);

“Aqşam**ğace** qaya,” (130/36);

“Şu devir**çün** tiklengen/eykel ola.” (136/13-14);

“Vatan **içün** tüşken/er tamçı qanğa” (136/28-29);

“özüñ **kibi** pek yüksek.” (137/17);

“Halqı **içün** küreşken/dilde qalır.” (137/30-31);

“Yalvarğan **kibi** yapa,” (141/26);

“**Şöyle** fikirge keldi.” (142/7);

“Lâkin **kene** uralmay.” (142/12);

“Añlar **kibi** sözüni.” (143/8);

“Suv aqqan **kibi** kölge.” (150/14);

“doğğan yaş nesilni/yaşatmaq **içün**...” (163/34-35);

“**Degil** o inat.” (166/34);

“O bir adiy adam **degil**,” (171/35);

“--Çibin **qadar** körünmeysiñ,” (177/28);

“Pudlıqnı almaq **içün**” (179/23);

“Adam **kibi** kütük,” (182/17);

“--**Daa** nasıl şartın bar.” (183/1);

“Ceviz **kibi** parlana,” (183/18);

“Bazı taşlar bor **kibi**” (183/21);

1.2.6. Bağlaçlar

Eser boyunca “ve”, “em”, “atta”, “amma”, “eger”, “bile”, “dA”, “lâkin”, “belki”, “çünkü”, “faqat” ve “sanki” bağlaçları kullanılmıştır. En çok kullanılan bağlaç ise yetmiş sekiz yerde kullanılan “ve” bağlacı olmuştur.

“Kenıştir çölleriñ, bağca **ve** bağlarıñ,” (4/12);

“Yan qomşum, can qomşum, **em** ağam ...,” (5/17);

“Qalbler birliğinde doğdum **ve** östüm,” (5/18);

“Kene **de** biri,” (6/11);

“Yekâne,/Ebediy yolumızni **em**,/Daim aydın etip turğan **da** vatan.” (6/19-21);

“Sağ **ve** soluñda,” (8/2);

“**Atta** semağa **da** qalqtı,” (8/10);

“**Eger** yurtuñ bağça olsa,” (10/7);

“Oylarımday teren **ve** geniş.” (10/20);

“**Amma**, yurt oğruna qurban ketkenniñ/Namı halq añında ebediy qala.” (11/24-25);

“O cayav yolcu **da** egerge miner.” (12/9);

“Oturıp-tüşün **de**, bir baq...” (13/25);

“**Lâkin**, ana yanağında,**Elbet** bundan iz qala.” (14/22-23);

“**Amma** o ökünme, başını burmay,” (16/5);

“Yerine keleş nesil bar, **bile**.” (16/6);

“**Amma** şiir mennen qalıp,/Saargece dertleşti...” (17/24-25);

“Bil **ki**, bu ömrüñni berbat etkeniñ.” (19/21);

“**Ve** keçken hayatqa çekerek yekün.” (19/25);

“**Lâkin**, men iç bir an umutsız olmadım,” (20/8);

“Orman **ve** qırlarını kesip keçken o,” (21/9);

“**Em** biñlernen qol” (21/19);

“**Amma**, o coyulmay,” (21/21);

“Körünmey **atta** bir terek kölgesi,” (22/2);

“**Çünki** artında qudretli deñiz bar,” (23/20);

“Kederli **ve** ğamlı közler **de** ola.” (24/25);

“İç **de** terk etmey.” (26/24);

“**Ya da** o anammen” (27/23);

“**Amma** halq bir fayda körmez işinden.” (28/21);

“Quvançqa irişmek istesen **eger**,” (31/17);

“Ana **ve** Vatansız kim yayğan qulaç,” (32/31);

“**Lâkin** sen qaviy tur, iç **de** sakınma.” (33/7);

“Yollamaq istegen **ve** niyet etken?..” (34/13);

“**Belki** sevimlisi umut üzmeden,” (34/16);

“**Belki de**, köz yumar o ömürbilla,” (35/8);

“**Çünkü** mağazlarda yaralı tolu,” (35/10);

“Cesetler yatmaqta sağ **ve** sol yanda...” (38/6);

“Qartı **em** gençi,” (40/1);

“Keçmedi **bile**” (40/23);

“**Em** qaradan/**Em** suvdan deşetli atı.” (42/8-9);

“**Em** can ala, **em** can bere” (43/7);

“qart **ve** genç **de**,” (43/8);

“Azbarda ağlaşa qadın **ve** balalar,” (44/10);

“Darbeden seskennen bug-özen **atta**,” (44/26);

“**Lâkin** cenkniñ ateşinen” (50/14);

“**Lâkin** düşmanlarıñ çoq edi.” (54/25);

“Ondan **da** yüksek **ve** uclu,” (55/30);

“Qaysın ağam kibi coşqun **ve** epkin” (57/14);

“Quvğun **ve** bekyar” (57/27);

“**Lâkin** deşetli” (58/10);

“Gigantlar yanında **atta** külüçli.” (59/27);

“Puşkin **ve** Lermantov kezingen yerler.” (60/3);

“**Em** tegiz bağlar,” (58/28);

“**Em** ğamlı çeresi...” (60/14);

“Ne ağır **ve** müşkül facia olğan,” (61/9);

“Adını bağca **ve** köylerge...” (63/12);

“**Lâkin** dağ qudreti çoq şeyden artıq.” (66/9);

“**Atta** yağmurlar da yuvıp olmadı.” (66/13);

“--**Belki** cebemizge/Olur engillik” (69/12-13);

“Qart dağlar **atta**.” (70/28);

“**Amma** men özümni toqtatıp olmadım,” (73/14);

“Yaş **ve** qartlar quvana, bağçamızda yürgende.” (77/9);

“Qırda **faqat** aqbardaqlar/ Ağarıp qaldı.” (78/14-15);

“**Sanki** çoq asırlarğa teñ...” (79/20);

“Er yerde şenlik **em** ses bar.” (79/28);

“**Amma** ne dersin?” (81/8);

“**Atta**, hoş nazarnen almadın selâm.” (81/22);

“**Amma**, iç unutmaq mümkünmi, söyle,” (82/1);

“**Em** yardır,/Em ana...” (84/8-9);

“Yapraq **ve** piçenge beñzey.” (86/5);

“Çölde **ve** bağda.” (91/4);

“**Lâkin** men, sevgilim, sençün bir zaman,” (93/19);

“Qoqu **em** naz ile turasın qarşımda.” (95/7-8);

“Qadın **ve** balalar” (97/23);

“**Lâkin** is ete,” (110/13);

- “**Atta** köz körmey,” (115/29);
- “Qayta **ve** qayta.” (118/11);
- “Körmey **em** ballarnı,” (119/14);
- “Şerbet **ve** bal **da!**” (126/24);
- “**Ve** al qannen” (127/3);
- “**Sanki**, tek bir aftalıq.” (141/12);
- “**Sanki** yengenler kökten.” (142/3);
- “**Lâkin** kene uralmay.” (142/12);
- “**Ve** maralğa içirdi.” (142/22);
- “**Em** işe,**Em** turmuşta deñiştı.” (144/21);
- “Ya men tuzaq qurğan **da**,” (144/34);
- “**Lâkin** endi baquvı.” (145/18);
- “Yapqanı **ve** körgeni...” (150/13);
- “Memnun qalır **em** şu bay,” (153/8);
- “**Lâkin** kelir etmedi,” (153/23);
- “Bazan **atta** ökünçli.” (154/5);
- “Tekrar **ve** tekrar.” (160/21);
- “**Atta** dağ yerinden/cılışıp ala.” (161/1-2);
- “**Em** çıqıp baqalar” (162/11);
- “Ağaç **ve** taş ile/boş yerler qazıp,/anda meyva bergen/fidanlar qoyalar.” (163/9-12);
- “**Em** pek de alçaqtan/uçmaqı sevme.” (168/3-4);
- “**Sanki** bütün sema/onıñ elinde” (169/14-15);

“**Lâkin** qarar kerek,” (170/19);

“**Şeñ**lenmege kelgende de,/Coşqan qız **ve** oğlanlar.” (171/16-17);

“**Lâkin** devler qaviy turdı,” (173/5);

“**Atta** taşlar çatladı.” (178/30);

“**Lâkin** qan yoq,” (179/8);

“Ondan **faqat** suv çıkar,” (183/35);

“Taş **ve** terek.” (187/32);

1.2.7. Ünlemler

Eserde “ey”, “ya”, “ille” ve “ah” sözcükleri anlam özelliklerine göre cümle içinde kullanılmıştır. Kullanım yoğunluğu en fazla olan ünlem ise “ey” ünlemidir.

“**Ey** sen dneprli, sefalı dostum,” (5/16);

“Qorqtıñmı **ya** patlaticı/Melteşeler yangında?” (9/16-17);

“Ne oldı **ya**, sevgimizni beñzetip şu an,/Taştan çıqqan uçqunlarğa söner/sandıñmı?” (12/16-18);

“Ne qadar çoq vaqıt keçse de,/İlle!..” (21/26-27);

“**Ey**, dülber!” (31/14);

“**ey**, Vatan oğlu.” (41/16);

“<<**Ey**, yigit, muqayt ol!>> oküre boran.” (73/13);

“**Ey**, yigit can yigit,” (83/7);

“**Ey**, coşqun yürek!” (123/28);

“...**Ah**, maralım/Bir danem,” (142/35-36);

1.2.8. İkilemeler

Eser boyunca ikileme kullanımına oldukça sık yer verilmiştir. İkilemelerin şiirsel anlatım diline katkı sunmasının da bu bağlamda etkili olduğu düşünülebilir. İkilemelerin dört farklı yöntemle kurulduğu görülmektedir. İkilemelerin kuruluşunda aynı sözcüklerin tekrar ettirilmesi, eş veya yakın anlamlı sözcüklerin tekrar ettirilmesi, zıt anlamlı sözcüklerin tekrar ettirilmesi ve sözcüğün kendi bünyesindeki eklerden biriyle pekiştirilmesi yöntemi izlenmiştir. Bu yöntemlerden biri ile kurulan ikilemelerden eserde en çok yer verilen yöntem ise eş veya yakın anlamlı iki sözcüğün peş peşe kullanımı ile oluşturulan ikilemelerdir. İkileme olarak kullanılan yapılar cümlede farklı sözcük türlerinde ve farklı görevlerde kullanılmıştır.

1.2.8.1. Aynen İkilemeler

“**Burğuçlap-burğuçlap** aqmaq isteyim.” (18/18);

“**Bay-bay** anam qayası” (36/3);

“**Tekrar-tekrar** atışlar,” (42/14);

“**Top-top** yüreler.” (51/9);

“**Sıra-sıra** turna izi” (74/9);

“Qoy-qozlar **sürü-sürü**” (78/10);

“**Top-top** uçalar,” (79/4);

“Albamımnı **baqtıñ baqtıñ...**” (87/2);

“Boğaz **qılt-qılt** ete,” (97/14);

“--**Ğılt-ğılt...**” (98/12);

“**Sıq-sıq** tırmaşa qırğa.” (140/3);

- “**Top-top** bağlap asqanlar,” (148/29);
- “<<**Tım-tım**>>, <<Borlu>> çalına,” (155/25);
- “**Sıq-sıq** köyge tüşe,” (172/5);
- “**Tosat-tosat** ekinlerge,” (172/13);
- “Turğanlar **taraf-taraf**...” (179/28);
- “**Dop-dop** etip,” (182/5);
- “**Tapır-tapır** yürmekte,” (186/18);
- “**Ayrı-ayrı** añlata,” (186/23);
- “Er birisi **birer-birer**,/Yuvarlana qatmerden,” (186/31-32);
- “**Qarsaq-qursaq**,/Topalı da,” (187/5-6);

1.2.8.2. Eş-Yakın Anlamalı İkilemeler

- “Bağrıñda seslene **ür-serbest** halqlarıñ,” (4/13);
- “**Gül-ayat** ketirgen ayda doğdıñ sen!” (7/8);
- “Qonı-qolğa berip, **yemin-ant** ettiler.” (7/16);
- “Sen anda **gül-tereksiñ**.” (10/8);
- “**Dost-eşsiz** bir özüñ azap çekersin,” (10/11);
- “Subet ettik, hoşnut olup,/Ozğardım soñ **dost-eşni**.” (17/22-23);
- “**Bağ - bağça** yeşertse, meyvalar pişse.” (19/9);
- “**Dört-beş** safdaşinen o suvğa kete.” (35/7);
- “Köyler bir qaç kere **el-elden** öte.” (37/15);
- “**Taş-topraq** tütey.” (37/19);

“Çevrede **qan-leke**” (37/23);

“Odessanıñ **taş-toprağı**,” (42/3);

“Nefretnen o **toz-topraq** keçe,” (43/15);

“**Bağ-bağça** kesildi,” (47/35);

“Biñ çeşit **elem-dert**,” (52/28);

“Beşdağnı **yıqar-dağıtır**.” (55/28);

“Közlerde **ğam—keder**,” (61/15);

“**Ant—yemin** eterek,” (61/22);

“İstidat **dağ-taşta** östürir terek.” (63/18);

“**Çevre-etraf** pamuq, aşuq meydanları,” (75/23);

“**Bağ-bağçalar** çeçeklerge bürüngenler.” (75/24);

“**Dere-qırda** qar qalmadı,” (78/8);

“**Qoy-qozlar** sürü-sürü” (78/10);

“**Er-yigitler** semağa yol aldılar,” (83/26);

“**Mal-mülk** savuştı,” (96/14);

“**Ar-namus** etmeyler.” (97/20);

“Oña **qolum-qomşunıñ**,” (100/3);

“**Anda-mında** saçılğan,” (101/16);

“Azbarda **qar-ayaz**,” (113/22);,

“**Qoy-qozu** sürüsü” (126/2);

“**Bala-çağa**/Yetim qalğan” (127/20-21);

“**Yaş-yavqağa** o tiymez,” (145/30);

“Quvandırsın **eş-dostun...**” (152/27);

“**Çalğı-çağana** sesi,” (155/23);

“**Mal-varlıq** tolu azbar,” (158/10);

“Arttı **qayğı-ğadaplar**,” (173/30);

“Gizlenmeden **açıq-aydın**,/Yavğa yaqın ürülmez.” (175/18-19);

“Çevre **toz-topraq** oldu,” (178/27);

“**Üst-baş** al qan olğan,” (184/35);

1.2.8.3. Zıt Anlamlı İkilemeler

“Ya ömür değılmi, **kelgen - ketkeniñ?**” (19/19);

“**Aq-qaranı** saylamay,” (146/24);

“**Gece-kündüz** yürüşte...” (153/20);

1.2.8.4. Pekiştirmeli İkilemeler

“Zift qara saçlarım **bem-beyaz** oldu.” (17/3);

“Renki **sap-sarı**.” (33/24);

“Çevre-çet **qap-qara** dumanğa döndi.” (44/22);

“Mağazlar **tep-tegiz** oldu,” (44/29);

“**Bus-butün** yıldırıp, çurip bitmegen.” (45/25);

“Yılğalar örtüngen **yem-yeşil** yorğan,” (56/3);

“**Bem-beyaz**,” (58/8);

“**Sap-sarı** anterin” (67/21);

“**Çevre-çet** kürtükli qar ile qaplı.” (73/10);

“**Yem-yeşil**, (104/4);

“**Mas-mavı** gölni. ” (126/7);

“**Büs-bütün** başqa edi,” (145/20);

“**Oña tim-tik** qaradı,” (177/18);

“**Rıqma-rıq** tolu azbar...” (179/22);

1.2.9. Birleşik Fiiller

Eser boyunca Türkçede birleşik fiil oluşturma yöntemleri olan; bir isim ve bir yardımcı fiilin bir araya gelmesi, sözcüklerin deyim şeklinde kalıplaşması ve bir fiil ile yardımcı fiilin bir araya gelmesi şeklinde oluşan birleşik fiillerin tümünün örnekleri mevcuttur. Birleşik fiiller oluşturulma yöntemine göre alt başlıklara ayrılarak incelenmiş ve bu başlıklara ait eserde yer alan örnekler çalışmaya yansıtılmıştır. Bu yöntemlerden eserde daha çok örneğine rastlanılan ise bir isimle yardımcı fiilin birleşmesi şeklinde oluşan birleşik fiillerdir. Birleşik fiil gruplarından fiilimsi eki olarak fiil kategorisinden çıkmış olanlar da konu bütünlüğü açısından bu bölümde incelenmiştir. Birleşik fiil grupları yoğunlukla eser genelinde cümle içinde yüklem görevinde kullanılmış olsa da farklı görevler üstlendikleri örnekler de mevcuttur.

1.2.9.1. İsim ve Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiler

“Böyle baht er kimge **münasip olmay**,” (4/23);

“Cesürler közüni **terk etti** yuqu.” (7/15);

“Alâ oqumaq/Aşqına **sarf olsun**,” (8/21-22);

“İnsanlarğa **hizmet etmek**/Niyetim bar, aña sen,” (9/23-24);

“**İştirak etti**” (11/17);

“**Yardım et** ve qol tut, yolcunıñ işine.” (12/5);

“Halqqa **sadiq ol!**” (13/13);

“Lâkin, ana yanağında,/Elbet bundan **iz qala.**” (14/22-23);

“Kestirme soqaqtan... **umutsiz olma,**” (15/11);

“Ömür baarimde **yoldaş olduñız.**” (16/22);

“**Subet ettik, hoşnut olıp,**/Ozğardım soñ dost-eşni.” (17/22-23);

“**Asret olmaq** qıyın, başımdan keçti” (20/2);

“Lâkin, men iç bir an **umutsiz olmadım,**” (20/8);

“Sensiz iç **tasavvur etilmez** ayat!” (20/11)

“Alemde kimlerni **meftun etmegen**” (25/14);

“İç de **terk etmey.**” (26/24);

“Alemni ateşnen **yoq etmek** istey.” (33/3);

“Yollamaq istegen ve **niyet etken?..**” (34/13);

“Beklesin **arz etip** körmege özün.” (34/19);

“Birevnin yanığı **zevq bere** ona.” (37/32);

“**Saqt oluñ,**” (39/28);

“**Def olun,-deyik.**” (41/2);

“Moskva aqılğa/**Davet etmekte.**” (41/10-11);

“**Azat etüv** cenkâver” (41/25);

“**taran ettiñ** düşmannı,” (42/20);

“Yaşlar **teslim olmay**,” (44/15);

“Bütün kün toqtamaq **devam etile**.” (45/21);

“De **ğayıp olalar** ufuq artına.” (50/30);

“Bu ilden ille **zevq alır** er bargan.” (59/11);

“Bu ilde **musafir oldım** yaqında,” (60/25);

“Vira toplanmaqta **ğaflet qalğanlar**,” (61/17);

“Dağlılar hanı da cenk **ilân ete**,” (61/19);

“**Ant—yemin eterek**,” (61/22);

“Faşistler **zabt etti**” (68/24);

“Qış **farq etmey**,” (71/7);

“**Niyet etkenler** de” (72/8);

“İlk kere eñ yüksek./Noqtanı **zabt etip**,” (72/21-22);

“<<Ey, yigit, **muqayt ol!**>> oküre boran.” (73/13);

“Köy ayatın **terk ettiñ** de yollanıp,” (83/11);

“Qalbge **yol taparlar**.” (83/12);

“Küçüne **baş eger deñiz**.” (84/22);

“Mevsimnen **deñiše berse**,” (89/25);

“Men **umut etem**.” (92/9);

“**İs etem**...” (92/14);

“**Ayrırdı etmekniñ**” (105/14);

“**Asret oldı**.” (110/5);

“Lâkin **is ete**,” (110/13);

“**Qurban etken**” (128/12);

“**Yeksan ola**/cenknen kelgen aydutlar,” (131/28-29);

“<<**Ürmet etsin**/oña mında oturğan...>>” (132/29-30);

“bu dağnıñ töpesinde/**peyda oldı**.” (133/10-11);

“**Mevzu oldı**” (135/9);

“**Zan etesiñ**” (137/10);

“**Qast etkenmi** canına?” (141/9);

“Epsi **aves eteler**,” (144/10);

“Bu işni **terk etmeli**...” (147/24);

“Biri **memnun etmedi**,” (150/32);

“**Memnun qalır** em şu bay,” (153/8);

“Lâkin **kelir etmedi**,” (153/23);

“Oyunı **seyir etti**,” (156/18);

“**Yardım etmedi** tayaq.” (159/2);

“Pek **aves etken**.” (160/13);

“Ekisi beraber/işke sarılıp,/tınımsız emeknen/**meşğul olalar**” (163/5-8);

“**Peyda ola** bir künü,” (172/21);

“Suvnı burip köylülerni/Suvdan **marum etkenler**.” (172/26-27);

“Devler şahı **haber etken**,” (173/20);

“Şu arada **eda oldı**” (176/6);

“Devler **razi oldılar**,” (181/14);

“**Saqt ola**,” (181/24);

“Anda **ilân eterim.**” (185/29);

“Yel **olup** dağdan öte,” (187/26);

1.2.9.2. Deyim Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller

“Anadan doğğanda **köz açıp** körgenim,” (4/2);

“Halqımmen beraber **zevqını sürgenim,-**” (4/4);

“Alemge **nam berdiñ** er zaman, Vatanım!” (4/11);

“**Bayram eteler.**” (5/5);

“Dost-eşsiz bir özüñ **azap çekersin,**” (10/11);

“Amma, yurt oğruna **qurban ketkenniñ**/Namı halq añında ebediy qala.” (11/24-25);

“Yardım et ve **qol tut,** yolcuniñ işine.” (12/5);

“**Ev qurmaq** istediñ azbar yanından.” (13/21);

“Sağınam, **asretlik çekem** yürekten.” (17/8);

“Qaranlıqqa **yarıq berdim.**” (18/1);

“**Yol qurdu...**” (22/14);

“Semağa **yol açqan** cesur simalar,” (24/27);

“Aqılınen **iş tutmaq,** inan” (23/4);

“**Hatırda qala** ziy-çuvu.” (24/9);

“Közler insanlardan **imdat soraylar...**” (25/26);

“Anaçün, Vatançün **cefa çekmese.**” (28/17);

“Amma halq bir **foyda körmez** işinden.” (28/21);

“**Qul olmaz,**” (30/4);

“Doğğan küneş **şavle saçsın** yüzüne ,” (32/14);

“Azırım olarçün **olmağa qurban.**” (32/27);

“Qaç yıllar gül saçın **el sıypap** esken,” (33/21);

“Belki de, **köz yumar** o ömürbilla,” (35/8);

“-Suv!-diye **can berdi** çoq cesur oğlan,” (35/26);

“Aqiqatqa **qulaq asınız,**” (41/4);

“Em **can ala,** em **can bere**” (43/7);

“Özü ise **köküs kerdi**” (43/21);

“Yaş canını **qarşı tuttı**” (43/24),

“Yiğitler qanğa qan, canğa **can alalar.**” (44/8);

“**Laqırdı etkenler** şaşsın.” (49/13);

“Düşman **el uzattı** aziz yurtuma,” (49/21);

“Kezinip aqransız **hayalğa dalğandır.**” (52/27);

“**Qalem aldım** elge yazmağa onı.” (57/15);

“**Qan qusa** kendi” (68/27);

“Kim öz düşmanına/**Zaparta çalmaz.**” (69/19-20);

“**Baş ege** insanğa” (70/27);

“Ögge baqıp, **köküs kere.**” (74/22);

“Üç baar birlikte biz **ömür sürdik.**” (76/5);

“**Ömrüñ tükep,** yanıp-soldıñmı?” (78/2);

“Aqtı, **yol aldı.**” (78/13);

“**Qapı açtılar.**” (78/19);

“Bilmeyim ne için **ğamğa dalğansıñ**,” (81/21);

“Er-yigitler semağa **yol aldılar**,” (83/26);

“Keçmege **qar basqan** şu yüksek Alpni.” (88/17);

“Qolu **işke yaraşmay**.” (99/13);

“**Keyf çatmaq** böyledir,” (100/21);

“**Közünü yumıp** keçe.” (101/20);

“Semağa **köz etti**,” (110/10);

“Keñ yolda **toz qopa**,” (110/26);

“**Qarşılıq kösterdi**,” (112/6);

“**İntiqam almağa**.” (112/14);

“İstese **can bersiñ**” (113/2);

“**Yolğa çıqtılar**,” (114/28);

“**Taqaı kesildi**,” (115/21);

“Epsinde **bacalar tütey**.” (115/26);

“**Közden ayırdı**,” (119/8);

“**Ruh ala**,/Ruşen bağlardan.” (119/24-25);

“Semağa **köz etti**” (119/32);

“**Qanını içti**...” (122/20);

“Anda **ter töke**” (123/7);

“Selbiler **baş egmey**.” (123/16);

“**baş eğdim**.” (126/29);

“Şu Qarahan **at çapqan**,/Devirlerde” (127/11-12);

“Han askeri **at çapqan, / Toz savurğan,**” (127/27-28);

“Neçün **kefin biçmesin?!..**” (129/29);

“**yerge uralı.**” (130/1);

“**Artqa qaytmaq/askerime ayıptır!**” (130/30-31);

“**Qan tökülmey**” (132/2);

“**qan ağlay,**” (136/3);

“Halqı için küreşken/**dilde qalır.**” (137/30-31);

“Ayvan **amanlıq duydu.**” (142/17);

“Ayvançıqqa **can kirdi**” (142/23);

“Yañğız, **canı sıqıla.**” (144/13);

“Tüşünip **basa ayaq,**” (145/22);

“Yaş maral **tilge kirdi.**” (146/19);

“Çoq **dert taşıy köksünde,**” (150/3);

“Endi **közge köründi.**” (152/31);

“Qırlar **zil tuttı,**” (157/9);

“**Yoluna revan oldu.**” (158/21);

“**bata qan terge...**” (160/23);

“**Yukuğa dalalar,**” (160/29);

“**Canıña yete.**” (162/2);

“**Yüregin söke.**” (162/28);

“Çekken eziyetten/**sızlasa yürek,**” (163/28-29);

1.2.9.3. Fiil ve Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Tasvir Fiiller

“Buzlaşan soqaqlar **yaltırap tura.**” (15/23);

“**Uzayıp yata.**” (21/4);

“Küneş er qürresin **aylana bersin.**” (32/13);

“Vatan aşqına qan **töke bildiler.**” (37/30);

“**Siñe bersin** ana topraq” (43/30);

“**Añdırıp turalar** şu ayatımda.” (47/5);

“Qırda faqat aqbardaqlar/ **Ağarıp qaldı.**” (78/14-15);

“Çevreden **aylanıp keçeler,**” (97/4);

“**Baqıp qala** peşinden” (97/29);

“Hayallar ömürge/**Keçalmay qaldı,**” (112/23-24);

“Ep **arta berdi,**” (106/16);

“şairni **beklep tura.**” (137/9);

“**Baqıp tura** oğlanğa,” (141/22);

1.2.10. Birleşik İsimler

Birleşik isimlerin eserde kullanılma oranı birleşik fiillere göre daha düşük olmakla birlikte eserde yer alan birleşik isimler örnek oluşturması açısından çalışmamıza yansıtılmıştır. Birleşik isimler, belirtisiz isim tamlaması ve sıfat tamlaması şeklinde oluşturulma yöntemine göre iki alt başlıkta incelenmiştir.

1.2.10.1. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Oluşan Birleşik İsimler

“**Baht qapısı** açılmaz.” (10/2);

“Bu da yol, **suv yolu**, gönülüm coşar.” (19/5);

“Mavi **kök yüzünde**” (50/19);

“**Qaynana tişçigi**...” (59/14);

“Analar **közyaşı** tınmağan bir an.” (61/10);

“**Közyaşı** buz olğan,” (71/31);

“**Köz bebegiñde** öz simam tura,” (88/7);

“**Közyaş**,” (117/14);

“**Atalar sözü**.” (122/6);

“**Tamam közyaş**,” (143/21);

1.2.10.2. Sıfat Tamlaması Şeklinde Oluşan Birleşik İsimler

“Ufuqqa baqamız **açıqköz** ile,” (6/27);

“**Patlaqçanaq**,” (67/23);

“Bugün yolğa çıqtım **qara-qış** suvuq” (73/9);

“**Ana-Vatanğa?**..” (117/8);

2. ÜSLUP VE İÇERİK

2.1. İçerik

Eserdeki şiirler tek tek incelendiğinde şairin, şiirlerini belirli konulara ağırlık vererek ve bir mesaj gayesi güderek ele aldığı görülmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, şiirler konularına göre değerlendirilmiştir. Eserde şiirlerin vatan sevgisi, millet sevgisi, ekim devrimi, doğa unsurları ve doğa sevgisi, dostluk ve insan sevgisi, ferdi temalar, bilim ve çalışmanın önemi ve didaktik unsurlar üzerine yazdıkları tespit edilmiş ve şiirler bu başlıklara göre sınıflandırılmıştır. Eserde şairin en çok “doğa unsurları ve doğa sevgisi” ile “ferdi temalar” üzerinde durduğu görülmüştür. Eserde yer alan şiirlerden, her bir konu için yirmi yedi şiir olmak üzere, toplam elli dört tanesi bu içeriklerle oluşturulmuştur.

2.1.1. Vatan Sevgisini İşleyen Şiirler

Bilâl Mambet, vatan sevgisini ve başından geçmiş olan sürgünün bir neticesi olarak vatan özlemini oldukça tesirli yaşamış bir sanatçıdır. Şair, vatan temasını “Dağ Lalesi” adlı eserinde yer alan pek çok şiirinde işlemiştir. Yurt sahibi olmanın bir insan için vazgeçilmez bir ayrıcalık olduğuna inanan Bilâl Mambet, insan ile vatanı arasındaki ilişkiyi şu dizelerle dile getirmektedir:

“Eger yurtuñ bağça olsa,

Sen anda gül-tereksiñ.” (10/8-9).

Şaire göre; vatanı güzelliklerle dolu olan bir insan elbette kendi hayatında da o güzellikleri yaşayacak, hayatının müspet olacağını hissedecektir. Aynı zamanda uğraş verilmeden vatan kazanılamayacağını da hassasiyetle belirten şair; şiirlerinde vatanın kutsiyetine, vatansız kalmanın insanı ne kadar derinden etkileyeceğine de değinmiştir. Yine sanatçı, kutsal olarak gördüğü “şehitlik” değerine de şiirlerinde yer vermiştir. Öyleki şair; bir insanın vatanı için canını feda etmesi hâlinde halkın o kişiyi

efsaneleştireceğini ve ebediyen millî hafızasına yerleştireceğini, aşağıdaki dizeleriyle ifade etmektedir.

“Amma, yurt oğrunda qurban ketkenniñ

Namı halq añında ebediy qala.” (11/24-25);

Şair ayrıca bu temada bağımsızlığın önemine de vurgu yapmış, insan yaşamının temel kaynağının bağımsızlık olduğunu anlatmaya gayret etmiştir. Şairin bu düşüncesine aşağıdaki dizeler örnek gösterilebilir.

“Azatlıq olmasa,

Yır qaydan doğar?” (30/22-23);

Şair, eserde yer alan toplam on iki şiirde vatan sevgisini işlemiştir. Şiirlerde vatanın kutsallığı ve vatansız kalmanın insan üzerinde oluşturacağı infiale de değinmiştir. Bunda Kırım Türklerinin vatan için çektikleri ıstırabın ve şairin de bizzat dâhil olduğu haksız sürgünlerin etkisi olduğu açıktır.

“Sürgünde bulundıq Kavkaz qırında,

Azatlıq oğrunda yazdığñ satırlar,

Ep daa küçlendi ğaye, mevzusu,

Qalbiñe yır olıp kirgen şu qırlar,

Oldılar ikinci ana ezgisi.” (54/1-5);

Şair bir manada halkına seslenip topyekûn bir mücadelenin fitilini ateşleme arzusunun da açıkça ifade etmektedir. Şair, bu arzusunun aşağıdaki dizelerde açıkça ifade etmektedir.

“Er daim Vatanğa,

Halqqa sadıq ol!

Cümlenen birlikte emekke qalq da,

Küreş sen...

Cebede tanılır oğul.” (13/12-16);

Şairin eserde bu tema üzerine inşa ettiği şiirler şunlardır: “Vatanım” (4); “Yurt” (9); “Ebediy Qala” (11); “Qolay Degil” (12); “Yır Qaydan Doğar” (28); “Vatan İçün” (32); “Bay-Bay Anam Qayası” (36); “Dağlardan Yüksekte” (41); “Askerlerniñ Şefqat Anası” (42); “Komsomol Bileti” (44); “Esmeri Çereli Denizci Qomşum...” (49); “Tırniauz Şahtörları” (67).

2.1.2. Millet Temasını İşleyen Şiirler

Bu temayı, vatan sevgisini işleyen şiirlerden ayırmamızın temel nedeni şairin millet olgusuna yüklediği farklı anlamlardır. Şairin yaşamış olduğu coğrafyalar, dönem itibarıyla Sovyet Rusya'nın egemenliği altında bulunmaktaydı. Bu durum Bilâl Mambet'i, şiirlerinde millet unsurunu işlerken “millet” kavramına, çağın Sovyet Rusya bayrağı altında yer alan tüm milletleri dâhil etmeye zorlamıştır. “Birdemlik” ve “Aqılğa Davet” adlı şiirlerde bu mevzu açıkça görülmektedir. Eserde yer alan şu dizeler bu görüşü desteklemektedir.

“Qırğız qırlarında qoy baqqan kadâm,
Baltıq boyundaki balıqçı qandaş.
Siznen er zaman birleşti canım,
Siznen bu alem çeçekli ve yaş.
Ey sen dneprli, sefalı dostum,
Yan qomşum, can qomşum, em ağam Gürci,
Qalbler birliğinde doğdum ve östüm,
Dostluqniñ elleri uzun,
O yırcı...

Sizsiz, birdemlikniñ qalesi,

Men tek

Kimim bu alemde,

Kimsesiz insan.” (5/12-24);

Bu bakış açısının yanısıra şairin, “Lermantov Çoqrağı”, “Bir Qurşun” ve “Kavkaz” şiirlerinde herhangi bir Sovyet birliğine değinmediği görülmektedir. Bu şiirlerde bir millet ismi doğrudan anılmadan Kafkas halklarına atıfta bulunulmuştur.

“Kavkaz túbümdedir, yüksekte taşlar.

Turam men qaç basqan uçurım yanında.

Yüksekte qartallar uçmağa başlar.

Men ile bir boyda, erlik bar qanıñda.

Bu yerden körem men taşqınlar doğğanın.

Dağlarda deşetli yılışuv olğanın.” (55/2-7);

“Sadırbağay Oğlanı” isimli şiirde ise Mambet, millet olarak belli bir sınır içerisinde bir arada yaşayan insan topluluğunu ifade etmiştir. Toplam altı şiirde şair, millet temasına yer vermiştir.

Bilâl Mambet tarafından millet birliği ve sevgisinin işlendiği eserler: “Birdemlik” (5); “Aqılğa Davet” (38); “Lermantov Çoqrağı” (52); “Bir Qurşun” (53); “Kavkaz” (55); “Sadırbağay Oğlanı” (110).

2.1.3. Ekim Devrimi Üzerine Yazılan Şiirler

Şairin Ekim Devrimi üzerine yazdığı şiirlerde Sovyet Rus baskısı ve etkisi açıkça görülmektedir. “Sen Doğdıñ” (4); ve “Oktâbrde Doğdıñ Sen” (7); isimli iki şiirde şair 25 Ekim 1917’de gerçekleşen “Ekim Devrimi” ya da “Bolşevik İhtilali”

olarak adlandırılan hareketten övgüyle bahsetmiş, bu olayın halkların kurtuluşunu ve feraha erişmesini sağladığını savunmuştur.

“Neslimde o künni aňmağan qalмай,

Milliyonlar şu künü...

Bayram eteler.” (5/3-5);

Yukarıdaki dizelerde bu övgü açıkça görülmektedir. “Okyabrde Doğdñ Sen” şiirinde şair ayrıca kızının doğumunun da Ekim ayına denk gelmesinden yola çıkıp bu devrime atıfta bulunarak kızına okuması ve her zaman çalışması yönünde nasihat etmektedir. Şiirde yer alan dizeler, bu sava dayanak gösterilebilir.

“Oktâbr ayında doğdñ sen,

Qızım.

Oktâbr bayramı,

Seniñ bayramıñ.

Oqu,

Fikirleriñ olsunlar tüzgün,

Çeçekke bal olsun yaşlıq devraniñ.” (8/28-34);

2.1.4. Doğa Unsurlarını ve Doğa Sevgisini Anlatan Şiirler

Kitap boyunca üzerinde durulan en temel hususlardan biri de doğa ve doğa sevgisi olmuştur. Doğal güzelliklere ve onların insanda uyandırdığı güzel hislere şiirlerinde yer veren Mambet, bu konuya sıkça değinmiş, doğayı sevmenin önemine dikkat çekerek bu konuda öğütler vermiştir. Tabiatın insan üzerindeki etkisine şiirlerinde yer veren Mambet; doğayı, yaşama kaynak oluşması ve insan hayatının devamını sağlaması nedeniyle yüceltmıştır. Bu yücelik sebebiyle saygı duyarak

işlediği kar, ağaç, yeşillik gibi doğal unsurların insan hayatındaki önemini ve insana verdiği sevinci açıkça ifade etmiş, doğanın büyük bir titizlikle korunması, aynı zamanda doğaya zarar vermekten kaçınılması gerektiğini de anlatmıştır.

“Bu qaya, ormanlar olmasa eger,
Ne olur eken, dep aqlıma keldi.
Ken vadi suvsuzlıq azabın çeker,
Bağda da bereket bol olmaz edi.” (18/12-15);

Dizelerinde şair doğanın dengesine değinerek; onun bir bütün olduğunu ve bir parçasının zarar görmesi hâlinde diğer öğelerin de bundan etkilenmesinin kaçınılmaz olacağını ifade etmektedir.

Bilâl Mambet’in üzerinde durduğu bir diğer husus da hayvan sevgisidir. Hayvanlara yönelik merhamet temelli bir sevgi besleyen şair, hayvanların masumiyetini ve hayvanların kendisinde uyandırdığı duyguları şiirlerine aktarmıştır.

“Ketmeñ,quşlar,
Qaytınız kene;
Er mahluqñıñ öz arsızı bar!
Yuva yapın evim ögünde
Siziñ olsun
Şu ev ve azbar” (30-31/31-4);

Mısralarında şairin göç etmekte olan kuşlara karışı takınmış olduğu merhametli tavır göze çarpmaktadır. Kitapta sayıca yirmi yedi şiirle en çok aktarılan içerik doğa ve doğa sevgisi olmuştur.

Doğa ve unsurlarının ele alındığı şiirler: “Mağrur Dağlar” (9); “Çeçek ve Qar” (15); “Yüksek Qayalarda” (18); “Eski Yol” (21); “Turist Qazanı” (21); “Bir Qopqa Suv” (23); “Koy Manzarası” (24); “Quşlar” (30); “Baar Çeçegi” (31); “Beyaz

Gögercinler” (50); “Tendürüstlik Vadiysi” (58); “Qız Burun” (60); “Elbrus” (65); “Baar Levhaları” (74); “Köbelek” (74); “Bütün Gece Qar Yağdı Kene...” (75); “Taň Maali” (75); “Üç Baar” (76); “Bağçada” (77); “Çöl Çeçegi” (77); “Aqbardağ” (78); “Yır” (78); “Yürek Sırları” (80); “Yel” (85); “Mevsimler” (89); “Çırayıñ Küldi” (90); “Bülbül Ötti” (94).

2.1.5. Dostluk ve İnsan Sevgisini Konu Alan Şiirler

Bilâl Mambet dostluğun gücüne ve arkadaşlığın insanları bir arada tuttuğuna yürekten inanan ve bu konuyu oldukça önemseyen bir sanatçıdır. İnsanın başına gelebilecek felaketlerin en büyüklerinden biri olarak gördüğü ve herkesin bir gün başına gelmesinden çekindiğini belirttiği yalnızlığın yegâne çaresini, yolu insanı sevmekten geçen dostluk olarak göstermiştir.

“Eger de başıñda müşkül al olsa,

Dostlardır daima yoluñda yoldaş.

Yañğızlıq atta ölümden beter,

Dost olsun yanıñda tuvğan-arqadaş.” (10/14-17);

Dizeleri şairin insanlara yapmış olduğu dost edinme çağrısına açık bir örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda insanın sosyal bir varlık olduğunu ve mutlaka sosyalleşme güdüsü taşıdığını da aşağıdaki dizeleriyle ifade etmiştir.

“Dostlarımıñı pek sağındım,

Ellerini sıkmaq isteyim.”” (11/11-12);

Yanında dostu olan bir insanın hayat karşısında her daim daha güçlü olacağını söylemiş ve okurlarına dost edinmeleri gerektiği konusunu, üstüne basarak bir anlamda tembihlemiştir. Şairin sürgün yıllarında geçirmiş olduğu süreçlerin bunda etkili olduğu muhakkaktır. Öyleki vatanlarından uzaklaştırılıp sürgün edilen bu insanların zorla götürüldükleri yurtlarda birbirlerinden başka dayanakları pek

olmamıştır. Ayrıca şair bu konu altında çocuk sevgisine de değinmiş, bir insan için evladının kendi canından çok ötede olduğunu ve çocuğun insana yaşama arzusu verdiğini ifade etmiştir.

“Ana qalbi nazik ola:

Evlât için qavrula.” (14/8-9);

Dizelerinde bir annenin çocuğu için ne denli yoğun sevgi beslediği ifade edilmiştir. Mambet, dünya üzerindeki tüm insanların da mutlu olmasına yönelik arzusunu şiirlerinde dile getirmiştir.

“Ğam değil,

Baht alsın

Qaplap er yerni,

Ebediy yaşasın er bir gül...

İnsan!” (26/16-20);

İnsanı yaşatmanın ve onu dertlerden uzaklaştırarak mutlu kılmanın önemini yukarıdaki dizeleriyle anlatmaktadır. Eserde toplam on üç şiirde bu tema işlenmiştir.

Dostluğun ve insan sevgisinin temele alındığı şiirler: “Dost Olsun Yañında” (10); “Men İsteyim” (10); “Evlât Hastalansa” (14); “Kerige Dönseñ” (14); “Dostlarım” (16); “Yaşasın İnsan” (25); “Suvsuzlıq Arareti” (35); “Añmaq Deşetli” (46); “Ateş Yana” (50); “Elcurt Sırtları” (63); “Güzel Yigit” (83); “Ant Etseler” (84); “Külmese Güzeller” (86).

2.1.6. Ferdi Temalar Üzerine Yazılan Şiirler

Bilâl Mambet, duygusallığını şiirlerine yansıtmıştır. Şair, kimi şiirlerinde kendi iç dünyasına yönelmiş ve aşk, umut, sevgi gibi kişisel konulara yer vermiştir. Şiirleri

sayesinde kendiyile dertleştigi ve kalemi sayesinde hislerini aktardigi Şu ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Amma Şiir mennen qalıp,
Saargece dertleşti...” (17/20-21);

Şairin öne çıkardığı duygulardan biri de umuttur. Her ne koşulda olursa olsun insanın umudunu kaybetmemesi gerektiğini anlatan Mambet, umudun insana hayat verdiğini aktarmıştır. Aşağıdaki dizeler Şairin bu duygularını dile getirmektedir.

“Yoruldım...
Taldım...
Lâkin, men iç bir an umutsuz olmadım,
Umudım qalbime oldı bir qanat.” (20/6/9);

Bunun yanı sıra Şair bazı Şiirlerinde de cesaret, korku, merhamet, özlem gibi insanların sahip olduğu öze dönük, bireysel duygularına da değinmiştir. Aşağıdaki satırlarında Şair özlem duygusunu ön plâna çıkarmaktadır.

“Bekleyler...
Bekleymiz
Al tanlar atqanda,
Beklemek eyidir,
Qayğını unut.
Bekleymiz özenler tolıp aqqanda.
Bekleymiz...” (34/20-25);

Aşk da Şairin Şiirlerinde yerini almıştır. Şair, sevgilinin ve sevgiliye beslenen aşkın insana yaşama arzusu verdiğini düşünmektedir. Bu düşünce Şu dizelerde gün yüzüne çıkmaktadır.

“Sevmez edim zift qaranlıq geceni,
Eger de sen yanaşamda olmasañ.
Sevmez edim, qatmer gülni, ğonceni,
Sevindirgen yar yanımda olmasañ.” (94/11-14).

Şairin şahsi duygulara yönelik yazdığı yirmi yedi şiir eserde yer almaktadır. Bu temalar üzerine yazılan şiirler: “İç Sönmez” (12); “Hayalimniñ Qanatınen” (17); “Yaşlıqqa Qaytmaq İsteyim” (18); “Ömür ve Yol” (19); “Umutsız Olmadım” (20); “İç Duymay Adam” (20); “Közler” (24); “Bir Satır” (26); “Askerniñ Mektubi”, (33); “Eki Dev Yürek” (71); “Bugün Yolğa Çıqtım Qara-Qış Suvuq...” (73); “Qışta Qar Yağğan...” (73); “Göñül ve Gül” (76); “Azbarda Qar Yağa...” (80); “Başıñımı Ağırta...” (81); “İzleriñ” (82); “Seniñ Resimin” (87); “Zarema” (87); “Batqan Gemi” (88); “İlki Sevgi” (89); “Yapraqlar Sarardı” (91); “İs Etem” (92); “Sen Yoqsıñ” (92); “Yaşap Olamam” (93); “Seniñ İle” (94); “Sözümden Dönmeyim” (94) “Saba” (125).

2.1.7. Bilim ve Çalışmanın Önemi Anlatan Şiirler

Şairin yaşamış olduğu dönem insanlığın teknoloji ve bilimde oldukça önemli mesafeler aldığı bir çağa denk gelmektedir. Şairin, bilim ve akla önem verdiğini şiirlerinden anlıyoruz. Şair, gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurmanın tek yolunun ilimden geçtiğini anlatmış ve insanları çalışmaya sevk edici öğütler içeren şiirler kaleme almıştır. Şair, ilmî gelişmelerin insan hayatını oldukça etkilediğinin ve mensubu olduğu toplumların da bilime önem vermesi gerektiğinin altını çizmiştir. Yaşadığı çağda oldukça hızlı gelişen fennin etkisinin artarak devam edeceğini ifade eden Mambet, tüm bir evrenin insan tarafından teknik sayesinde kontrol altına alınacağını ve doğanın en sonunda insan aklına ve gayretine boyun eğeceğini de “İnsanniñ İradesi” adlı şiirinde belirtmiştir. Bu şiirde yer alan şu dizeler şairin bu düşüncesini örneklemektedir.

“İnsan iradesi.

Er şeyden küçlü,

Kerekse

Beşdağnı yıqar-dağtır.

İstese;

Ondan da yüksek ve uclu,

Beş degil,

On dağnı birden yaratır.” (55/25-32);

İnsanın sahip olduğu yeteneğin de çalışma ve akılla birleştiği takdirde onu ileri götüreceğini ifade eden Mambet, bu fikrini de şu satırlarıyla aktarmaktadır.

“İstidat saqınmaz,

Maqsadqa irişir,

İstidat er halqqa,

Er işte kerek.” (63/19-22);

Eserde bu temaya yönelik üç şiir kaleme alınmıştır. Bilim ve çalışmanın öneminin işlendiği şiirler: “Adam Ğayreti” (22); “İnsan İradesi” (55); “İstidat” (62).

2.1.8. Didaktik Unsurlara Ağırlık Verilen Şiirler

Bilâl Mambet, aynı zamanda bir halk sanatçısıdır ve halk edebiyatına oldukça önem vermektedir. Çok yönlü bir içeriğe sahip olan eserdeki kimi şiirlerde şair, insanlara doğrudan nasihatlar vermekte ve doğru olanı anlatmaya çalışmaktadır. Mambet verdiği öğütlerle insanlara erdemli davranışların neler olduğunu göstermeyi hedeflemiştir.

“Ayat dedikleri ğanimet olup,
Yaptığıñ er bir iş olsun bir öner,
Bu künler keçerler, çoq şey unutulır,
O cayav yolcu da egerge miner.” (12/6-9);

Yukarıda yer alan ifadeleriyle şair; insanlara başkalarını küçümsememe, zamanın kıymetini bilme ve onu faydalı bir şekilde geçirmek gerektiğini ifade etmiştir.

Ayrıca sanatçı halk dilinde yıllardır süregelen sözlü edebiyata ait unsurları da “Avcı Oğlan”, “Altın Ebe”, “İkar” ve “Çatal Yürek” isimli şiirlerde nazımlaştırarak aktarmıştır. Bilâl Mambet, bu şiirlerde anlatılan öğelerden hareketle okuyanların ve halkın dersler çıkarmasını amaçlamıştır. Bu şiirlerden alınmış olan aşağıdaki dizeler, Mambet’in şiirlerindeki ders verici yönünü örneklendirmektedir.

“Halqçün bereket bağca,
Olmaq kerek er vaqıt,
Qullanmaq kerek baqıp
Oturıp yañı terek,
Suvarmaq,
Baqmaq kerek
Qorumaq kerek er kün,
Ğayıp olmasın saqın.” (145/28-35);

“İkar
uçmaq yolun
açtı insanğa.
Semağa yükseldi

kümüş qanatlar.

Lâkin karar kerek,

er işte adamğa.

Aysa,

İkar oğlun

añdırır,

Patlar.” (170/14-24);

Eserde öğretici amaç doğrultusunda yazılmış on yedi şiir bulunmaktadır. Öğretici özelliği ön plâna çıkan şiirler: “Egerge Miner” (12); “Bir Baq” (13); “Vaqt” (16); “Men Qabaatlı Sayam Öyle Adamnı...” (28); “Oğlan ve Kelin” (96); “Menfiy Numune” (96); “Ketti De Boş-Boşuna” (97); “Boğazına Qadalır” (99); “Bülbül ve Qafes” (100); “Burülgen” (104); “Süleyman Dağı/Oş” (122); “Dostumnıñ İkyaesı” (127); “Babirname Dođđan Er” (133); “Avcı Oğlan” (140); “Altın Ebe” (148); “İkar” (159); “Çatal Yürek” (170).

2.2. Şekil Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde eserde yer alan şiirler; nazım birimleri, kafiye, redif ve ölçüleri bakımından incelenmiştir. Şekil özelliklerinden herbiri için ayrı bir başlık açılmış olup şiirler; nazım birimi, kafiye, redif ve ölçü türlerine göre sınıflandırılmıştır.

2.2.1. Nazım Birimleri

Eserde yer alan şiirler, nazım birimlerine göre irdelendiğinde şiirlerin bendleri eşit olacak ya da bendleri eşit olmayacak şekilde oluşturulduğu görülmüştür. Nazım birimleri bakımından öncelikle bu iki ana başlıkta ele alınan şiirler, daha sonra bendlerinin sayı bakımından oluşturulma şekillerine göre tekrar alt başlıklar açılarak sınıflandırılmıştır.

2.2.1.1. Bendleri Eşit Sayıda Mısralarla Yazılan Şiirler

Bendleri eşit sayıda olan şiirlerin eserde beyit, dörtlük, beşlik ve onluk nazım birimleri ile oluşturulduğu görülmüştür. Bu nazım birimlerinde eserde en çok kullanılanı ise -yirmi bir şiirin yazımında kullanılan- dörtlük nazım birimidir. Dörtlük nazım birimi kullanılarak yazılan şiirlerin ise daha çok iki dörtlük ve üç dörtlük şeklinde oluşturulduğu görülür.

2.2.1.1.1. Beyit Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler

Beş beyitten oluşan:

Bağçada (77);

2.2.1.1.2. Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler

Bir dörtlükten oluşan:

Yaşlıqqa Qaytmaq İsteyim (18); Qışta Qar Yağğan (73);

İki dörtlükten oluşan:

Dost Olsun Yanıñda (10); Egerge Miner (12); Yüksek Qayalarda (18); Men Qabaatlı Sayam (28); Tañ Maali (75); Göñül ve Gül (76); Bülbül Ötti (94);

Üç dörtlükten oluşan:

Çeçek ve Qar (15); Vaqıt (16); Koy Manzarası (24); Baar Levhaları (74); Köbelek (74); Üç Baar (76); Aqbardağ (78);

Dört dörtlükten oluşan:

Hayalımıñ Qanatnen (17); Başıñmı Ağrıta (81); Külmese Güzeller (86);

Beş dörtlükten oluşan:

Dostlarım (16);

Altı dörtlükten oluşan:

Ömür ve Yol (19);

2.2.1.1.3. Beşlik Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler

İki beşlikten oluşan:

Bugün yolğa çıktım (73); İs Etem (92);

Üç beşlikten oluşan:

Vatanım (4);

2.2.1.1.4. Onluk Nazım Birimiyle Yazılan Şiirler

Bir onluktan oluşan:

Umutsuz olmadım (20);

2.2.1.2. Bendleri Eşit Sayıda Olmayan Mısralarla Yazılan Şiirler

Bendleri eşit sayıda olmayan mısralarla yazılan şiirlerin, farklı bendlerle yazılmış olsa dahi belirli bir düzenin yansıtıldığı ve hem farklı bendlerle yazılıp hem de bir düzenin takip edilmediği şiirler olmak üzere kendi içinde ikiye ayrıldığı görülmektedir. Eserde her ne kadar bendleri eşit olmasa da belirli bir düzen içinde oluşturulan şiirler de mevcuttur. Bununla beraber bendleri eşit olmayıp yazılışında herhangi bir sistematığın hâkim olmadığı şiirlere eserde daha sık rastlanılmaktadır. Bu şekilde yazılan şiirlerin eserde daha çok yer alması, şairin eser genelinde öğretiyi ön plana çıkarmaya çalışmasının etkisi olmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde her iki şekilde de yazılan şiirler farklı iki alt başlıkta incelenmiş ve çalışmaya yansıtılmıştır. Belirli bir önermenin dikte edilmesi üzerine yazılan şiirlerde, şiirdeki serbestlik eser sahibine kolaylık sağlayıp sanatsal kaygılardan arınarak fikrine yoğunlaşmasına imkân vermektedir. Bilal Mambet'in eserini bu çizgide oluşturması bendleri eşit sayıda

mısralarla oluşturulmayan, satır sayısı yönüyle düzensiz şiirlerin eserde daha sık yer almasına sebep olmuştur.

2.2.1.2.1. Farklı Benderle Yazılan Düzenli Şiirler

Bir dördlük bir beşlik bir dördlük bir beşlikten oluşan:

İzleriñ (82);

Bir dördlük iki beşlik iki dördlükten oluşan:

Boğazına Qadalır (99);

İki dördlük bir altılık bir dördlükten oluşan:

Men İsteyim (10);

Bir beşlik bir dördlük iki beşlikten oluşan:

Señ Yoqsıñ (92);

Bir beşlikten iki dördlükten oluşan:

Esmeri Çereli Denizci Qomşum (49); Çöl Çeçegi (77);

Bir beşlik beş dördlükten oluşan:

Kerige Dönseñ (14);

Üç beşlik bir dördlük bir beşlikten oluşan:

Turist Qazanı (21);

Bir altılık iki dördlük bir altılıktan oluşan:

Yürek Sırları (80);

Bir altılık bir yedilikten oluşan:

Sen Doğdıñ (4);

2.2.1.2.2. Farklı Benderle Yazılan Düzensiz Şiirler

Bir dördlük bir beşlik bir altılık bir beşlik bir altılık bir on birlikten oluşan:

Askerniñ Mektubi (33);

Bir dördlük bir altılıktan oluşan:

Seniñ İle (94);

Bir Dördlük Bir Altılık Bir Sekizlikten oluşan:

İlki sevgi (90);

Bir dördlük bir yedilikten oluşan:

Bir Baq (13);

İki dörtlük iki beşlik bir dörtlük bir sekizlikten oluşan:

Suvsuzluq Arareti (35);

İki dörtlük bir yirmi ikilik bir beşlik bir yedilik bir on ikilikten oluşan:

Birdemlik (5);

Bir beşlik bir beyit bir üçlükten oluşan:

İ Sönmez (12);

Bir beşlik bir dörtlükten oluşan:

Yaşap Olamam (93);

Bir beşlik bir dörtlük bir dokuzluk  dörtlükten oluşan:

Güzel Yigit (83);

Bir beşlik bir altılık bir yedilikten oluşan:

Quşlar (31); Batqan Gemi (88);

Bir beşlik iki yedilik bir altılıktan oluşan:

İstidat (62);

Bir beşlik bir sekizlik bir altılıktan oluşan:

Azbarda Qar Yağa (80);

Bir beşlik bir sekizlik bir yedilik bir sekizlikten oluşan:

Közler (24);

Bir beşlik iki sekizlik iki beşlik bir on üçlükten oluşan:

Elbrus (65);

Bir beşlik bir onluk bir altılıktan oluşan:

Adam Ğayreti (22);

Bir altılık bir üçlükten oluşan:

Seniñ Resimin (87);

Bir altılık bir beşlik bir yedilikten oluşan:

Qolay Degil (12);

Bir altılık bir altmış sekizlikten oluşan:

Kavkaz (56);

Üç altılık bir dördlük bir on beşlik üç beşlik bir on üçlükten oluşan:

Komsomol Bileti (44);

Bir yedilik bir beşlik bir yedilik bir altılıktan oluşan:

Bir Qopqa Suv (23);

Bir yedilik bir on üçlükten oluşan:

Çırayıñ Küldi (90);

Bir yedilik iki altılık bir onluk bir dördlük üç altılık bir dördlük bir beşlik bir yedilik bir beşlikten oluşan:

Qız Burun (60);

Bir sekizlik bir dokuzluk bir on yedilik bir dokuzluk bir sekizlik bir onluk bir dokuzluk iki sekizlik bir onluk bir yedilik bir yirmi birlik iki dokuzluk iki onluk bir dokuzluk bir on yedilik iki dokuzluk bir on yedilik bir yirmi ikilik bir beşlik bir sekizlik bir dokuzluk bir sekizlik bir dokuzluk iki onluk bir on sekizlikten oluşan:

Sadırbagay Oğlanı (110);

Bir sekizlik iki dokuzluk bir sekizlik bir dokuzluk iki sekizlik iki dokuzluk iki beşlik bir on birlik bir dokuzluk bir sekizlikten oluşan:

Tırmauz Şahtörları (67);

Bir sekizlik iki onluk bir dokuzluk bir onluktan oluşan:

Elcurt Sırtları (63);

Bir dokuzluk bir yedilik bir dörtlükten oluşan:

Bülbül ve Qafes (100);

Bir dokuzluk bir on üçlükten oluşan:

Yapraqlar Sarardı (91);

Bir onluk bir altılık bir yedilik iki beşlik bir dörtlük bir beşlikten oluşan:

Ketti de Boş-Boşuna (97);

Bir on ikilikten oluşan:

Yurt (9); Ebediy Qala (11);

Bir on üçlükten oluşan:

İ Duymay Adam (20);

Bir on beşlikten oluşan:

Bütün gece qar yağdı (75);

Bir on altılıktan oluşan:

Ateş Yana (50);

Bir yirmi ikilikten oluşan:

Yaşasın İnsan (25);

Bir yirmi üçlükten oluşan:

Zarema (87); Oğlan ve Kelin (96);

Bir yirmi dördlükten oluşan:

Evlât Hastalansa (14); Yel (85);

Bir yirmi dördlük bir yüz seksen yedilik bir elli sekizlik bir onluktan oluşan:

Avcı Oğlan (140);

Bir yirmi beşlikten oluşan:

Mağrur Dağlar (9);

Bir yirmi altılıktan oluşan:

Eski Yol (21); Menfiy Numune (96);

Bir yirmi yedilikten oluşan:

Mevsimler (89);

Bir yirmi dokuzluktan oluşan:

Vatan İçün (32);

Bir otuz birlikten oluşan:

İnsan İradesi (55);

Bir otuz beşlikten oluşan:

Yır (78); Sözümden Dönmeyim (94);

Bir otuz altılıktan oluşan:

Baar Çeçegi (31); Dağlardan Yüksekte (41);

Bir otuz sekizlikten oluşan:

Bir qurşun (53);

Bir kırkıktan oluşan:

Askerlerniñ şefqat Anası (42);

Bir kırk birlikten oluşan:

Ant Etseler (84);

Bir kırk dokuzluktan oluşan:

Lermantov Çoqrağı (52);

Bir elli üçlükten oluşan:

Beyaz Gögercinler (50);

Bir elli dokuzluktan oluşan:

Bir Satır (27);

Bir altmışlıktan oluşan:

Saba (125);

Bir altmış birlikten oluşan:

Yır Qaydan Doğar (28);

Bir altmış ikilikten oluşan:

Oktâbrde Doğdıñ Sen (7);

Bir altmış yedilikten oluşan:

Tendürüstlik Vadiysi (58);

Bir yetmiş dördlükten oluşan:

Eki Dev Yürek (71);

Bir yetmiş dördlük bir altılıktan oluşan:

Bay-bay Anam Qayası (36);

Bir yetmiş sekizlik bir ellilik bir yirmi beşlik bir otuz birlikten oluşan:

Babirname Doğğan Er (133);

Bir seksen beşlikten oluşan:

Aqılğa Davet (38);

Bir yüz on ikilikten oluşan:

Añmaq Deşetli (46); Süleyman Dağı (122);

Bir iki yüz on birlikten oluşan:

Burülgen (104);

Bir iki yüz on ikilikten oluşan:

Dostumniñ İkyaesı (127);

Bir üç yüz elli altılıktan bir on altılıktan bir on birlikten oluşan:

İkar (159);

Bir dört yüz onlukta oluşan:

Altın Ebe (148);

Bir altı yüz on birlikten oluşan:

Çatal Yürek (170);

2.2.2. Kafiye

Eser boyunca şiirler kafiye bakımından incelendiğinde yarım, tam ve zengin olmak üzere her üç kafiye türünün de örneklerine rastlanılmış ve bu kafiye türlerine örnek oluşturan şiirlerden kesitler kendilerine ait alt başlıklara yansıtılmıştır. Yarım, tam ve zengin kafiyenin dışında eserde iki farklı yolla da ahenk unsuru oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı olmasa da benzer seslerin mısra sonunda kullanıldığı görülmektedir. Mısra sonlarında kafiye kullanılmayıp yalnız redifin mevcut olduğu şiirler de eserde yer almaktadır. Bu şekilde yazılan şiirler için de çalışmanın bu bölümünde ayrı başlıklar açılmış olup şiirlerden kesitler aktarılmıştır.

2.2.2.1. Yarım Kafiye

Mısra sonlarında rediften evvel veya mısranın en son hecesinde tek bir sesin benzerliğine dayalı olarak oluşturulan yarım kafiye, eserde tam kafiyeden sonra en çok kullanılan ikinci kafiye türü olmuştur.

“Qonı-qolğa berip, yemin-ant **et-tiler**.

Azatlq bayrağın köterdi biñler.

Milliyon mazlumlar safqa **öt-tüler**,

Cesur adımlarnen sarsıldı yerler.” (7/16-19);

“Tufanlar içinde şaşmalap **qal-sañ**,

Dost-eşsiz bir özün azap çekersin,

Yañğızlıq qıyın şey, sararıp **sol-sañ**,

Söyle sen, dünyada kimge kereksin?” (10/10-13);

“Men bir derya **ol-maq isteyim**,

Oylarımday teren ve geniş.

Ebedenen **qal-maq isteyim**,

Son nurımı bergence küneş.” (10/19-22);

“Ana qalbi naziq **ol-a**:

Evlât için qavrul-**a**.” (14/8-9);

“-- Hucur bir ođlansıñ,- dedi o kül-*ip*.—

Piyade ne vaqıt barıp yet-*ermiz*?

--İstese,- dedim men sözüni böl-*ip*,--

Daa çoq qaya ve dağdan öt-*ermiz*.” (15/5-8);

“Amma, sen, yaş dostum, sözümi diñle;

Vaqıt ne, saat ne, farqına bir bar;

Vaqıtı keçirme, erte dep bilme;

Saatler kene de qaytarlar tekrar.” (16/12-15);

“Son alıp qalemni, defter betine.

Sizlerge ediye - şiirler tiz-*em*.

Sizinnen çıqam men köynin çetine,

Hayalda sizinnen beraber kez-*em*.” (17/9-12);

“Subet ettik, hoşnut ol-*ip*,

Ozğardım soñ dost-eşni.

Amma şiir mennen qal-*ip*,

Sargece dertleşti...” (17/18-21);

“Bahıtqaıntılsañ yoluñnı bil-ip,
Ömürden ayrılmay adımla er kün.
Ömür bu bir keçer zor yolnen kel-ip
Ve keçken hayatqa çekerek yekün.” (19/22-25);

“İnsanlıq tıpqrı denizge oşay,
Bir adam,
Denizniñ bir qopqa suvu.
Halqından ayrılsa kederi başlay,
Yoq ola...
Hatırda qala ziy-çuvu.” (24/4-9);

“Keñ tarla, çetinden arınçıq suv aqa,
Yoldan toz, çanğıtıp araba ket-e.
Küneş de ufuqtan nurlanıp baqa,
Saçaqlar üstünde quşçuqlar öt-e.” (24/11-14);

“Bulutlar ara
Kâinat bağrına” (27/20-21);

“Küz kelini sarı şalını

Ufuqlardan çekip örtün-*di*.

Quşlar ise selbi dalını

Taşlap

Kene cenupke dön-*di*.” (30/25-29);

“Uzaqdan boranlar, dalğalar öt-*ip*,

Vatanım sesini eşitip kelem.

Aşqını, asretin şiirler et-*ip*,

Yazmaqçün elime aldım men qalem” (32/20-23);

“Muhavec üstüne egilip ös-*ken*,

Sügütniñ tübünden mektub tapıldı.

Qaç yıllar gül saçın el sıypap es-*ken*,

Tenekke şundan son sayğı qatıldı.” (33/19-22);

“Bir elde baklajka, bir elde silâ,

Dört-beş safdaşinen o suvğa ket-*e*.

Belki de, köz yumar o ömürbillâ,

Şimdilik ep ögge, ep ögge öt-*e*.” (35/6-9);

“Qaç biñ, megatonlı şu bomba bilmem.

Terespol qapısı üstüne **en-di**.

Qıyın oldı taşnı ayırmaq külden,

Çevre-çet qap-qara dumanğa **dön-di**.” (44/18-21);

“Maşuk yaresiniñ atına **min-ip**,

Kestirme yollarnen Beşdağğa ketken.

Yolda Sıcaq dere içine **yen-ip**,

Yaresi elinden salqın suv içken.” (56/15-18);

“Şundan soñ ülkege serbestlik **yen-e**,

Quvana **ana-lar**,

Quvana **bala-lar**...

Vadiy de guya bir cennetke **dön-e**,

Yañıdan yeşergen kibi **oba-lar**...” (62/5-9);

“Balqarlar tilinde biñ dağ,

Qabardin <<baht dağı>> adını **ber-gen**.

Lermantov Sarı tüz bağındaki bağ

İçinde oturıp,

Bir zaman **kör-gen**.” (65/14-18);

“Turna keldi ayat küldi,
O baarnıñ mücde-*si*.
İlde emek qaynay endi.
Yır gönül eǵlence-*si*.” (74/3-6);

“Tañ maali kümüş qırlar eteginde,
Arıqlarınıñ şeñ maqamı eşitil-*e*.
Tarlaların ereginden-ereginden,
Traktorlar gürültüsü pek hoş kel-*e*.” (75/19-22);

“Aqlımda o künler, sen kelgen baar,
Bir top gül uzattım, quvañdın kül-*diñ*.
Baarler kelir ve keterler tekrar,
Sen maña ömürlük qalmağa kel-*diñ*.” (76/12-15);

“Azbarda qar yağa.
Suvuq ep art-*a*
Qaldırım, soqaqlar, yollar kömül-*gen*.
Balalar bürüngen, mektepten qayt-*a*,
Qart çınar dalları yerge egil-*gen*” (80/22-26);

“Başını ağırta? Aslı bil-medim,
Közlerini torlanğan, çirayını solıq.
Dinle qız, men saña boten kel-medim,
Kelem men yürekni sarğançün yanıq.” (81/15-18);

“Umutsizden sen kel-din,
Maña baqtın, oylandın.
Qış tañından ruh al-din
Soñ artıña aylandın.” (82/15-18);

“Qar yağmasa iç, açarmı
Yedi baarde gül-ler?
Kün şavleli nur saçarmı
Külmese şu güzel-ler?” (86/23-26);

“Odun da tapıl-di,
Ateş de yandı,
Suvuq ep çekil-di,
Çirayın kül-di.” (91/7-10);

“Çimenlikte bülbül ötken saba-sı...

Muñlı sesi ortalıqqa dağıldı.

- Neçün ötti, neçün muñlı sada-sı?..

Belki, sevgen yaresini sağındı?” (94/2-5);

“Bilmedim, bilmedim

Ne vaqıt kel-irsiñ.

Asretim, külmeyim,

Sen meni bil-irsiñ.” (94-95/23-2);

“Avcı oğlan Bekmırza

Sıq-sıq tırmaşa qırğa.

Bazan deñizge bara.

Tapqanda işten ara.” (140/2-5);

“Lâkin kelir et-medi,

Künler yahşı öt-medi.” (153/23-24);

2.2.2.2. Tam Kafiye

Mısra sonlarında rediften önce veya mısranın en son hecesindeki iki sesin benzerliğine dayalı olarak oluşturulan tam kafiye, eserde şairin en çok kullandığı kafiye türü olmuştur.

“Bu sensiň merdane, Ürmet-*li Vatanım*,
Dünyada bir dane, Őret-*li Vatanım!*” (4/4-5);

“Zalımlar **tın-dı**,
Kök yüzü arındı qara buluttan.
Qapavlı esirniň buĝavı **sın-dı**,” (4/20-22);

“Qırĝız qırlarında qoy baqqan kad m,
Baltıq boyundaki balıqçı qandaş.
Siznen er zaman birleşti canım,
Siznen bu alem  ecekli ve **yaş**.” (5/12-15);

“ et bucaqta aylanmaqтан,
Baht qapısı **a -ılmaz**.
Boş-boŐuns oylsnmaqnen
Baht nurları **sa -ılmaz**.” (10/1-4);

“Sernik yoktur...
 aqmaq taşnen sigar **yaq-tım**,
Uçqunlar ep sa raldı taŐniň üstünden.
Şu daqıqa t Őunceli közlerge **baq-tım**:
Eyecanlı yürek tepe edi köksünde.” (12/11-15);

“Çalılar túbünden taşlarğa **bas-ıp**,
Yaylağa çıqtıq biz, ne geniş meydan!
Torbanı ırğaqlı tayaqqa **as-ıp**,
Yöneldik ileri toqtaımay şu **an**.” (15/13-16);

“Ayazğa qarşı o baş tirep turğan,
Tabiat hışımı taptağan **öle**.
Amma o ökünmey, başını burmay,
Yerine keıecek nesil bar, **bile**.” (16/3-6);

“Amma, sen, yaş dostum, sözümni diñle;
Vaqt ne, saat ne, farqına bir **bar**;
Vaqtını keçirme, erte dep bilme;
Saatler kene de qaytarlar **tekrar**.” (16/12-15);

“İnstitüt, raleler ve siz, dostlar-ım,
Ömür baarimde yoldaş **ol-duñız**.
Men sizni ebediy sevip añar-ım,
Çünki siz yıırma, ruhuma **tol-duñız**.” (16/21-24);

“Hayalimnin qanat-*inen*,

Fezalara yükseldim.

Şiirimniñ çal *at-inen*

Yollar keçtim, eslendim.” (18/3-6);

“Yüksek qayalarda, ormanlarda *qar*,

Soqaqlar kömülgen, adamlar yürmey.

Lâkin ken vadide çeçekli *baar*,

Qattı qış zeerin, ayazın körmey.” (18/8-11);

“Özende suv olıp, taşlarını *uv-ıp*,

Burğuçlap-burğuçlap aqmaq isteyim.

Qırıcıman yıllar da yettiler *quv-ıp*.

Men ise, yaşlıqqa qaytmaq isteyim.” (18/17-20);

“Ömür ve yol eken, tüşünip *baq-sam*,

Uçurım carları, tüzlükleri *bar*.

Gemige minip men, deryada *aq-sam*,

Bu da yol, suv yolu, gönülüm coşar.” (19/2-5);

“Kümüş alanlarını, aňdıra **kır-lar**,
Uzaqta bulutlı sırımlar körüne.
Pamir bu,
Bağrında gizli çoq **sır-lar**,
İnsan ep adımlay onıñ törüne.” (22/4-8);

“-Daa nelerge qadır bu İnsan?
Şimal ve cenupke yol açtı **çoq-tan**.
Feraset.
Aqılın iş tutmaq, **inan**
Boşluqta şeerler doğurta, **yoq-tan**.” (23/1-5);

“Çünki artında qudretli deñiz **bar**,
Quvsañ da tutulmay,
Saqlana **teren**.
Birazdan yalığa atıla **tekrar**,
Bu sözni tasdıqlar deñizni körgen.” (23/20-24);

“Keñ tarla, çetinden arınçıq suv **aq-a**,
Yoldan toz, çanğıtıp araba kete.
Küneş de ufuqta nurlanıp **baq-a**,
Saçaqlar üstünde quşçuqlar öte.” (24/11-14);

“Közler mavi yeşil **ola-lar**,
Kederli ve ğamlı közler de **ol-a**.
Küneşli,
Şavleli közli **bala-lar**
Sesinen er saba, soqaqlar **tol-a**.” (24-25/24-3);

“Yaş kelin bağçadan
Evlâdın alğan,” (27/17-18);

“Küz kelini sarı ş**al-ını**
Ufuqlardan çekip örtüdü.
Quşlar ise selbi **dal-ını**

Taşlap
Kene cenupke döndü.” (30/25-29);

“Halqıma bahşıştır yazğan er **söz-üm**,
Yır etip qalbine sindirsin **insan**.
Vatan-halq bağrında açıldı **köz-üm**,
Azırım olarçün olmağa **qurban**.” (32/24-27);

“Muhavec üstüne egilip ösken,
Sügütniñ túbünden mektub tapıl-dı.
Qaç yıllar gül saçın el sıypap esken,
Tenekke şundan son sayğı qatıl-dı.” (33/19-22);

“Közümniñ ögünde bir eykel tur-a,
Asker yerge yatqan ep süyreklen.
Dersin, eykel degil, yüregi ur-a,
Qurşundan gizlenip vira büklene.” (35/2-5);

“Yiğitler qanğa qan, canğa can alalar.
Er tola, er bir taş için cenk ket-e.
Azbarda ağlaşa qadın ve balalar,
Yiğitler küreşe,
Yavnı yoq et-e.” (44/8-12);

“Düşman el uzattı aziz yurtuma,
Qomşumniñ sevgisi qayğığa dön-di.
Dögüşke çıqtı o baqmadan artına,
Şu yalı içinde uruldı, sön-di...” (49/21-24);

“Azatlıq oğruna yazdığıñ satır-lar,
Ep daa küçlendi ğaye, mevzusu,
Qalbiñe yır olıp kirgen şu qır-lar,
Oldılar ikinci ana ezgisi.” (54/1-4);

“Lermentov Maşuk dağına tırmaş-qan,
Taz oba, suvsuz göl keride qalğan.
Qoşu, Essentüki... Qırları şaş-qan,
Maşuk eteginde ölgende olğan.” (55/19-22);

“Qızburun aqqında,
Balqar halqında,
Asırlar boyunca efsane yaşa-y.
Bu ilde musafir oldım yaqında,
Eşittim.
Em bu şey olğanğa oşa-y.” (60/22-27);

“İstidat çoq şeyden qudretli ola,
Qaranlıq bağrından nur saç-ıp doğar.
Aqiqiy istidat ibretli ola,
Baar mevsimi o.
Gül aç-ıp doğar.” (62-63/23-2);

“Balqarlar tilinde biñ **dağ**,
Qabardin <<baht dağı>> adını bergen.
Lermantov Sarı tüz bağrındaki **bağ**
İçinde oturup,
Bir zaman körgen.” (65/14-18);

“Bugün yolğa çıqtım qara-qış suvuq
Çevre-çet kürtükli qar ile qaplı.
Bedenim üşüdi, alımını yoq sorğ**an**,
Yolumda rastkeldi maña bir atlı:
<<Ey, yigit, muqayt ol!>> öküre bor**an**.” (73/9-12);

“Tarlalar yeşerdi endi,
Bitti ğaflet yu**qu-sı**.
Turna keldi, mevsim döndi.
İlde baar qo**qu-sı**.” (74/11-14);

“Qanatların yar **ber-e**,
Senki ilni qaplaycaq.
Ögge baqıp, köküs **ker-e**.
Dersiñ, qırdan atlaycaq.” (74/20-23);

“Tañ maali kümüş qırlar **eteg-inde**,
Arıqlarınıñ şeñ maqamı eşitile.
Tarlalarnıñ ereginden-**ereg-inde**,
Traktorlar gürültüsü pek hoş kele.” (75/19-22);

“Kene ilvanlı çeçekler **aç-tı**,
Üç baar birlikte biz ömür sürdik.
Bu zevqlı ayatqa küneş nur **saç-tı**,
Yeñişler artından yeñişler kördik.” (76/4-7);

“Göñlüm bir deñizdir, sevgim bir dalğa,
Qalbinde yelkenli hayallar **kez-er**.
ÜR emek aşqinen çıqtım men yolğa,
Yüregim güllerniñ qoqusın **sez-er**.” (76/17-20);

“Tutaş bağca yeşere köyümüzden bir **çet-te**,
Ne yaraşa meyvası tereklerde, **sepet-te!..**” (77/4-5);

“Qar suvları deñiz betke
Aqtı, yol **al-di**.
Qırda faqat aqbardaqlar
Ağarıp **qal-di**.” (78/12-15);

“Bağçamızda eski güller soldılar,
Kel, güzelim, yañısını **saç-ayıq**,
Er-yigitler semağa yol aldılar,
Şeñ ayatnıñ qapısını **aç-ayıq.**” (83/23-26);

“Qar yağmasa iç, **aç-armı**
Yedi baarde güller?
Kün şavleli nur **saç-armı**
Külmese şu güzeller?” (86/23-26);

“--Yoq, güzelim, coyulmadı,
Sevgimizçün albom **tar.**
Yüregimniñ tereninde resimiñniñ yeri **bar.**” (87/8-11);

“Sevmez edim zift qaranlıq **gece-ni**,
Eger de sen yanaşamda olmasañ.
Sevmez edim, qatmer gülni, **gonce-ni**,
Sevindirgen yar yanımda olmasañ.” (94/11-14);

“Er baar lâleler açqanda **qır-larda**,
Qoqu em naz ile turasîñ qarşında.
Adıñnı qaç kere eşittim **yır-larda**,
Kederli yürügende, çal dağlar başında.” (95/7-10);

“Pardoş kibi bütün kün,
Sobanı terk **et-medi**.
Ya vaqıt boş ötken...
Evden iraq **ket-medi**.” (99/7-10);

“Er bir soqaqñı **bile**,
Avcıda yoqtur **ille**.” (140/8-9);

“Em bol bereket **ol-ğan**,
Evleri soğan **tol-ğan**.” (148/27-28);

2.2.2.3. Zengin Kafiye

Mısra sonlarında rediften önce veya mısranın en son hecesindeki üç ya da daha fazla sesin benzerliğine dayalı olarak oluşturulan zengin kafiye, eserde üç kafiye türü içinde şairin en az kullandığı kafiye olmuştur.

“Bizlerni östürdiñ **qocaman**, *Vatanım*,
Alemge nam berdiñ er **zaman**, *Vatanım!*” (4/9-10);

“Biñler ile birdem olıp,
Sen işlemek **kerek-siñ**.
Eger yurtuñ bağca olsa,
Sen anda gül-**terek-siñ**.” (40/5-8);

“Atqa mingen küniñ, ağa oldum **dep**,
Külme yoldaki cayav **kişi-ne**.
Qalbiñden çıqmasın bir vaqıt **edep**,
Yardım et ve qol tut, yolcuniñ **işi-ne**.” (12/2-5);

“Bahıtqa intılsañ yoluñnı bilip,
Ömürden ayrılmay adımla er **kün**.
Ömür bu bir keçer zor yolnen kelip
Ve keçken hayatqa çekerek **yekün**.” (19/22-25);

“Kümüş alanlarını, ańdıra kırlar,
Uzaqta bulutlı sıyrımlar **körüne**.
Pamir bu,
Bağrında gizli çoq sırlar,
İnsan ep adımlay onıñ **törüne**.” (22/4-8);

“Tabiat baarde çeçekke **bürüne**,
Qış zeerini kerige **taşla-p**.
Ğayretnen adımla saf ayat **törüne**,
Yoq umut çırağın baarden **başla-p**.” (31/20-23);

“Uzaqtan boranlar, dalğalar ötip,
Vatanım sesini eşitip **kelem**.
Aşqını, asretin şiirler etip,
Yazmaqçün elime aldım men **qalem**” (32/20-23);

“Renki sap-**sarı**.
Devir silâlmağan ondan sözlerni.
Bir çeti yırtılğan, çoq sözler **yarı**,
Anda körmek mümkün asret közlerni.” (33/23-27);

“Yiğitler qanğa qan, canğa can **alalar**.
Er tola, er bir taş içün cenk kete.
Azbarda ağlaşa qadın ve **balalar**,
Yiğitler küreşe,
Yavnı yoq ete.” (44/8-12);

“Qızburun a**qın**-da,
Balqar hal**qın**-da,
Asırlar boyunca efsane yaşay.
Bu ilde musafir oldım ya**qın**-da,
Eşittim.
Em bu şey olğanğa oşay.” (60/22-27);

“İstidat çoq şeyden qu**dre**ti *ola*,
Qaranlıq bağrından nur saçıp doğar.
Aqiqiy istidat i**bre**ti *ola*,
Baar mevsimi o.
Gül açıp doğar.” (62-63/23-2);

“Qışta qar yağğan soñ, yerler buzlasa.
Çananen tayması se**falı** *olur*.
Lâkin, yer degil de, yüregiñ buzlasa,
O yürek urğan ten ce**falı** *olur*.” (73/19-22);

“Göñlüm bir deñizdir, sevgim bir dal**ğa**,
Qalbimde yelkenli hayallar kezer.
ÜR emek aşqinen çıqtım men yol**ğa**,
Yüregim gülleriñ qoqusın sezer.” (76/17-20);

“Melevşe naz ile zilfini **tara-r**;

Gençlikniñ qalbine quvanç bağı**şla-p**.

Çevreni tazelik qoqusı **sara-r**,

Emekdar halqımnıñ ğayretin al**ğışla-p**.” (80/12-15);

“Amma, iç unutmaq mümkünmi, **söyle**,

Men nege kene de qapıña kelem?..

Söyledim, sen meni diñleseñ **böyle**

Söyledim, daa pek, daa pek sevem.” (82/1-4);

“Men aşırıqqa bir ağız cevabıñnı

Deñiz kibi, terende sa**qla-ysıñmi?**

Maña nazlı baqışıñ--sevgiñmi bu,

Yoqsa, yalıñız, hatrimi yo**qla-ysıñmi?**” (93/4-7);

“Böyleliknen küni keçe,

Aqşam qayta **evine**,

Ana-baba oğlum işten

Keldi diye **sevine.**” (98/28-31);

“Guya qartal leşke qonğan,
Panca ura er **yaq-qa**.
Hırsızlıqtan kimler oñğan...
Onsız turmay **ayaq-qa**.” (99/21-24);

“Zornen aç **közü-ni**,
Tutalmay iç **özü-ni**.” (141/20-21);
“Evçigini tüzetip,
Divarların bezetip,
Yahşı donatqan **ana**,
Berekette bar **mana**.” (149/1-4);

2.2.2.4. Benzer Sesli Kafiye

Benzer sesler olan; “ö-ü”, “i-ü”, “l-n”, “ş-ç” ve “n-ñ” seslerinin mısra sonlarında rediften önce veya mısranın son hecesinde kullanılmasıyla ahenk unsurunun yakalanmaya çalışıldığı şiirler de eserde mevcuttur. Bu kullanıma örnek oluşturacak kesitler çalışmamızın bu kısmına yansıtılmıştır.

“Anadan doğğanda köz açıp **kör-genim**,
Mektepte kitaptan ezberlep **ür-genim**,” (4/2-3);

“Beñzi ise sarara.

Yaş başına çal da tüş-e,

Dudaqları morara.

Daqqa keç-e,” (14/13-16);

“Qoralar tereqler aq tüske kir-ip,

Buzlağan soqaqlar yaltırap tura.

Alime qoparğan, bağçada ür-ip,

Bir çeçek, körüñiz, elinde tura.” (15/22-25);

“Bazılar vaqıtnı saatnen ölçey,

Daqıqa, saniye, vaqıtlar yür-er, -

Toqtamaz, ep yürer, ep kelip keçer;

Vaqıtta insanlar qayğı, baht kör-er...” (16/8-11);

“Hayalımın qanatınen,

Fezalarğa yüksel-dim.

Şiirimniñ çal atınen

Yollar keçtim, eslen-dim.” (18/3-6);

“Yüksek qayalarda, ormanlarda qar,
Soqaqlar kömülgen, adamlar **yür-mey**.
Lâkin ken vadide çeçekli baar,
Qattı qış zeerin, ayazın **kör-mey**.” (18/8-11);

“Qışta evde soba yana,
Ana yemek pişir-e
Fırındaki ötmegini
Qızartıp, soñ tüşür-e.” (50/6-9);

“Kene ilvanlı çeçekler açtı,
Üç baar birlikte biz ömür **sür-dik**.
Bu zevqlı ayatqa küneş nur saçtı,
Yeñişler artından yeñişler **kör-dik**.” (76/4-7);

“Başım ağırta? Aslı bilmedim,
Közleriñ torlanğan, çirayım sol-ıq.
Diñle qız, men saña boten kelmedim,
Kelem men yüreknı sarğançün yan-ıq.” (81/15-18);

“Çimenlikte bülbül ötken sabası...

Muñlı sesi ortalıqqa dağıl-dı.

- Neçün ötti, neçün muñlı sadası?..

Belki, sevgen yaresini sağın-dı?” (94/2-5);

“Guya qartal leşke qon-ğan,

Panca ura er yaqqa.

Hırsızlıqtan kimler oñ-ğan...

Onsız turmay ayaqqa.” (99/21-24);

“Endi azbarda ür-e,

Qomşu ballar da kör-e.” (144/8-9);

2.2.2.5. Redif Öncesi Kafiyesizlik

Eserdeki bazı kısımlarda şairin kafiye kullanmadığı ancak tek başına redifleri kullanmış olduğu görülmüştür. Bu tarzda oluşturulan bölümler, konu bütünlüğünün sağlanması açısından çalışmanın bu kısmında ele alınmıştır.

“Siznen taqdirim birdir bili-ñiz,

Men siziñ kiçkene balqar kadâ-ñiz!” (5/10-11);

“Qonı-qolğa berip, yemin-ant ettiler.

Azatlıq bayrağın köterdi biñ-ler.

Milliyon mazlumlar safqa öttüler,

Cesur adımlarnen sarsıldı yer-ler.” (7/16-19);

“Tufanlar içinde şaşmalap qalsañ,

Dost-eşsiz bir özüñ azap çeker-siñ,

Yañğızlıq qıyın şey, sararıp solsañ,

Söyle sen, dünyada kimge kerek-siñ?” (10/10-13);

“-Yañlıştım-dediñ de, şu oyğa kel-diñ,

-Episini yañıdan başlarım,- de-diñ,

Turmuşnı kurmağa istediñ yañı-dan.

Ev qurmaq istediñ azbar yanın-dan.” (13/18-21);

“Qoralar tereqler aq tüske kirip,

Buzlağan soqaqlar yaltırap tura.

Alime qoparğan, bağçada yürüp,

Bir çeçek, körüñiz, elinde tura.” (15/22-25);

“Ep ögge yılış-tı.

Düşman doğral-dı.” (37/10-11);

“Azatlıq oğruna yazdığın satırlar,
Ep daa küçlendi ğaye, mevzu-*sı*,
Qalbiñe yır olıp kirgen şu qırlar,
Oldılar ikinci ana ezgi-*si*.” (54/1-4);

“Qışta qar yağğan soñ, yerler *buzlasa*.
Çananen tayması sefalı olur.
Lâkin, yer degil de, yüregiñ *buzlasa*,
O yürek urğan ten cefalı olur.” (73/19-22);

“Amma, iç unutmaq mümkünmi, söyle,
Men nege kene de qapıña kel-*em*?..
Söylerdim, sen meni diñleseñ böyle
Söylerdim, daa pek, daa pek sev-*em*.” (82/1-4);

“Bir kün kene saba-*dan*
Çıqtı oğlan azbar-*dan*.” (140/26-27);

“Çamlı özen civar-*ında*,
Yüksek dağmñ ast-*ında*,” (170/26-27);

2.2.3. Redif

Rediflerin eser müddetince üç yöntemle oluşturulduğu görülmektedir. Redifler; aynı görevdeki eklerin, aynı görevdeki ek ile kelimelerin peş peşe ve aynı görevdeki kelimelerin mısra sonlarında tekrar etmesi yöntemlerinden biri seçilerek oluşturulmuştur. Bu yöntemlerden eserde oluşturulan rediflerden en çok kullanılanı ise aynı görevdeki eklerin mısra sonlarında kullanılmasıyla kurulan rediflerdir.

2.2.3.1. Ek Tekrarı Şeklinde Kurulan Redif

Şairin eserde en çok kullandığı redif olan ek tekrarı şeklinde kurulan rediflerin hem kafiyelerden sonra hem de kafiye olmadan kullanıldığı örneklere eserde rastlamaktayız.

“Anadan doğğanda köz açıp kör-**genim**,

Mektepte kitaptan ezberlep ür-**genim**,

Halqımnen beraber zevqını sür-**genim**,” (4/2-4);

“Menim râzanlı mavı köz kadâ-**m**,

Çal saçlı karpatlı küler yüz ağa-**m**,” (5/9-10);

“Qonı-qolğa berip, yemin-ant et-**tiler**.

Azatlıq bayrağın köterdi biñ-**ler**.

Milliyon mazlumlar safqa öt-**tüler**,

Cesur adımlardan sarsıldı yer-**ler**.” (7/16-19);

“Tufanlar içinde şaşmalap qal-**sañ**,
Dost-eşsiz bir özüñ azap çeker-**siñ**,
Yañğızlıq qıyın şey. Sararıp sol-**sañ**,
Söyle sen, dünyada kimge kerek-**siñ?**” (10/10-13);

“-Yañlıştım-dediñ de, şu oyğa kel-**diñ**,
-Episini yañıdan başlarım,- de-**diñ**,
Turmuşnı kurmağa istediñ yañı-**dan**.
Ev qurmaq istediñ azbar yanın-**dan**.” (13/18-21);

“-- Hucur bir oğlansıñ,- dedi o kül-**ip**.—
Piyade ne vaqıt barıp yet-**ermiz?**
--İstese,- dedim men sözüni böl-**ip**,--
Daa çoq qaya ve dağdan öt-**ermiz**.” (15/5-8);

“Qoralar tereqler aq tüske kir-**ip**,
Buzlağan soqaqlar yaltırap tura.
Alime qoparğan, bağçada ür-**ip**,
Bir çeçek, körüñiz, elinde tura.” (15/22-25);

“Bazılar vaqıtını saatnen ölçey,
Daqıqa, saniye, vaqıtlar yür-**er**, -
Toqtamaz, ep yürer, ep kelip keç-**er**;
Vaqıtta insanlar qayğı, baht kör-**er**...” (16/8-11);

“Bazıda küsken o, bazıda kül-**gen**,
Taqdirler daima bağlasın biz-**ni** -
Dostluqnen daima yardımğa kel-**gen**-
Uzaqta yaşağan dostlarım siz-**ni**.” (17/16-19);

“Sahralarğa suv ketir-**dim**,
Şiirimnen, dostlar-**nen**,
Qaranlıqqa yarıq ber-**dim**.
Qafiyeli sözüüm-**nen**.” (17-18/26-2);

“Yüksek qayalarda, ormanlarda qar,
Soqaqlar kömülgen, adamlar ür-**mey**.
Lâkin ken vadide çeçekli baar,
Qattı qış zeerin, ayazın kör-**mey**.” (18/8-11);

“Özende suv olıp, taşlarını uv-**ıp**,
Burğuçlap-burğuçlap aqmaq iste-**yim**.
Qırıcıman yıllar da yettiler quv-**ıp**.
Men ise, yaşlıqqa qaytmaq iste-**yim**.” (18/17-20);

“Bu da yol - raketa semağa yet-**ip**,
Bir daa aylanıp topraqqa tüş-**se**.
Bu da yol - yaşlıgım çöllerge ket-**ip**
Bağ - bağça yeşertse, meyvələr piş-**se**.” (19/6-9);

“Deşetli yükseklik,
Teren qar ülke-**si**,
Töpede ebediy buzluqlar bas-**qan**
Körünmey attə bir terek kölgə-**si**,
Tek bir yaş turist qazannı as-**qan**.” (21-22/29-3);

“Aqransız tarla-**lar**,
Sonu yoq yol-**lar**,
Bulutlar içine soqulğan dağ-**lar**.
<<Robot >> dep anılğan demirdən el-**ler**.
Örtüler astında yetişken bağ-**lar**.” (22/19-23);

“Keň tarla, çetinden arınçıq suv aq-**a**,
Yoldan toz, çanğıtıp araba ket-**e**.
Küneş de ufuqtan nurlanıp baq-**a**,
Saçaqlar üstünde quşçuqlar öt-**e**.” (24/11-14);

“Ne fayda bilgenin gizlep ili-**nden**,
Yekâne <<talantım>> degen kişiden.
Boş boğaz, maqtanmaq kelir eli-**nden**,
Amma halq bir fayda körmez işi-**nden**.” (28/14-17);

“Küz kelini sarı şal-**mı**
Ufuqlardan çekip örtün-**di**.
Quşlar ise selbi dal-**mı**
Taşlap
Kene cenupke dön-**di**.” (30/25-29);

“Muhavec üstüne egilip ös-**ken**,
Sügütniñ tübünden mektub tap-**ıldı**.
Qaç yıllar gül saçın el sıypap es-**ken**,
Tenekke şundan son sayğı qat-**ıldı**.” (33/19-22);

“Közümniñ ögünde bir eykel tur-**a**,
Asker yerge yatqan ep süyrek-**lene**.
Dersin, eykel degil, yüregi ur-**a**,
Qurşundan gizlenip vira bük-**lene**.” (35/2-5);

“Qaç biñ, megatonlı şu bomba bilmem.
Terespol qapısı üstüne yen-**di**.
Qıyın oldı taşnı ayırmaq külden,
Çevre-çet qap-qara dumanğa dön-**di**.” (44/19-22);

“Düşman el uzattı aziz yurtum-**a**,
Qomşumniñ sevgisi qayğığa dön-**di**.
Dögüşke çıqtı o baqmadan artın-**a**,
Şu yalı içinde uruldı, sön-**di**...” (49/21-23);

“Azatlıq oğrunda yazdıǵıñ satır-**lar**,
Ep daa küçlendi ğaye, mevzu-**sı**,
Qalbiñe yır olıp kirgen şu qır-**lar**,
Oldılar ikinci ana ezgi-**si**.” (54/2-5);

“Lermentov Maşuk dağına tırmaş-**qan**,
Taz oba, suvsuz göl keride qal-**ğan**.
Qoşu, Essentüki... Qırları şaş-**qan**,
Maşuk eteginde ölgende ol-**ğan**.” (56/20-23);

“Ne ağır ve müşkül facia ol-**ğan**,
Analar közyaşı tınmağan bir an.
Bu qanun şeerinde ot—olen sol-**ğan**,
Soñra halq nefreti olğan bir boran.” (62/1-4);

“Turna keldi ayat küldi,
O baarnıñ mücde-**si**.
İlde emek qaynay endi.
Yır gönül eglence-**si**.” (74/3-6);

“Qanatların yar ber-**e**,
Senki ilni qap-**laycaq**.
Ögge baqıp, köküs ker-**e**.
Dersiñ, qırdan at-**laycaq**.” (74/20-23);

“Kene ilvanlı çeçekler aç-**tı**,
Üç baar birlikte biz ömür sür-**dik**.
Bu zevqlı ayatqa küneş nur saç-**tı**,
Yeñişler artından yeñişler kör-**dik**.” (76/4-7);

“Göñlüm bir deñizdir, sevgim bir dalğa,
Qalbinde yelkenli hayallar kez-**er**.
ÜR emek aşqinen çıqtım men yolğa,
Yüregim güllerniñ qoqusın sez-**er**.” (76/17-20);

“Tutaş bağca yeşere köyümüzden bir çet-**te**,
Ne yaraşa meyvası tereklerde, sepet-**te!**...” (77/4-5);

“Çöl çeçegi baar kel-**gende**,
Yaraştırdıñ keñ qır eteğ-**in**.
Yapraqlanıp,
Açıp kül-**gende**,
Sevdalarınıñ yaqtıñ yüreğ-**in**.” (77/15-19);

“Dere-qırda qar qalma-**di**,

Birden iri-**di**.

Qoy-qozlar sürü-sürü

Qırda körün-**di**.” (78/8-11);

“Başını ağırta? Aslı bil-**medim**,

Közlerini torlanğan, çirayını sol-**ıq**.

Diñle qız, men saña boten kel-**medim**,

Kelem men yürekni sarğançün yan-**ıq**.” (81/15-18);

“Umutsizden sen kel-**diñ**,

Maña baqtıñ, oy-**landıñ**.

Qış tañından ruh al-**dıñ**

Soñ artıña ay-**landıñ**.” (82/15-18);

“Mergin avcı yolğa çıq-**tı**,

Tavşan qorqudan qaç-**tı**...

Tabiatnı suvuq sıq-**tı**,

Saçaqtan buzlar sarq-**tı**.” (86/15-18);

“Cevizlik içine kömülgen köy-**de**,
Saña kelgen künüm alâ aqlım-**da**.
Ekimiz oturdıq biz tena yer-**ge**,
Lâkin söz açmadıq sevgi aqqın-**da**.” (89-90/30-2);

“Sende ayrıca güzellik kör-**em**,
Qalbiñde nasıldır yaqınlıq sez-**em**.
Körmek isteyim tekrar ve tekrar,
İs et-**em**...
Seniñle bağçada kez-**em**.” (92/11-15);

“Men aşıqqa bir ağız cevabiñni
Deñiz kibi, terende saq-**laysıñmi**?
Maña nazlı baqışıñ--sevgiñmi bu,
Yoqsa, yalıñız, hatrimi yoq-**laysıñmi**?” (93/4-7);

“Çimenlikte bülbül ötken saba-**sı**...
Muñlı sesi ortalıqqa dağıl-**dı**.
- Neçün ötti, neçün muñlı sada-**sı**?..
Belki, sevgen yaresini sağın-**dı**?” (94/2-5);

“Sevmez edim zift qaranlıq gece-**ni**,
Eger de sen yanaşamda olmasañ.
Sevmez edim, qatmer gülni, ğonce-**ni**,
Sevindirgen yar yanımda olmasañ.” (94/11-14);

“Guya qartal leşke qon-**ğan**,
Panca ura er yaq-**qa**.
Hırsızlıqtan kimler oñ-**ğan**...
Onsız turmay ayaq-**qa**.” (99/21-24);

“Tenada pısıp, yat-**a**,
Tavşan, qaraca at-**a**.” (140/13-14);

“O oğlanğa daya-**nıp**,
Alan betke ayla-**nıp**,
Yavaş adım taş-**ladı**.
Ögge ketip baş-**ladı**.” (142/23-27);

“Küt batqance oyna-**ğan**,
Oynağan iç toyma-**ğan**.” (148/22-23);

“Töşek hastası ol-**a**,
Beñzi sararıp sol-**a**,
Şay da vadesi yet-**e**...
Soñra alemden öt-**e**...” (150/21-24);

2.2.3.2. Hem Ek Hem Kelime Tekrarı Şeklinde Kurulan Redif

Mısra sonunda aynı görevde kullanılan bir ekten sonra yine aynı görevde kullanılan bir sözcükle oluşturulan bu redif türünün eserdeki örnekleri çalışmamızın bu kısmında gösterilmiştir.

“Bu sensiñ merdane, ürmet-**li Vatanım**,
Dünyada bir dane, şüret-**li Vatanım!**” (4/3-4);

“Yol karşılap çıq-**maq isteyim**,
Müjde güller taq-**maq isteyim**,
Dostlarımın pek sağındım,
Ellerini sıq-**maq isteyim.**” (10/10-13);

“Oylarımın kö-**türdi o**,
Çimenlerge, dağlarğa.
Sevimlimnen yür-**dürdi o**,
Sailerde, bağlarda.” (17/22-25);

“Lâkin dağ qudreti çoq şeyden artıq.

Onı qar,

Boranlar yan-**ıp olmadı**.

Buzluqlar bastılar başınan sarqıp,

Atta yağmurlar da uv-**ıp olmadı**.” (66/9-14);

“Qışta qar yağğan soñ, yerler buzlasa.

Çananen tayması sefa-**lı olur**.

Lâkin, yer degil de, yüregiñ buzlasa,

O yürek urğan ten cefa-**lı olur**.” (73/19-22);

“Çimenlikke taraf şu an ür-**dim men**.

Tanış ezgi kulağımda iñledi.

Öz bülbülim, sevimlimni kör-**dim men**,

Yırlarını dinledim.” (94/6-9);

“Sevmez edim zift qaranlıq geceni,

Eger de sen yanaş**ımda olmasañ**.

Sevmez edim, qatmer gülni, ğonceni,

Sevindirgen yar yan**ımda olmasañ**.” (94/11-14);

2.2.3.3. Kelime Tekrarı Şeklinde Kurulan Redif

Aynı görevdeki sözcüklerin mısra sonlarında kullanılmasıyla oluşturulmuş olan rediflere çok az olmakla beraber eserde rastlamaktayız. Hem isim hem de fiil olan sözcükler bu amaçla kullanılmış olup eserdeki örnekleri aşağıda olduğu gibidir.

“Bizlerni östürdiñ qocaman, **Vatanım**,

Alemge nam berdiñ er zaman, **Vatanım!**” (4/10-11);

“Qoralar tereqler aq túske kirip,

Buzlağan soqaqlar yaltırap **tura**.

Alime qoparğan, bağçada yürüp,

Bir çeçek, körüñiz, elinde **tura**.” (15/22-25);

“Ateş yana, ep **yana**.

Ağaç yana, kömür **yana**...

Qoray külge aylana.

Qışta evde soba **yana**,” (50/3-6);

“Ana yurtniñ şimal **qırında**,

Sürgünde bulundıq Kavkaz **qırında**,” (53-54/30-1);

“Qışta qar yađđan soñ, yerler **buzlasa**.

Çananen tayması sefalı olur.

Lâkin, yer degil de, yüregiñ **buzlasa**,

O yürek urđan ten cefalı olur.” (73/19-22);

2.2.4. Ölçü

Eserde hem hece ölçüsüyle hem de serbest ölçüyle yazılmış olan şiirler mevcuttur. Serbest ölçüyle yazılan şiirlerin eserdeki hâkimiyeti hece ölçüsüyle yazılan şiirlere göre daha fazladır. Serbest ölçünün şair tarafından daha fazla benimsenmesinde, eserlerini okuyucuya bir öğretiyi edindirme veya doğrudan öğüt verme gayesiyle oluşturması etkili olmuştur. Serbest ölçüde, kelimeler sınırlandırılmadan daha özgür bir biçimde esere yansıtıldığından eser sahibi, mesajını daha kolay okuyucusuna iletebilmektedir. Elbette belli bir ölçüyle yazılan şiirlerin de eserde var olması şairin sanatsal yeteneğini sergilemesine ve şiirsel kabiliyetini okuyanlara sunmasına olanak sağlamıştır.

2.2.4.1. Hece Ölçüsüyle Yazılan Şiirler

Çalışmamızın bu kısmında bütün şiir boyunca mısraların hepsinde hece sayısının eşit olduğu şiirler ele alınmıştır. Eserde hece ölçüsünün on birli, on ikili ve on dörtlü kalıpları kullanılarak oluşturulan şiirler mevcuttur. En çok kullanılan hece ölçüsü ise on bir şiirin yazılmış olduğu on birli hece ölçüsüdür.

11'li hece ölçüsüyle yazılan şiirler:

Dost Olsun Yanında (10), (6+5=11), (Dörtlük-2x4);

Çeçeq ve Qar (15), (6+5=11), (Dörtlük-3x4);

Vaqıt (16), (6+5=11), (Dörtlük-3x4);

Dostlarım (16), (6+5=11), (Dörtlük-5x4);

Yüksek Qayalarda (18), (6+5=11), (Dörtlük-2x4);

Yaşlıqqa Qaytmaq İsteyim (18), (6+5=11), (Dörtlük-1x4);

Ömür ve Yol (19), (6+5=11), (Dörtlük-6x4);

Men Qabaatlı Sayam (28), (6+5=11), (Dörtlük-2x4);

Üç Baar (76), (6+5=11), (Dörtlük-3x4);

Göñül ve Gül (76), (6+5=11), (Dörtlük-2x4);

Başını Ağırta (81), (3+5+3=11), (Dörtlük-4x4);

12'li hece ölçüsüyle yazılan şiirler:

Vatanım (4), (6+6=12), (Dörtlük-3x4);

Taň Maali (75), (6+6=12), (Dörtlük-2x4);

14'lü hece ölçüsüyle yazılan şiirler:

Bağçada (77), (7+7=14), (İkilik-5x2);

2.2.4.2. Serbest Ölçüyle Yazılan Şiirler

Bir şiirde birden fazla hece ölçüsü kullanılarak ve tamamen serbest ölçüyle yazılan şiirler çalışmamızda bu başlık altında incelenmiştir. Eser boyunca tamamen serbest ölçüyle yazılan şiirlerin, farklı hece ölçülerinin bir arada kullanıldığı şiirlere nazaran daha fazla olduğu görülmüştür.

Tamamen serbest ölçüyle yazılan şiirler:

Sen Doğdıñ (4); Birdemlik (5); Oktâbrde Doğdıñ Sen (7); Ebediy Qala (11); İç Sönmez (12); Qolay Degil (12); Bir Baq (13); Evlât Hastalansa (14); Umutsız Olmadım (20); İç Duymay Adam (20); Eski Yol (21); Turist Qazanı (21); Adam Ğayreti (22); Bir Qopqa Suv (23); Kózler (25); Yaşasın İnsan (25); Bir Satır (26); Yır Qaydan Doğar (28), Quşlar (30), Baar Çeçegi (31); Vatan İçün (32); Askerniñ Mektubi (33); Bay-Bay Anam Qayası (36); Aqılğa Davet (38); Dağlardan Yüksekte (41); Askerlerniñ Şefqat Anası (42); Komsomol Bileti (44); Añmaq Deşetli (46); Beyaz Gögercinler (50); Kavkaz Şiirleri Defterinden (52); Bir Qurşun (53); İnsan İradesi (55); Kavkaz (56); Tendürüstlik Vadiysi (58); Qız Burun (60); İstidat (62); Elcurt Sırtları (63); Elbrus (65); Tırniauz Şahtörları (67); Eki Dev Yürek (71); Bütün Gece Qar Yağdı (75); Çöl Çeçegi (77); Yır (78); Yürek Sırtları (80); Azbarda Qar Yağa (80); İzleriñ (82); Güzel Yigit (83); Ant Etseler (84); Yel (85); Zarema (87); Batqan Gemi (88), Mevsimler (89); İlki Sevgi (90); Çırayıñ Küldi (90); Yapraqlar Sarardı (91); İs Etem (92); Señ Yoqsıñ (92); Yaşap Olamam (93); Sözümden Dönmeyim (94); Oğlan ve Kelin (96); Menfiy Numune (96); Ketti De Boş-Boşuna (97); Boğazına Qadalır (99); Bülbül ve Qafes (100); Burülgen (104); Sadırbağay Oğlanı (110); Süleyman Dağı (122); Saba (125); Dostumniñ İkyaesı (127); Babirname Doğğan Er (133); Avcı Oğlan (140); Altın Ebe (148); İkar (159); Çatal Yürek (170);

Çoklu hece ölçüsünün kullanıldığı şiirler:

Mağrur Dağlar (9), (1., 3., 5., 7., 9., 11., 13., 15., 20., 22. ve 24. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10., 12., 14., 16., 19., 21., 23. ve 25. mısra $4+3=7$ 'li / 17. ve 18. mısra $2+2=4$ 'lü hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Yurt (9), (1., 3., 5., 7., 9. ve 11. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10. ve 12. mısra $4+3=7$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Men İsteyim (10), (1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 15., 16., 17. ve 18. mısra $6+3=9$ 'lu hece ölçüsüyle / 9., 10., 11., 12. ve 13. mısra serbest ölçüyle yazılmıştır.);

Egerge Miner (12), (1., 3., 5., 6. ve 8. mısra $6+5=11$ 'li / 2. mısra $5+5=10$ 'lu / 4. ve 7. mısra $6+6=12$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Kerige Dönseñ (14), (1., 2., 3., 4. ve 5. mısra serbest ölçüyle / 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24. ve 25. mısra $6+5=11$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Hayalimniñ Qanatinen (17), (1., 2., 4., 5., 6., 8., 9., 10., 12., 13., 14. ve 16. mısra $4+3=7$ 'li / 3., 11. ve 15. mısra $4+4=8$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Koy Manzarası (24), (1. ve 10. mısra $6+6=12$ 'li / diğer mısralar $6+5=11$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Suvsuzlıq Arareti (35), (9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17. ve 18. mısra serbest ölçüyle / diğer mısralar $6+5=11$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Ateş Yana (50), (1., 3., 5., 7., 9., 11., 13. ve 15. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10., 12., 14. ve 16. mısra $4+3=7$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Bugün Yolğa Çıqtım (73), (3. ve 6. mısra $6+6=12$ 'li / diğer mısralar $6+5=11$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Baar Levhaları (74), (1., 3., 5., 7., 9. ve 11. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10. ve 12. mısra $4+3=7$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Köbelek (74), (1., 3., 5., 7., 9. ve 11. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10. ve 12. mısra $4+3=7$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Aqbardağ (78), (1., 3., 5., 7., 9. ve 11. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10. ve 12. mısra 5 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Külmese Güzeller (86), (1., 3., 5., 7., 9., 11., 13. ve 15. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 4., 6., 8., 10., 12., 14. ve 16. mısra $4+3=7$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Seniñ Resimin (87), (1., 4. ve 7. mısra $4+4=8$ 'li / 2., 5. ve 8. mısra $4+3=7$ 'li / 3., 6. ve 9. mısra $7+5+3=15$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Bülbül Ötti (94), (8. mısra 7 'li / diğerk mısralar $6+5=11$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

Seniñ İle (94), (5. ve 6. mısra serbest / diğerk mısralar $4+7=11$ 'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.);

2.3. Kelime Hazinesi

Kelime hazinesi başlığı altında şairin eserde kullanmış olduğu ve genel olarak eserin muhtevası hakkında mesaj veren şahıs, millet, yer ve hayvan isimleri incelenerek çalışmaya yansıtılmıştır. İçerik başlığı ile de bağlantılı olan bu kısımda şair, Kırım Tatar ve Sovyet tarihinde yer edinmiş olan şahıs, millet ve yer isimlerini eserine yansıtarak fikir dünyasının oluşmasında ona yön veren şahısları ifade etmiştir. Aynı zamanda şairin sürgün ve özlem dolu hayatında memleketin önemli bir yerinin olması ve hayatını sürdürmüş olduğu şehir sayısının fazla olması eserdeki yer isimlerine etki etmiştir. Bilâl Mambet'in kullanmış olduğu hayvan isimleri ise şairin duygusal yönünü okuyucuya sunmakta bir araç olmuştur.

2.3.1. Şahıs İsimleri

Şairin eserde seçmiş olduğu şahıs isimlerinde ise siyasî etkenler önemli rol oynamıştır. Rus edebiyatının mühim isimlerinden olan Lermantov ve Puşkin'e şiirlerinde yer vererek; John Reed ve Lenin gibi sosyalist düşünce sisteminin önemli temsilcilerini de şiirlerinde anımsatan Mambet'in, bu noktada yaşamış olduğu dönemin Sovyet rejiminden etkilenmiş olduğu aşikârdır. Ancak şairin aynı zamanda Kaysın Kuliyeve ve Kazım Maçıyev gibi özellikle Kafkas dünyası Türk edebiyatının simge isimlerine de eserlerinde yer verdiğini görmekteyiz. Bu isimlerin Sovyet Rus baskısına maruz kalan ve aldıkları tavır ile verdikleri mücadeleden ötürü simgeleşmelerinden yola çıkarak; Mambet'in baskılara maruz kalırken aynı zamanda millî kültür ve hislerini de muhafaza etme gayesi taşıdığı sonucuna ulaşmaktayız. Bunun yanısıra şairin şiirlerindeki karakterlerine verdiği isimlerin kendi öz kültüründe var olan Ayşe, Hasan ve Enver gibi isimlerden oluşması şairin netice itibari ile halk edebiyatını temsil ettiği kanısını ortaya çıkarmaktadır.

Kaysın Kuliye (5/7); Con Rid (7/10); Yadro (39/7); Ayşe (43/13); Puşkin (56/27); Kâzim Meçiyev (57/13); Resul Qaysın (57/32); Lenin (59/21); Lermantov (60/3); Zalihan (72/32); Ğani (98/5); Rangvold Nigar (115/32); Şair Babir (125/10); Qarahan (127/11); Asır Baba (128/14); Bekmırza (140/2); Enverçik (148/20); Derviza (155/3); Leyla (156/23); Asan (174/19); Çatalyürek (175/35);

2.3.2. Millet İsimleri

Şairin eserinde yer verdiği millet isimlerinde yine dönemin Sovyet Rusya etkisi göze çarpmaktadır. Değınilen milletlerin “İnd” hariç hepsi Sovyet Rusya’nın sınırları ve hâkimiyeti içinde kalmış olan milletler olduğu görölmektedir. Burada göze çarpan bir başka detay ise şairin “Tatar” ve “Türk” kelimelerini kullanmamış olmasıdır. Bu duruma şairin yaşamış olduğu dönemlerde varlığını sürdüren Sovyet baskısı etkili olmuştur. Şair eserlerinde, ait olduğu milleti ifade ederken daha ziyade “halk” kelimesini kullanmak durumunda kalmıştır.

Qırğız (5/12); Gürci (5/17); Sıylav (6/13); Kavkaz (52/6); Balqarlar (65/14); Polyak (114/2); Madyar (114/3); Rus (114/3); Özbek (134/1); İnd (134/4);

2.3.3. Yer İsimleri

Bu başlık altında sadece eserde yer alan şehir yahut kasaba gibi yerleşim yerlerine değil; dağ, ova ve vadi gibi coğrafi oluşumlara verilen isimlere de yer verilmiştir. Mambet, eserde mekân isimlerini sıklıkla kullanmıştır. Şair, şiirlerinde Moskova ve Terespol gibi Sovyet yönetiminin simge şehirlerine değinmiştir. Bu isimlerin kullanılmasında yine şairin yaşadığı dönem itibarıyla etkisinde kaldığı Sovyet rejiminden bahsedilebilir. Mambet ayrıca Baksan, Dombay ve Çegem gibi yerleşim yeri; Elbrus, Altay ve Kazbek gibi Kafkas coğrafyasında yaşayan Türkler için önemli bir yeri olan dağ isimlerini de eserlerine yansıtmıştır. Aynı zamanda şair

Sivastapol ve Dinyeper gibi Kırım için önem arz eden şehirlere de değinmiştir. Buradan yola çıkarak şairin, milli değerlere de önem verdiği ve bu hususları eserlerine yansıtmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Şair kimi yerlerde de tema gereği Pakistan, Hindistan, Çin, Norveç ve Almanya gibi ülke isimlerine değinmiştir. Ayrıca kendi zihninde tasavvur etmiş olduğu yerlere verdiği isimler de eserde mevcuttur.

Baltıq (5/13); Dnepr (5/16); Elbrus (6/9); Avrupa (7/4); Rusiye (7/20); Altay (17/2); Donbass (17/3); Çili (28/23); Moskva (38/28); Sevastapol (41/24); Odessa (43/3); Terespol (44/2); Kavkaz (52/6); Beşdağ (54/7); Kazbek (54/22); Maşuk (56/13); Qoşu (56/21); Essentüki (56/21); Tebertli (56/32); Dambay (56/32); Qızburun (57/9); Çegem (57/12); Duel (57/30); Tendürüstlik Vadiysi (58/7); Çeget (58/19); İqav (58/31); Qız-Qız Vadiysi (59/12); Baqsan (59/24); Çalarğan (59/34); Elcurt (63/23); Tırniauz (67/1); Burülgen (105/19); Germaniya (112/25); Norvegiya (113/17); Süleyman Dağı (122/1); Zarkent (126/15); Pakistan (134/3); İndistan (135/33); Çin (136/16); Çamlı özen (171/1);

2.3.4. Hayvan İsimleri

Hayvan isimlerinde ise şairin duygusal yönü öne çıkmaktadır. Eserde konu ve kimi zaman kahraman olan hayvanların hepsi masumiyet, sevgi, merhamet gibi naif duyguları ifade eden hayvanlardır. Bu duruma şairin eserini sevgi temeli üzerine oluşturmuş olması ve şairin hassas bir kişiliğe sahip olması etki etmiştir.

Gögercin (51/23); Turna (74/2); Köbelek (74/15); Bülbül (76/11); Qoy-qozlar (78/10); Maral (141/7); Kiyik (144/26); Keklik (144/27); Tavşan (144/28);

2.4. Söz Sanatları

Şairin edebi maharetini ortaya koymakla birlikte düşünce ve duygu yapısından yansımaları da ifade eden söz sanatları için eser sahibini daha iyi anlamak adına çalışmamızda ayrı bir başlık açılmıştır. Bu bölümde şairin eserde kullanmış olduğu teşhis, tenasüp, istifham, mübalağa, teşbih, tezat ve tariz sanatlarına ait örnekler gösterilmiştir. En sık rastlanılan söz sanatı ise teşbih olmuştur.

2.4.1. Teşhis

Şair teşhis sanatına genellikle doğaya ait dağ, nehir, fırtına, vadi gibi unsurlara insana ait özellikleri yükleyerek yer vermiştir. Vatan, ülke ve yurt gibi kavramları da kişileştirme yöntemine sıkça başvurmuştur. Bunda şairin bu unsurları okuyanın zihninde canlı tutma arzusu etkili olmuştur. Hayat, saz, ceylan, turna, çiçek ve şiir gibi metaforik kavramların da şair tarafından kişileştirildiği örnekler eserde mevcuttur.

“İlk defa suvuñnen yuvdım men yüzümni,

Bağrıñda bahtiyar duydım men özümni,” (4/7-8);

“Bizimçün yekâne,

Qutlu,

Muteber,

Ayat qanunını **yazğan** şu **vatan**. (6/15-18);

Yüce dağlar, **mağrur dağlar**.

Pek çalağan başıñız.” (9/2-3);

“Alıp sesi **nazlı sazımnı**.

Özenlerden keçmek isteyim,” (10/25);

“Ayazğa qarşı o **baş tirep** turğan,

Tabiat hışımı taptağan öle.” (16/3-4);

“Amma **şir** mennen qalıp,

Saargece **dertleştı**...” (17/20-21);

“**Ken vadi** suvsuzlıq **azabın çeker**,

Bağda da bereket bol olmaz edi.” (18/14-15);

“**Küneş** de ufuqtan nurlanıp **baqa**,

Saçaqqlar üstünde quşçuqlar öte.” (24/13-14);

“Yarın bu dülberlik olmaz,

Sağa **üzülgen gül** bermesın quvanç.” (26/7-8);

“Sıq **orman titredi**,

Titredi erek.” (29/10-11);

“**Küz** kelını sarı şalıını

Ufuqlardan çekıp **örtündı**.” (30/25-26);

“Vatan-halq **bağrında** açıldı közüm,
Azırım olarçün olmağa qurban.” (32/26-27);

“<<Bay-bay anam...>> bile **şaştı** bu alğa,
Köylü eali de teren telâsta” (36/11-12);

“İñledi insanlar,
İñledi dağlar.” (37/2-3);

“Sonundan deşetli <<sakinlik>> çöke,
Matem **urbasını örtüne ülke.**” (37/20-21);

“Sesiñe seslenip **gürledi dağlar,**
Quşlarğa ilham oldı aenkiñ.” (54/17-18);

“Tınçlıq qalesine
Aylandı şu Yurt” (65/11-12);

“**Baş ege** insağa
Qart **dağlar** atta.” (70/27-28);

“Yolumda rastkeldi maña bir atlı:
<<Ey, yigit, muqayt ol!>> **öküre boran.**” (73/12-13);

“Turna keldi **ayat küldi**,

O baarnıñ mücdesi.” (74/3-4);

“Hoş renk bererek,

Yaslanıp yata çöl,” (79/14-15);

“**Melevşe naz ile zilfini tarar;**

Gençlikniñ qalbine quvanç bağışlap.” (80/13-14);

“**Terekler** muğaydı,

Küsti,” (91/18-19);

“**Dağlar** bulutlarğa

tiregen yelke,

dersiñ ki küreşte

saçını öre.” (125/29-32);

“<<Suv>> başında

Süleyman mağrur tura.” (134/22-23);

“Yaş **maral tilge kirdi.**

--Ne yaramay aqsızlıq...” (146/19-20);

“**Bayram yapa** Şu kün mında,

Özen,

Dağ,

Taş ve terek.” (187/29-32);

2.4.2. Tenasüp

Mambet, tenasüp sanatına; önem verip üzerinde sıklıkla durduğu özgürlük, dürüstlük, arkadaşlık, zaman, su, duygusallık ve doğa gibi kavramları okuyucuya daha etkili bir şekilde benimsetmek maksadıyla başvurmuştur. Bu olgulara ilişkin anlam bakımından benzer sözcüklerin eserdeki şiirlerin bazı kısımlarında bir arada kullanılmasıyla şiirlerin ifade gücünü ve öğretinin etkinliğini arttırmak amaçlanmıştır.

“Keniştir çölleriñ, bağca ve bağlarıñ,

Bağrıñda seslene **ür-serbest** halqlarıñ,” (4/12-13);

“Qonı-qolğa berip, **yemin-ant** ettiler.” (7/16);

“Tufanlar içinde Şaşmalap qalsañ,

Dost-eşsiz bir özüñ azap çekersin,” (10/10-11);

“Bazılar **vaqıtını saatnen** ölçey,

Daqıqa, saniye, vaqıtlar yürer,” (16/8-9);

“**Özende suv** olup, taşlarını **yuvıp**,

Burğuçlap-burğuçlap **aqmaq** isteyim.” (18/17-18);

“-Daa nelerge qadır bu İnsan?

Şimal ve **cenupke** yol açtı çoqtan.” (23/1-2);

“**Telaş -feryadı.**

<<**imdat**,>>

Dep çağırılmaz iç kimse...” (40/3-5);

“Biñ çeşit **elem-dert**,

Dolanıp başında...” (52/28-29);

“Bugün yolğa çıktım **qara-qış suvuq**

Çevre-çet kürtükli **qar** ile qaplı.” (73/9-10);

2.4.3. İstifham

Şairin daha ziyade soru zamirleri ile birlikte kullanmış olduğu istifham sanatının örnekleri eserde mevcuttur. Mambet’in sıkça kullandığı bu sanat ile şair, esasında gerçek manada bir cevap beklemediği sorularla okuyucuyu şiirlerin içine çekmek isteyip onu temaya ortak etmeyi hedef edinmiştir. Şair kimi yerlerde ise soruyu okuyucuya değil şiirdeki varlıklara yöneltme taktiğiyle de bu sanatı kullanmıştır.

“Men tek

Kimim bu âlemde,” (5/22-23);

“Accı yellər, em boranlar

Qartayttımı sizləni?” (9/4-5);

“Söylə sən, dünyada **kimge** kereksiñ?” (10/14);

“Keçirgen ömürin

olurmi təkər?

Olurmi, bir daa oña qaytmaq?” (13/26-28);

“Fən, ilim örgenmək, yol degil deseñ,

Yalancı **demezmi** bu yoldan yürən.” (19/10-11);

“Azatlıq olmasa,

Yır **qaydan** doğar?” (30/22-23);

“Naz ilə baqıcı közlər,

Âlemde **kimləni** meftun etməgen.” (25/13-14);

“Barlıq

Em zenginlik yoq **olacaqmi**?” (39/18-19);

“Böyle areketten
Minnetdar **kimler**?” (47/1-2);

“**Kim** eter inkâr,
Özüne celp eter bütün dünyanı.” (66/17-18);

“Tamırlarınıñ yerden sökülip,
Ömrüñ tükep, yanıp-**soldıñmı**?” (78/1-2);

“Aytal, sen ne içün dağın aldasıñ,
Yoqsa men yolunğa **tikenmi olam**?” (81/19-20);

“Kün şavleli nur **saçarmı**
Külmese şu güzeller?” (86/25-26);

“Kelmeseñ, göñlümde kederler sezem,
Aradan elemli sözler **keçtimi**?” (91/22-23);

“Maña nazlı baqışınıñ--sevgiñmi bu,
Yoqsa, yalıñız, hatrimi **yoqlaysıñmı**?” (93/6-7);

“İş çoq bugün
Terk **etsinmi** adetni?” (98/16-17);

“Lâkin zevqlı,
Oña
İnsan **toyarmı**?” (105/15-17);

“**Nerdesiñ?**

Bu **kimniñ,**

Kimniñ qabiri?..” (124/8-10);

“Yoqsullar da,

İlde yolun **taparmı?**” (129/34-35);

“**Qayda** ketken anası!

Qast **etkenmi** canına?” (141/8-9);

“Yaramaz devlerge,

Nasıl ceza tapmalı?” (174/5-6);

2.4.4. Mübalağa

Şairin mübalağa sanatını, üzerinde yoğunlaştığı duyguyu daha etkili bir şekilde okuyucuya hissettirmek adına kullandığı görülmektedir. Şair, mübalağa sanatını eserde daha ziyade vatan ve sevgi şiirlerini işlerken bu olgulara ait his ve ifadeleri abartmak suretiyle kullanmıştır.

“Sizsiz benim evim-suvuq,

Buzdan pek,

Sizsiz kökler **qara,**

Qara em cian.” (5/25-28);

“**Milliyon** mazlumlar safqa öttüler,

Cesur adımlardan **sarsıldı** yerler.” (7/18-19);

“Uzaqdan **boranlar, dalğalar** ötip,
Vatanım sesini eşitip kelem.” (32/20-21);

“Tek biri azaçiq suv alıp kele,
Son onı oymaqnen **binge** böleler.” (35/20-21);

“Azbarğa kim kirse, aynı şu fürsatta.
Yağmurdan oq yağa onıñ peşinden.” (45/7-8);

“Kün nurunen qızarğan, **baldan tatlı** meyvalar,
Qandillerni, şafrannı bizler kibi kim asrar?” (77/6-7);

“Sevmez edim **zift qaranlıq** geceni,
Eger de sen yanaşamda olmasañ.” (94/11-12);

“Lâkin sözleri
Çatlata taşnı” (119/20-21);

“Zülfiqarın savurğanda
dört bir yan
ayınlana,” (131/13-15);

“Pudluqını alıp atsa,

Maşrıq,

Ya da **Mağripke**

Barıp tüşer eminim.” (180/8-11);

2.4.5. Teşbih

Eser boyunca şairin en çok kullandığı sanat teşbih olmuştur. Anlatımı okur zihninde daha canlı ve kalıcı kılmak adına şair oldukça farklı metaforlar üzerinden benzetme sanatını kullanmıştır. Örneğin vatan ve millet sevgisini işlediği şiirlerinde; insanı dağa, vatani bahçeye, vatandaşı bahçedeki güle, şehitleri kurbana, orduyu sele ve düşmanı kuzguna benzetmiş, birbirleriyle aslında bağlantılı ve halk hafızasında yer edinmiş kavramlar olan bu gibi farklı metaforları şiirlerinde kullanmıştır. Duygusal öğelerin ön plana çıktığı şiirlerinde ise şair; umudu kanata, kalbi dalgaya benzetmiş, doğa temalı şiirlerinde de mevsimsel unsurları türkü, elbise, gelin gibi öğelerin özellikleriyle ele almıştır. Şairin bu sanatı icra ederken kullanmış olduğu metaforik öğeler onun coşkulu ve duygusal yönlerini eserlerine yansıtarak okuyucuya aks etmesine yardımcı olmuştur.

“Men--Çegem qayasın kökrek

Sanaraq,

Elbrus kibi tik yürem.” (6/7-9);

“Eger yurtuñ **bağça** olsa,

Sen anda **gül-tereksiñ**.” (10/7-8);

“Amma, yurt oğrunda **qurban** ketkenniñ
Nami halq añında ebediy qala.” (11/24-25);

“Ayat dedikleri **ğanimet** olup,
Yaptığın er bir iş olsun bir öner,” (12/6-7);

“Lâkin, men iç bir an umutsız olmadım,
Umudım qalbime oldı bir **qanat**.” (20/8-9);

“<<Robot >> dep anılğan **demirden eller**.
Örtüler astında yetişken bağlar.” (22/22-23);

“**Dalğa** kibi taşa
Elemlı yürek.” (29/14-15);

“-Mevsimler **Kelini**,
Derler er tilde.” (32/4-5);

“Erler toplandı.
Faşist üzerine **sel** olup taşı” (37/7-8);

“Çevreñ düşmanğa,
Quzğunğa tolu.” (41/20-21);

“Qara deniz –guya **qazan**,
qaynay, bılqıldap.” (42/25-26);

“Qaç kündür taşmaqta atəş dalğası,
Çilterge döndi bu qale divarı,” (44/13-14);

“Azatlıq oğrunda oğrap afatqa,
Şu yalı içinde **eykelge** döndi.” (49/27-28);

“Sanki
Semada çızılğan **bezekler**,” (50/23-24);

“**Mağrur yigit** kibi kökke uzanıp,
Turmaqta demir dağ Kavkaz bağrında.” (52/8-9);

“Qalbiñe yır olıp kirgen şu qırlar,
Oldılar ikinci **ana ezgisi**.” (54/4-5);

“Yılğalar örtüngen yem-yeşil **yorğan**,
Enişke çapmaqta şeñ özen—baqsan.” (57/3-4);

“Bu qanun şeerinde ot—olen solğan,
Soñra halq nefreti olğan bir **boran**.” (61/10-11);

“Elbrus,
Dağ değıl,
İncili **ilvan**.” (66/27-29);

“Qar ve buz **yorğanı**

Örtüli taşma.” (71/9-10);

“Gönlüm bir **deñizdir**, sevgim bir **dalğa**,

Qalbirde **yelkenli** hayallar kezer.” (76/17-18);

“Bağçalarda terekler

Beyaz **ton** kiygen edi.” (82/8-9);

“Topraq yeşil **anter** kiyip

Baar al güller taqtı.” (86/21-22);

“Dudaqlar al **kiraz**,

Şu tegiz mañlay,” (88/12-13);

“Ya halqniñ qalbi?..

Deryaday taşıp,” (89/18-19);

“Men aşıqqa bir ağız cevabıñnı

Deñiz kibi, terende saqlaysıñmı?” (93/4-5);

“**Pardoş** kibi bütün kün,
Sobanı terk etmedi.” (99/7-8);

“Lâkin yavuz düşman,
Bir **bulut** olup,
Qapladı ülkeni,” (111/21-23);

“Selbiler baş egmey.
Yigitler kibi.” (123/17-18);

“Özü de al dudaqlı,
Közleri **deñiz** renkte,” (156/25-26);

“Devler sıqqan er bir taş,
Ceviz kibi parlana,” (183/17-18);

2.4.6. Telmih

Eserde telmih sanatının kullanılmış olduğu yerlerde şairin siyasî düşünce yapısı ve dünya görüşü öne çıkmaktadır. Bu sanatın nezdinde şairin etkisi altında kalmış olduğu aşikâr olan sosyalist düşünce yapısına ait Ekim Devrimi, Lenin, John Reed gibi izler olmakla birlikte; Kazım Meçiyev ve Kaysın Kuliyeve gibi özellikle Kafkas Türkleri için simge olan isimleri anımsatması onun aynı zamanda millî düşünce yapısını da muhafaza etmiş olduğunu göstermektedir.

“<<Dünyanı sarsıtqan on kün>>,-

Dep **Con Rid** (7/9-10);”

“**Oktâbr** ketirdi halqlarğa umut,

Cesürler közüni terk etti yuqu.” (7/14-15);

“...**Yadro** silâsın

Arttırmaq lazim,” (39/7-8);

“Nemse faşizmi

Yenilgen künden” (40/24-25);

“Yeñ uzaq kilerden keleler mında,

Lermantov lirası aqa ep turmadan.” (52/17-18);

“**Beş köşe yıldızın**

Ucların añdırıp,

Qarşımda tura

Qülleday Beşdağ.” (55/2-5);

“Ecdatlar **Puşkinni** hatırlay mında,

Qaç defa bulunğan icretlikte, dey,” (56/27-28);

“**Kâzim Meçiyevniñ** doğğan Vatani,

Qaysın ağam kibi coşqun ve epkin” (57/13-14);

“**Leninniñ GOELRO** planı mucibi,

İlki tük menbaı mında quruldı.” (59/21-22);

“Balqarlar tilinde biñ dağ,

Qabardin <<baht dağı>> adını bergen.” (65/14-15);

“**Rangvold Nigar...**

Özü kommünist,” (115/32-33);

2.4.7. Tezat

Anlam bakımından birbirine zıt olan kavramların bir arada kullanılmasıyla anlatımın daha akıcı kılındığı tezat sanatının örneklerine eserde rastlanılmış, şiirlerde yer alan bu kısımlar çalışmamıza yansıtılmıştır.

“Bazıda **küsken** o, bazıda **külgen**,

Taqdirler daima bağlasın bizni” (17/13-14);

“Bular yol degilmi?.. Tüşün de bir bak

Ya ömür degilmi, **kelgen - ketkeniñ**?” (19/18-19);

“Asret olmak qıyın, başımdan keçti

Zift **qara** saçlarım **bem-beyaz** oldu.” (20/2-3);

“Sımrı metinden olğan bir ilde,

Düşmanğa yer yoqtur, **dostum** sen inan!” (33/16-17);

“Em can **ala**, em can **bere**

qart ve **genç** de,

Vatanımnıñ qanunı bir-

ölüm ya **ayat!**” (43/7-10);

2.4.8. Tariz

Bilâl Mambet’in şiirlerinde takınmış olduğu öğretici ve nasihat edici tavır tariz sanatının kullanıldığı yerlerde öne çıkmıştır. Şair, öncelikle yapmış olduğu faaliyetlerin insanlara herhangi bir yararı dokunmayan, çalışmayıp boş uğraşlar edinen şahısları iğneleyici sözlerle eleştirmiştir. Eserdeki bazı kısımlarda ise Mambet, dönemin popüler görüşü ve şairin yaşamış olduğu coğrafyayı etkisi altına almış olan sosyalist düşünceye karşı bir duruş sergileyenleri okuyucuya kötü göstermek adına bu sanatı kullanmıştır.

“**Boş boğaz**, maqtanmaq kelir elinden,

Amma halq bir fayda körmez işinden.” (28/20-21);

“... İnsan adını
Taşığan **yankiler.**” (29/33-34);

“-**Alçaq niyetliler,**
Def olun,-deyik.” (41/1-2);

“Ar-namus etmeyler.

Közleri yer seçmey,

Qadın ve balalar

Körler de demeyler,

Bu yerden ketmeyler.” (97/20-24);

“Bekley tezce halq yatsa,
<<**Para**>> **tapsa avadan.**” (99/19-20);

“Olar em bir **fayda**
Ketirmez ilge,” (101/1-2);

SONUÇ

Kırım Tatar şairi Bilâl Mambet, 1935 yılında Kırım'ın Sudak bölgesindeki Koz köyünde doğmuş olup henüz çocuk yaşta iken halkının çekmiş olduğu sıkıntıları bizzat yaşayarak sürgün edilmiştir. Bu sürgünü ve zorluklarla dolu yaşamını halkı ile beraber geçiren Mambet, babasının ve dedesinin de etkisiyle halkçı bir hüviyet kazanmış ve bu kimliği sanat anlayışına da yansıtmıştır. Şairin hayatını Kırım, Özbekistan ve Rusya gibi farklı coğrafyalarda geçirmiş olması onun kendini birçok yönden geliştirmesine ve çok yönlü bakış açısı kazanmasına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda gazetecilik mesleğini de icra eden şairin, gazetecilik mesleği sayesinde toplumsal olaylara olan yönelimi artmış ve mesleki tecrübeleri neticesinde edinmiş olduğu bu hususlara da eserlerinde yer vermiştir. Bu özelliği sanatçıya toplumsal bir şair niteliği kazandırmıştır. Toplumsal yönü olmakla beraber Bilâl Mambet, bireysel mevzulara da şiirlerinde oldukça etkili bir dille değinmiştir. Kırım Tatar edebiyatında önemli bir yer edinmiş olan Bilâl Mambet farklı dönemlerde pek çok şiir kaleme almış ve edebiyat dünyasına da birçok eser kazandırmıştır.

Bilâl Mambet'in *Dağ Lalesi* isimli eserinde toplamış olduğu tüm şiirler, çalışmamızda öncelikle Kiril alfabesinden Latin alfabesine aktarılmış daha sonra bu kitapta yer alan tüm eserler dil ve üslup yönünden incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde şiirler tek tek irdelenerek kullanılmış olan ekler ve sözcük türleri belirlenip belirli başlıklar altında sınıflandırılarak çalışmaya aktarılmıştır. Üslup ve içerik bölümünde ise şairin şiirlerini ekseni etrafında oluşturmuş olduğu konu başlıkları belirlenmiş olup şiirlerde kullanılan nazım birimleri, kafiye, redif, ölçü, söz sanatları ve kelime hazinesine katkı sağlayacak olan sözcükler incelenmiştir.

Eser sade ve açık bir dille kaleme alınmıştır. Mambet'in halk edebiyatından yana tavır alması anlaşılır bir dilin şiirlere hâkim olmasında etkili olmuştur. Yabancı kelimelerin eserdeki varlığı ciddi bir hacim oluşturmamakla beraber; Sovyet etkisiyle

Rusça, İslamiyet etkisiyle de Arapça ve Farsça kelimelerin eserde kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Ancak az da olsa kullanılan yabancı kelimelerin, zamanla Türkçeye mâl olmuş ve halk tarafından anlaşılır bir hâle gelmiş olan kelimeler olduğu da görülmektedir.

Eserde kullanılan dil genellikle Kıpçak grubunun özelliklerini göstermekle beraber, kimi yerlerde Oğuzca unsurların etkisi de görülmektedir. Eser, Kırım-Tatar Türkçesinin dil özelliklerinin yansıtıldığı güzel bir örnek niteliği taşımaktadır. Bununla beraber eserde kullanılmış olan dil, zaman zaman Türkiye Türkçesi ve şairin hayatının bir kısmını geçirdiği Özbekistan Türkçesi dil özelliklerini de yansıtmaktadır.

İlgi eki, eserde genellikle Türkiye Türkçesinden farklı olarak /+nİñ/ “*kimseniñ* (120/1);” yapısıyla kullanılmış olup ikinci teklik “*seniñ* (4/15);” ve ikinci çokluk “*siziñ* (5/11);” şahıs zamirlerinden sonraki kullanımlarında /+İñ/ yapısıyla kullanılmıştır. Birinci teklik “*menim* (5/24);” ve birinci çokluk “*bizim* (6/16);” şahıs zamirlerinden sonra ise ilgi eki /+Im/ yapısıyla kullanılmıştır.

İkinci teklik şahıs iyelik “*çevreñ* (41/17);” ve ikinci çokluk şahıs iyelik “*kadâñız* (5/11);” eklerinin yapısında Türkiye Türkçesinden farklı olarak damak n’si varlığını korumuştur. Eser boyunca kullanılan diğer şahıslara ait iyelik ekleri ise Türkiye Türkçesindeki kullanımlara benzerlik göstermektedir. Ancak birinci çokluk şahıs iyelik ekinin /+mIz/ “*yol(u)mıznu* (6/20);” yapısı ile düzlük yuvarlaklık uyumuna aykırı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Tamlayan eki de ilgi ekinde olduğu gibi /+nİñ/ “*köyniñ* (17/11);” yapısı ile damak n’sini de bünyesinde barındırarak tüm kullanımlarda bu şekli ile yer almıştır. Tamlanan ekinin kullanım şekli ise Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir.

Hâl eklerinin kullanımında da Türkiye Türkçesi ile olan farklılıklar göze çarpmaktadır. Belirtme hâli ekinin Türkiye Türkçesindeki kullanımı olan /+I/ “*vatani* (6/14);” şekli ile beraber, Türkiye Türkçesinden farklı olarak /+nI/ “*güzelni* (51/19);” ve /+n/ “*çoqusın* (27/2);” şeklindeki kullanımları da mevcuttur.

Yönelme hâli ekinin, Kırım-Tatar Türkçesi özelliği göstererek ek başındaki “g” ünsüzünü koruyup /+gA/ “*ülkege* (62/5);” yapısı ile de eserde kullanıldığı görülmektedir. Bulunma ve çıkma hâli eklerinin kullanımı ise Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir.

Vasita hâli eki, eser genelinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak /+nen/ “*bulutnen* (65/34);” şeklinde kalınlık incelik uyumuna dâhil olmadan kullanılmıştır.

Eserde çokluk eki “*çimenlerge* (17/27);” ve eşitlik eki “*yaqınca* (9/25);” Türkiye Türkçesinde olduğu şekli ile kalınlık incelik ve düzlük yuvarlaklık uyumuna tabî olacak şekilde kullanılmıştır. Bildirme eki de aynı şekilde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kullanılmıştır.

İkinci teklik “*doğdîñ* (4/17);” ve ikinci çokluk “*berdîñiz* (152/33);” şahıs ekleri de ikinci teklik şahıs iyelik ve ikinci çokluk şahıs iyelik eklerinde olduğu gibi damak n’sine bünyelerinde yer verilerek kullanılmıştır. Birinci çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinde kullanılmayan /+mIz/ “*bekleymiz* (34/21);” şeklinin de eserde kullanıldığını görmekteyiz. Diğer şahıs eklerinin kullanımı Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir.

Şimdiki zaman eki olarak eser genelinde çoğunlukla /-A/ “*tura* (9/19);” ve /-y/ “*yollay* (37/16);” ekleri, daha az olacak şekilde ise /-mAQtA/ “*taşmaқта* (44/13);” eki kullanılmıştır. Gelecek zaman eki olarak /-AcAQ/ “*uçacaq* (24/2);” yapısına nazaran daha az olmakla birlikte /-ycAQ/ “*yaşaycaq* (53/22);” şekli de kullanılmıştır. Yine öğrenilen geçmiş zaman eki de Kırım Tatar Türkçesinde olduğu gibi /-GAn/ “*yaşağan* (128/15);” yapısını eserde korumuştur.

Gereklilik kipinin Kırım Tatar Türkçesine has yapısı olan /-mAQ kerek/ “*qorumaq kerek* (145/34);” şeklinin eserde kullanımları mevcuttur. Aynı zamanda Türkiye Türkçesinde varlığını sürdürmeyen emir kipinin birinci çokluk çekimi olan /-AyIQ/ “*keçeyik* (106/29);” yapısı da eserde kullanılmıştır.

Olumsuzluk ekinin kullanımı “*acımam* (153/2);” Türkiye Türkçesine benzerlik göstermekle beraber soru eki, Türkiye Türkçesinden farklı olacak şekilde düzlük yuvarlaklık uyumuna dâhil olmadan “*qoyduñmı* (87/6);” kullanılmıştır. Soru eki aynı zamanda eserde kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmıştır.

Eserde sıfat-fiil eki olarak en sık kullanılan yapı olan /-GAn/ “*kirgen* (54/4);” şekli Kırım Tatar Türkçesindeki yapısını korumuş olup Türkiye Türkçesinden farklılık göstermektedir. Aynı şekilde bu eki bünyesinde barındırmasıyla oluşan /-GAnCA/ “*bergence* (10/22);” ve /-GAnDA/ “*kezingende* (94/20);” zarf-fiil eklerinin kullanımlarına da eserde rastlanılmaktadır.

Ek fiil, Eski Türkçedeki “er-” yapısını nispeten koruyarak Türkiye Türkçesinden farklı olarak daralmadan “e-” şekli ile kullanılmıştır. Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman kipinde ise hem Kırım Tatar Türkçesinde olduğu gibi “eken” “*olur eken* (18/13);”, hem de Türkiye Türkçesine benzerlik gösteren “emiş” “*degen emiş* (174/31);” yapısına ait örnekler eserde mevcuttur.

Yapım eklerinin kullanımı eserde genel manada Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda Türkiye Türkçesinde kullanımı olmayan isimden isim yapma görevindeki /+çAn/ “*yaşavçan* (13/9);” ekinin örneklerine de eserdeki muhtelif yerlerde rastlanılmaktadır.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde gösterilmeyip Kırım-Tatar Türkçesinde varlığını sürdüren damak n’sinin eserde kullanıldığı görülmektedir.

Kırım-Tatar Türkçesinin bir özelliği olan kelime başı “h” ünsüzünün düşürülmesine “*asretlik* (17/8);” eserdeki kullanımlarda da rastlanılmaktadır. Yabancı dillerden alınan bazı sözcüklerde “*hatırlay* (56/27);” ise kelime başı “h” ünsüzünün korunduğu görülmektedir.

Eser boyunca en çok kullanılan şahıs zamiri birinci teklik şahıs zamiri olmuştur. Birinci teklik şahıs ve birinci çokluk şahıs zamirlerinin, üçüncü teklik şahıs ve üçüncü çokluk şahıs zamirlerine göre daha çok kullanılmasında; şairin şiirlerinde birinci ağızlı anlatım yolunu tercih etmiş olması etkili olmuştur. Birinci teklik şahıs zamiri eserde Kırım Tatar Türkçesindeki yapısını koruyarak “men” şeklinde, aynı biçimde üçüncü çokluk şahıs zamiri de “olar” şeklinde kullanılmıştır. Kullanılmış olan diğer şahıs zamirleri Türkiye Türkçesinde oldukları gibilerdir.

Sıfat türlerinden şair tarafından eserde en çok kullanılanı niteleme sıfatı olmuştur. Eserin şiirlerden oluşmasının yanı sıra şairin betimleyici bir anlatıma ağırlık vermesi ve tasvir gücünün kuvvetli olması bu duruma etki etmiştir. Keza aynı sebepten ötürü zarf türlerinden eserde en çok rastlanılanı ise durum zarfları olmuştur.

Fiilimsi türlerinin üçünün de kullanımı eserde mevcut olup en çok yer verilen fiilimsi çeşidi zarf-fiiller olmuştur. Zarf-fiillerin yoğun oluşunda ise şairin olay ağırlıklı ve hareketli bir şiir dilini tercih etmesiyle beraber eserde büyük bir kısmı oluşturan efsane türündeki şiirler de etki göstermiştir.

Edatların Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ekleşmiş ve münferit kullanımları eserde mevcuttur. Eserde kullanılan edatlar Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermiştir. “Teg” edatının ekleşmesi sonucu ortaya çıkan, kalınlık incelik ve ünsüz uyumuna girmeyen /-day/ yapısına ve /-gece/ ekinin kullanımına Türkiye Türkçesinde rastlanılmamaktadır. Aynı zamanda eserde kullanılmış olan “içün” ve “çünkü” edatları da Türkiye Türkçesinden farklı bir şekilde düzlük yuvarlaklık uyumuna aykırı bir tavırla eserde yer almışlardır.

Eserde boyunca rastlanılmış olan bağlaç ve ünlemlerin kullanım şekilleri Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir.

İkilemelerin eser dâhilinde dört farklı yöntemle oluşturulmuş olduğu görülmektedir. İkilemeler aynı sözcüklerin tekrar ettirilmesi, eş veya yakın anlamlı sözcüklerin peş peşe kullanılması, zıt anlamlı sözcüklerin birlikte kullanılması ve bir sözcüğün ilk hecesiyle pekiştirilmesi yöntemlerinden biri kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan noktalama kurallarından farklı olarak eserdeki ikilemelerin “*Top-top*” (51/9);” arasında kısa çizgi (-) işaretinin de kullanıldığı görülmektedir.

Fiil ve yardımcı fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerde Türkiye Türkçesinden farklı bir biçimde iki fiilin “*arta berdi*, (106/16);” arasında /-A/ zarf-fiil eki kullanılmış olup aynı zamanda yazım dilinde fiil ve yardımcı fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller ayrı yazılmıştır.

Şair şiirlerinde genel olarak vatan, millet, doğa, dostluk ve bilim temaları üzerinde durmuştur. Bu konuları işlerken Mambet, çoğu yerde düşüncesi etkili bir dille açıkça okuyana ifade etmiştir. Şairin eserde üzerinde en fazla şiir oluşturduğu tema doğa ve ferdi unsurlar olmuştur. Şairin şiirlerine esas aldığı konuları seçiminde yaşadığı hayatın, halkının ve aile geleneklerinin önemli bir etkisi olduğu göze çarpmaktadır. Halk edebiyatı geleneğine sahip bir ailenin ferdi olan Mambet, konu seçiminde ve eserlerinde kullanmış olduğu turna, ceylan gibi metaforlarda halk edebiyatı unsurlarına duyarsız kalmamıştır. Dönemin Sovyet etkisi ve sürekli gelişen tekniği de şairin eserlerindeki tema seçimini etkilemiştir.

Eserdeki şiirlerin nazım birimleri hususunda şair, tek bir geleneğe ve kurala bağlı kalmamış olup eserde farklı nazım birimleri esasında şiirlerini oluşturmuştur. Kimi şiirlerini tek bir nazım biriminde yazarken kimi şiirlerinde birden fazla nazım birimi de kullanılmıştır. Özünde ileti verme kaygısı daha ön plana çıkan ve efsane tarzında oluşturulan şiirlerinde şair, nazım biri hususunda kendini kısıtlamamıştır. Düzenli nazım birimlerinden ise eserde en çok kullanılanı dörtlük olmuştur, nazım birimleri seçimi irdelendiği vakit bu neticenin ortaya çıkmasında şairin bağlı olduğu halk edebiyatı geleneğinin etkisi göze çarpmaktadır.

Eser boyunca şair ahenk unsurunu da göz ardı etmemiş ve sanatsal kabiliyetini de şiirlerine yansıtmıştır. Şiirlerde ahenk unsuru oluşturmada redif ve kafiyeden yararlanılmıştır. Kafiye türlerinden yarım, tam ve zengin kafiyenin örneklerine eserde rastlanılmış olup bu üç kafiye türünden eserin tamamında en çok kullanılanı tam kafiye olmuştur. Bunun yanı sıra mısra sonlarındaki uyum, birebir aynı olmasa da aynı seslerin ve kafiye olmadan rediflerin kullanılması yöntemi ile de sağlanmıştır.

Redif unsurunun ise mısra sonlarında; aynı ekleri kullanma, aynı ek ve kelimeleri kullanma ve aynı kelimeleri kullanma şeklinde olmak üzere eserde üç farklı yöntemle oluşturulduğu görülmektedir. Şairin eserde ahenk unsurunu göz ardı etmemesi onun eserlerini oluştururken taşıdığı sanatsal kaygı ve yeteneğini de göz önüne getirmektedir.

Mambet, şiirlerini ya hece ölçüsü ya da serbest ölçü temelinde oluşturmuş olup eserde aruz ölçüsüyle yazılmış olan şiir bulunmamaktadır. Hece ölçüsü seçiminin, ölçülü şiirlerde tek tercih olmasına yine şairin halk edebiyatı tavrını benimsemesi etki etmiştir. En çok kullanılan hece ölçüsü birimi ise on birli hece ölçüsü olmuştur. Şairin ölçü konusunda da çeşitli ve farklı tercihleri vardır. Kimi şiirlerini tek bir hece ölçüsü birimini temele alarak oluşturan şair, kimi şiirlerinde ise birden fazla hece ölçüsü birimini farklı bentlerde bir arada kullanmıştır. Bunun yanı sıra şairin ölçülü şiirlerden daha ziyade serbest şiirleri eserde daha fazla yer almaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında şairin didaktik kaleminin ve öğretici kimliğinin esere hâkim olması etkili olmuştur.

Eserde değinilmiş ve kullanılmış olan şahıs, millet, yer ve hayvan isimleri şairin düşünce ve duygu dünyasından izler taşımaktadır. Bu isimlerden John Reed ve Lenin gibi şahıslar, şair üzerindeki Sovyet etkisini öne çıkarırken; Kaysın Kuliyeve ve Kazım Maçıyev gibi şahsiyetler ise şairin zihin dünyasında öz milletine ait ifadelerin varlığını yitirmediğine dair kanıt niteliği taşımaktadır. Bu çıkarıma şairin yer isimleri tercihi de dayanak olarak sunulabilir. Şair, Terespol ve Moskova gibi Sosyalist rejimin simge şehirlerine eserlerinde yer verirken aynı zamanda Sivastapol ve Dinyeper gibi Kırım Tatar Türkleri için önem arz eden şehirleri de şiirlerine yansıtmıştır. Şairin pek çok şiirinde kullanmış olduğu maral, turna ve keklik gibi halk edebiyatına ait metaforlar da şairin halkçı ve halk edebiyatından yana tavrını ortaya koymaktadır.

Mambet, söz sanatları kullanımı konusundaki maharetini de eserlerinde göstermiştir. Şair, eserde söz sanatlarına sıkça yer vermiş olup bu sayede anlatımı daha etkili ve güçlü kılarken şiirlerdeki sanatsal niteliği de öne çıkarmıştır. Eser genelinde şairin en çok kullandığı söz sanatı ise teşbih sanatı olmuştur.

Bilâl Mambet, Kırım Tatar Edebiyatında oldukça önemli bir yere ve etkili bir kimliğe sahip olan müstesna sanatçılardan biridir. Çalışmamız, Bilâl Mambet ve onun eserleri üzerine yapılmış olan ilk akademik çalışma olması yönüyle önem arz etmektedir. Şairin diğer eserleri üzerine yapılacak olan çalışmalar; onun nezdinde Kırım Tatar Edebiyatının ve Kırım Tatar Türkçesinin daha iyi anlaşılacak olmasına katkı sağlayacak olup aynı zamanda köklü bir tarihe ve geniş bir coğrafyaya sahip olan Türk milletinin, birlik ve bütünlüğüne destek verecektir.

KAYNAKLAR

- AÇAR, Rabia Berna; Anar Rızayev'ın Ak Liman Adlı Eserinde Dil ve Üslup, (Danışman: Prof. Dr. Fatma Özkan), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Çalışması, 2013.
- AKAR, Ali; *Türk Dili Tarihi*, 10. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015, s.210-230.
- ARASLI, Altan; "Kırmımlı Muhacir Halk Türküleri ve Destanları", *Türk Dünyası*, S.91, 1970, s.478-487.
- BANGUOĞLU, Tahsin; *Türkçenin Grameri*, 10. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- BAYCAUN, Saule; "Özbekistan Cumhuriyeti Ülke Raporu 2001 Yılı", *Avrasya Dosyası*, S.3, 2001, s.5-17.
- ÇENELİ, İlhan; *Kırım Tatarcası Yapım Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.1-61.
- ÇOBANZADE, Bekir; *Kırım Tatar İlm-i Sarfı*, haz. Neriman SEYİTYAHYA, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s.35-43.
- EHMETYANOV, Rifkat, MÖHEMMETDİNOV, Rafael, NURİEVA, Fenüze ve GANİEV, Fuat; *Türkçe-Tatarca Sözlük*, çev. Mustafa ÖNER, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- ERASLAN, Kemal; *Eski Uygur Türkçesinin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012, s.89-171.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican; *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s.679-748.
- EREN, Hasan; *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Kişisel Yayın, Ankara 1999.

- ERKAN, Mustafa; “Kırım Tatar Türkçesi Grameri ve Türkiye Türkçesi Grameri Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.37, 2015, s.112-129.
- ERTANE BAYDAR, Arzu S., BAYDAR, Turgut; “Kırım Tatar Türkçesinde İsim Çekimi: Bulunma Hâli”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.19, , s.23-37.
- ERTANE BAYDAR, Arzu S.; “Kırım Tatar Türkçesinde Soru Yapma Yolları”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.24, , s.31-54.
- ERTANE BAYDAR, Arzu S.; “Kırım Tatar Türkçesi Edebî Dilinde Fiil-Tamlayıcı İlişisine Dair”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.40, 2009, s.25-35.
- FISHER, Alan; *Kırım Tatarları*, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s.15.
- GABAİN, A. Von; *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet AKALIN, 5. Basım, Türk Dil Kurmu Yayınları, Ankara 2007, s.43-167.
- GANIYEV, Fuat; *Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı*, çev. Murat ÖZŞAHİN, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.53-271.
- GÜLENSOY, Tuncer; *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
- GÜLLÜDAĞ, Nesrin; *Kırımçak Türkçesi Grameri*, (Danışman: Doç. Dr. Ahat Üstüner ve Yrd. Doç Dr. İsmail Doğan), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tez Çalışması, 2005.
- GÜLSEVİN, Gürer; “Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar Ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*, S.5, 2010, s.57-76.
- GÜLSEVİN, Gürer; “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakca Denilen Unsurlar Üzerine 2: (Ç>Ş Değişmesi)”, *Turkish Studies*, S.3, 2008, s.378-387.

- GÜRİSOY, NASKALİ, Emine; *Türk Dünyası Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.13-86.
- İŞIKTAŞ SAVA, Işıl; Kırım Tatar Şairi Şakir Selim'in Şiirleri, (Danışman: Prof. Dr. Zühâl Yüksel), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tez Çalışması, 2015.
- İNALCIK, Halil ve BALA, Mirza; *İslam Ansiklopedisi 5. Cilt-Kırım*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s.744-745.
- KAKUK, Zsuzsa; *Kırım Tatar Şarkıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s.203-207.
- KERİMOĞLU, Caner; *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.19-44.
- KIRIMLI, Hakan; "Sürgündeki Kırım Tatar Türklerine Yönelik Sovyet Eğitim ve Kültür Politikası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.59, 1989, s.23-54.
- KIRIMLI, Hakan; *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s.5-10.
- KORKMAZ, Satı Burcu; Kırım Tatar Türkçesinde Kiplik Belirteçleri, (Danışman: Doç. Dr. Habibe Yazıcı Yüksel), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Çalışması, 2014.
- KORKMAZ, Zeynep; *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 5. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
- KURAT, Akdes, Nimet; *IV – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi, Ankara 1992.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 13.cilt, Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*, Ankara 1999.

- MAMBET, Bilâl; *Dağ Lalesi*, Gafur Gulam Adıya Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent 1985.
- MAMBET, Bilâl; *Baar Nağmeleri*, Gafur Gulam Adıya Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent 1975.
- NİŞANYAN, Sevan; *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, Liber Plus Yayınları, İstanbul 2018.
- ÖZKAN, Nevzat; “Kırım Tatar Türkçesinin Yayılma Alanları”, *Turkish Studies*, S.3, 2008, s.524-554.
- ÖZKAN, Nevzat; *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- SEZGİN, Filiz; Kırım Tatar Yazarı Ayder Osman’ın “Yıllar ve Dostlar” Adlı Eserinin Dil Özellikleri, (Danışman: Yrd. Doç. Dr Kenan Acar), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Çalışması, 2007.
- SÖNMEZLER DURAN, Özge; Adil Kutuy’un Eserlerinde Dil ve Üslup, (Danışman: Prof. Dr. Fatma Özkan), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Çalışması, 2013.
- TAVKUL, Ufuk; “Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler”, *Kırım Dergisi*, S.45, 2003, s.23-32.
- TEKİN, Talat; *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s.79-175.
- TOPARLI, Recep, VURAL, Hanifi ve KARAATLI, Recep; *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, 3. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- TURAN, Aysel; Kırım Tatar Yazarı Uriye Edemova’nın “Ömürlük Yanımdasın” Romanının Dil Özellikleri, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kenan Acar), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Çalışması, 2007.

YILDIRIMER, Nazlı; Muhammedcan Raşid'in Seçme Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Çalışması, 2015.

YÜKSEL, İsmet; "Kırım'ın Etnik Yapısı ve Kırım Tatarlarının Problemleri", *Yeni Türkiye*, S.16, 1997, s.1516-1527.

YÜKSEL, Zühâl; *Kırım Tatar Türkçesi Grameri*, Semih Eğitim Kültür Yayınları, Ankara 2005, s.124-500.

YÜKSEL, Zühâl; *Kırım Türk Edebiyatı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s.684-704.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://qha.com.ua/tr/kultur-sanat/sair-bilal-mambet-hayata-veda-etti-tekrar/46166/>

<http://leylaemir.org/eng/literary-gallery/bilal-mambet/bilal-mambet.php>

<http://crh.crimeantatars.club/history/portraits/bilal-mambet-balalarnin-sevimli-sairi>

<https://www.isa-sari.com/ctlk/?id=tr>

3. ŞİİRLER

3.1. Şiirlerin Latin Alfabesine Aktarılmış Şekilleri

VATANIM

Anadan doğğanda köz açıp körgenim,
Mektepte kitaptan ezberlep yürgenim,
Halqımnen beraber zevqını sürgenim,-
Bu sensiñ merdane, ürmetli Vatanım,
Dünyada bir dane, şüretli Vatanım!

İlk defa suvuñnen yuvdım men
yüzümni,

Bağrıñda bahtiyar duydım men
özümni,

Vatan,- dep başladım birinci sözümnü,
Bizlerni östürdiñ qocaman, Vatanım,
Alemge nam berdiñ er zaman,
Vatanım!

Keniştir çölleriñ, bağca ve bağlarıñ,
Bağrıñda seslene ür-serbest halqlarıñ,
Çeçektir er yaqıñ, yollarıñ, dağlarıñ
İslerim seniñnen uyana, Vatanım,
Qardaşlar birliğı, sevimli Vatanım!
1959

SEN DOĞDİÑ

Sen doğdıñ...
Daiy!

Zalımlar tındı,
Kök yüzü arındı qara buluttan.
Qapavlı esirniñ buğavı sındı,
Ür ömür başladı yurtumda bu tañ.

Böyle baht er kimge münasip olmay,
Doğalar...

Orijinal Metin: 4

Öseler,
Safqa öteler.
Neslimde o künni añmağan qalmaq,
Milliyonlar şu küñü...
Bayram eteler.
1982

BİRDEMLİK

Kaysın Kuliyeviden

Menim râzanlı mavı köz kadâm,
Çal saçlı karpatlı küler yüz ağam,
Siznen taqdirim birdir, biliñiz,
Men siziñ kiçkene balqar kadañız!

Qırğız qırlarında qoy baqqan kadâm,
Baltıq boyundaki balıqçı qandaş.

Siznen er zaman birleşti canım,
Siznen bu alem çeçekli ve yaş.

Ey sen dneprli, sefalı dostum,
Yan qomşum, can qomşum, em ağam
gürçi,
Qalbler birliğinde doğdum ve östüm,
Dostluqniñ elleri uzun,
O yırcı...
Sizsiz, birdemlikniñ qalesi,
Men tek
Kimim bu alemde,
Kimsesiz insan.
Sizsiz benim evim-suvuq,
Buzdan pek,
Sizsiz kökler qara,
Qara em cian.

Orijinal Metin: 5

Sizsiz men acizim,
Kimsege kereksiz,
Sizsiz men yangızım.
Acizim
Körem,
Siz varsız,
Men--Çegem qayasın kökrek
Sanaraq,
Elbrus kibi tik yürem.

Biri ötmek berse.
Kene de biri,
Tañ kibi pak ete taliyimizni.
Bizim epimizçün sıylavlar da bir,
Oktâbr Vatanı östürdi bizim.

Bizimçün yekâne,
Qutlu,
Muteber,
Ayat qanunını yazğan şu vatan.
Yekâne,
Ebediy yolumızni em,
Daim aydın etip turğan da vatan.

Oqup,
Şeñ fisıldar şu dudaqlarım...
Taqdirler yazılğan şu kitabımnı
Coşam yazmaq içün duyğularımnı,
Ediye etem men bütün barlığımnı.

Ufuqqa baqamız açıqköz ile,
Emekte,
Quvançta birmiz,
Tayançmız,
Bahıtlım,

Orijinal Metin: 6

Sizlernen bir saftam...
Men siziñ kiçkene balqar qadyañız!

OKTÂBRDE DOĞDİÑ SEN
<<Avropa>> ateşi er kürresini,
Bir vaqıt sarsıtıp,
Tantana etken.
Yoq etip ülkeden çar illesini,
Gül-ayat ketirgen ayda doğdıñ sen!
<<Dünyanı sarsıtqan on kün>>,-
Dep Con Rid
Nafile yazmadı.
Qızım al,
Oqu!
Oktâbr ketirdi halqlarğa umut,
Cesürler közüni terk etti yuqu.
Qonı-qolğa berip, yemin-ant ettiler.
Azatlıq bayrağın köterdi biñler.
Milliyon mazlumlar safqa öttüler,
Cesur adımlardan sarsıldı yerler.
Rusiye inqılab beşiği oldı.
Oktâbr küininde,
Altmıştan evel,
Tunç ayaz,
Çızmalar qarlı suv toldı,
Qolaynen kelmedi bu ayat,
Güzel...
Oktâbr aşqına,
Oktâbr yoluna,
Yigitler er şeyge azırlar,
Birdem...
Küreş,

Orijinal Metin: 7

Quruluş...
Sağ ve soluñda,
Böyle keçti künler,
Yıllar...
Ve er dem
Oktâbr ğayesi,
Oktâbr duyğusu,
Oktâbr yaratqan ilde pek maqbul.
Uzaqqa darqadı yırı ve ezgisi,
Atta semağa da qalqtı,
Yahşı bil.
Oktâbr—
Seniñ de ayat ve taqdiriñ,
Doğdıñ sen Oktâbr ilinde.
Küininde.
Şimdilik talebe olsañ da,
Bar yeriñ
Ayatta.
Çoq mesul işler bar öğüñde.
İsrarlı emegiñ,
Alâ oqumaq
Aşqına sarf olsun,
Bu senden talap.
Saña avaledir kelec—
Qurmaq,
Oña bilgi kerek,
Al şimdi toplap.

Oktâbr ayında doğdıñ sen,
Qızım.
Oktâbr bayramı,
Seniñ bayramıñ.
Oqu,
Fikirleriñ olsunlar tüzgün,
Çeçekke bal olsun yaşlıq devranıñ.
1982

Orijinal Metin: 8

MAĞRUR DAĞLAR
Yüce dağlar, mağrur dağlar.
Pek çalağan başıñız.
Accı yeller, em boranlar
Qartayttımı sizlerni?
Bilmem nice asırlarğa
Teñdir bugün yaşıñız,
Üstüñizni örtken şu qar,
Qamaştıra közlerni.
Bir kün şahtör emirinen
Titrediler erekler.
Asırlarnen gizlep kelgen
Baylığıñni alğanda.
Öküñdini, yelkeñ üzre
Çıqqanda yaş yürekler?
Qorqtıñmı ya patlaticı
Melteşeler yanğanda?
Mağrur dağlar!..
Mağrur tura.

<<Dağ yüregi>>, dağ eken.
Uzaq ötmüş, engin yataq...
--Sırlarım çoq.— der kibi.—
İnsanlarğa hizmet etmek
Niyetim bar, añla sen,
Kel yaqınca köksüm açıq,
Ökünçim yoq,— der kibi.
1972

YURT
Yurtuñ saña aziz ise,
Ol omıñ saf evladı.
Yurtum bahtqa tolsın deseñ,
Eyi olsun maqsadıñ.

Orijinal Metin: 9

Çet bucaqta aylanmaqdan,
Baht qapısı açılmaz.
Boş-boşuna oylanmaqnen
Baht nurları saçılmaz.
Biñler ile birdem olıp,
Sen işlemek kereksiñ.
Eger yurtuñ bağça olsa,
Sen anda gül-tereksiñ.
1977

DOST OLSUN YAÑINDA

Tufanlar içinde şaşmalap qalsañ,
Dost-eşsiz bir özün azap çekersin,
Yañğızlıq qıyın şey. Sararıp solsañ,
Söyle sen, dünyada kimgə kereksiñ?

Eger de başında müşkül al olsa,
Dostlardır daima yoluñda yoldaş.
Yañğızlıq atta ölümdən beter,
Dost olsun yanıñda tuvğan-arqadaş.
1978

MEN İSTEYİM

Men bir derya olmaq isteyim,
Oylarımday teren ve geniş.
Ebednen qalmaq isteyim,
Son nurımı bergence küneş.

Qırtışlarğa ketmek isteyim,
Alıp sesi nazlı sazımnı.

Orijinal Metin: 10

Özenlerden keçmek isteyim,
Qavuşmaqçün büyük arzuma.

Zavodlarğa kirmek isteyim,
Tezyalarda çalışmaq için,
Yırla gönüm,
Yüksel,

Ös, deyim,
Emek ile yaraşmaq için.

Yol qarşılaraq çıqmaq isteyim,
Müjde güller taqmaq isteyim,
Dostlarımnı pek sağındım,
Ellerini sıqmaq isteyim.
1978

EBEDİY QALA

Terekten üzülgen bir yeşil yapraq,
Rüzgârınıñ küçünen uça avada.
Bir mevsim yaşadı,
İştirak etti
Ayatçün küreşte—
Yeñişte.
Davada.
Bir mevsim yaşadı.
Soñ rüzgâr onı
Yekâne dalından qoparıp ala.
Amma, yurt oğruna qurban ketkenniñ
Namı halq añında ebediy qala.
1971

Orijinal Metin: 11

EGERGE MİNER

Atqa mingen küniñ, ağa oldum dep,
Külme yoldaki cayav kişini.

Qalbiñden çıqmasın bir vaqıt edep,
Yardım et ve qol tut, yolcunıñ işine.

Ayat dedikleri ğanimet olup,
Yaptıǵıñ er bir iş olsun bir üner,
Bu künler keçerler, çoq şey unutulır,
O cayav yolcu da egerge miner.
1968

İÇ SÖNMEZ

Sernik yoqtur...
Çaqmaq taşnen sigar yaqtım,
Uçqunlar ep saçraldı taşnıñ üstünden.
Şu daqıqa tüşünceli közlerge baqtım:
Eyecanlı yürek tepe edi köksüñde.
Ne oldı ya, sevgimizni beñzetip şu an,
Taştan çıqqan uçqunlarğa söner
sandıñmı?

Sevgi yanar, alevlenir...

Qandıñmı buña.

Uçqunlarnen başlansa da iç sönmez,
inan.

1968

QOLAY DEĞİL

Yaşamaq qolay değıl..

Elbette,

Orijinal Metin: 12

Yaşamaqçün yaratmaq kerek.

İnsanlar yaşaylar...

Küreşnen, işnen,

Emeksiz, yemiş de yaratmaz terek.

Yaşamaq qolay değıl

Bilmem men.

Yaşamaqçün küreş de kerek.

Küreşler dalğasından çekinme iç sen,

Ebediy küreşir yaşavçan yürek.

Yaşamaq qolay değıl,

Sen yahşı bil.

Er daim Vatañğa,

Halqqa sadıq ol!

Cümlenen birlikte emekke qalq da,

Küreş sen...

Cebede tanılır oğul.

1965

BİR BAQ

-Yañlıştım-dediñ de, şu oyğa keldiñ,

-Episini yañıdan başlarım,- dediñ,

Turmuşnı kurmağa istediñ yañıdan.

Ev qurmaq istediñ azbar yanından.

Doğru.

Er şeyin başlamaq mümkün

Yañıdan.

Oturıp tüşün de, bir baq...

Keçirgen ömürini
olurmu tekrar?
Olurmu, bir daa oña qaytmaq?
1966

Orijinal Metin: 13

EVLÂT HASTALANSA
Bugün seni hasta kördim,
Al yanağını sararğan,
Közçiklerini guya söngen.
Beñiziñ solğan, ağarğan.
Daqqa sayıp deñişesiñ,
Anañnı ep yaqasıñ.
Ana qalbi nazik ola:
Evlât için qavrula.
Sıcaq sezse balasında,
O da yana, hor ola.
Azaplana, qaçı qaça,
Beñizi ise sarara.
Yaş başına çal da tüşe,
Dudaqları morara.
Daqqa keçe,
Saat keçe,
Hasta evlât tüzele
Sıcaq bite,
Taqaat kele,
Yüzü kene şeñ küle.
Lâkin, ana yanağında,
Elbet bundan iz qala.
Bahıt tilep evlâdına,

Kederli özü ala.

1970

KERİGE DÖNSEÑ

Dostumnen birlikte raatlıq kününde,
Kezinmek istep biz dağlarğa kettik.
Yollar ve soqaqlar uzana ögümde,
Dağ yeli esmekte,
Bizler şad edik,

Orijinal Metin: 14

Dostumnen çıqtım men piçenli alanğa,
Uçan suv, çeçekler, yeşil tabiat.
Yür tezce artımdan dedim men onğa,
Bizlerni sarğanday edi gül ayat.
-- Hucur bir oğlansıñ,- dedi o külip.—
Piyade ne vaqıt barıp yetermiz?
--İstese,- dedim men sözüni bölip,--
Daa çoq qaya ve dağdan ötermiz.
Davran da, tezce yür, artımdan qalma,
Saña bu dağ yolu uzaq körünse.
Kestirme soqaqtan... umutsiz olma,
Eliñden tutarım, yorulıp sürünseñ.

Çalılar tübünden taşlarğa basıp,
Yaylağa çıqtıq biz, ne keniş meydan!
Torbanı ırğaqlı tayaqqa asıp,
Yöneldik ileri toqtalmay şu an.

Bil, dostum, körüngen er soqaq dağda,
Elbette geniş yol, meydana çıxar.
Kerige dönseñ sen afatlı yolda,
Boran ve tufanlar sarsıtır, yıqar.
1969

ÇEÇEQ VE QAR

Qoralar tereqler aq túske kirip,
Buzlağan soqaqlar yaltırap tura.
Alime qoparğan, bağçada yürüp,
Bir çeçek, körüñiz, elinde tura.

Üstüne qar yağğan, suvuqtan qorqıp,
Tartışıp, buruşken, kózleri yumuq.

Orijinal Metin: 15

Al yapraq ucları aşağı sarqıp,
Dülberlik gizlengen, çrayı sönük.

Ayazğa qarşı o baş tirep turğan,
Tabiat hışımı taptağan öle.
Amma o ökünmey, başını burmay,
Yerine kelecük nesil bar, bile.
1967

VAQIT

Bazılar vaqıtını saatnen ölçey,
Daqıqa, saniye, vaqıtlar yürür, -
Toqtamaz, ep yürür, ep kelip keçer;
Vaqıtta insanlar qayğı, baht körer...

Amma, sen, yaş dostum, sözümni
diñle;

Vaqıt ne, saat ne, farqına bir bar;
Vaqıtını keçirme, erte dep bilme;
Saatler kene de qaytarlar tekrar.

Vaqıtlar esaplı, emekke başla,
Sonundan ökünme, qartlığın kelse;
Saatnen aşavnı bir çetke taşla,
Vaqıtını yapılgan işiñnen ölçe.
1967

DOSTLARIM

İnstitüt, raleler ve siz, dostlarım,
Ömür baarimde yoldaş olduñız.
Men sizni ebediy sevip añarım,
Çünkü siz yırma, ruhuma toldunuz.

Orijinal Metin: 16

Biriniz uzaqta - evenk ilinde,
Biriniz Altayda, dağlarda keze,
Biriniz Donbassta - şahta içinde;
Biriniz fezanın sırnı çeze...

Baarde yaraşsa dağlar, dereler,
Bülbül sadaları kelse erekten,
Aqlıma institüt, dostlar keleler;
Sağınam, asretlik çekem yürekten.

Son alıp qalemni, defter betine.
Sizlerge ediye - şiirler tizem.
Sizinnen çıqam men köynin çetine,
Hayalda sizinnen beraber kezem.

Bazıda küsken o, bazıda külgen,
Taqdirler daima bağlasın bizni -
Dostluqnen daima yardımğa kelgen-
Uzaqta yaşağan dostlarım sizni.
1694

HAYALIMNIŇ QANATINEN

Subet ettik, hoşnut olıp,
Ozğardım soñ dost-eşni.
Amma şiir mennen qalıp,
Saargece dertleşti...

Oylarımni kötürdi o,
Çimenlerge, dağlarğa.
Sevimlimnen yürdürdi o,
Sailerde, bağlarda.

Sahralarğa suv ketirdim,
Şiirimnen, dostlarnen,

_____ Orijinal Metin: 17

Qaranlıqqa yarıq berdim.
Qafiyeli sözümnen.

Hayalımın qanatınen,
Fezalarğa yükseldim.
Şiirimniñ çal atnen
Yollar keçtim, eslendim.
1969

YÜKSEK QAYALARDA

Yüksek qayalarda, ormanlarda qar,
Soqaqlar kömülgen, adamlar yürmeý.
Lâkin ken vadide çeçekli baar,
Qattı qış zeerin, ayazın körmey.

Bu qaya, ormanlar olmasa eger,
Ne olur eken, dep aqlıma keldi.
Ken vadi suvsuzlıq azabın çeker,
Bağda da bereket bol olmaz edi.
1968

YAŞLIQQA QAYTMAQ İSTEYİM

Özende suv olıp, taşlarını yuvıp,
Burğuçlap-burğuçlap aqmaq isteyim.
Qırıcıman yıllar da yettiler quvıp.
Men ise, yaşlıqqa qaytmaq isteyim.
1968

_____ Orijinal Metin: 18

ÖMÜR VE YOL

Ömür ve yol eken, tüşünip baqsam,
Uçurım carları, tüzükleri bar.

Gemige minip men, deryada aqşam,
Bu da yol, suv yolu, gönülüm coşar.

Bu da yol - raketa semağa yetip,
Bir daa aylanıp topraqqa tüşse.
Bu da yol - yaşlıgım çöllerge ketip
Bağ - bağça yeşertse, meyvalar pişse.

Fen, ilim örgenmek, yol degil deseñ,
Yalancı demezmi bu yoldan yürgen.
Devir bağçasına yol ile kelsem,
Yolsuz dep ayırtımı kenardan körgen.

İnat bir geolog dağlarğa çıksa-
Rivayet, baylıqlar qıdırğan olıp;
Aveskâr şair de tarlağcı çıqsa,
Yırlasa ür emek zevqına tolıp.

Bular yol degilmi?.. Tüşün de bir bak
Ya ömür degilmi, kelgen - ketkeniñ?
Yoluñni bilmeyip taşlaşañ ayaq,
Bil ki, bu ömrüñni berbat etkeniñ.

Bahıtqa intılsañ yoluñni bilip,
Ömürden ayrılmay adımla er kün.
Ömür bu bir keçer zor yolnen kelip
Ve keçken hayatqa çekerek yekün.
1959

Orijinal Metin: 19

UMUTSIZ OLMADIM

Asret olmaq qıyın, başımdan keçti
Zift qara saçlarım bem-beyaz oldı.
Uzaq cebelerde balçılıq suv içtim,
Düşmannen çarpıştım,
Yoruldım...
Taldım...
Lâkin, men iç bir an umutsız olmadım,
Umudım qalbime oldı bir qanat.
Men qayda olsam da, sevmekten
talmadım,
Sensiz iç tasavvur etilmez ayat!
1971

İÇ DUYMAY ADAM

Men qartaydım,
Aşıqam kene,
Saba ola kene aşıqam,
Küneş bata, qaranlıq yene,
Soñra yatam men öz yerime.
Saba ola kene aşıqam,
İş kedigim olam inen qolğa.
Kündelikniñ tabağın yırtam,
Kün doğmadan çıqam keñ yolğa.
Kündelik hep qamçılıy meni,
Kündeliknen atam men adım.
İşnen kezip bütün ülkeni,
Qartayğanın iç duymay adam.
1977

Orijinal Metin: 20

ESKİ YOL

Dağğa köterilgen şu topraq yol,
Şimdi faydasız,
Uzayıp yata.
Biraz aşağıda doğru,
Em de bol.
Dağ yolu...
İnsanlar gururın uyanta.
Orman ve qırlarını kesip keçken o,
Çetinden accı alma,
Qızılçiq...
Baqa.
Bir vaqıt kıyık er safına ötken o,
Dağ yolu boyları...
Çıq - sırğa taqa.
Endi kereksiz olğan topraq-yol,
Şu keniş taş yolın esası edi.
Tehnika qudreti,
Em biñlernen qol
Emegi siñgen soñ yañığa döndi.
Amma, o coyulmay,
Ebediy qalacaq,
Adam,
At - araba yürmeşe bile.
-Eski yol bu edi, - degenler olacaq,
Ne qadar çoq vaqıt keçse de,
İlle!..

1983

TURİST QAZANI

Deşetli yükseklik,
Teren qar ülkesi,

Orijinal Metin: 21

Töpede ebediy buzluqlar basqan
Körünmey atta bir terek kölgesi,
Tek bir yaş turist qazannı asqan.

Kümüş alanlarını, añdıra kırlar,
Uzaqta bulutlı sırımalar körüne.
Pamir bu,
Bağrında gizli çoq sırlar,
İnsan ep adımlay onıñ törüne.

Bu yerde özenler gayet şeñ çağlay,
Şu qadim Surhobnıñ çapqın suvları...
Dostlar birlik olup, çıqtı bel bağlap,
Nurek sedleri ep östü yuqarı.

Pekişti ğayretli yaşlar bilegi,
Yol qurdı...

Taqdirler dağnen boylandı.

Ömürge keçti ep insanlar tilegi,
Turist qazançığı GESke aylandı.

1978

ADAM ĞAYRETİ

Aqransız tarlalar,
Sonu yoq yollar,

Bulutlar içine soqulğan dağlar.
<<Robot >> dep anılğan demirden
eller.
Örtüler astında yetişken bağlar.

Qocaman inşaat,
Keniş yaylalar,
Özüniñ izinden döngen şu özen.
Semağa yol açqan cesur sımalar,
Bu aqta, özüñce oylaysıñ bazan:

Orijinal Metin: 22

-Daa nelerge qadır bu İnsan?
Şimal ve cenupke yol açtı çoqtan.
Feraset.
Aqılın iş tutmaq, inan
Boşluqta şeerler doğurta, yoqtan.

Bu - adam ğayreti,
İş tantanası,
Taşlarını,
Qumlarını cevair eter.
Ğayretsiz sözünüñ terstir manası,
Ep yañı nesiller saflarğa öter.

BİR QOPQA SUV

Deñizge qoşulğan şu bir qopqa suv,
Yalığa atıla,
Tıñ turmay edi.
Raatsız dalğalar şamatası.

<<Şuv...>>

Adamğa
Gemige oqtala kendi.

Çünki artında qudretli deñiz bar,
Quvsañ da tutulmay,
Saqlana teren.
Birazdan yalığa atıla tekrar,
Bu sözni tasdıqlar deñizni körgen.

Bir qopqa suv,
Baqsan,
Deñizden zerre,
Alıp da qumlarğa tökseñ siñecek.

Orijinal Metin: 23

Deñizden ayırılıp yendikçe yerge,
Buv olıp uçacaq,
<<Ecelge>> konecek.

İnsanlıq tıpqı denizge oşay,
Bir adam,
Denizniñ bir qopqa suvu.
Halqından ayrılsa kederi başlay,
Yoq ola...
Hatırda qala ziy-çuvu.

1968

KOY MANZARASI

Keñ tarla, çetinden arınçıq suv aqa,
Yoldan toz, çanğıtıp araba kete.
Küneş de ufuqтан nurlanıp baqa,
Saçaqlar üstünde quşçuqlar öte.
Elinde qopqası, beyaz halatlı,
Yaş bir qız fermağa aşırıp kete,
Peşinden bir yigit, oynaqlay atı,
Çaptıra o, qızınıñ artından yete.

O qız da pek coşqın, qopqasın taşlap,
Atlana egerge, çılbrıǵa yapışa.
Saçları cayıla, şaqıldan küle...
Şu yaş, men olsaydım, aqlıma kele
1965

KÖZLER

Közler mavi yeşil olalar,
Kederli ve ğamlı közler de ola.

Orijinal Metin: 24

Küneşli,
Şavleli közlü balalar
Sesinen er saba, soqaqlar tola.

Alevli

Yalınlı baqışlar deymiz.
Episinde közlerniñ bar iştiragi...
Közlersiz is eter edikmi,
Ey, biz

Dost – eşni,
Düşmannı,
Yaqın - iraqı...

Süzülgen,
Naz ile baqıcı közler,
Alemde kimlerni meftun etmegen.
Balalıq,
Ösmürlük,
Asretli közler...
Közümüz ögünden neler ötmegen?..

Közler,
Közler...
O ayfın közler.
İnsanlardan olar meramet araylar...
Kerekmey kimseye cenk,
Deşet,
Hışımlar...
Közler insanlardan imdat soraylar...

1984

YAŞASIN İNSAN

Taze ğonce açıp,
Qoquğan gülge,

Orijinal Metin: 25

Eliñni uzattıñ,
Seskendim birden

Şu dülber barlıq iç kirmedi tilge,
Men aytam!
Östürüp çıxarğan yerden
-Qoparma!
Yarın bu dülberlik olmaz,
Sanğa üzülgen gül bermesin quvanç.
Adamlar eyiligi olsunlar solmaz,
Eliñni çek ondan,
Em közüñni aç.
Qoparma,
Soldurma insanlıq güllerin,
Bu <<bahtqa>> urunma,
Qayt sen o yoldan.
Ğam değıl,
Baht alsın
Qaplap er yerni,
Ebediy yaşasın er bir gül...
İnsan!

1980

BİR SATIR

Başımda bütün kün
Bir satır tura.
Oturam turam men...
İç de terk etmey.
Bir ezgi ola da
Qalp telin ura,
Yanımda dolana,
İç taşlap ketmey.

Hayâl, oylarımın
Dağlarğa kötüre,

Orijinal Metin: 26

Odama ormanlar
Qoqusın qoşa.
Zahire zanları...
Bödene öttüre.
Coşqun dalğalarğa
Benzey ep taşa.
Zavodlar bacası
Tütüñge kömüle.
Ğayretli yigit saqt.
Sıñırcı bekley.
Yigit-qız işküzar
Qırtış söküle.
Er keste areket.
İç toqtav bilmey.
Analar balların
Mektepke ozğara,
Yaş kelin bağçadan
Evlâdın alğan,
Kosmonavt <<gemi>>si
Bulutlar ara
Kâinat bağrına
Yañı yol salğan.
Ya da o anamnen
Ötkergen demlerni.
Keçmişni qarşıma
Ketirip qoya.

İnsan, balalıq,
Kedersiz künlerni
Tekrar,
Tekrar...
Hatırlap <<taya>>.
Qalbimde bütün kün
Bir satır tura.
Oturam, turam men...
İç de terk etmey,
Bir ezgi ola da,

Orijinal Metin: 27

Qalb telin ura,
Yanımda dolana.
İç taşlap ketmey.
Bazıda devamlı
Tüşünce ola...
Soqaqta şavleli
Çıraq da söne,
Şu ilki satırçıq
Qudretke tola,
Soñra şiir olıp
Kâğıtqa yene.
Başımda bütün kün
Bir satır tura.

1984

Men qabaaatlı sayam öyle adamnı,
Bilgenin yaşlıqqa berip ketmese.

Aram,- dep sayam men tendeki qanı,
Anaçün, Vatançün cefa çekmese.

Ne fayda bilgenin gizlep ilinden,
Yekâne <<talantım>> degen kişiden.
Boş boğaz, maqtanmaq kelir elinden,
Amma halq bir fayda körmez işinden.

1961

YIR QAYDAN DOĞAR
Çili yircısı Harağa bağışlana.

Qkean dalğalı,
O ep şuvulday,

Orijinal Metin: 28

Mavi kökte aqçıl
Bulutlar keze.
Yaş yigit yalıda,
Çapqalay,
Oylay,
Kimerde top sesi
Qalbini eze.
Bir künü güneş daa
Doğmağan edi,
Sıq orman titredi,
Titredi erek.
Yaş yigit kene de

Yalığa keldi,
Dalğa kibi taşa
Elemli yürek.
O, mağrur dağlarğa,
Qırlarğa baktı,
Dalğalar hep yuva,
Taşların yüzün.
<<Napalm>> patladı,
Çevreni yaqtı...
Abdırap
Qorqudan yumdu o közün.
Dalğalar üstünde,
Topladı esini,
Topraqtan üzülgen
Ayaq,
İzleri...
Okean şuvulday,
Tarta kendine,
Amma, o yalıdan
Almay közlerin.
... İnsan adını
Taşığan yankiler.
Vatançün azırım
Bermege canım

Orijinal Metin: 29

Artık ateşte yanmaz
Ülkeler,
Bilmiş ol!
Qul olmaz,
Aziz vatanım!

Zanginlik gerekse,
Onı da sen al,
-Can,- deseñ,
Köksümden yüzüp bereyim.
Toprağım,
Vatanım...
Körmesin zeval.
Soñ tamçı qanımnı,
Aqıt!..
Öleyim.
Men ölsem,
Qardaşım cebhege çıkar
Şeñ keday tilinde
Yır kene doğar.
Halqıma ür ayat
Qapısın açar,
Azatlıq olmasa,
Yır qaydan doğar?

1973

QUŞLAR

Küz kelini sarı şalını
Ufuqlardan çekip örtüdü.
Quşlar ise selbi dalını
Taşlap
Kene cenupke döndü.

Ketmeñ,quşlar,
Qaytınız kene;

Orijinal Metin: 30

Er mahluqniñ öz arsızı bar!
Yuva yapın evim ögünde
Sizin olsun
Şu ev ve azbar

Quşlar ketti...
Artlarından
Sesim degil,
Yeller yetermi?..
Muqaddestir,
Azizdir Vatan,-
İnsan olsa, ondan ketermi?..
1981

BAAR ÇEÇEGİ
Çoq ğamlı baqma sen,
Ey, dülber!
Qayğırma,
Taqdirim çoq ağır diye.
Quvançqa irişmek istesen eger,
Çare tap,
Cüratlı bir merd ol guya.
Tabiat baarde çeçekke bürüne,
Qış zeerini kerige taşlap.
Ğayretnen adımla saf ayat törüne,
Yoq umut çırağın baarden başlap.
Baarde tamçılar özenge yene,
Baarde çeçenken örtüle er yer.
Baarde sevmekniñ zevqına

Kene...
Ne etsin...
Çevrede açqanda güller?
Sen o ğam kederni keride qaldır,

Orijinal Metin: 31

Baarnen beraber adımla ilde
Baar bu,
Er keşçün büyük bir yoldır...
-Mevsimler Kelini,-
Derler er tilde.
Qalbinde ep yanı istekler doğsun!
Olar ep bürlesin,
Çeçekke dönsünler.
Dostların quvansın...
Desinler:
-Şohsın.
-Turmadan sen olğan safqa ötsünler,
Küneş er qürresin aylana bersin.
Doğğan küneş şavle saçsın yüzüne,
Quvanç iç terk etmez,
Mıtlaq körersiñ,
Baar çeçegi o...
Qaytır özüne.
1983

VATAN İÇÜN

Uzaqtan boranlar, dalğalar ötip,
Vatanım sesini eşitip kelem.
Aşqını, asretin şiirler etip,

Yazmaqçün elime aldım men qalem
Halqıma bahşıştır yazğan er sözüm,
Yır etip qalbine sindirsin insan.
Vatan-halq bağrında açıldı közüm,
Azırım olarçün olmağa qurban.
Bahşışım-vasiet, dostum, et suv
tilmaç,
Aytqanım aqiqat,
Azizim inan.
Ana ve Vatansız kim yayğan qulaç,

Orijinal Metin: 32

Er şeynin menbaı evelâ Vatan.
Okean artından kimlerdir seslene,
Alemni ateşnen yoq etmek istey.
Düşmannıñ qalbinde fitneler beslene,
Er şeyge atıla, ne yapsın?
Bilmey.
Lâkin sen qaviy tur, iç de sakınma.
Artında yılğalar, özenler bekley.
Dostlarıñ birliknen qalqacaq,
Qorqunma,
Vatanın tınçlıqnın divarın tikley,
Şair de,
Yırcı da,
Bülbül em gül de,
Seniñle olacaq başlasa Fiğan.
Sınırı metinden olğan bir ilde,

Düşmanğa yer yoqtur, dostum sen
inan!

1976

ASKERNİÑ MEKTUBİ

Muhavec üstüne egilip ösken,
Sügütiniñ tübünden mektub tapıldı.
Qaç yıllar gül saçın el sıypap esken,
Tenekke şundan son sayğı qatıldı.

Üç köşe bir mektub...

Renki sap-sarı.
Devir silâlmağan ondan sözlerni.
Bir çeti yırtılğan,çoq sözler yarı,
Anda körmek mümkün asret közlerni.

Uzaq bir köydeki yaresin anıp,
Gece yuqu bölgen,

Orijinal Metin: 33

Ve yazğan asker,
Özü ise şu an yıqılğan yanıp,
Mektubi ketmegen...
Bekleydir dülber.

-Ğarp sınır.

Muhavenç terenden aqa.
Er saba bulutlı kökteredir közüm.
Men sezem, yav bizge Ğareznen baqa,
Çoqça yaz, bir danem, nasılsıñ özüñ...

Askernin sözləri bu yerde bitken,
Adresi ve adı bellisiz.
Kimgə
Yollamaq istegen ve niyet etken?..
Özü yoq,
Mektubi yetti bu küngə.

Belki sevimlisi umut üzmeden,
Ala daa yollarğa tikedir közün.
Beklemek yahşdır umutsiz kezmeden,
Beklesin arz etip körmege özün.
Bekleyler...
Bekləyimiz
Al tanlar atqanda,
Beklemek eyidir,
Qayğını unut.
Bekləyimiz özenler tolıp aqqanda.
Bekləyimiz...
Beklemek büyük bir umut.
1979

Orijinal Metin: 34

SUVSUZLIQ ARARETİ

Közümniñ ögünde bir eykel tura,
Asker yerge yatqan ep süyreklenə.
Dersin, eykel degil, yüregi ura,
Qurşundan gizlenip vira büklənə.

Bir elde baklajka, bir elde silâ,
Dört-beş safdaşınen o suvğa kete.

Belki de, köz yumar o ömürbillâ,
Şimdilik ep ögge, ep ögge öte.
Çünki mağazlarda yaralı tolu,
Balalar qadınlar suv istey.
-Suv!- dey.
Düşman ateşinen kesilgen yolu,
Kim ölür, kim qalır, iç kimse bilmey.

Ep ögge,
Özengə intıla yaşlar.
Bir anlık atışma yav askerinen.
Bu Yerde atta yanalar taşlar,
Yıqılğan yigitler turmay yerinden.

Tek biri azaçiq suv alıp kele,
Son onı oymaqnen bingə böleler.
Bazıda suv kelmey, em ola öyle,
Yigitler bir qalmaq episi öleler.

Bir aydan ziade sarımda oğlan,
Qalenin içinde ep figan qoptı.
-Suv!-diye can berdi çoq cesur oğlan,
Son qale düşmannın eline ötti...

Közümniñ ögünde bir eykel tura,
Asker yerge yatqan – qıl kopur keçe

Orijinal Metin: 35

Qarşıdan düşman ep atəş yağdıra!..

O ise süyrele, o suvğa kete...

1979

BAY-BAY ANAM QAYASI

Yılbaş arfesinde,

Qaçı boyunda,

Çoq yıllar evvelsi müşkül al oldı.

Cenk...

Snaryad sesleri yeşil dağ bağrında ...

Alanlıq,

Çegerlik cesetke toldı.

<<Bay-bay anam...>> bile şaştı bu alğa,

Köylü eali de teren telâsta

Özenniñ pak suvu çevrildi qanğa,

Bir azap,

Bir qorku...

Qartta ve yaşta

Vatan toprağı,

Muqaddes şu ilde

Can alıcılarnen tutıştı halqlar

Terekler,

Orijinal Metin: 36

Qayalar çevrildi Külge

İñledi insanlar,

İñledi dağlar.

--Bay-bay anam!

Bu alğa bütün il şaştı,

Partizan cesurler,

Erler toplandı.

Faşist üzerine sel olıp taştı

Bu erler

Ep ögge yılıştı.

Düşman doğraldı.

Üç kün mudafaa,

Üç kün qan,

Kötek,

Köyler bir kaç kere el-elden öte.

Köylü hala merdlerge yollay süt,

Ötmek...

Er yer yana mında,

Taş-topraq tütey.

Sonundan deşetli <<sakinlik>> çöke,

Matem urbasını örtüne ülke.

Ağaçlar allanğan,

Çevrede qan-leke

Serilgen yatalar yüzlernen erler.

Olar azatlıq aşqının qurbanı.

Düşmandan intiqam aldı,

Öldüler...

Vatançün,

Halqçün bedriler canı,

Vatan aşqına qan töke bildiler.

Lakin alçaqlar er yerde bar eken,

Birevnin yanığı zevq bere ona.

Vatan ne,

Halq ne?

Bilmey.

Bir tiken

Orijinal Metin: 37

Öyleler

Ya sizler,

Ne deysiz bunğa?

...Yañı qaramanlar doğan bir anda.

Bir alçaq eline torbasın alıp,

Cesetler yatmaqta sağ ve sol yanda...

Olarını türküçley telâşa talıp,

Ağasın,

Babasın,

Ya soyun aramay,

Ep çeke morarıp şişken ellerni.

Tüşünmey:

Yaqanı, insanğa yaramay?..

Baylıq derin tutqan,

Qan basqan közlerni.

Torbağa toldura,

Ep toplay saat,

Ona yaralılar nefretnen baqa,

Böylesi aqqağa namusın satar.

Anasın öldürüp,

Tek beriñ aqça

Öyleler pek siyrek olsa da,

Tapıla,

Bahtını kemlikler üstüne qurğan.

Köksüne halqın laneti sançıla,

Olarını soyarlar,

Tekmil quturğan.

1983

AQILĞA DAVET

Moskva.

Kene şu<<tınçlıq>> degen söz,

Orijinal Metin: 38

Bütün qıtalara

Dorqadı tekrar.

Adalet,

Aqqını talap etken kez.

İnsanlar,

<<Aq ev>> çıqardı qarar:

...Yadro silâsın

Arttırmaq lazim,

Silâ muvazanatı

Biz yaqqa avsın.

Tek şöyle yol ile

Kelecek bizim,

Kim biznen,

Elinde raketa olsun!..

Deşetli,

Asırlar...

İnsanlar yaratqan,

Barlıq

Em zenginlik yoq olacaq mı?

İnsan iradesi yaratayatqan,

Çimenler açmadan

Şay solacaqımı?
<<Azatlıq>> ne
<<Tıncılıq>> sözləri endi.
Ebediy qaytmaqcaq
Keçmişke dönmezmi?
Adamlar,
Saqt oluñ,
Faşizm keldi
Başqa bir urbanen
Kökten enmesin?
Cianda cenk havfı,
Cenklerniñ cenki...
Düşmanniñ qolunda
Atam zaryadı.
Telüke soylamaz

Orijinal Metin: 39

Qartı em gençi,
Em kimse eşitmez
Telaş -feryadı.
<<imdat,>>
Dep çağırılmaz iç kimse...
Anlañ.
Çünkü er kesniñ
Kesilir tili.
İnsanlıq qalqıñ,
Ğaflette qalmañ,
Külge dönmez evel
Añlılar ili.
Birleşniñ,

Tek birlik
Ogüni alır,
Munafıq unsurlar
Doğurğan havfniñ,
Birlik enmek kerek,
Birlikte küç olur,
Ayaqqa qalq bugün
Halqı etrafniñ
Daa qırq yıl
Keçmedi bile
Nemse faşizmi
Yenilgen künden
Endi yanı faşist
Ateşi ilge,
Deşet,
Qorqu qata
Çıqıp tonundan.
Kreml kökünde
Yanğan yıldızdan,
Cian halqlarının
Ümidi büyük.
Keliñ tireyik
Omuz-omuzğa

Orijinal Metin: 40

-Alçaq niyetliler,
Def olun,-deyik.
Halqlar,
Aqiqatqa qulaq asınız,
Moskva tıncılıqniñ

Yolun kütmeğe

Aqıl,

İdrakke

Arqa yapıñız,

Moskva aqılğa

Davet etmekte.

1983

DAĞLARDAN YÜKSEKTE

Keñ semağa yayıldı,

kümüş qanatın,

Qorqu qattın düşmanğa

ey, Vatan oğlu.

Dağlardan yüksekte

Çelik kuşun

Uça...

Çevreñ düşmanğa,

Quzğunğa tolu.

Ufaq topraq,

Kerç em de

Sevastopolni,

Azat etüv cenkâver

yollarıñ oldı.

Yigit ediñ,

Orijinal Metin: 41

Merd ediñ,

Bilmey qorqunı,

Ğayretiñden düşmanıñ

çırayı soldı.

Son menziliñ

Ken Baltıq

Yaralı edi,

Em qaradan

Em suvdan deşetli atı.

Çoq kereler dalğalar,

Üstüne yendiñ,

Qara bulut qaplandı,

yoqtur qaytış.

Tekrar-tekrar atışlar,

soñ niayet,

Silâñ bitti,

Quzğunlar sardılar şu an.

Umutiñni coymadıñ,

Qıdırıp imdat,

taran ettiñ düşmanıñ,

sen oldıñ qurban.

1980

ASKERLERNİÑ ŞEFQAT ANASI

Atta taşlar yanmaқта

sağda ve solda,

Qara deniz –guya qazan,

qaynay, bılqıldap.

Yaralılar; em ölüler

serilgen yolda,

Orijinal Metin: 42

Yatar edi,

Düşman ise ep kele aydap.

Odessanıñ taş-toprağı,
ateş içinde.
Qavurıla ot-olenler,
bütün tabiat.
Em can ala, em can bere
qart ve genç de,
Vatanımın qanunı bir-
ölüm ya ayat!
Sonki ököp cenkleşmekte,
medsanbat köçe.
Ayşe bir qaç yaralını
süyrey nevbetten.
Keri dönmey,
Nefretnen o toz-topraq keçe,
Köz-közge kelip qala
faşist-berbatnen.
Yaralını qapattı o
artına gizlep.
Özü ise kökü kerdi
düşman oquna.
Sonki kere askerini
qurtarmaq istep,
Yaş canını qarşı tuttı
düşman otuna,
Onun için küneş battı
dağlar artına,
Yarasına toqunmañız
barsın qan aqsın.
Siñe bersin ana topraq

tuvğan yurtuna.
Askerine qalqan oldı
şefqat anası.

1979

Orijinal Metin: 43

KOMSOMOL BİLETİ

Qaleniñ Terespol kemer qapısı,
Ğarpqa taraf çıqqa yekâne keçit.
Düşman ateşinden yanğan yarısı
Er kün yeñiş ...
Ğayıp...
Vatanım, eşit.
Yiğitler qanğa qan, canğa can alalar.
Er tola, er bir taş için cenk kete.
Azbarda ağlaşa qadın ve balalar,
Yiğitler küreşe,
Yavnı yoq ete.
Qaç kündir taşmaqta ateş dalğası,
Çilterge döndi bu qale divarı,
Yaşlar teslim olmay,
Ana, balası...
Er kes cenkçi mında,
Yaş, ihtiyarı.
Qaç biñ, megatonlı şu bomba bilmem.
Terespol qapısı üstüne yendi.

Qıyın oldı taşnı ayırmaq külden,
Çevre-çet qap-qara dumanğa döndi.

Er şey sustı mında,
Adam da, top da.
Yerge çökti yüksek savrulğan tozlar.
Darbeden seskennen bug-özen atta,
Öz yolun şaşırđı, qaldırıp ızlar.
Harabe...
Mağazlar tep-tegiz oldı,

Orijinal Metin: 44

Yalıñgız bir ad qaldı kemer qapıdan
Düşman ep qaleniñ içine toldı.
Ardı kesilmey,
Kele ep batıdan.
Qapıdan sağ yaqta, ikinci qatta
Pulemöt söylene Çağaraq içinden,
Azbarğa kim kirse, aynı şu fursatta.
Yağmurdan oq yağa onıñ peşinden.

Saatler keçtiler...
Yüzlernen düşman
Piçenday qalındı, topraqqa yattı.
Devamlı atışma gölüne şu an
Pulemöt sesi de ebediy battı.

Çoq suvlar aqtılar,
Sekiz yıl keçti,
İlde cenk ateşi çoqtandır söndi.

Halqımız tıñç ayat yolunu seçti,
Qaleniñ tarihı yazıla endi.
Terespol qapısı...
Qarşımda işler,
Bütün kün toqtamaq devam etile.
Tapıla çoqtan-çoq adsız kişiler,
Bu yerde er bir şey saqlana kıymetle.

Bir ceset tapıldı, daa urbası,
Bus-butün yıldırıp, çurip bitmegen.
Cebinde komsomol bileti...
Baqması
Deşetli olsa da, yazısı ketmegen.
Qapı bekçileri onıñ emirinen,
Qaç kere düşmanğa ateşler açqan.
Çağaraq üstünden qurşun septirgen,
Yigitni bu yerde taş-topraq basqan.

Orijinal Metin: 45

Komsomol bileti cesur yigitni,
Ebediy ğayıplar içinden aldı:
<<Belgisiz asker>>, dep añılğan
çеşitni,
Tanıtqan saati şu bilet oldı.

1979

AÑMAQ DEŞETLİ

Cenk,
Qurban,

Harabe,
Asretlik,
Yanıq...
Deşetli o aqta atta tüşünmek.
İlle şü körgenler için cenk yanığın,
Olurmu yañı cenk...
Hışımğa könmek.
Sende mesulietan qat dacı çoq;
Sesiñni,
Sesime qoş bugün, dostum.
Ciannı telüke--
Zelzele savsıttı,
Olmasın umutler.
Astın ve üstün.
Ne qadar deşetli
Cenk sözün aytmaq
Kene şü yaşlığım,
Aç,
Çıplaq künler...
Ev,
Soqaq...
Qan izi,
Yoq yemek
Ötmek!...

Original Metin: 46

Böyle areketten
Minnedar kimler?
Balalıq künlerim,
Qaranlıq semanı

Añdırıp turalar şü ayatımda.
Yıqılğan kopurnı,
Yanğan ormannı,
Kördim men
Ölüler qora astızda...
Deşetli,
Körgenler için cenk yanığın,
Başsız atlar yata yarış içinde
Toplar telçelegen koy obalığın
Balalıq şay keçti,
Ateş içinde.
Deñizden gemiler
Ateş yağdıra,
Qurşunlar töpeñden
Sızgırıp keçe.
Birisi can bere
Accı bağıra,
Yaralı suvsığan
Qanlı suv içe.
Aranda sığırınıñ
Muñrevin diñle,
Muñremey...
İñley o,
Añlağan adamğa.
Canı bar,
O seze
Ateşli külle.
Üstüne enecek,
Şunıñçün ğamlı.

Balalıq künlerim...
Bağ-bağça kesildi,
Yollarda qatnav yoq,

Orijinal Metin: 47

Basıldı izler.
Divar ve qapılar patladı,
Teşildi.
Ağlavadan qan bastı,
Kör oldu közler.
Bular tek bir qaç an,
Şu yanğın,
Fiğandan,
Ya,
--Gençler qıyıldı,--
Degen haberler?
Faşizm yaratqan qaranlıq--
Zindandan,
Qurtulmaq çaresin tapmadı erler
Bu,
Menim balalıq künlerim,
Körgenim,
Bu,
Menim gençliğim,
Ateşli yıllar.
Bu,
Menim hatırımda saqlap yürgenim,
Ebediy,
Qayğılı,
Yanıqlı yollar.

Deşetli,
Körgenler için cenk yanığın,
Söznen tabirlemek
Qıyın bu alını.
Yaqmağa yol bermek
Tınc ortalıqını
Olurmu?!
Küreşin, köterip qolını.
Okean artında doğğan
Cenk havfi.

Orijinal Metin: 48

Anda da özünüñ
Ecelin tapsın.
Cian--
Halqınıñkidir,
İç etmez afu,
Açacaq olmasın,
Birev cenk qapısını!..
İnsanlar nefreti birleşsin,
Taşsın,
Añdırsın deryada
Qalqqan tufan.
Cenk istep
Laqırdı etkenler şaşsın.
Yanğından sağlamaq
Kerek ciannı.
1983

Esmeri çereli denizci qomşum
Severdi yalını...
Em toprağını.
Bir kün koy üstünde sızğırdı kurşun,
Bılanttı suvunu, pak çoqrağını.

Düşman el uzattı aziz yurtuma,
Qomşumnıñ sevgisi qayğığa döndi.
Dögüşke çıqtı o baqmadan artına,
Şu yalı içinde uruldı, söndi...

Ebediy qaldı o halqnen bir safta,
Dostlarnıñ qalbinde saqlıdır endi.
Azatlıq oğruna oğrap afatqa,
Şu yalı içinde eykelge döndi.

1981

Orijinal Metin: 49

ATEŞ YANA

Ateş yaqmaq adet olğan,
Ateş yana, ep yana.
Ağaç yana, kömür yana...
Qoray külge aylana.
Qışta evde soba yana,
Ana yemek pişire
Fırındaki ötmegini
Qızartıp, soñ tüşüre.
Ateş yansın, alevinen
İsindirsin evlerni,
Yaş balalar qış-ayazda

Üşümesin-toñmasın.
Lâkin cenkniñ ateşinen
Yaqıp aziz yerlerni,
İnsan tenin kül etkenler
Qürremizde olmasın!

1981

BEYAZ GÖGERCİNLER

Mavi kök yüzünde
Beyaz benekler.
Özleri teprene,
Ep cılışalar.
Sanki
Semada çızılğan bezekler,
Bezек değıl aken,
Olar şeñ quşlar!
Uçalar,
Şimalge,
Cenupke taraf,
De ğayıp olalar ufuq artına.

Orijinal Metin: 50

Soñ kene ğayrıdan
Biz yoqqa qarap,
Uçalar,
Çoq uzaq ketmey,
Dağ artına...
Kale de pencere,
Saçaqqa qonalar,
Son azbar içinde

Top-top yreler.
İnsanlar olarçün dost,
Oylap onalar.
Erkinlik,
Azatlıq sefasın süreler.
Ne güzel
Tabiat yaratqan Şu demler,
İnsanlar qalbine
Ėayret ketire
Kerekmey
Gzelni yoq etken cenkler,
O tek cealet.
Bağrına kötüre.
Bir afat...
Gögercin...
Adı da kalmaz,
Tabiat yaq eter
z terazesin.
Yer--
Qrre qarışır,
Yanar genç solmaz.
So kimler oqur bu
Qara yazısın?
Men deyim: Şu quşlar
Qorqmadan uçsunlar,
Tılıqnın temsili--
Gögercin içsin
Atom,
Yadro...

Orjinal Metin: 51

Yoq etilsinler,
<<Cenk>>
Degen suvuq söz
Lugattan ıqsın!
1979

KAVKAZ ŞİİRLERİ DEFTERİNDEN

LERMANTOV ÇOQRAĞI
Mağrur yigit kibi kökke uzanıp,
Turmaqta demir dağ Kavkaz bağrında.
Tırmaş a er kelgen
Kne bazanıp,
Lermentov oqrağı sırım artında.
Şifalı suv ağlay,
Tükenmez menba,
Demir dağ bağrından,
Demir qurnadan.
Yen uzaq kilerden keleler mında,
Lermantov lirası aqa ep turmadan.
Demir dağ,
Lermantov...
Bu eski sıma.
Bir büyük tarihnin ilki elifi.
Biri sağlamlıq bere halqına,
Digeri-Şah eser yaş müellifi.
Edir, Şu yerde

Şu çoqraq başında;
Kezinip aqransız hayalğa dalğandır.
Biñ çeşit elem-dert,
Dolanıp başında...
İcap mevzusını şu suvdan alğandır.
Bella,

Orijinal Metin: 52

Mtsiri...
Daa çoq levalar,
Demir dağ çoq qalbge yır olıp
tolğandır.
Çevre yaraşqandır,
Yeşillik—ilvan,
Aceba!
Şairde nasıl is olğandır?
Duyam.
Aradan yüz qırq yıl keçti,
Yüz qırq yıl şairge asret bu ülke.
İcabı çoq halqını özüne celp etti,
Demir dağ—sırdışı uzanğan kökke.
Bağrında yatmaqta şairniñ izleri.
Lermantov soqağı.
Çoqraqı mında.
Añdıra şairniñ ateşli sözlerin.
Dereler,
Bağçalar...
Çıqsañ sen tañda.
Yüz qırq yıl degil de,
Bu dünya turğance

Yaşaycaq Lermantov lirası tilde.
Lermantov çoqraqı qart dağlar içinde.
Çağlarken,
Şair de yaşaycaq ilde.
1978

BİR QURŞUN

Ateşli sözlernen çürügen qurumğa
İsyan köterdiñ sen yaşlıq çağında.
Penza...
Ana yurtniñ şimal qırında,

Orijinal Metin: 53

Sürgünde bulundıq Kavkaz qırında,
Azatlıq oğrunda yazdığın satırlar,
Ep daa küçlendi ğaye, mevzusu,
Qalbiñe yır olıp kirgen şu qırlar,
Oldılar ikinci ana ezgisi.
Maşuk,
Beşdağ sırtları boyu,
Qaç defa kestirip keçtiğın künler.
Accısuv...
Başında Peçorin oyu.
<<Qadın cilveleri>> köpürü iñler.
Epsiniñ ruhu bar yaratqan levâda.
Demon—Ğarezler de çette qalmağan.
Maşuk dağı bar firçında, boyañda,
Em şair,
Em ressam oldıñ şu zaman.
Sesiñe seslenip güreledi dağlar,

Quşlarğa ilham oldı aenkiñ.
Coşqun yırlarıñnen seslendi bağlar,
Qalbiñe siñdirdiñ tabiat renkin.
Özenler ayrıca cilvenen çağladı,
Sen yazğan eserniñ ruhundan küç alıp.
İcatta Elbrus, Kazbekke yükseldiñ,
Maşukqa yüksekten sen baqıp oldıñ.
Lâkin düşmanlarıñ çoq edi.
Kendiñ
Bir qurşun köksüñde,
Ebediy qaldıñ.
Maşuk eteginde,
Emenler içinde
Bir qurşun zarfindan ebediy söndiñ.
Yañıdan doğdıñ sen Sovyetlar
ilinde—
Mermerde,
Ebediy şairge döndiñ.

1980

Orijinal Metin: 54

İNSAN İRADESİ
Beş köşe yıldızniñ
Ucların añdırıp,
Qarşında tura
Qülleday Beşdağ.
Tırmaşıp başladım,
Yolçıq qıdırıp,
Çünki qıyın şu tik
Dağğa çıqmaq.

Yılan izi kibi aylanma yolçıq,
Meni ep ileri,
Yuqarı tarttı.
Artta qaldı dere,
Em otlu qoltuq,
Beşdağğa çıqmağa
İstegim arttı.
Añladım
Dağlılar çoqtan bu soqaqtan
Adımlap,
Malların otlaqqa aydağan
Beşdağ yılğasında yer sürüp,
Topraqtan
Bereket toplagan.
Vaqıtı coymağan.
İnsan iradesi.
Er şeyden küçlü,
Kerekse
Beşdağnı yıqar-dağıtır.
İstese;
Ondan da yüksek ve uclu,
Beş degil,
On dağnı birden yaratır.
1980

Orijinal Metin: 55

KAVKAZ

Kavkaz túbümdedir, yüksekte taşlar.
Turam men qağ basqan uçurım
yanında.

Yüksekte qartallar uçmağa başlar.
Men ile bir boyda, erlik bar qanıñda.
Bu yerden körem men taşqınlar
doğğanın.
Dağlarda deşetli yılışuv olğanın.

Kavkaz
Kavkaz...
Qadimiy topraq,
Dağlar,
Ormanlarnen yaraşıq diyar.
Köylerni: Maşuk, Lermantov,
Beşdağ...
Kezgende adamda çoq isler doğar.
Maşuk yaresiniñ atına minip,
Kestirme yollarnen Beşdağğa ketken.
Yolda Sıcaq dere içine yenip,
Yaresi elinden salqın suv içken.
Lermentov Maşuk dağına tırmaşqan,
Taz oba, suvsuz göl keride qalğan.
Qoşu, Essentüki... Qırları şaşqan,
Maşuk eteginde ölgende olğan.
Adiy olğan değıl, Ulu bir insan,
Güzellik alemini yaratıcı yaş.
Qalemnen toqudı incili ilvan,
Ebediy qalege tizdi altın taş.
Ecdatlar Puşkinni hatırlay mında,
Qaç defa bulunğan icretlikte, dey,
Kavkaz,
Çoq oqudım seniñ aqqıñda,

Körmek ister edim,
Tebertli, Dambay...
Başına çal bulut sarığın sarğan.

Orijinal Metin: 56

Elbrus qarşımda,
Yüksekten baqsam.
Yılğalar örtüngen yem-yeşil yorğan,
Enişke çapmaqta şeñ özen—baqsan.
Bulutlar töpeme qourıp keldiler.
Yel,
Yağmur...
Başladı şu an sağanaq.
Qızburun qırına tamçılar yendiler,
Suv—inci sırğalar taqtı qır,
Er yaq.
Çegem vadisini dolandım er kün,
Kâzim Meçiyevniñ doğğan Vatanı,
Qaysın ağam kibi coşqun ve epkin
Qalem aldım elge yazmağa onı.
Taşqın suv menimçün merekep oldı,
Mevzum şu ülkeniñ bar güzelliği.
Defterim:
Dağ ve qır,
Em orman oldı,
Yazdım ep tolmadı,
Halq eyiligin.
Ey, Kavkaz,
Adıñnı añam men tekrar,
Ebediy menbağa çevrilgen bir ad.

Şairler Vatanı
Quvğun ve bekyar
Soyları bu ilde arağan imdat.
Lâkin o ebediy keçmişke döndi.
Duel,
Faciası tek tarihta bar.
Rasul, Qaysın kibi şairler endi.
İcat bağçasında tapdı itibar.
Kavkaz,
Kavkaz...
Qadimiy dağlar,

Orijinal Metin: 57

Ketsem de:
--Sağlıqnen qalıñız,-- aytıp.
Asretlik yipleri kene de bağlar,
Bekleñiz,
Kelirim,
Kelirim qayıp.
1981

TENDÜRÜSTLİK VADIYSİ

Bem-beyaz,
Süt kibi,
Lâkin deşetli
Aqqan dağ özeni.
Aldı da baqsan.
Kendisi özenler içinde şuretli,
Taşlarını tığırta.
Şaşasıñ baqsañ.

Pek çapa,
Taşlarğa urula,
Saçray,
Elbrus, Çegetten yengen şu suvlar
Bazıda özenge sığmay şah,
Taşa
Öz yalılarında
Qaldırıp qumlar.
Capları qarnen örtülü dağlar,
Uçurım yarlarda qarğa yuvası.
Quşqonmaz,
Qızılçiq,
Em tegiz bağlar,
İnsanğa hoş kele bu ilniñ avası.
Şu özen boyundan aşağı yengende,
İqav—musafirhane

Orijinal Metin: 58

Çamlar içinde.
Turistler ülkesi.
Ne yerge dönseñ de,
Sırtında yük, çanta,
Qaraman biçimde,
Cesur yigitlerni köresiñ mında.
Esmeri yüzlerni coşqunlıq sarğan.
Kündüzmi,
Aqşammı,
Ya erte tañda...
Bu ilden ille zevq alır er barğan.
Qız—qız vadiysi,

Qaya almalı,
Qaynana tişçigi...
Yer ve dağ adları,
Halq:
<<Cennet>> degeni, bu yerler olmalı,
Efsane,
Rivayet...
Hazine dağları.
Leninniñ GOELRO planı mucibi,
İlki tök menbaı mında quruldı.
Dediler:
--Baqsandan, alınğan inci bu,
Baqsan sanayı şeerinde buruldı.
Şimdi o küçük bir nasosnı ańdıra.
Gigantlar yanında attta külüçli.
Lâkin tarihni, bil olar qaldıra
İnsanlar ańında,
Şe yeri küçlü.
Ruşenlik,
Güzellik menbası oldı,
Vadiyde,
Çalarğan Kavkaznıñ bağrında.
Kün keçti...
Şimdi bir müzege döndi.

Orijinal Metin: 59

Eminim keçmişni ańdırır yarım da.
Baqsan vadiysiniñ özü bir müze,
Puşkin ve Lermantov kezingen yerler.
Çoqraqlar sağlamlıq temsili,

Dülber,
Şunıñçün:
--Tendürüstlik vadiysi,-- deyley.
1981

QIZ BURUN

Uzaqtan baqqanda dülber qız yüzniñ.
Acaip resimi tüzken şu taşqa.
Mañlayı,
Burunı
Ateşli közüniñ
Em ğamlı çeresi...
Baqışı başqa.

Baqsan özeni de guya burulğan,
Qızburun qatmerin aylanıp aqa.
Çapqın suv bu yerge kelip durulğan,
Dersiñ:
--Aqsammı, yoqmı—
Dey oylana, baqa.

Qızburun aqqında,
Balqar halqında,
Asırlar boyunca efsane yaşay.
Bu ilde musafir oldım yaqında,
Eşittim.
Em bu şey olğanğa oşay.

Bir vaqıt dağlılar iliniñ hanı,
Alemge yat olğan qanun yaratqan.

Orijinal Metin: 60

Qız bala doğurğan er bir ananıñ,
Elem ateşinde yüregın yaqqan.

Hannıñ emiri,

Bu, alla emiri...

Qızçıqlar şu yerden suvğa atılğan.

Dağ—taşqa urula,

Sabiyniñ er yeri,

Al qanlar baqsannıñ suvuna qatılğan.

Ne ağır ve müşkül facia olğan,

Analar közyaş tınmağan bir an.

Bu qanun şeerinde ot—olen solğan,

Soñra halq nefreti olğan bir boran.

Qızburun...

Çevresin sarğan adamlar,

Közlerde ğam—keder,

Ellerde sopa.

Vira toplanmaqta ğaflet qalğanlar,

Epsi intiqam, dep ileri çapa.

Dağlılar hanı da cenk ilân ete,

Yigitler elinde ğancer...

Er biri

Ant—yemin eterek,

Soñ safqa ote.

Al qanğa boyala baqsannıñ qırı.

Yernen kök qarışa,

Qıyamet qopa,

Atlarınıñ kişnevi,

Qırğınrı añdıra.

Şu küni melun han ecelin tapa,

Avam halq nefretin şay etip yağdıra.

Orijinal Metin: 61

Şu zaman han ükmü yasaq etile,

Qız ballar yaşamaq aqqın qazana.

Ülkede yañı bir devranğa ötüle,

Han zulmı ebediy atıla qazanğa.

Şundan soñ ülkege serbestlik yene,

Quvana analar,

Quvana balalar...

Vadiy de guya bir cennetke döne,

Yañıdan yeşergen kibi obalar...

Uzaqtan baqqanda dülber qız, yüzüniñ

Acaip resimi tüşken şu taşqa

Mañlayı,

Burunı,

Ateşli közüniñ...

Em ğamlı çeresi,

Baqış bışqa

Baqsan özeni de guya burulğan,

Qızburun qatmerin aylanıp aqa.

Çapqın suv bu yerge kelip durulğan,
Keçmişni añdıra,
Yürekni yaqa.
1982

İSTİDAT

İstidat çoq şeyden qudretli ola,
Qaranlıq bağrından nur saçıp doğar.
Aqiqiy istidat ibretli ola,

Orijinal Metin: 62

Baar mevsimi o.
Gül açıp doğar.

İstidat egilmez,
Bükülmez iç de,
Taptağan tapılır,
Engeller olmaz.
Aqiqiy istidat zengindir küçke,
Ebediy yaşar o,
Ebediy ölmez.

Halqınıñ qalbinde,
Yırında qalır,
Adımı bağca ve köylerge...
Berirler
Halqına daima numune olur,
Yaşlarğa:
Böyle bir istidat bar, derler.

İstidat ğafletni yeñmege tırışır,
İstidat dağ-taşta östürir terek.
İstidat saqınmaz,
Maqsadqa irişir,
İstidat er halqqa,
Er işte kerek.
1982

ELCURT SIRTLARI

Başsan vadisi
Vira tarlaşa.

Orijinal Metin: 63

Guya keldik biz
Onıñ soñuna.
Yüksek qırlarğa
Yollar tırmaşa.
Soñ olar boylana
Kestirme yoluna.

Bu yeriñ adı bar,
Elcurt sırtları...

Qay,
Eçki otlağı.
Acaip diyar.
Qışta ülkeniñ
Qart ve yaşları
Toplana,--
Elcurtta
Büyük hikmet bar.

Çaňğı tayğanlar

Yarış ötkere.

Keleler mında,

Dağlardan aşalar,

Sanki,

Şu diyarğa ayat,

Can kire.

Tıñlıq

Dostluq sesi qayray

Ve taşa.

Vadiy tar olsa da,

Qırlarnıñ bağı keñ,

Köksüne üzlenen

Rekord sığdıra.

Çaňğıcı,

Çanacı...

Kim taymaq isterken,

Orijinal Metin: 64

Elcurtqa barmaqıñ

Çaresin qıdıra.

Bu ilde yarışnen

Doğa şeñ yırlar,

Yarışlar...

Yañı dost

Tapa şu Elcurt.

Aslında,

Dostluq em

Yaşlıq qırları,

Tıñlıq qalesine

Aylandı şu Yurt

1983

ELBRUS

Balqarlar tilinde biñ dağ,

Qabardin <<baht dağı>> adını bergen.

Lermantov Sarı tüz bağındaki bağı

İçinde oturıp,

Bir zaman körgen.

Dağ bugün qarşımda.

Şairniñ çizğaı

Resimin tutam da,

Tekrar baqam,

Er şey olğanı kibi,

Çoq suvlar aqızğan

Olsa da

Bu dağ deñişmey qalğan.

Orijinal Metin: 65

Taacip...

Sanat ilminde küç bar.

Asırlar keçse de,

Deñişmey qala,

Lermantov çizğan şu

Elbrus tekrar,

Başında çalması,

Bulutnen tola.

Lâkin dağ qüdrəti çox şeyden artıq.
Onı qar,
Boranlar yanıp olmadı.
Buzluqlar bastılar başınan sarqıp,
Atta yağmurlar da yuvıp olmadı.

Bağrında cənnət güzəlligi bar,
Çox çeşit şifalı suvlar menbai.
Turuşu hazinə,
Kim eter inkâr,
Özüne cəlp eter bütün dünyanı.

Sanki,
Buzluqlardan aqmaqta baqır.
Vadiyde onlardan özen birleşe.
Anda asıl olğan
Narzan, çox asır,
Halqların sağlığı için küreşə.
Biñ çeşit belâğa deva toplar,
Elbrus,
Dağ değıl,
İncili ilvan.
O bir istisaldır,
Sağlamlıq yapıcı,
Oña öz canını işana insan.

1982

Orijinal Metin: 66

TIRNIAUZ ŞAHTÖRLƏRİ

Tırniauz aralığı...

Tırniauz derəsi,
Küneş quşluqtan soñ
Körünə mında.
Er yağı uçurım,
Qıyın yürməsi,
Tırniauz şahtör
Tura er tañda.

Qırlarğa adımlay.
Qır ise ep öse.
Tap soñu bulutlar
İçində başı.
Qış kele,
Qar yağa,
Şahtör ep kese,
Dağ—maden çınısın,
Parlay dağ taşın.

Baar...
Qırlarda çiğdemler açalar.
Sap—sarı anterin
Kie keñ alan.
Patlaqçanaq,
Melevşe
Qoqu saçalar...
Asma yol üstündə
Ğayretli oğlan

Orijinal Metin: 67

Yol ise dađlarđa.
Dađlarđa kete.
Epkın taş kesici
Onıñ üneri.
Yaz kele,
Özende suvlar ep arta,
Şu yüksek dağlarda
Ep qaynay emek.

Külçe yüklerini
Vağonlar tarta,
Bu,
Renkli madenniñ
Doğuvı demek.
Bu yerniñer künü ayđa,
Yılđa teñ.
Er künniñ yeküni yeñiş,
Tantana.

Yigit ve qızlarda
Ėayret var uyken
Bu yerde ep yañı
Teşebbüs uyana.
Devirler...
Bir zaman ilde cenk edi.
Faşistler zabt etti
Vatan toprağın.

<<Edelveys>> planı...

Qan qusa kendi
Dađđa tırmaşa ep
Sarıp er yaqnı.
Düşmanđa,
Elbette, şu maden kerek,

Orijinal Metin: 68

Birevniñ vatanın
Zabt etmek için

Lâkin çıqmaq qıyın,
Çıdama yürek,
Gipoksiya—
Ava yoq...
Toplay soñ küçün.

Bir daa mntıla...
Ögde zenginlik,
Maden hazinesi.
Yolu da belli.

--Belki cebemizge

Olur engillik—

Dep oylay...

--Alışmaq kereksiñ

Deli

Lâkin alışmağa

Kim berir imkân

Kim öz düşmanına

Zaparta çalmaz.

Onğa ecel berdi
Bu zengin mekân.
Viranlıq qapladı:
Baar-küz,
Qış-yaz...

Çalışmay,
Çalışmaq aşqını bekleği.
Şu dağlar bağrına
Yerleşken qazna,
Şahtör öz silâsın

Orijinal Metin: 69

Düşmanğa tikledi.
Kün keldi.
Elinde tekrar qaması...
Cenk daa bitmedi.
Ep devam ete.
Dağ üzre çiraqlar
Şavle saçtılar.
Ep yañı quvetler
Saflarğa öte.
Dağ-maden yolunu
Tekrar açtılar,
Tırnıauz—
Cebege küç—
Maden bere.
Doğa silâlarınıñ yañı—
Alâsı.
Maden...

Kökte uça ve yerde üre.
Düşman ahır taptı
Bizde belâsın...

Ğayretli yigitler.
Safı ep arta,
Bu yerde er künniñ
İşi esapta.
Tırnıauz—
Açıla ep yañı qartlar,
Baş ege insanğa
Qart dağlar atta.

1982

Orijinal Metin: 70

EKİ DEV YÜREK
Bilmem kaç derece
Oldu şu ayaz,
Sırı asırlarğa teñ
Dağnıñ başında.
Yaz
Qış farq etmey,
Daima bayaz,
Qar ve bu yorğanı
Örtülü taşına.
Anda alâ daa insan yol açmağan.
Asırlar ep keçe
O gizli tura
Onıñ üzerinde
Quş bile uçmağan,

Tüşünmek bir deşet,
Yürekler ura.
O aqta halqlarda
Efsane de çoq.
--Ceennem degeni
Asıl şu eken,
Suçlu adamlarğa
Ğayrı bir yol yoq,
Başta buzlatqan,
Soñ ateş etken.
Ya da
Hayırsız,
Bozuq qız-evlâtını,
Incınğan anası
Qarğışqa tutqan.
Közyaşı buz olğan,

Orijinal Metin: 71

Gül-tabiâtını,
Şu qıznen beraber qaplanğan,
Yutqan.
<<Cennetke keçmeden,
Cennetke yol yoq...>>
Bu söz de şu yerde,
Şu ilde doğğan.
Niyet etkenler de
Tapılğan pek çoq,
Olmağan kerçekten
Çıqqan bir olğan.
Kün keçe,

Köylükten çıqa eki yaş,
Eki dev yürekli,
Em eki yerden.
Bir-birin bilmeden
Keçip dağ ve taş,
Qorqmay;
Em saqınmay
Ep ögge yürgen.
İlk kere eñ yüksek.
Noqtanı zabt etip,
Zafernen vadiyge
Qayıp keleler.
Olar dağnı değıl,
Asırlar ötip,
Efsane,
Deşetli ebediy böleler.
Şundan soñ buzluqqa
Barğan çoq tapıla,
Tegenek köyünden.
Çoka Zalihan.
Eki yüz on kere
Bu yolda qatıla
Ter em de suvuqqa,
Qorqusız insan.

Orijinal Metin: 72

Lâkin ilk açıcı,
Eki dev yürek,
Halq için şu zaman
Açtı bir dünya.

Efsane çezildi...

Maqtamaq ne kerek,

Cesaret er zaman

Yaşavçün ola.

1980

Bugün yolğa çıqtım qara-qış suvuq

Çevre-çet kürtükli qar ile qaplı.

Bedenim üşüdi, alımnı yoq sorğan,

Yolumda rastkeldi maña bir atlı:

<<Ey, yigit, muqayt ol!>> öküre
boran.

Amma men özümni toqtatıp olmadım,

Yüregim, gönülüm diñlemey meni,

Buzlu qar sepile benim betime,

Aşığım sevimlim, körmege seni,

Barsın el ökürsin, yolum-ögümde.

1962

Qışta qar yağğan soñ, yerler buzlasa.

Çananen tayması sefalı olur.

Lâkin, yer degil de, yüregiñ buzlasa,

O yürek urğan ten cefalı olur.

1963

Orijinal Metin: 73

BAAR LEVHALARI

Turna

Turna keldi ayat küldi,

O baarnıñ mücdesi.

İlde emek qaynay endi.

Yır gönül eğlencesi.

Tabiat ep açtı yüzün,

Çıqtı beyaz kürkinden.

Sıra-sıra turna izi

<<Qır, qır...>> degen türkünen.

Tarlalar yeşerdi endi,

Bitti ğaflet yuqusı.

Turna keldi, mevsim döndi.

İlde baar qoqusı.

1984

KÖBELEK

Qanatların lipildetip.

Uça uçbar köbelek.

Qona gülden-gülge ötip.

Baar sevdası, elbet.

Qanatların yar bere,

Senki ilni qaplaycaq.

Ögge baqıp, köküs kere.

Dersiñ, qırdan atlaycaq.

Yoq o dülber, coşqun bugün
Yaraşa gül üstüne.

Orijinal Metin: 74

İlde baar, oña düğün,
Suqlanamız tüsüne.

1984

Bütün gece qar yağdı kene

Tarlaları.

Qırını qapladı.

Saba oldu...

Kün nuru yene

Berin,

Qarnı ezdi,

Taptadı.

Çevre kümüş tüste yalğıray,

Arıqlarğa aqa qar suvu.

Tarla ise yuta,

Tınc turmay,

Sıcaq,

Dımlıq...

Topraqnıñ tavi.

1975

TAÑ MAALİ

Tañ maali kümüş qırlar eteginde,

Arıqlarınıñ şeñ maqamı eşitile.

Tarlalarınıñ ereginden-ereginden,

Traktorlar gürültüsü pek hoş kele.

Çevre-etraf pamuq, aşlıq meydanları,
Bağ-bağçalar çeçeklerge bürüngeñler.

Orijinal Metin: 75

Toğaylarda otlay köyniñ ayvanları,
Ûr emekten davuş ala qulan çöllər.

1967

ÛÇ BAAR

Kene ilvanlı çeçekler açtı,

Ûç baar birlikte biz ömür sürdik.

Bu zevqlı ayatqa küneş nur saçtı,

Yeñişler artından yeñişler kördik.

Közleriñ kene çay alevli yana,

Dudağnıñ añdıra bağça gülünü.

Aq yüzüñ baarday şeñ kele maña,

Qaysı gül yaraşmaz öz bülbüline?!

Aqlımda o künler, sen kelgen baar,

Bir top gül uzattım, quvañdın küldiñ.

Baarler kelir ve keterler tekrar,

Sen maña ömürlük qalmağa keldiñ.

1964

GÖÑÜL VE GÜL

Göñlüm bir deñizdir, sevgim bir
dalğa,

Qalbimde yelkenli hayallar kezer.

Ür emek aşqinen çıqtım men yolğa,
Yüregim güllerniñ qoqusın sezer.

Güller bu—biz qurğan yurtniñ nağışı,
Güller bu—ömrümüz, yaşlığımızdır.

Orijinal Metin: 76

Civan qız ömrümniñ güzel bahşısı,
Kel, qol ber, sevgiñnen göñlümni
coştır!
1961

BAĞÇADA

Tutaş bağca yeşere köyümüzden bir
çette,
Ne yaraşa meyvası tereklerde,
sepette!..

Kün nurunen qızarğan, baldan tatlı
meyvalar,
Qandillerni, şafrannı bizler kibi kim
asrar?

Sıra-sıra sergiler, suqlandıra körgenni,
Yaş ve qartlar quvana, bağçamızda
yürgende.

Eşitle çevreden quşçıqlarnıñ yırları,
Bu bağçanı östürgen—kolhoz yigit-
qızları.

Emeğiñizge şuret, yaş bağçevan-
civanlar;

Yırım sizge bahşıştır, yañı ayat
qurğanlar!

1969

ÇÖL ÇEÇEGİ

Çöl çeçegi baar kelgende,
Yaraştırdıñ keñ qır eteğın.
Yapraqlanıp,
Açıp külgende,
Sevdalarnıñ yaqtıñ yüreğın.

Lâkin neçün birden büküldiñ?
Yoqsa sen de sevda oldıñmı?

Orijinal Metin: 77

Tamırlarnıñ yerden sökölüp,
Ömrüñ tükep, yanıp-soldıñmı?

İç ökünme, sen bir müjdesiñ,
Yaraştırdıñ çöl ve qırlarnı,
Sensiñ yürek, sevgi ğoncesi,
Sennen yırlay bülbül yırını.
1963

AQBARDAQ

Dere-qırda qar qalmanı,
Birden iridi.

Qoy-qozlar sürü-sürü

Qırda köründi.

Qar suvları deñiz betke

Aqtı, yol aldı.

Qırda faqat aqbardaqlar

Ağarıp qaldı.

Qısqa ömür körseler de,

Qoqu saçtılar.

Aqbardaqlar şeñ baarge

Qapı açtılar.

1983

YIR

Barni şenliknen

Toldurğan torğaylar.

Yüksek dam üstine

Orijinal Metin: 78

Qonğanlar,

Onaylar.

Soñ qalqa avağa,

Top-top uçalar,

Sürülgen topraqniñ

Zevqına

Toymaylar.

Arıqlar çetinde

Yeşergen selviler,

Şuvulday,

Mis-qoqu

Saça ep güller.

Baar neşesine

Hoş renk bererek,

Yaslanıp yata çöl,

Uzanğan teller.

Acayıp cenknen söylene

Dinleñ

Devamlı,

Sanki çoq asırlarğa teñ...

Qoralar boyunda

Mor açqan melevşe...

Mor külkü sesini

Eşite-ülkem.

Mamateke tacı

Tolu keñ azbar,

Diñleyim.

Er yerde şenlik em ses bar.

Bir an er şeyin

Unutıp men de

Şu yırğa qoşulmaq

İsteyim tekrar.

1982

Orijinal Metin: 79

YÜREK SIRLARI

Köy çeti.

Özende bullur suv artqanda.

Qaramda şeñ baar kilimin toqur.

Terek çeçek açıp,

Pıtaqlar sarqqanda,
Bağçalar be bağlar, mis anber qoqur.

Çırçırda aqşamni sabağa qoşar,
Çobanniñ qavali inler erekte.
Ebabil yuvada yavrusın ohşar,
Qatmerli gül açar tikenli terekte.

Melevşe naz ile zilfini tarar;
Gençlikniñ qalbine quvanç bağışlap.
Çevreni tazelik qoqusı sarar,
Emekdar halqımnıñ ğayretin alğışlap.

Bu yurtum baari...
Qalbler çeki,
Mevsimler küzgüsi
Bülbül yırları.
Cümlege aşkyardır tabiat-gül renki,
Em çeber qızlarınñ yürek sırları.
1982

Azbarda qar yağa.
Suvuq ep arta
Qaldırım, soqaqlar, yollar kömülgen.
Balalar bürünge, mektepten qayta,
Qart çınar dalları yerge egilgen

Orijinal Metin: 80

Bekleyim...
Kelecek vaqtıñ da yetti.

Bekleyim...
Bilem sen elbet de kelirsiñ.
Qaç defa qart çınar şaatlıq etti
Bizlerge
Kelirsiñ...
Amma ne dersin?

Azbarda ayaz ep artsa da...
Kel baq
Üşümek bilmeyim,
Qalpte umut bar.
Ayazdan buzlap qatsa da topraq.
Külküñden göñlümde başlana baar.

1970
Başınmı ağırta? Aslı bilmedim,
Közleriñ torlanğan, çırayıñ solıq.
Diñle qız, men saña boten kelmedim,
Kelem men yürekni sarğançün yanıq.

Aytal, sen ne için dağın aldasıñ,
Yoqsa men yolunğa tikenmi olam?
Bilmeyim ne için ğamğa dalğansıñ,
Atta, hoş nazarnen almadıñ selâm.

Añladım, arıqlar suv tolıp aqıp,
Kelgenday er küzde men saña kelem.
Beraber keçirgen yaşlıqqa baqıp,
Añam men, yanıldıñ, onı da bilem.

Orijinal Metin: 81

Amma, iç unutmaz mümkünmi, söyle,
Men nege kene de qapıña kelem?..
Söyledim, sen meni diñleseñ böyle
Söyledim, daa pek, daa pek sevem.
1959

İZLERİÑ

Bütün gece qar yağıp,
Yerge çarşaf töşegi.
Bağçalarda terekler
Beyaz ton kiygen edi.

Yol boyları,
Qaralar.
Köz ögümde deñiştı,
Özen ise tınmadan
Çapa edi yenişte.

Umutsızden sen keldiñ,
Maña baqtıñ, oylandıñ.
Qış tañından ruh aldıñ
Soñ artıña aylandıñ.

Adımladıñ,
Peşiñde qaldı teren izleriñ.
Şu izleriñ qalbmde
Şay da qaldı.
Bilmediñ.
1971

Orijinal Metin: 82

GÜZEL YİĞİT

Seni, yigit, men körgende köylü ediñ
Bağçamızda çeçek cıyğan vaqıtında.
Qalem qaşlı,
Fidan kibi boylu ediñ,
İlkide men tüşüngende aqqıñda.

Ey, yigit can yigit,
Kel yanıma, kel yigit.
Baq maña, em oña,
Doğrusını de, maña.

Köy ayatın terk ettiñ de yollanıp,
Şeer,
Mektep
Oqumaqta bulundiñ.
Yeter endi,
Kezgenleriñ dolanıp,
Kel güzelim!..
Tezce,
Seni sağındım.

Ey, yigit, can yigit,
Kel yanıma, kel yigit.
Baq maña, em oña.
Doğrusını de maña.

Bağçamızda eski güller soldılar,
Kel, güzelim, yañısını saçayıq,
Er-yigitler semağa yol aldılar,
Şeñ ayatnıñ qapısını açayıq.

Orijinal Metin: 83

Ey, yigit, can yigit,
Kel yanıma, kel yigit.
Bağ maña, em oña,
Doğrusını de maña.

1971

ANT ETSELER

Küreş şavlesini añdırğan közler,
Nice qalblerde ateş yaqarler.
Em yarıdır,
Em ana...
Boş degil bu sözler,
Emek em cilvenen
Qalbge yol taparlar.
Olar çoq;
Adları,
Renkleri çeşit,
Qaşları,
Saçları...
Em qalpler,
Temiz.
Olardan saqınır er angi ağır iş,
İrade,
Küçüne baş eger deñiz.

Birisi kosmonavt,
Birisi oca,
Birisi dağqırda maden qıdıra.
Birisi qırtısta östüre bağca;
Em ekim,
Sağlıqını qorçalap tura...
Er yerde,
Er işte,
Daima bir safta,

Orijinal Metin: 84

Olarsız keçilmez çabınğa,
Boran,
Sevgiçün.
Emekçün
Yoq daqqa.
Afta,
Ya olar degilmi?..
Büyük BAM qurğan?
Adları renkleri deste gül
Añdırır,
Bayramını şavleli yıldızlar.
Yarışta erlerni keride qaldırır.
Ant etse,
O quvnaq
Şeñ üzlü qızlar.
1981

YEL

Taşlarda çoq vaqıt
Uvladı qattı yel,
Savurdı piçen
Em tökülgen yapraqnı
Guya, sipirildi
Keniş asfalt yol,
Ter yerden köterip
Olmadı topraqnı
Çünkü o solmaqlı,
Pekişip tura.
Qocaman qır olıp
Sarğan çevreni,
Yel ise tek yengil
Şeylerni savura,
Sipirmek istegen

Orijinal Metin: 85

Kibi er yerni
Ömürde çoq yengil
Adamlar da bar
Acizler...
Yapraq ve piçenge beñzey.
Ayat-yel sipirip
Olarnı tekrar,
Mümkünmi yaşamaq
Mesullik sezmey!
1980

KÜLMESE GÜZELLER

Gül çabaqlar başap qaldı,
Qaldırımlar cam tüste.
Cana tayğan bala toldı.
Qır eteği, yoquşta.

Mergin avcı yolğa çıqtı,
Tavşan qorqudan qaçtı...
Tabiatnı suvuq sıqtı,
Saçaqtan buzlar sarqtı.

Soñ kün keldi buzlar irip—
Suvlar şırıldap aqtı...
Topraq yeşil anter kiyip
Baar al güller taqtı.

Qar yağmasa iç, açarmı
Yedi baarde güller?
Kün şavleli nur saçarmı
Külmese şu güzeller?
1976

Orijinal Metin: 86

SENİÑ RESİMİN

Albomımnı baqtıñ baqtıñ...
Maña tiktıñ közüñni,
Resimimni, körmedim, dep sert
başladıñ sözüñni
Yoqsa, bunda yer tapmayıp,

Başqa yerge qoyduñmı,
Yoqsa belâ olmasın dep, esaletten
coyduñmı?

--Yoq, güzelim, coyulmadı,
Sevgimizçün albom tar.
Yüregimniñ tereninde resimiñniñ yeri
bar.
1960

ZAREMA

Qar toyu. Sevinç bar.
Yaşlarınıñ sesinde.
Yarışqa çıqqansıñ
Küç topla elge.
Zarema, kördim sen
Qarlar üstünde
Uçasıñ,
Qoşulıp ayazlı yelge...
Mavı ve sarı,
Qızıl em çeşit
Uçqunlar sürüsi
Qırlardan yene.
Zarema, zarema,
Güzelim eşit,
Olarınıñ içinde
Körem tek seni!
Ellerge gülleri
Ve çoq bahşıqlar.—

Orijinal Metin: 87

Seni beklegen olsa da nice—
Er vaqıt bil canım,--
Sabırsız qarşılap
Çıqqanlar içinde—
Menim birinci!
1974

BATQAN GEMİ

Köz bebegiñde öz simam tura,
Añdıra deñizde batqan gemini.
Yüregim raatlıq bermey...
Ep ura,
Avuçım içine sıqam eliñni.
Dudaqlar al kiraz,
Şu tegiz mañlay,
Quvurçıq zilifler coştura qalbni.
Azırım aşqıñdan ruh olıp,
Talmay,
Keçmege qar basqan şu yüksek Alpni.

Dostlarım gemini qurtarmaq yolun
Araylar,
Zan etsem,
Olarnı körmeyim.
Közüñde közlerim,
Sıqılğan eliñ:
Şu gemi ebediy qalsaydı, deyim. 1988

Orijinal Metin: 88

MEVSİMLER

Mevsimler kelini baar,
Gül-bağca...
Özüne çağıra coşqun qalblerni.
Terekler üstünde çeçekten bağca,
Küneş aydınlata şavleli leblerni.
Terekler üstünde çeçekten başqa,
Yaraşa gögercin,
Quşlarını uçuşı.
Özenniñ şeñ suvu oqtala taşqa,
Yaraşa yaylada çobannıñ yürüşı.
Qarılğaç,
Turnalar...
Ülkeler aşıp,
Saf olıp keleler...
Sağınğan
Baqıñ.
Ya halqınıñ qalbi?..
Deryaday taşıp,
Adımlay.
Mevsimler, yeñiş de yaqın.
Ne güzel
Tınçlıqta yaşasa insan.
Mevsimler
Mevsimnen deñişe berse,
Cenk, Qavğa havfını körmese cian,
Dünyada tek sevgi ükümi...
Ürse.
1984

İLKİ SEVGİ

Cevizlik içine kömülgen köyde,
Saña kelgen künüm alâ aqlımda.

Orijinal Metin: 89

Ekimiz oturdıq biz tena yerge,
Lâkin söz açmadıq sevgi aqqında.

Seniñle ceviz cıydıq,
Qırdıq,
Aşadıq...
Alâ ağızımda onıñ lezeti,
Sözüm ep yañı mevzudan başladıq,
Tüşünsem, yaş qalbim tola eziyet.

Kün keçti.
Ayatnı cevizge beñzettim,
Cevizde yeniş bar,
Bizde şen ömür.
İlk sevgim sönmedi,
Men çoq bekledim,
Kel, canım,
Olmasın ömürler kömür.
1983

ÇIRAYIÑ KÜLDİ

--Ava pek suvudı, üşüdim,--dediñ.
Evge kirgen soñ da, kene örtüñdiñ.
Qopqañnı bıraqtıñ,
Evde tek kendiñ,

Soba da yanmağan,

Tekrar öküdiñ.

Qırtışnıñ qışı

Ayazlı da.

Çevre-çet sert qarğa bürüngen çağda

_____ Orijinal Metin: 90

Erkesniñ qışta da öz işi ola,

Tarlada...

Fermada,

Çölde ve bağda.

Artıñdan işküzar sevgiliñ keldi,

Çereñe araret siñgenday oldı.

Odun da tapıldı,

Ateş de yandı,

Suvuq ep çekildi,

Çırayıñ küldi.

1970

YAPRAQLAR SARARDI

Yır

Yapraqlar sarardı.

Küz yeli esti,

Çalardı ormanlar,

Dağların başı.

Sen yoqsıñ.

Terekler muğaydı,

Küsti,

Men seni bekleyim,

Kel qalem qaşlım.

Kelmeseñ, göñlümde kederler sezem,

Aradan elemlı sözler keçtimi?

Bu küskün bağçada

Ep yangız kezem,

_____ Orijinal Metin: 91

Küz yeli sevgiñni alıp kettimi?

Sen ayrı tüşkensiñ, añladım,

Közüm,

Yol uzaq olsa da qayğırma böten.

Qalbimde inam bar,

Aytmağa sözüm,

Bekleyim

Kelirsiñ

Men umut etem.

1970

İS ETEM...

Sende ayrıca güzellik körem,

Qalbiñde nasıldır yaqınlıq sezem.

Körmek isteyim tekrar ve tekrar,

İs etem...

Seniñle bağçada kezem.

Bazan sen yanımda hoşnut olasıñ,

Közleriñ yıldıray, yıldızğa beñzey.

Şu gece kene de yanımda qalasıñ...

Sımañ bu...

Gönülim:--Kel canım, kel,--dey.

1970

SEÑ YOQSIÑ

Öz renkini qızğanmay közleriñe

Bergen deñiz...

Orijinal Metin: 92

Añladım körgen çağda.

Lâkin, cevap bermediñ sözlerime,

Tek ekimiz edik şu künü bağda.

Men aşığıqqa bir ağız cevabıñı

Deñiz kibi, terende saqlaysıñmı?

Maña nazlı baqışıñ--sevgiñmi bu,

Yoqsa, yalınız, hatrimi yoqlaysıñmı?

Saillerge çıqam men, mavı dalğa,

Şuvulday da göñlümni alıp kete.

Bağça betke çevrilem, baqam yolğa

Uzaq yollar...

Sen yoqsıñ qız, künler ote.

1971

YAŞAP OLAMAM

Bir danem yıldızım dediñ sen bir kün,

Körüşken künimiz özen boyunda.

Adamnı yıldızğa beñzetmek mümkün,

İşhane, tarlada...

Emek qoynunda.

Lâkin men, sevgilim, sençün bir zaman,

Yıldızlar sırıday gizli qalalmam.

Asretlik azabın men iç çekamam.

Zore kibi bir özüm yaşap olamam.

1972

Orijinal Metin: 93

BÜLBÜL ÖTTİ

Çimenlikte bülbül ötken sabası...

Muñlı sesi ortalıqqa dağıldı.

- Neçün ötti, neçün muñlı sadası?..

Belki, sevgen yaresini sağındı?

Çimenlikke taraf şu an yürdim men.

Tanış ezgi kulağımda iñledi.

Öz bülbülüm, sevimlimni kördim men,

Yırlarımı dinledim.

1972

SENİÑ İLE

Sevmez edim zift qaranlıq geceni,

Eger de sen yanaşamda olmasañ.

Sevmez edim, qatmer gülni, ğonceni,

Sevindirgen yar yanımda olmasañ.

Gece yahşı.
Ğonce yahşı sen ile.
Dolansaq biz bağçalıqta şeñlenip,
-Bitmeseydi gece- deyim göñlümde.
Gece mennen bağçalıqta yürseñ sen,
Seniñ ile kezingende eglenip.
1972

SÖZÜMDEN DÖNMEYİM

Yır

Bilmedim, bilmedim
Ne vaqıt kelirsiñ.

Orijinal Metin: 94

Asretim, külmeyim,
Sen meni bilirsiñ.
Göñlümni coşturıp,
Maneler yırladıñ.
Qalbimni östürdiñ,
Sevdayım duymadıñ.
Er baar lâleler açqanda qırlarda,
Qoqu em naz ile turasıñ qarşımda.
Adıñnı qaç kere eşittim yırlarda,
Kederli yürgende, çal dağlar başında.
Sen kettiñ kelmediñ,
Ne vaqıt kelirsiñ?
Asretim, bilmediñ,
Ne vaqıt bilirsiñ
Sözümden dönmeyim,

Er baar, er yaz,
Asretlik sançıla.
Olıp bir ayaz.
Er baar lyalaler açqanda qırlarda,
Qoqu em naz ile turasıñ qarşımda.
Adıñnı qaç kere eşittim yırlarda,
Kederli yürgende çal dağlar başında.
Qaç kere lâleler,
Qızardı, soldılar,
Qalbdeki şavleler
Bir ateş oldılar.
Uzaq tur, yanarsıñ,
Qalbimniñ qoruna.
Asretlik zoruna.
Er baar lâleler açqanda qırlarda,
Qoqu em naz ile turasıñ qarşımda.
Adıñnı qaç kere eşittim yırlarda,
Kederli yürgende, çal dağlar başında.
1975

Orijinal Metin: 95

SATİRİK ŞİİRLER

OĞLAN VE KELİN

Ana babanı sıqtı ekisi,
Ömürlük topqanın
Yelge savurdı.
Oğlan-kelin oldı.
Evniñ erkesi,
Ana-baba qalbni

Yaqtı, qavurdu
Bir kün teatr,
Bir kün restoran,
Dağlarğa kezinti,
Özende raatlıq,
Mal-mülk savuştı,
Boşadı aran,
Kümeste ise
Qalmaq batlıq.
Emekke sarılmaq
Olmadı adet,
Kün keldi
Qartlar da alemde ötti.
Endi kimseden
Kelmedi imdat,
Eksine ayrılmaq
Vaqtı yetti.
1983

MENFİY NUMUNE

Aqaylar oturğan
Rağı içeler,

Orijinal Metin: 96

Balalar köre de,
Añlamay suqlana.
Qorqa,
Çevreden aylanıp keçeler,
Aqaylar açuvlı,
Urmağa oqtala:

--Çeziliñ bu yerden,
Bağıra birisi,
Qolunda şişesi
Atmağa ıntıla.
Digeri...
Yüzüniñ buruşken
Terisi,
Boğaz qılt-qılt ete,
Közler qımtıla.
Dersiñ aqılların
İçkenler olar,
Küfürlik,
Sasıqlıq...
Ar-namus etmeyler.
Közleri yer seçmey,
Qadın ve balalar
Körer de demeyler,
Bu yerden ketmeyler.
1983

KETTİ DE BOŞ-BOŞUNA

Ğani saba erte tura,
Azırlana işine,
Ana-babası ozğara,
Baqıp qala peşinden
Elbet,
Oğlan östürdiler,

Orijinal Metin: 97

Qartlıqta tınc olmağa.
Lâkin,
Oğlandan kuydiler,
Seve <<şişe>> almağa.

İške ketken Ğani,
Bir an,
Kirdi açıq tükyanğa,
Bir şişecik aldı,
İnan,
Keyf berermiş insanğa!

Boğazından yuttu onı.
--Ğilt-ğilt...
Zemzem,
Şerbetmi?
Ayıñ soñu,
İş çoq bugün
Terk etsinmi adetni?

Quruculuq,
İşler qızğın,
Ğani taşçı da kele,
İçkenini çoq duyduymay,
Olmay şeyge küle.

Sigar içe,
Şahmat oynay,
Çeze biraz krossvord,

Stolğa tirelip yoqlay,
Biraz ayta <<anekdot>>.

Böyleliknen küni keçe,
Aqşam qayta evine,
Ana-baba oğlum işten
Keldi diye sevine.

Orijinal Metin: 98

Ğani tamam bir ay böyle
Qatnadı iş başına,
Kelir yoqtır,
Künler ise,
Keçtiler boş-boşuna.
1983

BOĞAZINA QADALIR
Pardoş kibi bütün kün,
Sobanı terk etmedi.
Ya vaqıt boş ötken...
Evden iraq ketmedi.

Borsayğan,
Em qabarğan,
Qolu işke yaraşmay.
<<Araba>>sın tuvarğan
Köpek suvara o şey

Aqşam olsa,
Kün batsa,

Çıqa basıq <<uva>>dan.
Bekley tezce halq yatsa,
<<Para>> tapsa avadan.

Guya qartal leşke qonğan,
Panca ura er yaqqa.
Hırsızlıqtan kimler oñğan...
Onsız turmay ayaqqa.

İşte o yaşamaqniñ
Tapqan böyle yolunı.

Orijinal Metin: 99

Oylamay taşlamaqni,
İç de tıymay qolunı.

Oña qolum-qomşunıñ,
Nefreti alev alır.
Suyegi, qıyış iş dey
Boğazına qadalır.
1983

BÜLBÜL VE QAFES

Bülbülni qafeske.
Qapadı olar,
Onıñ ay-zarın.
Sandılar şeñlik...
Ayvançıq kederli,
Yüregi ağlay,
Onıñçün yoq endi

Saf ava,
Keñlik.

Ters mezep dostlar ep
Quvana ancaq,
Er biri yarım qoy,
Aşay da, toymay.
Keyf çatmaq böyledir,
Ep yana ocaq,
Quş ise qafeste yırlamay,
Ağlay

Böyleler az degil,
Öz keyfim diye,
Başqasın zindanğa
Atmağa azır...

Orijinal Metin: 100

Olar em bir fayda
Ketirmez ilge,
Öyleler halqından
Almalı tazir

BİR KEREK, KENE KEREK

Küz de bitti,
Tarlada
Bol bereket toplandı.
Qar kurtugi qırlarda,
Qurt-qırmısqa saqlandı.

Ali Uşur <<gemi>>sin,
Yol çetinde qaldırğan.
İç de sıqmay kendisin,
Yüz gram da yandırğan.
Köpekler ve qısımlar,
Anda-mında saçılğan,
--Tamir bitti, yazsınlar...
Onıñ tili açılğan.

Nezaretçi ağam da,
Közünü yumıp keçe.
Ne kederde,
Ne ğamda,
İş de,
Bizden ketkence...

Bu mevsimge <<gemi>>ler,
Yahşı yekün çektiler.

Orijinal Metin: 101

Armanlarğa çoq biñler,
Tonnalarını töktüler.
Plan ise yüz oldı,
Quvançqa toldu yürek.
Şu <<gemi>> yolda qaldı,
Bir kerek,
Kene kerek
1983

Orijinal Metin: 102

BURÜLGEN

Ğayet tikenli
Örken yaydırğan,
Yem-yeşil,
Kertikli
Yapraqlarda çıq.
Yemişi guya dut...
Şerbetni añdıra,
Üstüne qonmağa.
Saqına quşçıq.
Bir yaq yosunlı.
Taşlarğa yaslanğan,
Digeri selvige.
Sarılıp ösken,
Köylü iç unutmaz...
Yanında çoq olğan,
Hafif yel,
Saçını
Çıbaltıp esken.
Balalıq künlerim,
Anamnen birlikte.
Burülgen aymağa.
Çoq kele edik.
Bir kün kene de,
Çıqtıq da beraber,
Quşluq maalinde
Bu yerge keldik.
Burülgen dalinen
örtülgen er yer.

Yemişin cıymaqçün

Aşağı yendik.

Orijinal Metin: 104

Uzanam, tikenler

Elime bata,

Acıta...

Tırmalay,

Tala bileğim.

Anam aymaqniñ

Yolun añlata.

--Oğlum, ne qadar

Cıydıñ?—dep soray...

Ellerim lekeli,

Qanmı?

Boyamı?

Ayırd etmekniñ

Yoqtur çaresi.

Lâkin zevqlı,

Oña

İnsan toyarmı?

Çoq defa aylandıq

Burülgen çevresin.

Niayet, sepetni

Toldurdıq endi,

Tikenler accısı

Tükendi şu an.

Soñra pek aşırıq

Özenge endik.

Acayip bir renkke

Bürüngen er yaq

Ovaqıt yaş edim,

Çoq şey aqlımdan

Çıqtı,

Silindi...

Sökülip ketti.

Şeñ özen aqqanı

Burülgen yanından,

Hatırımda,

Orijinal Metin: 105

Aradan

Çoq yıllar ötti...

Abındım,

Sepetim

Özenge daldı,

Meyvalar qalqtılar,

Suv üzre yaldap,

Aqıp başladılar,

Kederge toldum.

Ağladım.

Anam tez

Peştmalın bağlap,

Burülgenlerni

Tutacaq oldı.

Suv ise özende

Ep arta berdi,

Körülgen taşlar da

Suvğa çomdular,

Dağ başı bulutlı,

Qaranlıq edi,
Quşlar da yapraqlar
İçine qondular.
--Yür, oğlum,
Tezce yür,
Evge keteyik,
Baq, yağmur quyacaq,
Dağdan sel tüşer,--
Elimden tuttı da:
--Özenden keçeyik,
Qapalıp qalırmız,
Soñ harap işler...
Şu an men, neçündür,
İnatlıq yaptım,
Elimde boş sepet,
Urbam da sılaq.
Közlerim artımda,

Orijinal Metin: 106

Özenge baqtım,
--Soñundan
Biz kene kelirmiz,
Mıtlaq!—
Degen söz göñlüme
Engillik berdi.
Anamda acınuv
Qayğısı duydum.
Deral çevirildim,
Biz turğan yerde
İri tamçılarnen

Soñ yağmur quydı.
Çapmağa başladıq,
Koy yaqın edi,
Anam közlerini.
Çeremden almay.
--Çoq yanma,
Evlâdım,
Sepetni endi,
Yarın toldururmız,
Yür
Artta qalmay.—
Dedi
Evge tez yetiştik,
Kirdik,
Birazdan.
Tekrar küneş köründi.
Dağlardaki suvlar da sarqtılar,
Kördik,
Köyümüz ğayrıdan
Hoş nurğa bürüdü
Anam öz işlerin
Yapmağa başladı,
Men ise azbarda,
Çeşit oyunlar...
Kün battı.

Orijinal Metin: 107

Qaranlıq
Kölgesin taşladı.
Qırdan köyge yendi

Mağraşp qoyunlar.
Geceniñ artından
Kene tañ attı.
Küneş ilk nurların
Septi bağlarğa.
Burülgen deviri
Keldi de
Ketti
Bir daa çıqmadıq özen,
Dağlarğa.
Deşetli ateşler...
Qan töküv,
Cenkler...
Olıp keçti biz
Yürgen yerlerde.
Toplar patlavından
İñledi er yer.
Burülgen renkine
Bayaldı bu yer...
Ateş dalğaları
Yatıştı bir kün
Köylü balalarnen
Mektepke bardıq.
Burülgen yanından
Keçsek de er kün
Pişkende cıymağa
Qıynalır edik.
Soñra şeerge.
Doğrudı yolum,

Niyetim—oqumaq,
Zenaat olmaq.
Bir daa barmağa
Tiymedi qolum,

Orijinal Metin: 108

Elbet,
Zor köyüñden
Uzaqta olmaq,
Aradan aylar,
Yıllar keçtiler,
Baq
Endi tarihqa
Döndi şu keçmiş.
Pek çoq aqranlar da
Şeerge kettiler
Burülgen kene şay
Bermekte yemiş...
Cıyğanda ellerim
Qanatqan olsa da,
Yuqulğan olsa da,
Kölmek yeñlerim,
Avuç ve parmaqlar
Tikenge tolsa da,
Yürekten quvanam
Añıp o künlerni.
Oylar anama
Köyüme kötüre
Bağ-bağça,
Özende,

Qırda kezinem.
Bu benim yaşlığım.
Pandaşa
İltire...
Adların daima
Taşyım özümnen
Burülgen mevsimi
Er sene kele.
Yaşlıq devranımını
Añam men ile.
Anam yoq,
Yüzümni çevirem yolğa...

Orijinal Metin:109

Burülgen levhası
Kire soñ tilge.
1980

SADIRBAĞAY OĞLANI

O dünya yarığına.
Asret oldı.
Közleri körmey,
Tursa da qarap.
Qaşların köterdi,
Tiklendi kendi,
Semağa köz etti,
Kirpikler ara,

İç bir şey körünmey,
Lâkin is ete,

Çünkü o
Doğma soqur degildi.
Yaşlığı kinaday...
Hayaldan öte...
Köyçigi...
Keniş çöl...
Çeresi küldi.

--Aqransız zanlarda.
Saban sürüle,
Baar,
Yaz köylüler
Emekne qaynay.
Keñ yolda toz qopa,

Orijinal Metin:110

At çapsa birisi,
Tezekni çoquçlap,
Çoçamiy oynay.
Armanda balalar
Şeñligi arta,
Balalar atına
Armantaş ekkende.
Tulupniñ sesi
Özüne tarta,
Aqşam qoy sürüsi
Yaqın kelgende.

Sadırbağay,
Şu genç

Oğlan qalbine,
Ebediy ruşenlik,
Ruh olup kirdiñ.
Şiirden güldeste
Tutturdiñ eline,
Yazmaqçün defter,
Em qalem berdiñ,

Lâkin yavuz düşman,
Bir bulut olup,
Qapladı ülkeni,
Mında da etti.
Er bir ev ve azbar,
Deşetke tolup...
Yavuzlar pıçağı
Suekke yetti.

Köylerde,
Evlerde,
Em şeerlerde,
Patlavlar,
Viranlıq...

Orijinal Metin: 111

Em bala sesi,
Ateş yangınları,
Yana er yerlerde,
Nice yigit-qızlar.
Telef etildi.

Qarşılıq kösterdi,
Şeer ve köylerde
Adamlar...
Qarlandı,
Bağ-bağça söküldi,
Ösmürler büyükler
Safında turıp,
Aşıqtı düşmandan
İntiqam almağa.

Şeñ ayat yırcısı
Bu alını körip,
Aşıqtı ilama,
Küreşçi olmağa.
Lâkin caniyyer
Tutqunu oldı,
Bir qaç köy yaşınen
Yaqalap onı.

Hayallar ömürge
Keçalmay qaldı,
Faşist Germaniyasına
Sürdiler soñu.
Aqlımda qırq üçniñ
Ayazlı qışı,
Adımlay adamlar
Suvuqtan sıqılıp.

Kim—aç

Kim—çıplaq

Orijinal Metin: 112

Yavniñ ne işi?

İstese can bersiñ

Episi çıqılıp...

Çoq millet yaşların,

Uzaq şimalge

Ayladı.

Şu köpek azdırma—

Irqçılar.

Atta qıyın bile

Alması tilge,

Qarşılıq kösterseñ

Yerge çarptılar...

Düşman ilinden

Ayırdı zanlardan,

Keniş çöllerden.

Suvuq il,

Norvegiya,

Yoq kibi soñu

Zevq bile almadı

Şu şimal göllerden.

Azbarda qar-ayaz,

Buzlata,

Çatlata,

Trondus lageri...

Şu yerde toplanğan

Er bir can—

İnsan,

Yarınki kününden

Orijinal Metin: 113

Umutsız edi.

Polyak,

Madyar,

Rus...

Çoqlar,

İnan!

Canğa-can olmaqçün

Qararğa keldi.

Geceniñ der maali,

Lagerniñ içinde

Ateş yalınları...

Atışma sesleri.

Düşman ğarez edi,

Tamam dev biçimler,

Ezer,

Keser edi

Mında er kesni

Çoq cesur

Ğayretli...

Oğlanlar tapıldı,

Patlattı telqara

Sarğan <<saray>>nı,

Er kes yol taptığı

Tarafqa atıldı,
Ösmür de çapt ep
Bir yerde turmay.

Dostlarneñ birleşip
Yolğa çıqtılar,
Muacir.
Zorluqta.
Pekişti dostluq.
Rastkelgen faşistni
Urdı,

Orijinal Metin: 114

Yıqtılar,
Ögde keñ ormanlıq,
Keçilmez bataqlıq...

Üç kün,
Üç gece...
Kimsesiz yerlerde,
Qar-ayaz,
Çamurlı,
Em buzlu göllerde,
El-ayaq morardı,
Nur yoqtur közlerde,
Yürdü şu yaş yigit
Yabancı illerde.

Ne yerge kete o,
Onı ne bekley?..

Mabusler darqadı,
Bir özü qaldı.
Ayaz,
Hastalandı,
Nefesi yetmey,
Taqtatı kesildi,
Bir tamam taldı.

Bir köyniñ çetinde...
Ayaqlar yürmey,
Bir qaç ev,
Epsinde bacalar tütey.
Hastalıq,
Em açlıq,
Atta köz körmey,
Bir evge kirdi o,
Razılıq kütmey.
Rangvold Nigar...
Özü kommünist,

Orijinal Metin: 115

Onı da izleyler,
Öz vatanında.
Şaştı o körgende,
Tutuldı nefes,
Titredi,
Taqtaldı qapı yanında.

Oğlan işmarnen
Añlattı oña,

Olip keçkenlerni,
Olğan tarızda.
SSSR sözünü qoştı da,
Şu an
Yıqıldı
Kürmeklne
Tili ağızda...

Artıq
İç bir şey
Hatırlap olmay.
Onı yatqızalar
Havfsız odağa,
Künler aqrın keçe,
Ekim ep qatnay.
Töşegi yaqınca
Tura sobağa.

Olğan bir yıl qadar
Töşekte yattı,
Ecnebiy adamlar
Şifa aradı.
Ahırını ğalebe
Taını da attı,
Rangvold şu küni
Ondan soradı:
--Oğlum,

Orijinal Metin: 116

Eger de
Düşman yeñilse,
Yarın Avrupa
Etse tantana.
Şu eyilik haberi
Mında da etse,
Qaytır ediñmi
Ana-Vatanğa?..

Oğlannıñ közleri
Yaşlandı biden,
--Cayav keter edim,
İç de oylanmam...
Yanaqlar sılandı
Közyaş,
Em terden,
Rangvoldge sarıldı:
--Babam ve anam
Kim nasıl bekleydir
Kelir,
Dep oğlum
Aysa cenk bitti,
Yeñildi düşman.
Yarından itibar
Aqlıqtır yoluñ,
Bu sözüm kerçek söz,
Oğlum sen inan!
Rangvold eñ dülber
Kostümin adı da,

Tikici ustağa

Aşıqtı şu an.

Bir kostüm tiktirdi,

Soñ yolğa saldı da.

Orijinal Metin:117

--Oğurlu yol,

Oğlum,

Dedi şu insan!

Aradan kün değıl,

Aylar keçtiler...

Ösmür ep adımlay,

Evine qayta

Pek çoqlar cebede

Accı suv içtiler,

Qurşunğa oğradı,

Qayta ve qayta.

Tüşünmek özü bir

Qayğı ve deşet..

Olğan ep adımlay,

Evine kete

O bahıtlı,

Vatani,

Dostları eşit...

Yırcı bülbül

Tezden evine yete.

Lâkin hastalıq

Qozğadı kene,

Çektigi azallar

Dert olıp döndi:

Baqmadan ildeki

Olğan imkâna,

Vira közleriniñ

Şeffafı söndi

Dim qara

Qaranlıq

Çökti öğüne

Ekimler yardımı

Orijinal Metin: 118

Bile kâr etmedi.

Çoq defa tikildi

Vatannıñ köküne,

Lâkin şu hastalıq

Onı terk etmedi

Düşman,

Facia.

Közden ayırdı,

Ayırdı küneşli

Zan ve çöllerden.

Endi o aciz,

Körmey qır,

Bayırnı,

Körmey em ballarnı,

Uvunğan göllerde.

Düşman episinden

Ayırdı yaşını

Ayırdı anadan,

Orman,

Dağlardan...

Lâkin sözleri

Çatlata taşını

İs ete,

Ruh ala,

Ruşen bağlardan.

O yarıq dünyaya

Çoq asret oldı.

Közleri körmey

Tursa da qarap,

Qaşların köterdi,

Tiklendi kendi,

Semağa köz etti

Kirpikler ara

_____ Orijinal Metin: 119

Uralmay kimseniñ

Yardımanı olmadan,

Düşman acizlikke

Oğrattı onı.

Lâkin qalemını

Coşıp olmadı,

İlam,

Küçke...

Toldu icadı,

Soñu...

1975

_____ Orijinal Metin:120

SÜLEYMAN DAĞI

OŞ

<<Yahşıdan ad qalır,

Yamandan feryad,--

Eskiden ayılğan

Atalar sözü.

Süleyman denilgen

tarihiy bir ad.

Dağ adı...

Anda qalğandır

Çoqlarınıñ izi.

Cenkâver atını

Añdırğan asır.

kerige çekildi,

Çoq vaqıt keçti.

Bir zaman ezildi.

biçare,

faqır.

Zalımlar olarınıñ

Qanını içti...

Aq qırlar tübünden

Şuvuldap aqqan;

Aq-bura özeni.

ebediy tınmay.

Özenniñ boyundan.
Baqam men.
Güzel.
Bir şeer qurulğan,
<<cennet>>ke oşay.

Orijinal Metin: 122

Artında Süleyman.
Efsane dağı.
Süleyman,--
Emekçi dağlılar yeri,
Aq-bura çetinde
Bağça em bağı,
Anda ter töke
Qarısı, eri..
Bu ilde ayvalar
Guya altından,--
Dallarda almalar
Sarıp tura.
Şeerni terekler.
Saqalay sıcaqtan.
Süleyman dağından
Serin yel ura.
Selbiler baş egmey.
Yigitler kibi.—
Erekte otlaqlar.
Yayılp yata.
Quşanğan,
Yaraşqan
Şu dağniñ tübü.

Sanarsıñ ilki de
Tañ mında ata.
Dostum,
Sen qaydasın?..
Ey, coşqun yürek!
Adamlar içinden
Qıdıram seni!..
De qalqa,
De çöke,
Telâşlı kökrek...
Eviñdem,
Çoq yazıq.

Orijinal Metin: 123

Körmediñ meni,
Men körgen çimenler;
Dülber manzara;
Sen doğğan ülkeniñ
qısqa tabiri.
Sen kibi coşqun o.
Seni añdıra...
Nerdesiñ?
Bu kimniñ,
Kimniñ qabiri?..
Vataniñ
Batırlar,
Aqqında aytqan
İkayeñ er vaqıt.
Aqlımda tura.
Halq da öz bahtını

Ne çölnen tapqan...

Hatırimda...

Sen yoqsıñ.

Yürek ep ura.

Endi sen özüñ de

Bir batır olğansıñ.

Ayatıñ şu qızğa

Bergen,

Ketkensiñ,

İnsan ömüriçün

Küreşken oğlansıñ...

Ebediy ölmezler

Safına ötkensiñ.

--Elvida,-- der halqıñ,

Şeferler oqur,

Aqqıñda destan ve

Rivayet toqur.

Çoq asırlar,

Yıllar keçti aradan,

Süleymandağ,

Orijinal Metin: 124

Tura şarqıñ meşali.

Oşqa kelgen.

Keçe şu Aq-buradan,

Mında baqıp

Döngen kibi er sarı.

Musafirler kele,

Kete

Kezeler...

Süleymannen.

Şair Babir añıla...

Mında dostluq

Neşesini sezeler,

Men de baqmaq

İstedim dağ tañına.

SABA

Silingen olsa da

Mından çoq izler,

Çimende sesiñniñ

aks sadası,

Qarşımnda baqlalar

Şen,

Siya közler,

Süleyman dağına

Keldim küz sabası...

Ögümde açıldı

yeşil bir ülke,

Uzaqta Çatqalrı,

Narinni körem.

Dağlar bulutlarğa

tiregen yelke,

dersiñ ki küreşte

saçını öre.

Sağıma dönem men.

Orijinal Metin: 125

Kül renkli qırlar,

Qoy-qozu sürüsi

Toldura yolını.
İş qaynay çevrede,
Yüksele yırlar,
Enişte körem men,
Mas-mavı gölni.
Töpeñde bulutlar
Qovalar kibi.
pek yüksek körüne
Süleyman dağı.—
Ereкке baqam men
Sevdalar kibi.—
Özüne celp ete
Zarkentniñ bağı.
Bir yerde körmedim.
Men böyle meyvalar,
Namanğan narları
sallana dalda.
Olar renk,
lezetni
iqlimden alalar,
Olarğa teñşsiz,
Şerbet ve bal da!
Mucizeli ayat
levhası bu yer.
Tesirnen oyumnı
sarğanda bir an
baş eğdim.—
Ne ola solmasa güller,
Ne ola bir gülday

Solmasa insan!
Aqlımda kene şu
sen aytqan efsane.
Qarşımda Süleyman
dağ tura..

Orijinal Metin: 126

Sırım..
Bugün sensiz ilde
Qalbim virane
Açayım,
Sen aytqan
İkâe sırın.

DOSTUMNIÑ İKÂESİ

...Bizge qadar
Beş asırlıq tarih bar.
Üzgen hanı,
Şu Qarahan at çapqan.
Devirlerde
Qurşab körmegen baar.
Mazlum erler
İç kün körmey,
Dert qoqan.
Suv,
ötmeksiz,
bahıtsız halq ezilgen,
Bala-çağa
Yetim qalğan
Er yaqta.

İnce cesurlerniñ
Başı kesilgen.
Facialar çoq aytıla
Bu aqta.
Han askeri at çapqan,
Toz savurğan,
Harabege çevirgen
Bu şeerni.
Yaş-qart demey,

Orijinal Metin: 127

Kim rastkelse
O urğan
Ve al qannen
tamğalağan er yerni.
Talağanlar...
Ne bar ise alemde
viran olğan
Oş tarlası,
Em bağı.
Yaş qızlarını bağlap
Yaq-elinden,
Qurban etken
tamam etkende çağı...
Asır baba
degen bir qart yaşağan
O devirde,
Şeerniñ bir çetinde,
amallıq yapqan...
Bir kün işinden...

evge kele.
Qanı qaça betinden:
Yañğız qızı,
evlâdını çalğanlar.
Qora,
azbar yanğan:
Harabe qalğan.
Ev içinde
Ne bar ise
alğanlar.
Çabaqtaki gül de küygen—
Yoq olğan...
Qartiy ağlay,
Mevlâsına yalvara,
Aq-bura da guya
ağlay onıñnen;
Kökreginde alevlene ot—

Orijinal Metin: 128

Yara...
Böyle alda
taliy kimge,
Ne bergen?!..
Saba ola...
Çıqa soqaq başına:
Evler viran
Matem bugün çevrede.
Qırğın kelgen
Oşniñ qartı,
Yaşına.

Ağlav sesi kele
basıq evlerden.
Aşır baba
Pek qayğılı kele de
Çayhaneniñ sofasında toqtala.
Oturğan qartlarını
sözün böle de,
Em de deryal sözni
Özüne ala.
--Ey, cemaat,--
Dey o,--
Neçün qorqasız,
Küreşeyik.
Ayat böyle keçmesin!..
Baş egüvnen
Nice gülni yaqarmız...
Halq, pislerge.
Neçün kefin biçmesin?!..
Biz emekdar
insanlarğa kün barmı?..
Bizde qılıç
daim azır turmalı.
Yoqsullar da,
İlde yolun taparmı?
Zorbalıqını taptap,

Orijinal Metin: 129

yerge urmalı.
Tez arada
oniñ aytqan sözleri

yaşın kibi...
Şeer boylap yayradı.
Cümle şaştı,
ateşlendi közleri,
cezdan bağı,
Qılıçise qayraldı.
Nefretlengen
şeerdeşler bir olıp,
afaqannen
Qurşab suvun keçtiler.
Yüreklerde aydutlarğa
kin tolıp,
çatıştılar.
Yavğa bir iş kestiler...
Üzgen hanı
pek gizlengen arayğa.
Qülleleri
kökke tie bellersiñ.
O biñlernen
asker qoyğan alayğa.
Can alıcı yılan
Quş uta dersiñ.
Bilgen sözü:
--Ur,
Yıqılsın,
Yaq-yansın...
Artqa qaytmaq
askerime ayıptır!
Qarahanım,

Meni cian tanısn,
Ögge daim,
Artqa qaytqan ğayıptır.
Aqşamğace qayta,

Orijinal Metin: 130

Qırda,
derede
kötek kete,
halqnen asker çatışa...
Ölü tolu,
deşet tolu çevrede,
Han küçleri
vahşiyane atışa.
Mazlum halqnıñ
Yaş delvanı Süleyman,
muarebe meydanında
cenkleşe.
Zülfiqarın savurğanda
dört bir yan
aynılana,
cümle şaşa
bu işke.
Qılıç siltep
Kelgenlerni bir qalmaq,
doğay,
ura,
yıqa...
Keri qaytara.
Halq cebede.

O tınçlanıp olalmay,
Serdar ola yaşlarğa,
Em qartlarğa
Yeksan ola
cenknen kelgen ayduklar,
Aq-buraniñ
sailinde qalalar.
Halqta da bar
adden büyük ğayıplar,
Süleymannı
ebednen coyalar.
Taşlıqlarda

Orijinal Metin: 131

Tına atlar tayağı,
Qan tökülmey,
çarpışmalar toqtala.
Dere qırdan
Çezile yav ayağı,
Tarlalar da
nefesini bol ala...
Qır artından küle küneş.
Kene de,
vadilerge töke
altın nurunı.
Aşır baba
Çayhaneye kele de,
dostlarına
ayta yürek sırnı:
--Keliñ dostlar.

Kene evler ikeyik,
Nesil doğar,
nesil yaşar,
Pekişir.
Süleymanın
Namın destan eteyik,
nesiller de
Oña derler teşekkür...
Yıllar keçti.
Faqırları qurtarğan,
Süleymanğa
arttı halqınıñ ürmeti.
<<Ürmet etsin
oña mında oturğan...>>
Dedi qartlar
Bu insanlıq adeti...
uruş ketken
Yüksek dağğa—
<<Süleyman>>
Adın berdi

Orijinal Metin: 132

bu diyarda adamlar,
Devir keçe.
Keçe.
Deñişe zaman.
Halq tilinde
efsane dağ adı bar!..

<<BABİRNAME>> DOĞĞAN YER

Şu tarihiy şah eser
<<Babirname>>,
bu dağnıñ töpesinde
peyda oldı.
Şair Babir
yarattı tabirname
insanlıqqa.
Kün keçti,
Mında qaldı.
Yüksek dağnıñ üstüne
qurdu oda.
Quş qanatı—
qalamnen şiir yazdı.
Erte tañda turdu o,
hoş avada
ğazel yazdı.
Rubaiy...
Yazdı,
bozdu...
Büyük Babir ebediy,
sözü keskin!..
Nice yolını,
devrini kesip çıqtı.
Satırları
Er qalbe siñe epkin.
Düşmanınıñ sözünen
urup yıqtı.

Orijinal Metin: 133

Özbek,
Qırğız,
Pakistan,
İnd...
tilinde,
Ulu şair,
Tarihçi...
Babir yaşay;
Lirikyanıñ çoqrağı
öz ilinde,
Dağ suvunen
beraber aqa,
turmay...
Asırlarnen uzana
şu suv yolu.
Suv degil,
Yır.
Nazim...
Aqıp tura,
<<Suv>>nı yolğa mindirgen
şair qolu.
<<Suv>> başında
Süleyman mağrur tura.
Doğdu qoya.
Doğdu il,
Doğdu insan!
Yüksek dağğa
Süleyman adın berdi,
Doğmağanda Süleyman...

cesur oğlan,
belki,
Şair babirde,
doğmaz edi...
Şarq halqları bahtına
cesur oğlan,
Şu Süleyman

Orijinal Metin: 134

Hanlarnen çoq çekişti.
Azatlıqçün küreşken
yaşay er an.
Onı añıp,
Ürmetep...
İl pekişti
Adı yırğa,
destanğa...
Mevzu oldı
Aziz yerge çevrildi
basqan izi.
Belli şair Babir de
ilam aldı.
Doğdı <<Babirname>>si,
Şah yıldızı.
<<Babirname>>...
Süleymansıñ,
Üykensiñ,
Kökregiñde
nice yıllar izi bar,

saifelep,
seni teren öğrensem,--
aқиқatnı kimse
atalmaz inkâr.
Aq-Buraniñ suvu
çağlay kedernen.
Yeşil túske kire
Alay dağları.
Bodeneler ote
çette-erekte.
Meyvalarğa kömüle
Oş bağları.
İndistanğa ketken
deve kervanı,
Pakistanniñ.

Orijinal Metin: 135

çölllerinde suvsuray.
Üzgen bette ecel bekley,
qan ağlay,
Qarahnnıñ alıp
qaçqan qızları.
Halq nefreti
hanga darbe yendire.
Buğçullar da,
Parçalana,
Kül ola.
<<Babirname>>
Bir şaad olıp tura,
Şu devirçün tiklengen

eykel ola.
İşte böyle
Çin destannı alemde
Yüksek dağnıñ
çin tarihi yarattı.
Asırlarnıñ
Cebirini belinden,
dağ üstünde
turğan insan qıyrattı.
<<Ezazülge>> ders
bermegen insanga
ayat barmı?..>>--
Degen o.
Vatan için tüşken
er tamçı qanğa
başın eggen,
İstihfarğa kelgen o.

Dağ töpesi,
yanğız oda.
Harabe...
Avelengen

Orijinal Metin: 136

Quşçuqlarnı köresiñ.
Yolu yoqtur.
Çıqmay anda araba,
taştan-taşqa
basıp ögge üresiñ
Babir şiir yazğan

qalem dolapta;--
alâ bugün
şairni beklep tura.
Zan etesiñ
Büyük talant ayat da,
bizni beklep
öz yerinde otura.
Süleymandağ,
bulutlarını yatağı,
ruhun daşay,
özün kibi pek yüksek.
Şair babir—
Şiiriet atası,
Sende doğdı,
Saña temsil şu yürek!

Aziz qalbler
qoyulğan,
Aziz yerler,
añlañ,
biliñ,
Er vaqıt aziz olur.
Süleymanğa halq
daim yükseklik der.—
Halqı için küreşken
dilde qalır.
Küreş yüzün
ebediy örtmez bulut!..
Aқиqat em cesurlik

yerde qalmaz.

Orijinal Metin: 137

Adalet alçaqlarğa
yaqmalı ot,
aya tep ileriler,
Totap olmaz.
Halq şairi,
Alimi
Halq batırı
Halqını sevgen adam.
Öylelerge ebediy
ecel yoqtur,
Ömürleri, soñu yoq
Yolğa oşay.
Kececek asırları
ğayet çoqtur.
O sımalar, baqıyler...
Ölmey.
Yaşay.
1964

Orijinal Metin: 138

EFSANELER

AVCI OĞLAN

Avcı oğlan Bekmırza
Sıq-sıq tırmaşa qırğa.
Bazan deñizge bara.
Tapqanda işten ara.

Qırnıñ artı ormanlıq,
Sağ yaqı yüksek dağlık,
Er bir soqaqını bile,
Avcıda yoqtur ille.
Tüfegi, qapqanı bar,
Tanış özen,
Yüksek yar.
Tenada pısıp, yata,
Tavşan, qaraca ata.
Qapqan qoya.
Bödene
avı kelirge döne.
Toldurıp bir çuvalğa,
Soñ qayta çıqıp yolğa...
Deñizde balıq tuta,
Er bir şeyni unuta.
Dağ-qırda rüzgâr ese.
Oğlan kün-künden öse.
Kene avılıq yapa,
Ondan keyf, sefa tapa.

Bir kün kene sabadan
Çıqtı oğlan azbardan.
Qırdan, ormandan keçti,
Bal, çoqraqtan suv içti.

Orijinal Metin: 140

Soñ kene ögge ketti,
Menzilge barıp yetti.
Baqsa vir şey körüne,

Qapqan tura yerinde.
Yaqınca keldi kendi,
Av tüşken dep, quvandı.
Anda, maral balası,
Qayda ketken anası!
Qast etkenmi canına?
Kelgen qapqan yanına.
Kiçkencik ve arıq,
Sanki, tek bir aftalıq.
Em yorulğan, cuncugen,
Bütün gece üşügen.
Bekmırza pek acındı,
Oña yürekten yandı.
--Ürker,--dedi,
Oylandı,
Etrafında dolandı,
Zornen aç közüni,
Tutalmay iç özünü.
Baqıp tura oğlanğa,
Em köz taşlay er yaqqa.
Dersiñ soray o imdat,
Ayağında yoq taqat.
Yalvarğan kibi yapa,
Közçüklerni oynata.
Bekmırza yaqın keldi,
Vaziet belli endi.
Yorğun, em de yaralı,
Ziyade müşkül alı.
Yardımğa muhtaç ayvan,

Baqmasañ berecek can.
Oğlan yaqınca keldi,
Elinnen tuttı endi.

Orijinal Metin: 141

Sıypap onıñ başını,
Baqtı kirpik qaşını.
Közleri mavı eken,
Sanki yengenler kökten.
Ayaqtan yaralanğan,
Em coyğan bayağı qan.
Oğlan çoq tüşünmedi,
Şöyle fikirge keldi.
Şu an kölmegin yırttı,
Qanlı ayaqını tuttı,
Yahşı etip bağladı,
Soñ maralını yolladı.
Lâkin kene uralmay.
Köterip aldı elge,
Yaqınca kelip gölge.
Otlar üstüne qoydı,
Ayvan amanlıq duydu.
Savut yaşap yapraqtan,
Göl yanında,
Çoqraqtan
Osalqın suv ketirdi,
Ve maralğa içirdi.
Ayvançıqqa can kirdi
Yavaş yerinden turdı.
O oğlanğa dayanıp,

Alan betke aylanıp,
Yavaş adım taşladı.
Ögge ketip başladı.
Bekmırza yardım etti,
Onıñ artından ketti.
Sevdi,
Onı sıypadı,
Quçaqladı,
Opladı.
...Ah, maralım
Bir danem,

Orijinal Metin: 142

Taşlap olamam,
Yekânem.
Şimdi evge ketermiz,
Çoqqa barmay yetermiz.
Seni mında qaldırmam.
Maral süzdü közüni,
Añlar kibi sözünü.
Oğlanğa yaqınlaştı,
Bekmırza teknil şaştı.
Qapqanı,
Onı aldı,
Orman,
Qır artta qaldı.
Küneş töpeden avdı,
Çal dağ artına savdı.
Olar köyge keteler,
Çoqraq—

Suvğa yeteler.
Suv arınıq,
Tamam közyaş,
Çetine tizilgen taş.
Qanıp-qanıp içtiler,
Soñra çetke keçtiler.
Maral yavaş otladı,
Oğlan da yem topladı.
Aqşam...
Küneş batqanda,
Tavuqlar yatqanda,
Evge qayıp keldiler,
Pek yorulğan ediler.
Oğlan qapqannı attı,
Maralına yer yaptı.
Aran törin donattı,
Onı sıypap yoqlattı.
Suv berdi,

Orijinal Metin: 143

Yem ketirdi,
Ep yanında oturdı.
Çoq keçmeden maralçıq,
Tüzeldi,
Bir qaraçıq.
Erkelene oğlanğa,
Ep alışa insaŋğa.
Endi azbarda üre,
Qomşu ballar da köre.
Epsi aves eteler,

Kelip baqıp keteler.
Bekmırzağa taqıla,
Yañğız, canı sıqıla.
Oğlan onıñle ola,
Maralsız çıqmay yolğa,
Onı elge örgete,
Otlata çıqıp erte.
Onıñ hatrını tapa,
O da değenin yapa.
Oğlan evde,
Em işe,
Em turmuştı deñiştı.
Ep maralnen eğlendi,
Oyı türlendi endi.
...Er kün atam ve tutam,
Kiyiklerni qorqutam.
Keklik,
Tavşan demeyim,
Avsız evge kelmeyim...
Bir qaç yıl keçti deyik,
Dağda olurmu kiyik?
Deñizde balıq biter,
Quşlar alemde öter,
Ya men tuzaq qurğan da,
Em <<tutqun>>nı urğanda,

Orijinal Metin: 144

Ot-olenler taptala,
Dal-fidanlar yoq ola.
Başqalar da şay ete,

Künler ise tez kete.
Böyle yapsaq ne qalır.
Aqibeti ne olur?
Bekmırza çoq oylana,
Yol,
Azbarını aylana,
Erte tura yerinden,
Tüfek evniñ törinden
baqa onıñ közüne,
Kirmey iç de sözüne.
--Meni al degen ola,
Ala da,
Çıqa yolğa.
Kene qırlardan öte.
Kiyik atmağa kete.
Lâkin endi baquvı.
Dağda özün tutuvı.
Büs-bütün başqa edi,
O degil ğarez endi.
Tüşünip basa ayaq,
Er kün yapmay o tuzaq,
Otlarını taptamay çoq,
Tüşünmeden atmay oq.
Dey tabiat,
Bağ-bağça...
Halqçün bereket bağca,
Olmaq kerek er vaqıt,
Qullanmaq kerek baqıp
Oturtıp yañı terek,

Suvarmaq,
Baqmaq kerek
Qorumaq kerek er kün,
Ğayıp olmasın saqın.

Orijinal Metin: 145

Dep tüşüne Bekmırza,
Tüfek alsa omuzğa.
Bunu bilmey pek çoqlar,
Er kün tüfeğın oqlar...
Tüşünmez iç yarını,
Tek toyursın qarını...

Bir kün kene sabadan.
Çıqtı eksi azbardan.
Qırğa taraf kettiler.
Taş çoqraqtan öttiler.
--Tilki quva tavşanı,
Tutmaq istey ayvannı.
Tavşan qaça,
Can tatlı,
Guya bir quş
Şu an bir avcı çıqtı,
Attı,
Eksini yıqtı.
Bu alını olar kördi.
Yaş maral tilge kirdi.
--Ne yaramay aqsızlıq...
Eksinde de bahtsızlıq.
Zaman küçlüniñ daim,

Qurşun vızlay nedayın?...

Aq-qaranı saylamay,

Atqanlar iç oylamay.

Tiyse edi özüne,

Baqar edi közüne.

Bie daa tüşünip atar,

Sağ ve soluna baqar.

Yaş-yavqağa o tiymez,

<<Av>> dep yanmaz,

Em küymez.

Oğlan pek tesirlendi

Orijinal Metin: 146

Dostu maralğa döndi.

Başçığını sıypadı,

Ne yapmasın oyladı.

Maral sözün bölmeden,

Epsin doğru söyledi,

Oğlan da inmeden,

Br qaldırmay diñledi:

--Men de avcım,

Ne kerek?

Uzaq ketmek,

Er terek

Tanış maña şu dağda.

Bulunam çoq sırt yaqta.

Ne rastkelse, atam men.

Eger qaçsa, tutam men.

Yaşmı,

Qartmı, baqmayım,

Avsız evge qaytmayım.

Turmaqni sevip tañdan.

Men keyf alsam bundan.

Dostuma kirdi tiken,

Bu yahşı degil eken.

Yedi ölçep kesmeli,

Bu işni terk etmeli...

Maral ögde,

O artta,

Kettiler dağ tarafqa.

Maral çaptı,

Atladı,

Özüne küç topladı...

Şundan soñ avcı oğlan

Oylamay iş yapmadı.

Orijinal Metin: 147

Er kün kezip çöl,

Orman,

Kiyik ayvan atmadı,

Tabiatnıñ renkine,

Em de ilniñ köküne,

Tüs qoşuldu,

Körmeli,

Ayat oldı şavleli.

1981

ALTIN EBE

Yüksek qırnıñ artında,
Özenniñ sol yaqında,
Köyden biraz avlaqta,
Alanlıqta
Bolluqta
Bir aile yaşağan.
Penir,
Umaç... aşığan.
Baba tuvarçı eken,
Ana da çorap örgen,
Oğlanları Enverçik,
Yapıp taştan egerçik,
Küt batqance oynağan,
Oynağan iç toymağan.
Baba,
Ana ve oğlan
Azbarğa saçqan soğan,
Em bol bereket olğan,
Evleri soğan tolğan.
Top-top bağlap asqanlar,
Artqaçını satqanlar,
Babaniñ cebi tolğan,
Töşek,
Yastık da olğan.

Orijinal Metin: 148

Evçigini tüzetip,
Divarların bezetip,
Yahşı donatqan ana,

Berekette bar mana.
Şu yerniñ çöl,
Qırları,
Tola bay sığırları,
Baba elinde tayaq,
Aşıqmay basıp ayaq,
Çoq gece qırda qala,
Bir kün şöyle al ola.
Dere çapı teşilip,
Çaqıl taşlar eşilip,
Bir qaç sığır tığıra,
Bel kemigin sındıra.
Tuvarçıda qabaat yoq,
O çapqalasa da çoq,
İç bir çare tapamay,
Afat...
Yardım etalmay.
Şu an bay çapıp kele,
Olğan zevalnı köre,
Tuvarçığa çöreme,
Qaya büyük tölene.
Sıdırtıra bar-yoqun,
İşine qoymaq yaqın.
Soñ azbardan çıqara,
Şay ete o mashara.
Tuvarçı işten qalıp,
Ev içine qapalıp.
Aylarnen tışqa çıqmay,
Yürek köküske sığmay.

Nefretlene,
Tarsıqa.
Onı divarlar sıqa,
İç bir şeyde közü yoq,
Mal...

Orijinal Metin: 149

Qırnı tüşüne çoq.
Tüşünde ve esinde,
Çoq dert taşıy köksünde,
--Kene qırğa çıqarmı,
Qırda tuvar baqarmı?..
Oynaq em hoş buzavlar...
Qayda o körgen tavlər,
Enverge tayaq berip,
Qaş çatıp
Kökrek kerip:
--Çap da, qaytar,--degeni,
Yapqanı ve körgeni...
Epsi aqlına kele,
Suv aqqan kibi kölge.
Lâkin topmay bir çare,
Şu tuvarçı biçare.
Ezile,
Pek sıqıla,
Hastalana,
Yıqıla.
Töşek hastası ola,
Beñzi sararıp sola,
Şay da vadesi yete...

Soñra alemdeñ öte...
Boyğa tuvarçı kerek,
O işke qayğan yürek.
Adamnı tapmaq ağır,
İsteseñ,
Dellâl bağirt.
Bay çoqtan-çoq oylandı,
Çoq tuvarçı saylandı,
Biri memnun etmedi,
Yahşı yolnu külmedi.
Mallar üre baquvsız,
De aç ola.
De suvsuz...

Orijinal Metin: 150

Bağça-bağlarğa tüse,
Semiz ot aşap şişe...
Çekilleri eksildi,
Sütleri de kesildi.
Bir kün kene sebadan,
Bay çıqa da odadan.
Hizmetçisin çağıra,
Tuvarçı tap...
Bağıra...
--Bayım men şöyle deyim,
Siz añlarsız belleyim.
Bunu tek Enver yapar,
Yaş olsa da yol tapar.
--Çoban oğlu,
Çobandır.

Enver ceber oğlandır.
Çoq diñlegen babasın,
Körgeñ köyniñ obasın.
Qırını ve çayırın,
Vadisi ve bayırın,
Ormanda at çaptırğan,
Yürüşte tañ attırğan.
Tek yahşılıq ögrenen.
O mal baqıp eglengen.
Endi östü büyüdi,
Çoqtan çarığın kiydi.
Emir etiñ o yapar,
Sığırlarnen til tapar.
Fikirmi bay begendi,
Tekrar tüşündi kendi,
Er ceetten kelişe,
Öylesi kerek işte.
Bay oña haber yollay,
Bay sözüne red olmay...
Enver verdi razılıq,
Ana kördi azırlıq.

Orijinal Metin: 151

Yün tintti,
Yip işledi,
Yoqlamadan işledi,
Çorap ördi,
Fes ördi,
Oğlunda işamç kördi.
Çarıqların yağladı,

Köselesin bağladı.
Çantasın ildi çüyge,
O ğamlı kirdi evge.
Baqsa Enveri yolay,
Anası belley,
Duymay...
Yanıqlana anası,
Dey:
--Tıpqı öz babası.
Közleri ve baqışı,
Eyilik yapmaq işi
Beñzey.
Körmesin zeval,
Qırda baqqanda o mal,
Allam yardımcı olsunı
Kisesi para tolsun.
Elyal olsun tapqanı,
Halq beğensin yapqanın,
Cesur tuvarçı olsun,
Quvandırsın eş-dostun...
Söylep turğanda ana,
Oğlan birden yaña.
Dey:
--Raatsız olmañız,
Anam, siz inaniñız.
Maña berdiñiz yürek,
Nasiatıñız kerek,
Ne deseñiz yaparım,

Bahtnı siznen taparım.

Orijinal Metin: 152

Babamıñ ruhu içün,
Acımam iç de küçüm
Ayaz demem.
Qar demem,
Kerekse evge kelmem.
Qır başında yatarım,
Malğa yürüş taparım.
Memnun qalır em şu bay,
Körüşürmiz biz er ay.
Siz raatsız olmañız,
Meni bala sanmañız.
Yaş olsam da oğlanım,
Bedende üre qanım,
Sizni iç de incıtмам,
Raat ürüñiz anam...
Böylelikle şu Enver,
Yaşlıqtan emekçi er
Oldı.
Tınmay çalıştı,
Gece-kündüz yürüşte...
Namuslı oğlan oldı,
Bay ğayet memnun qaldı.
Lâkin kelir etmedi,
Künler yahşı ötmedi.
Tptığı-tapacağı,
Yaptığı-yapacağı,
Künü-kününe yetti,

Vaqtılar keçip ketti.

Enver östi,
Büyüdi,
Endi közge köründi.
Ne azaplar tartmadı,
Malı,
Mülki artmadı.
Taqtatı bar belinde,
Mal değende elinde,

Orijinal Metin: 153

Bar ebesi,
Tayağı,
İç de tolmay ayağı...
Fuqarelik qorqunçlı,
Bazan atta ökünçli.
Evi-barqı,
Nesi
Qayda barsa ebesi.
Öz yanında buluna,
Eñ gerekli şey oldı.
Ğam ve keder bassa da,
Taş üstünde yatsa da,
Başı ebede oldı,
Ondan qalpke ruh toldı.
Ana evde tek özü
Yollarda eki közü.
Er kün bekledi onı,
İşniñ iç olmay soñu.
Bazıda qısırlarnı

ayday da,
Keñ qırlarnı
Keçip,
Uzaq keteler,
Ta çalqağa yeteler.
Bütün yaz mında qalıp,
Evinden uzaq olup.
Mal artından eo üre,
Evge pek siyrek kele.
Ana kene bir özü
Yollarda eki közü.
Bir kün endi keç maal.
Aranğa qapaldı mal.
Soñ yolğa çıqtı Enver,
Ay yarıq,
Aydın er yer.
Özen şırnıqlı çağlay,

Orijinal Metin: 154

Çırçırnalar çırılday.
Çevre adamnen tolğan.
Derviza.
Şeñlik olğan.
Bağça çetine keldi.
Baqa...
Ketalmay kendi.
Bağ-bağçada mis
Qoqu,
Yaşlıqta yoqtır yuqu.
Alim ağanıñ bağçası,

Çetinde çam,
Arçası.
Atlıqaracası bar.
Kirgen qapıcığı tar.
Salıncaqlar atıla,
Oña şenlik qatıla.
Çıqarlar yarıq
Yana,
Anda yaşlar tavlana.
Bir yaqta küreş kete,
Yeñilgen çetke öte,
Çalğı-çağana sesi,
Pullu qızlarınñ fesi.
<<Tim-tım>>, <<Borlu>> çalına,
Qaranfili qolunda,
Qızlar çıqa ortağa,
Oğlanlarını tartmağa.
Qızlar qaranfil tuta,
Oğlanlar yel uzata.
Dey:
--İsteseñ, qaranfil,
Yahşı
Oynamağa bil.
Çalsınlarını
<<Qaytarma!>>

Orijinal Metin: 155

Utanıp da oturma.
Qaranfil adiy degi.
Oña qoyulğan göñül.

Begenseñ, çıq ortağa.
İç çekilme arqağa.
Soñ qaranfil seniñki,
Qalb ilhamı onıñki...
Oyun,
Külkü
Ve şeñlik,
Şay eğlene köy,
Gençlik,
Bugün yaşlıq yal ola,
Keder,
Ve ğam darqala.
Enver de yaqınlaştı,
Qalbinde ğayret taştı.
Oyunı seyir etti,
Yaşlar safına ötti.
Çoq keçmedi aradan,
Bir qız çıqtı ortadan.
Baqsa,
Baynıñ Leylası.
Dülberlerniñ elyası.
Altın fesli,
Duvaqlı,
Özü de al dudaqlı,
Közleri deñiz renkte,
Sesi tatlı aenkte.
Fırlantısı kümüşli,
Quşağı bar filtişli,
Elleri guya qanat.

Çevrilişi bir sanat.
Uzattı qaranfilni,
Yaqtı onıñ gönlünü.
--Çalıñ,

Orijinal Metin: 156

<<Çoban avasın>>,
Çalıñ,
Enver oynasın...
Çalğıcılar qurundı,
Davulğa çoqmar endi.
Ortağa çıqtı Enver,
Oyundan titrer er yer,
Dağlar,
Qırlar zil tutti,
Enver bir oyun töşedi,
Oturmadı köşede.
Şu oldu erniñ qalbi,
Ağır sevdağa daldı.
Er afta.
Cuma künü.
Taşlap sepli kürkünü,
Gençlik bağına keldi,
Öz Leylyasını kördi.
Soñra kirdi köyüne,
Alçaq,
Basıq evine.
Anasinen tanıştı,
Leylyasına alıştı.
Toy aqqında laf etti,

Dostlar ara laf ketti.
...Enver sevgen Leylyanı,
Alıp olurmu?
Qanı
Onı niceler seve,
Nice qudalar kele.
O ğarip kimgə kerek,
Leylyadan ürsin erek.
Şeñ qızniñ bar öz yolu,
Eri, elbet bay oğlu
Olur,

Orijinal Metin: 157

Şübe etilmez,
Başqaca yol kütülmez...
Enver em de anası
ğamlı...
Sözniñ manası.
Leylya qalbten sevse de,
Bir fikirge kelse de.
Anası,
Babası bar,
Mal-varlıq tolu azbar,
Qırlarda qoy sürüsi,
Sata qozu terisi,
Saipler büyük bahtqa,
Qız bermezler uzaqqa.
Qarnen kelinmez baş,
Olmazlar say em qardaş...
Enver uyandı tañda,

Ğayret bar tende,
qanda.
Kene tayağın aldı,
Yoluna revan oldu.
Ebe kene qolunda,
Çalman ise boynunda.
Çolqağa taraf ketti,
Pandaşa qırdan ötti.
Köz ögünde Leylyası,
O qızlarnıñ alâsı.
Saqına,
Yürek ura,
Qarşısında qız tura.
Qalbi cümert,
Bir bağca,
Şimdilik gizli bağca...
Oylana
Qalbni taştı,
Tüşünce ağırlaştı.

Orijinal Metin: 158

Qaltıradı el-ayaq,
Yardım etmedi tayaq.
Özü de battı terge,
Çökti,
Oturdı yerge.
Şu an ebesin açtı,
Bir al bar,
Kördi,
Şaştı.

Ebege altın tolğan,
Kördi de,
Şaştı oğlan
Em Leylyanıñ şureti,
Güzeldir onıñ beti.
Baqa-baqa toymadı,
Quvançından oynadı.
Tekrar qırlarğa baqtı,
Soñra yerinden qalqtı.
Aman qayttı artına,
Toy,
Azırlıq yarına,--
Dedi, adam yolladı,
Cemaatnı topladı.
Cıynın toyğa avuştı,
Leylasına qavuştı.
Eki genç bahtlı endi,
Körgenler de quvandı.
1983

İKAR

Dağlı bir ülkede,
Ormanğa yaqın,
İkar ailesi

Orijinal Metin: 159

Yaşağan bir çağ.
Avcılıq yapqan o.
Yürgen er yaqnı.
Keçingen eri de,

Olğan yüksek dağ.
Bir küni yanına
Oğlunu alıp,
Kene avlanmağa
Dağlarğa ketken.
Oğlu da şu küni
altığa tolıp,
Babanen yürmege
Pek aves etken.
Ormanlar,
Qırlarda
Hoş dülberlik bar.
Dereler,
Yamaçlar...
Güzel er yerde.
Olar tırmaşalar
Tekrar ve tekrar.
Baba em oğlançıq
bata qan terge...
Niayet, alanlıq...
Tanış ormanlar.
Çevrede quşlarnıñ
Yırı iç tınmay.
Tatlı tüşünceler...
Yukuğa dalalar,
Yorğunlıq,
elbette.
Ekisi de duymay.
Şu ande deşetli

zelzele ola.

Yernen kök qarışqan

kibi körüne

Orijinal Metin: 160

Atta dağ yerinden

alışıp ala.

Qocaman okean

dağ yerinde

Ekisi de duymaylar

ne al olğanın

Turalar...

Dağ başı

yem-yeşil kene.

Bilmeyler evlerin

qayda qalğanın.

Yürekte qorqu bar.

Başları döne

Çevrede aqransız

Mavı suv yatağı

Dalğalar urula

yalığa kelip.

Körünmey köyleri,

bağ-bağça...

Topağı.

Çıqqanmı?..

Mavı suv

taş,

qaya delip.

Aylanıp yüreler

körünge yol yoq,

Dört-bir yaq teren suv,

ortada ada.

Qayğı de pek çoq

Soñ buña köreler

oğlan ve baba.

Kimsesiz adada,

Kün ağır öte.

Künler aftağa,

soñ ayğa döne.

Orijinal Metin: 161

Aretlik asal şey.

Canıña yete.

Yaşlıqtan başıña

aq saçlar yene.

Asretlik olarnıñ

söke yüregin.

Bütün kün yüreler

ada ereğın.

Em çıqıp baqalar

Yüksek dağ elkesin.

Kimseden imdat yoq.

Şu da bir belâ.

Bir çeti qamışlıq,

balaban sazlıq.

Bir çeti yüksek dağ,

körüne çal qaya.

Çetinde ormanı.

Terekler nazik...

Avcılıq yapalar,
Şöyle kün keçe.
Baba çevreni
dolana.
Boş yurt.
Çaresiz,
elemler.
Yüregin söke.
Oturıp oğluna
bere ep ögüt:
--sabırınıñ tübü,--dey—
bil, sarı altın...
Oğlum bu alğa
dayanmaq kerek.
Ayatta rastkele
böyle şey.

Orijinal Metin: 162

Saqın
Qorqma sen:
Qaytırmız,
olsaq da erek...
Ekisi beraber
işke sarılıp,
tınımsız emeknen
meşğul olalar.
Ağaç ve taş ile
boş yerler qazıp,
anda meyva bergen
fidanlar qoyalar.

Qaç aylar,
qaç yıllar
kelip keçtiler...
Baar nağmeleri
adsız odada
Turnalar şeñ yırnen
uçıp keçtiler
kene quvanç yoqtur
oğul,
babada
Olargä taqdirge
baş eǵmek kerek,
yanǵızlıq,
azaplar
kün-künden artsa da.
Çekken eziyetten
sızlasa yürek,
atta ayaqlar
kerige tartsa da
Babağa epsi bir
yaşamaq kerek,
doğğan yaş nesilni
yaşatmaq için...
bu oylar babağa

Orijinal Metin: 163

berdi bir yürek.
Topladı esini,
bilekke küçün.
Balağa em ana,

em baba oldı.
Aç olsa, aş berdi,
sıyladı başın.
Kün keçti.
Oğlan da
yardımcı oldı,
Em östi,
toldurdı on eki yaşın.
Şu yılı adada
qış qattı keldi.
Çal buzlar qapladı
bütün yalını.
Qamışlıq,
em qırğa
duvadaq endi.
Baqıñız kimsesiz
doğmuşlar alını.
Buña adadı,
Şu baba-bala:
Baarnıñ kelmesi,
Bayramğa döndi.
Babağa raatlıq
bermey şu bala.
Er kün on,
yüz... suâl
yağmaqta endi.
--Biz kimmiz,
aslım kim,
barmı doğmuşım?

Dalğası,
elinden...
Bezdim bu ilniñ.

Orijinal Metin: 164

Barmı senden ğayrı
acıycaq kişi?
Bilmege istek yoq
bur yerniñ sırnı...
Oğlannıñ sözleri
tesirli edi.
Baba tüşüncege
dalğan soñ bir an,
odadan çıqtı da,
aylandı kendi.
Qalbinde telâşlı
ot yanar.
İnan!
Çoq yıldır özünü
asretlik ezer.
Ana em ülkeçün
asretlik çekti.
Artıq iç bir şey
körünmey közge.
Oğlunıñ aytanı
suekten keçti.
Çoq defa yalını
aylanıp çıqa.
Öz ili ne yaqta...
Quşlarğa baqa.

Olar er baarde
bir yaqqa uça.
Elemli qalbinnen
baqa şu yaqqa.
...Evimiz,
könümüz...
Anda olmalı.
Aygidi bizde de
olsa bir qanat
Uçardıq.
Keride

Orijinal Metin: 165

Qalırdı yalı.
Olmazmı, aceba,
bizge bir imdat!
Bir künü kene de,
Çevreni aylandı.
Duvadaq qanatın
topladı,
kezdi.
Olarını tertipnen
bir yerge bağladı.
Soñ pek kyamilliknen
bir boyğa tizdi.
Ağaçtuqalını
topladı soñra,
oturdu, uçmaqçün
qanatlar yaptı.
Çoq kezdi qamışlıq,

bataqlıq ara,
keregi mıqdarda
Qanat da tapdı.
Soñ bir kün sabadan,
Oğlunu çağırıp,
qanatnı taqtı da,
uçurıp baqtı.
Uzun uçlarını
azaçıq qayırdı,
ve tekrar sınağı,
Çaresin tapdı.
Soñundan özü de
taqındı qanat.
Ekisi çıqtılar
Uçuv yerine.
Oğlu diñley onı.
Degil o inat.
Baqtılar, ögde tek
keñ derya körne.

Orijinal Metin: 166

Baba oturdu
soñ kere yerge,
oğluna bir daa
öğütler berdi.
Qalbinde eyecan,
batqan şır terge.
Oğluna baqtı da
o, böyle dedi:
--Oğlum, şimdi biz

ekimiz beraber,
qanat kerek,
Uçıp başlarmız.
Semağa çıqqan soñ,
ketip bir qerar,
Aqrın, aqrın..
bulutlar aşamız.
Bu keniş deryanı
keçmek mürekkep.
Daa mürekkeptir
semada uçmaq.
Lâkin ümitleriñ
Qaviy olsun pek.
Añlayım,
pek qıyın,
qoş qanat açmaq.
Ana
Vatan aşqı.
er şeyden ağır.
Oña irişmekçün
sözümni diñle.
Arttan, ya ögden,
maña çoq bağıрма.
Qulaqqa ses kirmez,
uçqanda, ille.
Uçuvniñ zevqına
aldanıp da sen,

Orijinal Metin: 167

çoq yüksek uçmaqnı

tüşünme iç de.
Em pek de alçaqtan
uçmaqnı sevme.
Maña baqıp uç,
yanıma keç de.
Çünki yüksek uçsañ
küneş sıcağı,
qızdırır,
iritir,
qanatiñ tüşer.
Alçaqta bulutlar...
Talar ayağıñ.
Qanatiñ suv çeker.
Dımlıqnen şişer.
Soñ tutmaz.
Qopar da,
tökülir kene,
Er eki alda da
Facia bekler.
Soñ iç de etmezsiñ,
ana ülkeñe,
Qararın bilgenge
cennettir kökler.
Aradan bir-eki
saniye keçti.
Qanatın kerdi de
sekirdi bala.
Artından baba da
oñaytlı yer seçti,

uçmağa başladı,
oğlanğa taba.
Uçmaqniñ zevqını
bilse ediñiz.
Çananen taymağa
iç de beñzemey.

Orijinal Metin: 168

Er saba semağa
yükselip kendiñiz,
uçmaq isterdiñiz
yorulmay,
bezmey.
Bu zevq oğlanı
pek qaviy sardı.
Unuttı babadan
alğan ögütüni
Vira köterile.
Quvanç ep arttı.
Baba da, kerekmey—
er şeyni unuttı.
Sanki bütün sema
oniñ elinde
Sağına,
soluna...
uça, ep baqa.
Tap soñu şaşırdı
uçqan yolun da.
Oña yol kerekmey,
Qanatın qaqa.

Ep yüksek çıqmağa
tırışa özü.
yürekte zevqı da,
Ep arta bere.
Sema sefası
bağlay ep közün.
Ögünde aqransız.
boşluqı köre.
Baqsa...
Küneşniñ
amansız şavlesi,
qanat tutqalını
iritti bir an.

Orijinal Metin: 169

Qanatsız yaldadı
semada kevdesi.
Deryağa yıqıldı,
Boğuldı oğlan.
Baba sağ-selâmet,
Vatanğa keldi.
Qanatın topladı,
qondı bir dağğa.
Yekâne oğlundan
ayrıldı.
kendi
maqsadğa iriştı,
eñ aziz bağğa.
İkar
uçmaq yolun

açtı insanğa.
Semağa yükseldi
kümüş qanatlar.
Lâkin qarar kerek,
er işte adamğa.
Aysa,
İkar oğlun
aındırır,
Patlar.
1978

ÇATAL YÜREK

Çamlı özen civarında,
Yüksek dağnıñ astında,

Orijinal Metin: 170

Çamlı özen köyü olğan.
Adamları şeñ, mağrur...
Çamlı özen ep çağlarda,
Şoh papiyer üstünde
Köyniñ yigit ve qızları
Halqıçün olğan bir ğurur.
İlde tınçlıq
Er kes quvnaq,
Bir olıp çalışqanlar,
Maqsadları,
Niyetleri,
İstekleri bir olğan.
Tañda turıp çalışqanlar,
Özara yarışqanlar,

Şeñlenmege kelgende de,
Coşqan qız ve oğlanlar.
Küreş em de qoşular...
Qomşu köy oğlu Asannı
Cemaatqa tanıtqan.
At üstünde o yürgende,
Suqlanğanlar qomşular.
Küreşkende şu etrafta
Olmağan onı yıqqan.
Quş qonmağa qorqqan
Qatmer üstüne
O tırmaşqan,
Süyrü qaya töpesinde
Bir yaqnene o turğan.
Qorqu nedir bilmegen o,
Nice orman,
Dağ aşqan,
Ğayretine er kes şaşqan,
O er yerde pek kerek,
O bir adiy adam degil,
Onda bar çatal yürek!

Orijinal Metin: 171

...Umutsizden Çamlıözen
Qara yanıqqa dala.
Dağ özeni yalısına
Devler kelip yerleşe,
Sıq-sıq köyge tüşe,
Dala...
Halq qala müşkül alğa,

Er kes dşşa şu deşetke,
Ğayet müşkül bu işke.
Qılınğanlar...
Başsız devler
Halqqa iç kün bermegen,
Tosat-tosat ekinlerge,
Bağ-bağçağa yengenler.
Halqta deşet vira artqan.
Yanğız olup yürmegen,
İç bir çare,
İmdat tapmay,
Bu alğa da köngenler.
Deşetlerniñ eñ deşeti
Peyda ola bir künü,
Köyniñ bütün qızlarını
Devler alıp ketkenler.
Dereler qoşulğan yerden,
Kesip özen ögünü,
Suvnı burip köylülerni
Suvdan marum etkenler.
Ana-baba
Fiğan, qırğın,
Ateş yana çevrede,
Balaları ne aldalar?
Yürekleri qan oldı.
Tamam çille...
Bağ-bağçalar,
Tütün zanlar...
Er yerde suv yetişmey,

Orijinal Metin: 172

Dımlıq kerek,
Bütün nebatat soldı.
Birlik olıp köyniñ halqqı,
Bir qaç yürüş yaptılar.
Lâkin devler qaviy turdı,
Halqqa iç baş bermedi.
Atta dağniñ töpesinden
arqan bağlap sarqıtlar,
Kene çare tapılmadı,
Halq serbestlik körmedi.
Qızlar,
Devler zindanında,
Ağır azap çektiler,
Zorlar,
Cebir yoldaş oldı,
Er birine bu yerde.
Qorqu tolu er bir gece
Tamam bir yıl...
Keçtiler.
Devler şah haber etken,
Körmek istey qızlarını,
Angisini o beğense,
<<Yar>> eterken özüne.
Başqasınıñ bu ülkede
Qaldırmay izlerini,
Öldürtecek,
Yoq etecek...
Pek eken em sözüne...

Bu haber de köyge yetti,
Arttı qayğı-ğadaplar,
Lâkin iç bir çare yoqtır,
Ne yapmalı?
Adamlar.
Yol qıdıra,
Aysa devler urar,
Yıqar,

Orijinal Metin: 173

Em taptar,
Yaş qızlarını ğayıp eter,
Ep ğururnen adımlar.
Aram,
Yaramaz devlerge,
Nasıl ceza tapmalı?
Er keste bar bir tüşünce,
Küreş yolun qıdıra...
Ğarez,
Vahşiy mahluqlarğa
Öyle kötek tartmalı,
Tap özleri beğensinler...
Olar neçün çıldıra?
Halq qalbinde elem,
Qayğı,
Yanıp,
Şaşıp tuğanda,
Qomşu köyden <<Çatalyürek>>,-
Lağaplı Asan kele
Adamlarınıñ alın sorap,

Olar subet qurğanda,
Yüksek dağnıñ bit tarafı
Eşile,
Taş töküle.
...Devler şahı nefretlenip,
Umruqnen urğan onı,
Güzel qızlar qarşısında
Özün cesur kösterip,
Şu kün kiymek istegen o,
Yañı kievlik tannı.
Degen emiş:
--Kim konmese
Atarım şay köterip.
Çatalyürek köylülernen
Subetleştı...
Dertleştı.

Orijinal Metin: 174

Qalpte elem,
Turdı yerden,
Dağğa taraf aylandı,
Nefreti çoq,
Guya şu an dağ avası sertleştı.
Çamlı özen kene aqa...
Ögde qatmer,
Oylandı.
Niyetlendi,
--Ketmek kerek...
Em tapmalı bir çare,
O tüşündı,

Mında küçnen
İç bir şeyge irilmez
İyle kerek,
Aqıl ile
Soqulıp taşlı törge,
Gizlenmeden açıq-aydın,
Yavğa yaqın ürülmez.
Çoq tüşünip oturmadı,
Ketti Çamlı özenge,
Dağ elçigi ep çibaltı
Onıñ qumral saçını.
Bir çobanğa rastkeldi o
Çıqqanda keñ tüzemge
Oña ayttı ve añlattı,
Ne keregin,
Arcını.
Çoban dedi:
--Yigit menden
nasıl yardım kerekse,
Ayt diñleyim...
Atta sennen
ketmeye de azırım...
Çatalyürek:
--Ber sen maña

Original Metin: 175

Bir kesek penir de,
Ciger em de,
Yoğurt tolu
İçek...

Soñ men razıyım.
Şu arada eda oldı
Çatalyürek ricası,
Penir,
Ciger,
Yoğurt alğan,
Oğlan ketti yoluna.
Qatmer taşlar arasında
Yoqladı şu gecesi,
Saba erte kene öcu,
Boğçacığı qolunda.
Yoğurt tolu içek ile
Cigerni kömdi yerge,
Penirni de yerleştirdi
Eki taş arasına.
Özü ise ep aylandı,
Yoruldı.
Battı terge,
Doğğan küneş
qalqtı, keldi.
Eki dağ arasına.
Dev beylerniñ tañı attı,
Uyandılar yuqudan,
Dere-qırlar,
Yüksek dağlar,
Çıñladı sert seslernen.
Köy qızları bastırıqta,
Sararmaqta qorqudan,
Çatalyürek daa bilmey,

Körüŕecek kimlernen?

Çatma qaşlı,

Pardoş mıyıq,

Orijinal Metin: 176

Bir dev çıqtı ŕu alde,

Em ğururnen adımladı,

Oĝlan turĝan tarafqa.

Bir elinde örme qamçı,

Bir eli de belinde,

Tamam eki qulaç qadar

Keñligi...

Onda arqa,

Selâm,

Saba...

Ya, hoş keldiñ.

Demedi,

O soradı:

--Bu mekânĝa qaydan türediñ,

Maqsadıñ ne?

--Ayt,--dedi.

Çatalyürek saqınmadı,

Oña tim-tik qaradı,

Maqsadını añlattı da,

Baqtı...

Söz sizden endi,

Degen kibi,

Dev ŕaqıldap.

Küldi.

Daĝ-taş seslendi,

--Küreŕecek eken biznen,--

Biysinmedi oĝlanı.

--Çibin qadar körünmeysiñ,

Puf, der yıqarım seni,

Ayaq bassa yer silkine,

Dolandı o alnnı.

Yigit dedi:

--Aşıqmañız,

Ekimizde de küçbar,

Men beklesem siz aqıllı,

Ferasetli bir devsiz.

Orijinal Metin: 177

Bizler elbet küreŕirmiz,

Onı etmeyim inkâr.

Lâkin ŕimdi aqıl ile

iş körerimiz.

Añlañız.

ŕu abdal dev taptaldı da,

Sualnen cevap berdi.

--Sıra siziñ,

Musafirsiz,

ŕartıñıznı aytıñız?

--Küç sınaşmaq kerek bizge

Dedi oĝlan,

Em kendi,

Alandı da kelgen yolĝa:

--Üç ŕartım bar,

Yapıñız?..

Dev,

Diñleyim,--degen kibi
Qulaqların tikledi,
--Ürũn biraz dere boyu,
Añlatayım epsini...
Birinci şart yerge qattı
Siliştirip tepmeni,
Onıñ qanın çıqarmaqtır
Soñ derim ekincisin...
Dev başladı yer tepmeğe,
Çevre toz-topraq oldı,
Terge battı,
Ayaq taldı,
Atta taşlar çatladı.
Lâkin qan yoq,
Ne yapmalı?
Soñ özü razı oldı.
--Yeñildim, dep ayttı,
Amma,
Açuvından patladı.

Orijinal Metin: 178

Nebet oğlanğa keldi,
Baqtı da o çevrege,
Sallaştırdı tepmeni,
Qan fişqırdı,
Tamçılar
Benekledi er yerni,
Dev pek şaştı bu alğa,
Lâkin aqlı yetmedi.
Bu vaqia şuv-şuvnen

Bütün devlerge yetti,
Olar Çatalyürekni
Küreşke davet etti.
Törge eñ büyükleri,
Yedibaşlı dev ötti,
Kimse çette qalmadan,
Episi kelip yetti.
Devlerniñ nesillerden
Miras pudluqları bar,
Dediler ki köterip
tmaq kerek uzaqqa.
Çatalyürek bir baqtı,
Rıqma-rıq tolu azbar...
Pudlıqını almaq için
Yavaş turdı ayaqqa.
Qorqu
Telâş sarğanda,
Arttan keldi ses-fiğan,
Turğanlar taraf-taraf...
Kimdir çapıp kelmekte.
Baqsa tünevin olar
Yarışlaşqan dev oğlan,
Ep aşıqa,
Tiymeñ, dey.
Özü ögge yürmekte.
Çatalyürek toqtala,
Añlamay ne olğanın.

Orijinal Metin: 179

Dev çıqa da ortağa

Dostlarına yalvara.
añlata em tünevin
Nasil alğa qalğanın;
Atmasın o pudnı dep,
Çoq yalvara olarğa,
--Onda quvet hazine,
Pudluqnı alıp atsa,
Maşırıq,
Ya da Mağripke
Barıp tüşer eminim.
Açuvlatmañız,
Diñleñ
Miras pudluqnı aysa,
Cayarmız da,
Tapmamız...
Çoq zorlamañ yigitke.
Onda olğan quvetni,
Men dün küreşte sezdim,
Bir tepkende qan çıqtı,
Qurup yatqan topraqtan.
Çoq yaşadım,
Çoq kördim,
Ülkeni boylap kezdim,
Bazılar suv içkenin
Qışta buzlu çoqraqtan...
Toplanğanlar o devniñ
Aytqan sözün böldiler,
--Atmasın!—degen sözler
eşitildi...

Zıy-çuvlar...
Devlerniñ eñ büüğü,
Yedi başlısı turdı.
Aşiqmadan aqırın
Oğlan tarafqa yürdi.
Nevbetteki şartıñ ne,

Orijinal Metin: 180

Söyle iç de tartınma.
Yigit yeñer,
Yeñilir...
İç de qaytmaz artına.
Oğlan çoq tüşünmeden.
Dedi:
--Çetke çıqayıq,
Özen boyu tüzemlik,
Oñaytlı yer baqayıq.
Seçken soñ anda yerni,
Yarışımızğa lâyıq,
Men aytırım şartımnı,
Siz diñlersiz toqtalıp...
Devler razı oldılar,
Yolğa çıqtı er biri,
Eñ ögde Çatalyürek,
Bie qayda ketmesin.
Devlerden kimse bilmey,
Olacaq şartıñnıñ sırım,
Qolay degil aşamaq,
Dağnıñ armut,
Kertmesin...

O em üre
Saqt ola,
Azır er an küreşke
Bu azaçıq sakinlik
Tınçlandırmay göñlüni.
Devlerniñ toparinen
Tüşeler soñ yenişke,
İçek kömülgen yerde,
Toqtata o yolunu,
--Mına, şartım,
Kim yerni
Tepip yoğurt çıkarır,
Toplanğanlar episi,
Bir-birine baqındı.

Orijinal Metin: 181

Devlerden tek şu biri,
Bile oğlan <<qararın>>,
Şunıñ içün yaqınca
Kelmege de saqındı.
Dop-dop etip,
Er bir dev
Yer tepmeğe başladı,
Meydançıqınıñ içinde
Köterildi şamata.
Açuvından bazısı,
Topraq çaynap başladı.
Lâkin yoğurt iç çıqmay,
Topraq taptala,
Qata

Bazısı pek asabiy,
Tereklerni yıqalar,
Adam kibi kütük,
Taş suvurıla, atıla,
Yoğurt kene körünmey...
Tişlerini sıqalar,
Özen boyu ve meydan,
Toz-topraqqa qatıla.
Ahır çare tapmay da,
Soñ oğlanğa döneler,
Qana, köster darbeñni,
Yoğurt çıxarmı?- deyley.
Oğlan sağ yağını
Pek töpege köterdi,
Soñra salmaqlap yerge,
Bar küçünen yandırdı.
Yoğurt birden fısqırdı,
Ayaladı er yerni,
Oğlan taqat saibi
Olğanına qandırdı.
Devler şübeli baqtı,
Ne demeğe bilmeden,

Orijinal Metin: 182

--Daa nasıl şartın bar.
Dep bağırdı birisi
Oğlan kene söyledi,
İç saqınmaq bilmeden.
Dedi:
--Toplansın devler,

Ufağı ve irisi...
Nevbetteki şartım şu,
Taş sıqıp,
Suv çiqarmaq,
Kim eda etse şartnı,
Eñ küçlü dep sayarmız.
Bütün devler bar küçnen,
Taşlarğa ura parmaq,
--Em cesurge, dey oğlan,--
Bir de eykel qoyarmız.
Devler sıqqan er bir taş,
Ceviz kibi parlana,
Çoq keçmeden etrafta
Bir taş bile qalması,
Bazı taşlar bor kibi
şu an tozğa aylana,
Lâkin iç de suv çiqmay,
Şartnı yapqan olmadı.
Soñundan nevbet kene,
Çatalyürekke keldi,
Arasında peniri
Olğan şu taş elinde:
--Epiñiz saf oluñ da,
Maña baqınız endi,
Mına böyle yaparlar...
Taqaat olsa teniñde,
Taş parlanmız,
Toz çiqmaz,
Ondan faqat suv çiqar,

Sıqqanda öyle sıqıñ,

Orijinal Metin:183

Taş bölünip ketmesin,
Taşnı sıqıp suv çiqarğan,
Kerekse dağnı yıqar.
Sıqqan er bir taşnıñıznı,
Soñ avlaqqa atıñız,
Çünki, olar tekrar sıqmaq,
İçün endi kereksiz.
Vira yañı taşçıqlarnı,
Parlañ,
Qaziñ,
Tapiñız,
Küç,
Emekni boştan quru
Sarf da etmeñiz...
Dey de oğlan <<taşnı>> sıqa,
Kördiñizmi degen kibi,
Devlerge nazar taşlay.
Soñra onı Çamlı dere
Özenine fırlata,
Özü çetke çekile de,
İşni közetip başlay.
Alanlıqñıñ bir kenarı
Dağğa taraf uzana.
Devler taşnı ata-ata
O tarafqa keteler.
Olar keçken yerler şu an,
Keniş yolğa aylana,

Ğayretleri taşqın edi,
Dağ başına yeteler.
Çatalyürek kene mında.
<<Ğayretliler>> ögünde,
Eller,
Üst-baş al qan olğan,
Lâkin taştan suv çıqmay.

Orijinal Metin: 184

Elde tütün kisesi bar,
Qamçısı bileginde,
Oğlan üre memnun olıp,
Aslı özünü sıqmay.
Soñ toplay da episini,
Dey:
--Bugünlik bu yeter,
Yaş qartıñız yoruldıñız,
Suv çiqarğan olmadı.
Sabağace köpür olur,
Er kes o yaqqa öter,
Kene de şay devam eter,
Başqa yolu qalmadı.
Qayt da evge,
Yahşı yuqlañ,
Mesül işler bar ögde,
Men de dağnı cılıştırıp,
Kopur yapmaq keregim.
Tañ yanığı şavleleri,
Peyda olğanda kökte,
Mıtlaq mında etip keliñ,

Alıñ emek-keregin.
Men sizlerni kene túbde,
Alanlıqta küterim,
Keçikmeden,
Tırışñız
Vaqtında kelmege,
Yarın neden başlamasın,
Anda ilân eterim.
Tañ ağardı,
Ufuq yandı,
Kün şavlesi saçıldı.
Çamlı özen boyundaki yüksek,
Qarlı dağlarğa.
Yañı künni şereflegen
Qapılar ep açıldı,

Orijinal Metin: 185

Ayat kirdi,
Em yanlanuv
Uzaqtaki bağlarğa.
Çatalyürek alanlıqta
Beklep tura devlerni,
Tünevindeki qattı emek,
Ezgen edi olarnı.
Oğlan közden keçirmekte,
Qızlar olğan evlerni,
Bugün izi oñdan kelse,
Qurtaracaq qızlarını...
Mına yolğa azırlıqlı,

Ğarez devler kelmekte,
Eñ ögünde yedi başlı dev,
Qaşların pek çatqan,
Ardı-sıra,
Bir tarızda,
Tapr-tapr yürmekte,
Sayısı çoq,
Em saf uzun,
Körüneler uzaqtan,
Oğlan ise er kelgenge,
Ayrı-ayrı añlata:
--Sen birinci keldiñ, ayda,
Erte barğan qazanır...
Olar coşup,
Ruhlana da,
Tabanğa quvet çapa,
Guya şeytandan qaça,
Sezmey ögde qazanı.
Er birisi birer-birer,
Yuvarlana qatmerden,
Çamlı özen taşlarına
Urula da can bere.
Çünkü loar köpür endi
Keçe belley o yerden,

Orijinal Metin: 186

Er birisi olmağanın
Tek yıqılğan soñ köre.
Böyleliknen bütün devler,
Uçurımdan atıla.

Qarsaq-qursaq,
Topalı da,
Qalmaq bile keride,
Çatalyürek çapıp bara,
Batırıqlar açıla,
Şavleli kün nuri ura,
Mağazlarınñ törine.
Esir qızlar quvanç ile,
Şu an tura ayaqqa,
Şeñlik başlay şu arada,
Yol ve azbar...
Köşede.
Azatlıqqa quvana da,
Çapışalar çoqraqqa.
Olar yahşı hatırlaylar,
Köyleri bar enişte.
Çatalyürek yapqan eylik,
Şu an er yerge yete,
Qartlar duva başlasalar,
Yaşlar cıyın-tantana...
Bu azatlıq sadaları,
Yek olup dağdan öte,
Azatlıqını cesur oğlan
Alıp kele vatanğa.
Bayram yapa şu kün mında,
Özen,
Dağ,
Taş ve terek.
Çatalyürek,

Cesur yaşlar

Halqqa daima kerek!

1983

Orijinal Metin: 187

3.2. Şiirlerin Kiril Alfabetiyle Yazılmış Şekilleri

ВАТАНЫМ

Анадан догъгъанда козь ачып
корьгеним,

Мектепте китаптан езберлеп
юрсеним,

Халкъымнен берабер зевкъыны
сюрсеним,-

Бу сенсинь мердане, юрметли
Ватаным,

Дюняда бир дане, щюретли
Ватаным!

Илк дефа сувуньнен ювдым мен
юзюмни,

Багърында бахтияр дуйдым мен
озюмни,

Ватан,- деп бащладым биринджи
сёзюмни,

Бизлерни остюрдинь къоджаман,
Ватаным,

Алемге нам бердинь ер заман,
Ватаным!

Кенищтир чёллеринь, багъча ве
багъларынь,

Багърыньда сеслене юр-сербест
халкъларынь,

Чечектир ер якъынь, ёолларынь,
дагъларынь...

Ислерим сениньнен уяна, Ватаным,

Къардашлар бирлиги, севимли
Ватаным!

1959

СЕН ДОГЪДЫНЪ

Сен догъдынъ...

Дай!

Залымлар тынды,

Кок юзю арынды къара булуттан.

КЪапавлы есирнинь бутъавы
сынды,

Урь омюр бащлады юртумда бу
тань.

Бойле бахт ер кимге мунасиб олмай,

Догъалар...

Orijinal Metin: 4

Оселер,

Сафкъа отелер.

Неслимде о кунни анъмагъан
къалмай,

Миллионлар шу куню...

Байрам етелер.

1982

БИРДЕМЛИК

Кайсын Кулиевден

Меним рязанлы мавы козь кадым,

Чал сачлы карпатлы кулер юзю
агъам,

Сизнен такъдирим бирдир,
билинъыз,

Мен сизинъ кичкене балкъар
кадянъыз!

Къыргъыз къырларында къой
бакъкъан калям,

Балтыкъ боюндаки балыкъчы
къандащ.

Сизнен ер заман бирлещти джаным,

Сизнен бу алем чечекли ве ящ.

Эй сен днепрли, сефалы достум,

Ян къомщум, джан къомщум, ем
агъам гурджи,

Къалблер бирлигинде догъдум ве
осьтюм,

Достлукънынъ еллери узун,

О йырджы...

Сизсиз, бирдемликнинъ къалеси,

Мен тек

Кимим бу алемде,

Кимсесиз инсан.

Сиссиз меним евим-сувуъ,

Буздан пек,

Сизсиз коклер къара,

Къара ем джан.

Original Metin: 5

Сиссиз мен аджизим,

Кимсеге керексиз,

Сиссиз мен яанъгъызым.

Аджизим

Корем,

Сиз варсыз,

Мен--Чегем къайасын кокрек

Санаракъ,

Елбърус киби тик юрем.

Бири отмек берсе.

Кене де бири,

Танъ киби пак ете талийимизни.

Бизим эпимизчюн сыйлавлар да
бир,

Октябрь Ватаны остюрди бизни.

Бизимчюн екяне,

Къутлу,

Мутебер,

Аят къануныны язгъан шу Ватан.

Екяне,

Ебедий ёлумызны ем,

Даим айдын етип туръан да Ватан.

Окъуп,

Щен фысылдар шу дудакъларым...

Такъдирлер язылгъан шу
китабымны

Джошам язмакъ ичюн
дуйгъуларымны,

Эдие етем мен бутюн
барлыгъымны.

Уфукъкъа бакъамыз ачыкъкоз иле,
Емекте,
Къуванчта бирмиз,
Таянчмыз,
Бахытлым,

Original Metin: 6

Сизлернен бир сафтам...

Мен сизинъ кичкене балкъар
къадянъыз!

1982

ОКТЯАБРДЕ ДОГЪДЫНЪ СЕН

<<Авропа>> атеши ер кюрресини,

Бир вакъыт сарсытып,

Тантана еткен.

Ёокъ етип улкеден чар иллесини,

Гуль-аят кетирген айда догъдынъ
сен!

<<Дюнъяны сарсыткъан он кунъ>>,-

Деп Джон Рид

Нафиле язмады.

Къызым ал,

Окъу!

Октябрь кетирди халкъларгъа умют,

Джесюрлер козюни терк етти укъу.

Къоны-къолгъа берип, емин-ант
еттилер.

Азатлыкъ байрагъын котерди
бинълер.

Миллион мазлумлар сафкъа
оттюлер,

Джесур адымлардан сарсылды
ерлер.

Русие инкъылаб бешиги олды.

Октябрь кунинде,

Алтмыштан эвель,

Тунч аяз,

Чызмалар къарлы сув толды,

Къолайнен кельмеди бу аят,

Гузель...

Октябрь ащкъына,

Октябрь ёлуна,

Йигитлер ер шейге азырлар,

Бирдем...

Курещ,

Original Metin: 7

Къурулыщ...

Сагъ ве солунъда,

Бойле кечти кунлер,

Йылар...

Ве эр дем

Октябрь гъаеси,

Октябрь дуйгъусы,

Октябрь яраткъан илде пек
макъбул.

Узакъкъа даркъады йыры ве езгиси,

Атта семагъа да къалкъты,

Яхщы бил.

Октябрь—
Сенинъ де аят ве такъдиринъ,
Догъдынъ сен Октябрь илинде.
Кунюнде.
Щимдилик талебе олсанъ да,
Бар еринъ
Аятта.
Чокъ месуль ищлер бар огюнде.
Исрарлы эмегинъ,
Аля окъумакъ
Ащкъына сарф олсун,
Бу сенден талап.
Санъа аваледир келеджек—
Къурмакъ,
Онъа билъги керек,
Ал щимди топлап.
Октябрь айында догъдынъ сен,
Къызым.
Октябрь байрамы,
Сенинъ байрамынъ.
Окъу,
Фикирлеринъ олсунлар тюзгюн,
Чечекке бол олсун ящлыкъ
девранынъ.
1982

Original Metin: 8

МАГЪРУР ДАГЪЛАР
Юдже дагълар, магърур дагълар.
Пек чалагъан бащынъыз.

Аджджы еллер, ем боранлар
Къартайттымы сизлерни?
Билмем нидже асырларгъа
Тенъдир бугун ящынъыз,
Устюнъизни ортъкен шу къар,
Къамаштыра козьлерни.
Бир кунъ шахтёр эмиринен
Титредилер эреклер.
Асырларнен гизлеп келген
Байлыгъынъны алгъанда.
Окюндинъми, елкенъ узре
Чыкъкъанда ящ юреклер?
Къоркътынъмы я патлатыджы
Мелтешелер янгъанда?
Магърур дагълар!..
Магърур тура.
<<Дагъ юреги>>, дагъ экен.
Узакъ отъмющ, зенгин яатакъ...
--Сырларым чокъ.— дер киби.—
Инсанларгъа хызмет этмек
Нietetим бар, анъла сен,
Кел яъбынджа коксюм ачыкъ,
Окюнчим ёкъ,-- дер киби.
1972

ЮРТ
Юртунъ санъа азиз исе,
Ол онынъ саф эвляды.

Юуртум бахткъа толсун десень,
Эйи олсун маъсадынъ.

Orijinal Metin: 9

Чет буджакъта айланмакътан,
Бахт къапысы ачылмаз.
Бощ-бощуна ойланмакънен
Бахт нурлары сачылмаз.
Бинълер иле бирдем олып,
Сен ищлемек керексинъ.
Эгер юртунъ багъча олса,
Сен анда гуль-терексинъ.

1977

ДОСТ ОЛСУН ЯАНЫНЪДА

Туфанлар ичинде щашмалап
къалсанъ,
Дост-ещсиз бир озюнь азап
чекерсин,
Янгъызлыкъ къыйын щей.
Сарарып солсанъ,
Сейле сен, дюньяда кимге
керексинъ?

Эгер де башынъда мушкуль ал олса,
Достлардыр даима ёлунъда ёлдаш.
Янгъызлыкъ атта олюмден бетер,
Дост олсун янынъда тувгъан-
аркъадаш.

1978

МЕН ИСТЕЙИМ

Мен бир дерйа олмакъ истейим,
Ойларымдай терен ве кениш.
Эбеднен къалмакъ истейим,
Сон нурыны бергендже кунещ.
Къыртыщларгъа кетмек истейим,
Алып сеси назлы сазымны.

Orijinal Metin: 10

Озенлерден кечмек истейим,
Къавушмакъчун буюк арзума.

Заводларгъа кирмек истейим,
Тезьяларда чалышмакъ ичюн,
Йырла гонълюм,
Юксел,
Ось, дейим,
Эмек иле ярашмакъ ичюн.

Ёл къаршылап чыкъмаъ истейим,
Мужде гуллер такъмакъ истейим,
Достларымны пек сагъындым,
Эллерини сыкъмакъ истейим.
1978

ЕБЕДИЙ КЪАЛА

Теректен узюлгъен бир ешил
йапракъ,
Рузгарнынъ кучюнен уча авада.
Бир мевсим яшады,

Ищтирак этти

Аятчюн куреште—

Енъиште.

Давада.

Бир мевсим ящады.

Сонъ рузгяр оны

Екяне далындан къопарып ала.

Амма, юрт огърунда къурбан
кеткеннинъ

Намы халкъ анъында ебедий къала.

1971

Original Metin: 11

ЕГЕРГЕ МИНЕР

Аткъа минген кунинъ, агъа олдум
деп,

Кулме ёлдаки джаяв кишини.

Къалбинъден чыкъмасын бир
вакыт едеп,

Ярдым ет ве къол тут, ёлджунинъ
ишине.

Аят дедиклери гъанимет олуп,

Яптыгъынъ ер бир иш олсун бир
унер,

Бу кунлер кечерлер, чокъ шей
унутулып,

О джаяв ёлджу да егерге минер.

1968

ИЧ СЁНМЕЗ

Серник йокътур...

Чакъмакъ ташнен сигар якътым,

Учкъунлар еп сачралды ташнынъ
устунден.

Шу дакъикъа тушунджели козлерге
бакътым:

Эеджанлы урек тепе еди коксунъде.

Не олды я, севгимизни бенъзетип
шу ан,

Таштан чыкъкъан учкъунларгъа,
сёнер

сандынъмы?

Севги янар, алевленир...

Къандынъмы бунъа.

Учкъунларнен башланса да ич
сёнмез, инан!

1968

КЪОЛАЙ ДЕГИЛ

Яшамакъ къолай дегъил..

Элбетте,

Original Metin: 12

Яшамакъчун яратмакъ керек.

Инсанлар яшайлар...

Курешнен, ишнен,

Емексиз, йемиш де яратмаз терек.

Яшамакъ къолай дегил
Билмем мен.
Яшамакъчун куреш де керек.
Курешлер далгъасындан чекинме
ич сен,
Эбедий курешир яшавчан юрек.

Яшамакъ къолай дегъил,
Сен яхшы биль.
Ер даим Ватангъа,
Халкъкъа садыкъ ол!
Джумленен бирликте емекке къалкъ
да,
Куреш сен...
Джебеде танылыр огъул.
1965

БИР БАКЪ

-Янълъштым-дединъ ъде, шу ойгъа
келдинъ,
-Еписини янъ ыдан башларым,-
дединъ,
Турмушны курмагъа истединъ
янъыдан.
Ев къурмакъ истединъ азбар
янындан.
Догъру.
Эр шейин башламакъ мумкюн
Янъыдан.
Отурып тюшон де, бир бакъ...
Кечирген омуринъ

олурмы текрар?
Олурмы, бир даа онъа къайтмакъ?
1966

Original Metin: 13

ЕВЛЯТ ХАСТАЛАНСА

Бугун сени хаста корьдим,
Ал янагъынъ сараргъан,
Козьчиклеринъ гуя сѣнген.
Бенъзинъ солгъан, агъаргъан.
Дакъкъа сайып денъишесинъ,
Ананъны еп якъасынъ.
Ана къалби назик ола:
Эвлят ичун къаврула.
Сыджакъ сезсе баласында,
О да яна, хор ола.
Азаплана, къачы къача,
Бенъзи исе сарара.
Яш башына чал да туше,
Дудакълары морара.
Дакъкъа кече,
Саат кече,
Хаста эвлят тузеле
Сыджакъ бите,
Такъат келе,
Юзю кене шень куле.
Лякин, ана янагъында,
Элбет бундан из къала.
Бахыт тилеп евлядына,

Кедерли озю ала.

1970

КЕРИГЕ ДЁНСЕНЪ

Достумнен бирликте раатлыкъ
кунюнде,

Кезинмек истеп биз дагъларгъа
кеттик.

Ёллар ве сокъакълар узана огюмде,

Дагъ ели есмекте,

Бизлер шад едик,

Original Metin: 14

Достумнен чыкътым мен пиченли
алангъа,

Учан сув, чечеклер, йешиль табиат.

Юр тездже артымдан дедим мен
онгъа,

Бизлери саргъандай еди гуль аят.

-- Худжур бир огълансынъ,- деди о
кулип.—

Пияде не вакъыт барып етермиз?

--Истесек,- дедим мен сёзюни
болип,--

Даа чокъ къая ве дагъдан отермиз.

Давран да, тездже юр, артымдан
къалма,

Санъа бу дагъ ёлу узакъ корюнсе.

Кестирме сокъакътан... умютсиз
олма,

Элинъден тутарым, ёрулып
сюрюнсенъ.

Чалылар тюрбюнден ташларгъа
басып,

Яйлагъа чыкътыкъ биз, не кениш
мейдан!

Торбаны ыргъакълы таяккъа асып,

Ёнелдик илери токъталмай шу ан.

Бил, достум, корюнген эр сокъакъ
дагъда,

Елбетте кениш ёл, мейдангъа
чыкъар.

Кериге дёнсенъсен афатлы ёлда,

Боран бе туфанлар сарсытыр,
йыкъар.

1969

ЧЕЧЕКЪ ВЕ КЪАР

Къоралар терекълер акъ тюске
кирип,

Бузлагъан сокъакълар ялтырап тура.

Алиме къопаргъан, багъчада юрип,

Бир чечек, корюнъиз, елинде тура.

Устуне къар ягъгъан, сувукътан
къоркъып,

Тартышып, бурюшкен, козьлери
юмукъ.

Original Metin: 15

Ал япракъ уджлары ашагъы
саркъып,
Дюлберлик гизленген, чырайы
сёнюк.
Аязгъа къаршы о баш тиреп
тургъан,
Табиат хышымы таптагъан оле.
Амма о окюнмей, башыны бурмай,
Ерине келеджек несил бар, биле.

1967

ВАКЪЫТ

Базылар вакъытны саатнен олчей,
Дакъыкъа, сание, вакъытлар юрер, -
Токътамаз, еп юрер, еп келип кечер;
Вакъытта инсанлар къайгъы, бахт
корер...

Амма, сен, яш достум, сёзумни
динъле;

Вакъыт не, саат не, фаркъына бир
бар;

Вакъытны кечирме, ерте деп билме;

Саатлер кене де къайтарлар текрар.

Вакъытлар эсаплы, емекке башла,

Сонундан окюнме, къартлыгъын
келсе;

Саатнен ашавны бир четке ташла,

Вакъытны япылгъан ишинънен
олче.

1967

ДОСТЛАРЫМ

Институт, ралелер ве сиз,
достларым,
Омур бааримде йолдаш олдуныз.
Мен сизни ебедий севип анъарым,
Чюнки сиз йырыма, рухума
толдуныз.

Original Metin: 16

Бириниз узакъта - эвенк илинде,
Бириниз Алтайда, дагъларда кезе,
Бириниз Донбасста - шахта ичинде;
Бириниз фезанын сырыны чезе...

Баарде ярашса дагълар, дерелер,
Булбуль садалары келсе эректен,
Акълыма институт, достлар
келелер;

Сагъынам, асретлик чекем юректен.

Сон алып къалемни, дефтер бетине.

Сизлерге эдие - шиирлер тизем.

Сизиннен чыкъам мен койнинъ
четине,

Хаялда сизинънен берабер кезем.

Базыда кускен о, базыда кулген,

Такъдирлер даима багъласын бизни

Достлукънен даима ярдымгъа
келген-

Узакъта яшагъан достларым сизни.

ХАЙАЛЫМНЫНЪ КЪАНАТЫНЕН

Субет еттик, хошнут олып,
Озгъардым сонъ дост-эшни.
Амма шиир меннен къалып,
Сааргедже дертлешти...

Ойларымны котюрди о,
Чименлерге, дагъларгъа.
Севимлимнен юрдюрди о,
Саиллерде, багъларда.

Сахраларгъа сув кетирдим,
Шииримнен, достларнен,

Original Metin: 17

Къаранлыккъа ярыкъ бердим.
Къафиели сёзюмнен.
Хаялымнынъ къанатынен,
Фезаларгъа юкселдим.
Шииримнинъ чал атынен
Ёллар кечтим, еслендим.
1969

ЮКСЕК КЪАЙАЛАРДА

Юксек къаяларда, орманларда къар,
Сокъакълар комюлген, адамлар
юрмей.
Лâкин кен вадиде чечекли баар,
Къатты къыш зеерин, аязын
корьмей.

Бу къая, орманлар олмаса егер,
Не олур екен, деп акълыма келди.
Кен вади сувсузлыкъ азабын чекер,
Багъда да берекет бол олмаз еди.
1968

ЯШЛЫКЪКЪА КЪАЙТМАКЪ ИСТЕЙИМ

Озенде сув олып, ташларны ювып,
Бургъучлап-бургъучлап акъмакъ
истейим.

Къырыджыман йыллар да етилер
къувып.

Мен исе, яшлыккъа къайтмакъ
истейим.

1968

Original Metin: 18

ОМЮР ВЕ ЁЛ

Омюр ве ёл экен, тюшюнип
бакъсам,

Учурым джарлары, тюзлюклери
бар.

Гемиге минип мен, деряда акъсам,

Бу да ёл, сув ёлу, гонъюлюм
джошар.

Бу да ёл - ракета семагъа етип,

Бир даа айланып топраккъа тюшсе.

Бу да ёл - яшлыгъым чёллерге кетип

Багъ - багъча ешерце, мейвалар
пишсе.

Фен, илим оргенмек, ёл дегил
десенъ,
Яланджы демезми бу ёлдан юрген.
Девир багъчасына ёл иле кельсем,
Ёлсуз деп айтырмы кенардан
корьген.

Инат бир геолог дагъларгъа чыкса-
Ривает, байлыкълар кыдыргъан
олып;
Авескяр шаир де тарлагъа чыкъса,
Йырласа урь емек зевкъына толып.

Булар йол дегилми?.. Тюшюн де
бир бакъ

Я омюр дегилми, келген -
кеткенинг?

Ёлунгны билмейип ташласанъ аякъ,

Бил ки, бу омрюнгни бербат
еткенинъ.

Бахыткъа ынтылсанъ ёлунгны
билип,

Омюрден айрылмай адымла ер кюн.

Омюр бу бир кечер зор ёлнен келип

Ве кечкен хаяткъа чекерек екюн.

1959

Orijinal Metin: 19

УМЮТСЫЗ ОЛМАДЫМ

Асрет олмакъ къыйын, башымдан
кечти

Зифт къара сачларым бем-без
олды.

Узакъ джебелерде балчыкълы сув
ичтим,

Душманнен чарпыштым,

Ёрулдым...

Талдым...

Лякин, мен ич бир ан умуцыз
олмадым,

Умудым къалбиме олды бир къанат.

Мен къайда олсам да, севмектен
талмадым,

Сенсиз ич тасаввур етилмез аят!

1971

ИЧ ДУЙМАЙ АДАМ

Мен къартайдым,

Ашыкъам кене,

Саба ола кене ашыкъам,

Кунеш бата, къаранлыкъ эне,

Сонгра ятам мен озъ йериме.

Саба ола кене ашыкъам,

Иш кедигим олам инен къолгъа.

Кунделикнинг табагъын йырмам,

Кун догъмадан чыкъам кенъ йолгъа.

Кунделик эп къамчылай мени,

Кунделикнен атам мен адым.

Ишнен кезип бутюн улкени,

Къартайгыанын ич дуймай адам.

1977

Original Metin: 20

ЕСКИ ЁЛ

Дагъгъа котерилген шу топракъ ёл,

Шимди файдасыз,

Узайып ята.

Бираз ашагъыда догъру,

Ем де бол.

Дагъ ёлу...

Инсанлар гъурурын уянта.

Орман ве къырларны кесип кечкен
о,

Четинден аджджы алма,

Къызылчыкъ...

Бакъа.

Бир вакъыт кыйык ер сафына
отъкен о,

Дагъ ёлу бойлары...

Чыкъ - сыргъа такъа.

Енди керексиз олгъан топракъ-йол,

Шу кениш таш ёлынъ есасы еди.

Техника къудрети,

Ем бинглернен къол

Емеги сингген сонг янгыгъа дёнди.

Амма, о джоюлмай,

Ебедий къаладжакъ,

Адам,

Ат - араба юрмесе биле.

-Ески ёл бу еди, - дегенелер
оладжакъ,

Не къадар чокъ вакъит кечсе де,

Илле!..

ТУРИСТ КЪАЗАНЫ

Дешетли юксеклик,

Терен къар улькеси,

Original Metin: 21

Тёпедё ебедий бузлукълар баскъан

Корюнмей атта бир терек кольгеси,

Тек бир яш турист къазанны аскъан.

Кумюш аланларны, ангдыра
кырлар,

Узакъта булутлы сырымлар корюне.

Памир бу,

Багърында гизли чокъ сырлар,

Инсан еп адымлай онынъ тёрюне.

Бу ерде озенлер гает шень чагълай,

Шу къадим Сурхобнынъ чапкъын
сувлары...

Достлар бирлик олып, чыкъты бел
багълап,

Нурек седлери еп осьтю юкъары.

Пекишти гъайретли яшлар билеги,

Ёл къурды...

Такъдирлер дагънен бойланды.

Омюрге кечти еп инсанлар тилеги,
Турист къазанчыгъы ГЕСке
айланды.

АДАМ ГЪАЙРЕТИ

Акърансыз тарлалар,

Сону ёкъ ёллар,

Булутлар ичине сокъулгъан
дагълар.

<<Робот >> деп анылгъан демирден
еллер.

Ортюлер астында йетишкен
багълар.

Къоджаман иншаат,

Кениш яйлалар,

Озюнинъ изинден дёнген шу озен.

Семагъа ёл ачкъан джесур сымалар,

Бу акъта, озюндже ойлайсынъ
базан:

Original Metin: 22

-Даа нелерге къадыр бу Инсан?

Шимал ве дженупке ёл ачты
чокътан.

Ферасет.

Акъылынён иш тутмакъ, инан

Бошлукъта шеерлер догъурта,
ёкътан.

Бу - адам гъайрети,

Иш тантанасы,

Ташларны,

Къумларны джеваир етер.

Гъайрециз сёзюнинъ терстир
манасы,

Еп янгы несиллер сафларгъа отер.

1978

БИР КЪОПКЪА СУВ

Денгизге къошулгъан шу бир
къопкъа сув,

Ялыгъа атыла,

Тынч турмай еди.

Раацыз далгъалар шаматасы.

<<Шув...>>

Адамгъа

Гемиге окътала кенди.

Чюнки артында къудретли денгиз
бар,

Къувсанъ да тутулмай,

Сакълана терен.

Бираздан ялыгъа атыла текрар,

Бу сёзни тасдыкълар денгизни
корьген.

Бир къопкъа сув,

Бакъсанъ,

Денгизден зерре,

Алып да къумлоргъа тёксенъ
сингеджек.

Original Metin: 23

Денгизден айырылып эндикче ерге,
Був олып учаджакъ,
<<Эджелге>> конеджек.

Инсанлыкъ тыпкъы денизге ошай,
Бир адам,
Денизнинг бир къопкъа суву.
Халкъындан айрылса кедери
башлай,
Ёкъ ола...
Хатырда къала зий-чуву.
1968

КОЙ МАНЗАРАСЫ

Кенг тарла, четинден арынчыкъ сув
акъа,
Ёлдан тоз, чангытып араба кете.
Кунеш де уфукътан нурланып
бакъа,
Сачакълар устюнде къушукълар
оте.

Элинде къопкъасы, без халатлы,
Яш бир къыз фермагъа ашыкъып
кете,
Пешинден бир йигит, ойнакълай
аты,
Чаптыра о, къызнынг артындан ете.

О къыз да пек джошкъын,
къопкъасын ташлап,
Атлана егерге, чылбыргъа япыша.

Сачлары джайыла, шакъылдан
куле...
Шу яш, мен олсайдым, акълыма
келе
1965

КОЗЬЛЕР

Козьлер мави йешил олалар,
Кедерли ве гъамлы козьлер де ола.

Original Metin: 24

Кунешли,
Шавлели козьлю балалар
Сесинен ер саба, сокъакълар тола.

Алевли
Ялынлы бакъышлар деймиз.

Еписинде козьлернинг бар
иштираги...

Козьлерсиз ис етер едикми,

Эй, биз

Дост – эшни,

Душманны,

Якъын - ирагъы...

Сюзюлген,

Наз иле бакъыджы козьлер,

Алемде кимлерни мефтун этмеген.

Балалыкъ,

Осьмюрлик,

Асретли кёзлер...

Козьюмиз огюнден нелер
отъмеген?..

Козьлер,

Козьлер...

О айфын козьлер.

Инсанлардан олар мерамет
арайлар...

Керекмей кимсейе дженк,

Дешет,

Хышымлар...

Козьлер инсанлардан имдат
сорайлар...

1984

ЯШАСЫН ИНСАН

Тазе гьондже ачып,

Кьокьугьан гульге,

Original Metin: 25

Элингни узаттынъ,

Сескендим бирден

Шу дюлбер барлыкъ ич кирмеди
тилге,

Мен айтам!

Осьтюрип чыкьаргьан йерден

-Кьопарма!

Ярын бу дюлберлик олмаз,

Сангьа узюйен гуль бермесин
кьуванч.

Адамлар эйилиги олсунлар солмаз,

Элинъни чек ондан,

Эм козюньни ач.

Кьопарма,

Солдурма инсанлыкъ гуллерин,

Бу <<бахткьа>> урунма,

Къайт сен о ёлдан.

Гьам дегьил,

Бахт алсын

Къаплап эр йерни,

Ебедий яшасын эр бир гуль...

Инсан!

1980

БИР САТЫР

Башымда бутюн кунъ

Бир сатыр тура.

Отурам турам мен...

Ич де терк этмей.

Бир эзги ола да

Къалп телин ура,

Янымда долана,

Ич ташлап кетмей.

Хайъл, ойларымны

Дагьларгьа котюре,

Original Metin: 26

Одама орманлар

Кьокьусын кьоша.

Захире занлары...
Бодене оттюре.
Джошкъун далгъаларгъа
Бензей эп таша.
Заводлар баджасы
Тютюнге комюле.
Гъайретли йигит сакът.
Сынгырджи беклей.
Йигит-къыз ишкүзар
Къыргыш сёкюле.
Эр кесте арекет.
Ич токътав билмей.
Аналар балларын
Мектепке озгъара,
Яш келин багъчадан
Евлядын алгъан,
Космонавт <<геми>>си
Булутлар ара
Кяинат багърына
Янгы ёл салгъан.
Я да о анамнен
Отъкерген демлерни.
Кечмишни къаршыма
Кетирип къоя.
Инсан, балалыкъ,
Кедерсиз кунълерни
Текрар,
Текрар...
Хатырлап <<тоя>>.

Къалбимде бутюн кунь
Бир сатыр тура.
Отурам, турам мен...
Ич де терк этмей,
Бир эзги ола да,

Original Metin: 27

Къалб телин ура,
Янымда долана.
Ич ташлап кетмей.
Базыда девамлы
Тюшюндже ола...
Сокъакъта шавлели
Чыракъ да сёне,
Шу илки сатырчыкъ
Къудретке тола,
Сонгра шиир олып
Кягъыткъа эне.
Башымда бутюн кунь
Бир сатыр тура.
1984

Мен къабаатлы саям ойле адамны,
Билгенин яшлыкъкъа берип
кетмесе.
Арам,- деп саям мен тендеки къаны,
Аначюн, Ватанчюн джефа чекмесе.

Не файда билгенин гизлеп илинден,

Екяне <<талантым>> деген
кишиден.

Бош богъаз, макътанмакъ келир
элинден,

Амма халкъ бир файда коръмез
ишинден.

1961

ЙЫР КЪАЙДАН ДОГЪАР

Чили йырджысы Харагъа
багъышлана.

Океан далгъалы,

О еп шувулдай,

Original Metin: 28

Мави кокте акъчил

Булутлар кезе.

Яш йигит ялыда,

Чапкъалай,

Ойлай,

Кимерде топ сеси

Къалбини эзе.

Бир куню гунеш даа

Догъмагъан еди,

Сыкъ орман титреди,

Титреди эрек.

Яш йигит кене де

Ялыгъа келди,

Далгъа киби таша

Елемли юрек.

О, магърур дагъларгъа,

Къырларгъа бакты,

Далгъалар хеп юва,

Ташларнынъ юзюн.

<<Напалм>> патлады,

Чеврени якъты...

Абдырап

Къоркъудан юмду о козюн.

Далгъалар устюнде,

Топлады эсини,

Топракътан узюлген

Аякъ,

Излери...

Океан шувулдай,

Тарта кендине,

Амма, о ялыдан

Алмай козьлерин.

... Инсан адыны

Ташыгъан янкилер.

Ватанчюн азырым

Бермеге джаным

Original Metin: 29

Артык атеште янмаз

Улкелер,

Билмиш ол!

Къул олмаз,

Азиз ватаным!

Зангинлик керексе,
Оны да сен ал,
-Джан,- десенъ,
Коксюмден узип берейим.
Топрагъым,
Ватаным...
Коръмесин зевал.
Сонъ тамчы къанымны,
Акъыт!..
Олейим.
Мен ольсем,
Къардашым джебхеге чыкъар
Шенг кедай тилинде
Йыр кене догъар.
Халкъыма урь аят
Къапысын ачар,
Азатлыкъ олмаса,
Йыр къайдан догъар?
1973

КЪУШЛАР

Кузь келини сары шалыны
Уфукълардан чекип орьтюнди.
Къушлар исе селби далыны
Ташлап
Кене дженупке дѣнди.

Кетмень,къушлар,
Къайтыңыз кене;

Original Metin: 30

Эр махлукънынъ озъ арсызы бар!
Юва япын евим огюнде
Сизинъ олсун
Шу ев ве азбар
Къушлар кетти...
Артларындан
Сесим дегил,
Еллер етерми?..
Мукъаддестир,
Азиздир Ватан,-
Инсан олса, ондан кетерми?..
1981

БААР ЧЕЧЕГИ

Чокъ гъамлы бакъма сен,
Эй, дюльбер!
Къайгъырма,
Такъдирим чокъ агъыр дийе.
Къуванчкъа иришмек истесен эгер,
Чаре тап,
Джуръатлы бир мерд ол гуя.
Табиат баарде чечекке бурюне,
Къыш зеерини кериге ташлап.
Гъайретнен адымла саф аят тѣрюне,
Йокъ умут чырагъын баарден
башлап.
Баарде тамчылар озенге эне,
Баарде чеченкен ортюле эр ер.

Баарде севмекнинъ зевкына

Кене...

Не этсин...

Чевреде ачкъанда гуллер?

Сен о гъам кедерни кериде
къалдыр,

Original Metin: 31

Баарнен берабер адымла илде

Баар бу,

Ер кесчюн буюк бир ёлдыр...

-Мевсимлер Келини,-

Дерлер эр тилде.

Къалбинде эп яны истеклер
догъсун!

Олар еп бурьлесин,

Чечекке дёнсюнлер.

Достларынь къувансын...

Десинлер:

-Шохсын.

-Турмадан сен олгъан сафкъа
отъсюнлер,

Кунеш ер къурресин айлана берсин.

Догъгъан кунеш шавле сачсын
юзюне,

Къуванч ич терк этмез,

Мытлакъ корерсинъ,

Баар чечеги о...

Къайтыр озюнье.

1983

БАТАН ИЧЮН

Узакътан боранлар, далгъалар отип,

Ватаным сесини эшитип келем.

Ашкъыны, асретин шиирлер этип,

Язмакъчюн элиме алдым мен
къалем

Халкъыма бахшыштыр язгъан эр
сёзюм,

Йыр етип къалбине синдирсин
инсан.

Ватан-халкъ багърында ачылды
козюм,

Азырым оларчюн олмагъа къурбан.

Бахшышым-васиет, достум, эт сув
тилмач,

Айткъаным акъикъат,

Азизим инан.

Ана ве Ватансыз ким яйгъан
къулач,

Original Metin: 32

Ер шейнин менбаы эвеля Ватан.

Океан артындан кимлердир сеслене,

Алемни атешнен ёкъ этмек истей.

Душманнынь къалбинде фитнелер
беслене,

Эр шейге атыла, не япсын?

Билмей.

Лякин сен къавий тур, ич де
сакынма.

Артыньда йылгъалар, озенлер
беклей.

Достларынь бирликнен
къалкъаджакъ,
Къоркъунма,
Ватанын тынчлыкънын диварын
тиклей,
Шаир де,
Йырджы да,
Бульбуль эм гуль де,
Сенинге оладжакъ башласа
Фигъан.
Сыныры метинден олгъан бир
ильде,
Душмангъа ер ёкътур, достум сен
инан!
1976

АСКЕРНИНЪ МЕКТЮБИ

Мухавец устюне эгилип оськен,
Сюгютнинъ тубюнден мектуб
тапылды.
Къач йылар гуль сачын ел сыйпап
эскен,
Тенекке шундан сон сайгы
къатылды.

Учъ коше бир мектуб...
Ренки сап-сары.
Девир силалмагъан ондан сёзлерни.
Бир чети йыртылгъан, чокъ сёзлер
яры,
Анда корьмек мумкюн асрет
козьлерни.

Узакъ бир койдеки яресин ангып,
Гедже юкью больген,

Original Metin: 33

Ве язгъан аскер,
Озю исе шу ан йыкыылгъан янып,
Мектуби кетмеген...
Беклейдир дюльбер.

-Гъарп сынъыр.
Мухавенч теренден акъа.
Ер саба булутлы коктедир козюм.
Мен сезем, яв бизге Гъарезнен
бакъа,
Чокъча яз, бир данем, насылсынъ
озюнь...

Аскернин сёзлери бу ерде биткен,
Адреси ве ады беллисиз.
Кимге
Йолламакъ истеген ве ниет эткен?..
Озю йокъ,
Мектуби йетти бу куинге.

Белки севимлиси умют узьмеден,
Ала даа йолларгъа тикедир козюм.
Беклемек яхшыдыр умуциз
кезмеден,
Беклесин арз етип корьмеге озюм.
Беклейлер...

Беклеймиз

Ал танлар аткъанда,

Беклемек эйдир,

Къайгыны унут.

Беклеймиз озенлер толып
акъкъанда.

Беклеймиз...

Беклемек буюк бир умут.

1979

Original Metin: 34

СУВСУЗЛЫКЪ АРАРЕТИ

Козюмнинъ огюнде бир эйкел тура,

Аскер ерге яткъан эп сюйреклене.

Дерсин, эйкел дегил, юреги ура,

Къуршундан гизленип вира
буклене.

Бир элде баклажка, бир элде силя,

Дёрт-беш сафдашынен о сувгъа
кете.

Белки де, козь юмар о омюрбилля,

Шимдилик еп огге, еп огге оте.

Чюнки магъазларда яралы толу,

Балалар къадынлар сув истей.

-Сув!- дей.

Душман атешинен кесилген ёлу,

Ким олюр, ким къалыр, ич кимсе
билмей.

Эп огге,

Озенге ынтыла яшлар.

Бир анлик атышма яв аскеринен.

Бу ерде атта яналар ташлар,

Йыкъылгъан йигитлер турмай
еринден.

Тек бири азачыкъ сув алып келе,

Сон оны оймакънен бинге болелер.

Базыда сув келмей, эм ола ойле,

Йигитлер бир къалмай эписи
олелер.

Бир айдан зиаде сарымда огълан,

Къаленин ичинде эп фиған къопты.

-Сув!-дие джан берди чокъ джесур
огълан,

Сон къале душманнынъ елине
отти...

Козюмнинъ огюнде бир эйкел тура,

Аскер ерге яткъан – къыл копур
кече

Original Metin: 35

Къаршыдан душман эп атеш
ягъдыра!..

О исе сюйреле, о сувгъа кете...

1979

БАЙ-БАЙ АНАМ КЪБАЙАСЫ

Йылбаш арфесинде,
Къачы боюнда,
Чокъ йыллар эввелси мушкюл ал
олды.
Дженк...
Снаряд сеслери йешил дагъ
багърында ...
Аланлыкъ,
Чегерлик джесетке толды.
<<Бай-бай анам...>> биле шашты
бу алгъа,
Койлю эали де терен теляшта
Озеннинъ пак суву чеврилди
къангъа,
Бир азап,
Бир къорку...
Къартта ве яшта
Ватан топрагъы,
Мукъаддес шу илде
Джан алыджыларнен тутышты
халкълар
Тереклер,

Original Metin: 36

Къаялар чеврилди Кульге
Инъледи инсанлар,
Инъледи дагълар.
--Бай-бай анам!
Бу алгъа бутюн ил шашты,
Партизан джесурлер,

Эрлер топланды.
Фашист узерине сел олып ташты
Бу эрлер
Эп огге йылышты.
Душман догъралды.
Учь кунъ мудафаа,
Учь кунъ къан,
Котек,
Койлер бир къач кере эл-элден оте.
Койлю хала мердлерге йоллай сют,
Отъмек...
Эр ер яна мында,
Таш-топракъ тютей.
Сонундан дешетли <<сакинлик>>
чёке,
Матем урбасыны ортюне ульке.
Агъачлар аллангъан,
Чевреде къан-леке
Серилген яталар юзлернен эрлер.
Олар азатлыкъ ашкъынын
къурбаны.
Душмандан интикъам алды,
Олдюлер...
Ватанчюн,
Халкъчюн бедрилер джанны,
Ватан ашкъына къан тёке билдилер.
Лякин алчакълар ер йерде бар екен,
Биревнин яныгъы зевкъ бере она.
Ватан не,
Халкъ не?

Билмей.
Бир тикен

Original Metin: 37

Ойлелер
Я сизлер,
Не дейсиз бунгъа?
...Янгы къараманлар догъан бир
анда.
Бир алчакъ элине торбасын алып,
Джесетлер ятмакъта сагъ ве сол
янда...
Оларны тюрткючлей теляша талып,
Агъасын,
Бабасын,
Я союн арамай,
Эп чеке морарып шишкен эллерни.
Тюшюнмей:
Якъаны, инсангъа ярамай?..
Байлыкъ дерин туткъан,
Къан баскъан козьлерни.
Торбагъа толдура,
Эп топлай саат,
Она яралылар нефретнен бакъа,
Бойлеси акъкъагъа намусын сатар.
Анасын ольдюрюп,
Тек беринъ акъча
Ойлелер пек сийрек олса да,
Тапыла,

Бахтыны кемликлер устюне
къургъан.
Коксуне халкънын ланети санчыла,
Оларны соярлар,
Текмил къутургъан.
1983

АКЪЫЛГЪА ДАВЕТ

Москва.
Кене шу<<тынчлыкъ>> деген сёз,
Original Metin: 38

Бутюн къыталаргъа
Доркъады текрар.
Адалет,
Акъкъыны талап эткен кез.
Инсанлар,
<<Акъ эв>> чыкъарды къарар:
...Ядро сиясы
Арттырмакъ лазим,
Сия мувазанаты
Биз якъкъа авсын.
Тек шойле ёл иле
Келеджек бизим,
Ким бизнен,
Елинде ракета олсун!..
Дешетли,
Асырлар...
Инсанлар яраткъан,
Барлыкъ

Эм зенгинлик ёкъ оладжакъмы?
Инсан ирадеси яратаяткъан,
Чименлер ачмадан
Шай соладжакъмы?
<<Азатлыкъ>> не
<<Тынчлыкъ>> сёзлери энди.
Ебедий къайтмайджакъ
Кечмишке дёнмезми?
Адамлар,
Сакът олунъ,
Фашизм келди
Башкъа бир урбанен
Коктен энмесин?
Джианда дженк хавфы,
Дженклернинъ дженки...
Душманнынъ къолунда
Атам заряды.
Телюке сойламаз
Къарты эм генчи,

Original Metin: 39

Эм кимсе эшитмез
Телаш -феряды.
<<имдат,>>
Деп чагъырмаз ич кимсе...
Анланъ.
Чюнки эр кеснинъ
Кесилир тили.
Инсанлыкъ къалкъынъ,

Гъафлетте къалманъ,
Кульге дёнмез евель
Анълылар или.
Бирлешинъ,
Тек бирлик
Огюни алыр,
Мунафыкъ унсурлар
Догъургъан хавфнинъ,
Бирлик енмек керек,
Бирликте кучь олур,
Аякъкъа къалкъ бугунъ
Халкъы этрафнынъ
Даа къыркъ йыл
Кечмеди биле
Немсе фашизми
Йенылген куньден
Энди яны фашист
Атеши илге,
Дешет,
Къоркъу къата
Чыкъып тонундан.
Кремль кокюнде
Янгъан йылдыздан,
Джиан халкъларынын
Умиди буюк.
Келинъ тирейик
Омуз-омузгъа

Original Metin: 40

-Алчакъ ниетлилер,
Деф олун,-дейик.
Халкълар,
Акъикъаткъа къулакъ асыныз,
Москва тынчлыкънынъ
Йолун кутъмекте
Акъыл,
Идракке
Аркъа япынъыз,
Москва акъылгъа
Давет этмекте.
1983

ДАГЪЛАРДАН ЮКСЕКТЕ

Кенъ семагъа яйылды,
кумюш къанатын,
Къоркъу къаттынъ душмангъа
эй, Ватан огълу.
Дагълардан юксекте
Челик кушун
Уча...
Чевренъ душмангъа,
Къузгъунгъа толу.
Уфакъ топракъ,
Керч ем де
Севастополни,
Азат етюв дженкявер
йолларынъ олды.
Йигит эдинъ,

Original Metin: 41

Мерд эдинъ,
Билмей къоркъуны,
Гъайретинъден душманынъ
чырайы солды.
Сон мензилинъ
Кен Балтыкъ
Яралы эди,
Эм къарадан
Эм сувдан дешетли аты.
Чокъ керелер далгъалар,
устюне эндинъ,
Къара булут къапланды,
ёкътур къайтыш.
Текрар-текрар атышлар,
сонъ ниает,
Силянъ битти,
Къузгъунлар сардылар шу ан.
Умутинъни джоймадынъ,
Къыдырып имдат,
таран эттинъ душманны,
сен олдынъ къурбан.
1980

АСКЕРЛЕРНИНЪ ШЕФКЪАТ АНАСЫ

Атта ташлар янмакъта
сагъда ве солда,
Къара дениз –гуя къазан,

къайнай, былкъылдап.
Яралылар; эм олюлер
серилген ёлда,
Original Metin: 42

Ятар эди,
Душман исе эп келе айдап.
Одессанынъ таш-топрагъы,
атеш ичинде.
Къавурыла от-оленлер,
бутюн табият.
Эм джан ала, ем джан бере
къарт ве генч де,
Ватанымнынъ къануны бир-
олюм я аят!
Сонки окоп дженкешмекте,
медсанбат коче.
Айше бир къач яралыны
сюйрей невбеттен.
Кери дёнмей,
Нефретнен о тоз-топракъ кече,
Козь-козъге келип къала
фашист-бербатнен.
Яралыны къапатты о
артына гизлеп.
Озю исе кокюс керди
душман окъуна.
Сонки кере аскерини
къуртармакъ истеп,

Яш джаныны къаршы тутты
душман отуна,
Онун ичюн кунеш батты
дагълар артына,
Ярасына токъунманъыз
барсын къан акъсын.

Синъе берсин ана топракъ
тувгъан юртуна.
Аскерине къалкъан олды
шефкъат анасы.
1979

Original Metin: 43

КОМСОМОЛ БИЛЕТИ

Къаленинъ Тереспол кемер
къапысы,
Гъарпкъа тараф чыкъкъа екяне
кечит.
Душман атешинден янгъан ярысы
Ер кунъ йенъиш ...
Гъайып...
Ватаным, эшит.

Йигъитлер къангъа къан, джангъа
джан алалар.
Ер тола, ер бир таш ичюн дженк
кете.
Азбарда агълаша къадын ве
балалар,

Йигъитлер куреше,

Явны ёкъ ете.

Къач куньдир ташмакъта атеш
далгъасы,

Чилтерге дѣнди бу къале дивары,

Яшлар теслим олмай,

Ана, баласы...

Эр кес дженкчи мында,

Яш, ихтияры.

Къач бинг, мегатонлы шу бомба
билмем.

Тереспол къапысы устюне енди.

Къыйын олды ташны айырмакъ
кульден,

Чевре-чет къап-къара думангъа
дѣнди.

Эр шей сусты мында,

Адам да, топ да.

Йерге чѣкти юксек саврулгъан
тозлар.

Дарбеден сескенген буг-озен атта,

Озь йолун шашырды, къалдырып
ызлар.

Харабе...

Магъазлар теп-тегиз олды,

Original Metin: 44

Ялынъгъыз бир ад къалды кемер
къапыдан

Душман еп къаленинъ ичине толды.

Арды кесилмей,

Келе еп батыдан.

Къапыдан сагъ якъта, екинджи
къатта

Пулемѣт сѣйлене Чагъаракъ
ичинден,

Азбаргъа ким кирсе, айны шу
фурсатта.

Ягъмурдан окъ ягъа онынъ
пешинден.

Саатлер кечтилер...

Юзлернен душман

Пичендай къалынды, топракъкъа
ятты.

Девамлы атышма голюне шу ан

Пулемѣт сеси де ебедий батты.

Чокъ сувлар акътылар,

Секиз йыл кечти,

Илде дженк атеш чокътандыр
сѣнди.

Халкъымыз тынч аят йолуны сечти,

Къаленинъ тарыхы языла енди.

Тереспол къапысы...

Къаршымда ишлер,

Бутюн кунь токътамакъ девам
етиле.

Тапыла чокътан-чокъ адсыз
кишилер,

Бу йерде ер бир шей сакълана
кыйметле.

Бир джесет тапылды, даа урбасы,
Бус-бутюн йылдырап, чурип
битмеген.
Джебинде комсомол билети...
Бакъмасы
Дешетли олса да, язысы кетмеген.
Къапы бекчилери онынъ эмиринен,
Къач кере душмангъа атешлер
ачкъан.
Чагъаракъ устюнден къуршун
септирген,
Йигитни бу йерде таш-топракъ
баскъан.

Original Metin: 45

Комсомол билети джесур йигитни,
Эбедий гъайыплар ичинден алды:
<<Белгисиз аскер>>, деп анъылгъан
чешитни,
Таныткъан сааты шу билет олды.
1979

АНГМАКЪ ДЕШЕТЛИ

Дженк,
Къурбан,
Харабе,
Асретлик,
Яныкъ...
Дешетли о акъта атта тюшюнмек.
Илле шу корьгенлер ичюн дженк
яныгъын,
Олурмы яныгъы дженк...

Хышымгъа коньмек.
Сенде месулиетан къат даджи чокъ;
Сесингни,
Сесиме къош бугюн, достум.
Джианны телюке--
Зелзеле савсытты,
Олмасын умутлер.
Астын ве устюн.
Не къадар дешетли
Дженк сёзюн айтмакъ
Кене шу яшлыгъым,
Ач,
Чыплакъ куньлер...
Ев,
Сокъакъ...
Къан изи,
Ёкъ йемек
Отъмек!...

Original Metin: 46

Бойле арекеттен
Миннетдар кимлер?
Балалыкъ куньлерим,
Къаранлыкъ семаны
Ангдырып туралар шу аятымда.
Йыкыылгъан копурни,
Янгъан орманны,
Корьдим мен
Олюлер къора астызда...

Дешетли,
Корьгенлер ичюн дженк яныгъын,
Башсыз атлар ята ярыш ичинде
Топлар телчелеген кой обалыгъын
Балалыкъ шай кечти,
Атеш ичинде.
Денъизден гемилер
Аттеш ягъдыра,
Къуршунлар тѣпенгден
Сызгъырып кече.
Бириси джан бере
Аджджы багъыра,
Къанлы сув иче.
Аранда сыгъырнынъ
Мунъревин динъле,
Мунъремей...
Инълей о,
Англагъан адамгъа.
Джаны бар,
О сезе
Атешли къулле.
Устюне энеджек,
Шунынгчюн гъамлы.
Балалыкъ кунлерим...
Багъ-багъча кесилди,
Йолларда къатнав ёкъ,

Original Metin: 47

Басылды излер.
Дивар ве къапылар патлады,
Тешилди.
Агълавдан къан басты,
Кѣр олды козьлер.
Булар тек бир къач ан,
Шу янгъын,
Фигъандан,
Я,
--Генчлер къыйылды,--
Деген хаберлер?
Фашизм яраткъан къаранлыкъ--
Зиндандан,
Къуртулмакъ чаресин тапмады
эрлер
Бу,
Меним балалыкъ кунълерим,
Корьгеним,
Бу,
Меним генчлигъим,
Атешли йыллар.
Бу,
Меним хатырымда сакълап
юргеним,
Ебедий,
Къайгъылы,
Яныкълы йоллар.
Дешетли,
Корьгенлер ичюн дженк яныгъын,
Сѣзнен табирлемек

Къыйын бу алны.
Якъмагъа йол бермек
Тынч орталыкъны
Олурмы?!
Курешинъ, котерип къолны.
Океан артында догъгъан
Дженк хавфы.

Original Metin: 48

Анда да озюнинъ
Эджелин тапсын.
Джиан--
Халкънынгкидир,
Ич этмез афу,
Ачаджакъ олмасын,
Бирев дженк къапысын!..
Инсанлар нефрети бирлешсин,
Ташсын,
Ангдырсын деряда
Къалкъкъан туфанн.
Дженк истеп
Лакъырды еткенлер шашсын.
Янгъындан сагъламакъ
Керек джианны.
1983

Эсмери черели денизджи къомшум
Северди ялыны...
Эм топрагъыны.

Бир кунъ кой устюнде сызгъырды
куршун,

Былантты сувуны, пак
чокърагъыны.

Душман ель узатты азиз юртума,
Къомшумнынг севгиси къайгъыгъа
дёнди.

Дёгюшке чыкъты о бакъмадан
артына,

Шу ялы ичинде урулды, сёнди...

Ебедий къалды о халкънен бир
сафта,

Достларнынг къалбинде сакълыдыр
энди.

Азатлыкъ огърунда огърап афаткъа,

Шу ялы ичинде эйкелге дёнди.

1981

Original Metin: 49

АТЕШ ЙАНА

Атеш якъмакъ адет олгъан,

Атеш яна, эп яна.

Агъач яна, комюр яна...

Къорай кульге айлана.

Къышта эвде соба яна,

Ана йемек пишире

Фырындаки отъмегини

Къызартып, сонъ тюшюре.

Атеш янсын, алевинен

Исиндирсин эвлерни,

Яш балалар кыш-аязда
Ушномесин-тоньмасын.
Лякин дженкнинь атешинен
Якьып азиз ерлерни,
Инсан тенин куль эткенлер
Кьурремизде олмасын!

1981

БЕЙАЗ ГОГЕРДЖИНЛЕР

Мави кок юзюнде
Без бенеклер.
Озьлери тепрене,
Эп джылышалар.
Санки
Семада чызылган безеклер,
Безек дегьил экен,
Олар шень кьушлар!
Учалар,
Шималге,
Дженупке тараф,
Де гьайып олалар уфукь артына.

Original Metin: 50

Сонг кене гьайрыдан
Биз йокькьа кьарап,
Учалар,
Чокь узакь кетмей,
Дагь артына...
Кале де пенджере,

Сачакькьа кьоналар,
Сон азбар ичинде
Топ-топ йюрелер.
Инсанлар оларчюн дост,
Ойлап оньалар.
Эркинлик,
Азатлыкь сефасын сурелер.
Не гузель
Табиат яраткьан шу демлер,
Инсанлар кьалбине
Гьайрет кетире
Керекмей
Гузельни йокь эткен дженклер,
О тек джеалет.
Багьрына котюре.
Бир афат...
Гогерджин...
Ады да калмаз,
Табиат якь этер
Озь теразесин.
Йер--
Кьурре кьарышыр,
Янар генч солмаз.
Сонь кимлер окьур бу
Кьара язысын?
Мен дейим: Шу кьушлар
Кьоркьмадан учсунлар,
Тынчлыкьнынг темсили--
Гогерджин ичсин

Атом,

Original Metin: 51

Ядро...

Йокъ этилсинлер,

<<Дженк>>

Деген сувукъ сёз

Лугаттан чыкъсын!

1979

КАВКАЗ ШИИРЛЕРИ
ДЕФТЕРИНДЕН

ЛЕРМАНТОВ ЧОКЪРАГЪЫ

Магърур йигит киби кокке узанып,

Турмакъта демир дагъ Кавказ
багърында.

Тырмаша эр келген

Кучюне базанып,

Лерментов чокърагъы сырым
артында.

Шифалы сув чагълай,

Тюкенмез менба,

Демир дагъ багърындан,

Демир къурнадан.

Йень узакъ килерден келелер
мында,

Лермантов лирасы акъа еп
турмадан.

Демир дагъ,

Лермантов...

Бу эски сыма.

Бир буюк тарихнинъ илки элифи.

Бири сагъламлыкъ бере халкъына,

Дигери-Шах эсер яш муэллифи.

Эдир, шу йерде

Шу чокъракъ башында;

Кезинип акърансыз хаялгъа
далгъандыр.

Бинъ чешит элем-дерт,

Доланып башында...

Иджап мевзусыны шу сувдан
алгъандыр.

Белла,

Original Metin: 52

Мцыри...

Даа чокъ левалар,

Демир дагъ чокъ къалбге йыр олып
толгъандыр.

Чевре ярашкъандыр,

Йешиллик—илван,

Аджеба!

Шаирде насыл ис олгъандыр?

Дуям.

Арадан юз кыркъ йыл кечти,

Юз кыркъ йыл шаирге асрет бу
улке.

Иджабы чокъ халкъны озюне джелп
етти,

Демир дагъ—сырдышы узангъан
кокке.

Багърында ятмакъта шаирнинъ
излери.

Лермантов сокъагъы.

Чокърагъы мында.

Анъдыра шаирнинъ атешли
сёзлерин.

Дерелер,

Багъчалар...

Чыкъсанъ сен танъда.

Юз кыркъ йыл дегил де,

Бу дюня тургъандже

Яшайджакъ Лермантов лирасы
тилде.

Лермантов чокърагъы къарт
дагълар ичинде.

Чагъларкен,

Шаир де яшайджакъ илде.

1978

БИР КЪУРШУН

Атешли сёзлернен чюрюген
къурумгъа

Исян кётердинъ сен яшлыкъ
чагъынъда.

Пенза...

Ана юртнынъ шимал кырында,

Original Metin: 53

Сюргюнде булундыкъ Кавказ
кырында,

Азатлыкъ огърунда яздыгъынъ
сатырлар,

Еп даа кучьленди гъайе, мевзусы,

Къалбинъе йыр олып кирген шу
кыырлар,

Олдылар екинджи ана эзгиси.

Машук,

Бешдагъ сыртлары бою,

Къач дефа кестирип кечтигъинъ
куньлер.

Аджджысув...

Башынъда Печорин ою.

<<Къадын джилвелери>> копири
иньлер.

Эпсининъ руху бар яраткъан
левяда.

Демон—Гъарезлер де четте
къалмагъан.

Машук дагъы бар фырчынъда,
боянъда,

Эм шаир,

Эм рессам олдынъ шу заман.

Сесинъе сесленип гурьледи дагълар,

Къушларгъа илхам олды аенкинъ.

Джошкъун йырларынынънен сесленди
багълар,

Къалбинъе синъдирдинъ табиа
тенкин.

Озенлер айрыджа джилвенен
чагълады,

Сен язгъан есернинъ рухундан кучь
алып.

Иджатта Елбрус, Казбекке
юксельдинъ,

Машуккъа юксектен сен бакъып
олдынъ.

Лякин душманларынь чокъ еди.

Кендинь

Бир къуршун коксюнде,

Эбедий къалдынъ.

Машук этегинде,

Еменлер ичинде

Бир къуршун зарфындан ебедий
сѣндинъ.

Янъыдан догъдынъ сен Советлар
илинде—

Мермерде,

Ебедий шаирге дѣндинъ.

1980

Original Metin: 54

ИНСАН ИРАДЕСИ

Беш коше йылдызнынъ

Уджларын анъдырып,

Къаршымда тура

Къулледай Бешдагъ.

Тырмашып башладым,

Йолчыкъ къыдырып,

Чюнки къыйын шу тик

Дагъгъа чыкъмакъ.

Йылан изи киби айланма йолчыкъ,

Мени эп илери,

Юкъары тартты.

Артта къалды дере,

Эм отлу къолтукъ,

Бешдагъгъа чыкъмагъа

Истегим артты.

Анъладым

Дагълылар чокътан бу сокъакътан

Адымлап,

Малларын отлакъгъа айдагъан

Бешдагъ йылгъасында ер сюрп,

Топракътан

Берекет топлагъан.

Вакъытны джоймагъан.

Инсан ирадеси.

эр шейден кучьлю,

Керексе

Бешдагъны йыкъар-дагъытыр.

Истесе;

Ондан да юксек ве уджлу,

Беш дегил,

Он дагъны бирден яратыр.

1980

Original Metin: 55

КАВКАЗ

Кавказ тюрбюмдедир, Юксекте
ташлар.

Турам мен къакъ баскъан учурым
янында.

Юксекте къарталлар учмагъа
башлар.

Мен иле бир бойда, эрлик бар
къанында.

Бу ерден корем мен ташкынлар
догъгъанын.

Дагъларда дешетли йылышув
олгъанын.

Кавказ

Кавказ...

Къадимий топракъ,

Дагълар,

Орманларнен ярашыкъ дияр.

Койлерни: Машук, Лермантов,
Бешдагъ...

Кезгенде адамда чокъ ислер догъбар.

Машук яресининъ атына минип,

Кестирме йолларнен Бешдагъгъа
кеткен.

Йолда Сыджакъ дере ичине йенип,

Яреси елинден салкъын сув ичкен.

Лерментов Машук дагъына
тырмашкъан,

Таз оба, сувсуз голь кериде
къалгъан.

Къошу, Ессентуки... Къырлары
шашкъан,

Машук этегинде ольгенде олгъан.

Адий олгъан дегъил, Улу бир инсан,

Гузеллик алемини яратыджы яш.

Къалемнен токбуды инджили
илван,

Ебедий къалеге тизди алтын таш.

Едждатлар Пушкинни хатырлай
мында,

Къач дефа булунгъан иджретликте,
дей,

Кавказ,

Чокъ окъудым сенинъ акъкъынъда,

Корьмек истер эдим,

Тебертли, Дамбай...

Башына чал булут сарыгъын
саргъан.

Original Metin: 56

Елбрус къаршымда,

Юксектен бакъсам.

Йылгъалар орытюнген йем-йешил
йоргъан,

Енишке чапмакъта шень озен—
бакъсан.

Булутлар тёпеме къоурып келдилер.

Йел,

Ягъмур...

Башлады шу ан сагъанакъ.

Къызбурун къырына тамчылар
йендилер,

Сув—инджи сыргъалар такъты
къыр,

Эр якъ.

Чегем вадисини доландым эр кунъ,

Кязим Мечиевнинъ догъгъан
Ватаны,

Къайсын агъам киби джошкъун ве
эпкин

Къалем алдым элге язмагъа оны.

Ташкъын сув менимчюн мерекеп
олды,

Мевзум шу улъкенинъ бар
гузеллигъи.
Дефтерим:
Дагъ ве къыр,
Эм орман олды,
Яздым еп толмады,
Халкъ эйилигин.
Эй, Кавказ,
Адынъны анъам мен текрар,
Ебедий менбагъа чеврилген бир ад.
Шаирлер Ватаны
Къувгъун ве бежар
Сойлары бу илде арагъан имдат.
Лякин о ебедий кечмишке дѣнди.
Дуель,
Фаджиасы тек тарихта бар.
Расул, Къайсын киби шаирлер енди.
Иджат багъчасында тапты итибар.
Кавказ,
Кавказ...
Къадимий дагълар,

Original Metin: 57

Кецем де:
--Сагълыкънен къалыныз,-- айтып.
Асретлик йиплери кене де багълар,
Бекленъиз,
Келирим,
Келирим къайтып.

1981

ТЕНДЮРЮСТЛИК ВАДИЙСИ

Бем-беяз,
Сют киби,
Лякин дешетли
Аккъъан дагъ озени.
Алды да бакъсан.
Кендиси озенлер ичинде шуретли,
Ташларны тыгъырта.
Шашасынъ бакъсанъ.
Пек чапа,
Ташларгъа урула,
Сачрай,
Элбрус, Чегеттен йенген шу сувлар
Базыда озенге сыгъмай шах,
Таша
Озь ялыларында
Къалдырып къумлар.
Джаплары къарнен оръюли
дагълар,
Учурым ярларда къаргъа ювасы.
Къушкъонмаз,
Къызылчыкъ,
Ем тегиз багълар,
Инсангъа хош келе бу илнинъ
авасы.
Шу озен боюндан ашагъы йенгенде,
Икъав—мусафирхане

Original Metin: 58

Чамлар ичинде.
Туристлер улькеси.
Не ерге дёнсенъ де,
Сыртында ййк, чанта,
Къараман бичимде,
Джесур йигитлерни коресинъ
мында.
Эсмери юзлерни джошкъунлыкъ
саргъан.
Куньдюзми,
Акъшаммы,
Я ерте танъда...
Бу илден илле зевкъ алыр ер
баргъан.
Къыз—къыз вадийси,
Къая алмалы,
Къайнана тициги...
Йер ве дагъ адлары,
Халкъ:
<<Дженнет>> дегени, бу йерлер
олмалы,
Ефсане,
Ривает...
Хазине дагълары.
Лениннинъ ГОЕЛРО планы
муджиби,
Илки ток менбаы мында къурулды.
Дедилер:
--Бакъсандан, алынган инджи бу,
Бакъсан санайы шееринде бурулды.
Шимди о кучюк бир насосны
анъдыра.

Гигантлар янында аттта кулючли.
Лякин тарихны, бил олар къалдыра
Инсанлар анъында,
Шу ери кучлю.
Рушенлик,
Гузелик менбасы олды,
Вадийде,
Чаларгъан Кавказнынъ багърында.
Кунь кечти...
Шимди бир музеге дёнди.

Original Metin: 59

Еминим кечмишни анъдырыр ярын
да.
Бакъсан вадийсининъ озю бир
музей,
Пушкин ве Лермантов кезинген
йерлер.
Чокъракълар сагъламлыкъ темсили,
Дюльбер,
Шунынъчюн:
--Тендююстлик вадийси,-- дейлер.
1981

КЪЫЗ БУРУН

Узакътан бакъкъанда дюльбер къыз
юзнинъ.
Аджаип ресими тюшкен шу ташкъа.
Манълайы,
Буруны
Атешли козюнинъ

Эм гъамлы череси...

Бакъышы башкъа.

Бакъсан озени де гуя буурлгъан,

Къызбурун къатмерин айланып
акъа.

Чапкъын сув бу йерге келип
дурулгъан,

Дерсинъ:

--Акъсаммы, ёкъмы—

Дей ойлана, бакъа.

Къызбурун акъкъында,

Балкъар халкъында,

Асырлар боюнджа ефсане яшай.

Бу илде мусафир олдым якъында,

Ешиттим.

Ем бу шей олгъангъа ошай.

Бир вакъыт дагълылар илининъ
ханы,

Алемге ят олгъан къанун яраткъан.

Original Metin: 60

Къыз бала догъургъан ер бир
ананынъ,

Элем атешинде юрегин якъкъан.

Ханнынъ эмири,

Бу, алла эмири...

Къызчыкълар шу ерден сувгъа
атылгъан.

Дагъ—ташкъа урула,

Сабийнинъ ер ери,

Ал къанлар бакъсаннынъ сувуна
къатылгъан.

Не агъыр ве мушкуль фаджиа
олгъан,

Аналар козяшы тынмагъан бир ан.

Бу къанун шееринде от—олен
солгъан,

Сонъра халкъ нефрети олгъан бир
боран.

Къызбурун...

Чевресин саргъан адамлар,

Козлерде гъам—кедер,

Эллерде сопа.

Вира топланмакъта гъафлет
къалгъанлар,

Эпси интикъам, деп илери чапа.

Дагълылар ханы да дженк илян эте,

Йигитлер елинде гъанджер...

Эр бири

Ант—емин етерек,

Сонъ сафкъа оте.

Ал къангъа бояла бакъсаннынъ
къыры.

Йернен кок къарыша,

Къыямет къопа,

Атларнынъ кишневи,
Къыргъынны анъдыра.
Шу куни мелун хан еджелин тапа,
Авам халкъ нефретин шай етип
ягъдыра.

Original Metin: 61

Шу заман хан укмю ясакъ етиле,
Къыз баллар яшамакъ акъкын
къазана.
Улькеде янғы бир деврангъа отуле,
Хан зулмы ебедий атыла къазангъа.

Шундан сонъ улькеге сербестлик
эне,

Къувана аналар,

Къувана балалар...

Вадий де гуя бир дженнетке дёне,

Янғыдан йешерген киби обалар...

Узакътан бакъкъанда дюлбер къыз,
юзюнинъ

Аджаип ресими тюшкен шу ташкъа

Манълайы,

Буруны,

Атешли козюнинъ...

Эм гъамлы череси,

Бакъышы башкъа

Бакъсан озени де гуя бурулгъан,

Къызбурун къатмерин айланып
акъа.

Чапкъын сув бу йерге келип
дурулгъан,

Кечмишни анъдыра,

Юрекни якъа.

1982

ИСТИДАТ

Истидат чокъ шейден къудретли
ола,

Къаранлыкъ багърындан нур сачып
догъар.

Акъикъий истидат ибретли ола,

Original Metin: 62

Баар мевсими о.

Гуль ачып догъар.

Истидат егилмез,

Букюльмез ич де,

Таптагъан тапылыр,

Енгеллер олмаз.

Акъикъий истидат зенгиндир кичке,

Эбедий яшар о,

Эбедий ольмез.

Халкъынынъ къалбинде,

Йырында къалыр,

Адыны багъджа ве койлерге...

Берирлер
Халкына даима нумуне олур,
Яшларгъа:
Бойле бир истидат бар, дерлер.

Истидат гъафлетни йеньмеге
тырышыр,
Истидат дагъ-ташта осьтюрир
терек.
Истидат сакъынмаз,
Макъсадкъа иришир,
Истидат эр халкъкъа,
Эр иште керек.
1982

ЕЛДЖУРТ СЫРТЛАРЫ

Бакъсан вадиси
Вира тарлаша.

Original Metin: 63

Гуя келдик биз
Онынъ сонъуна.
Юксек къырларгъа
ёллар тырмаша.
Сонъ олар бойлана
Кестирме йолуна.

Бу йеринъ ады бар,
Элджурт сыртлары...
Къай,

Эчки отлагъы.
Аджаип дияр.
Къышта улькенинъ
Къарт ве яшлары
Топлана,--
Елджуртта
Буюк хикмет бар.

Чанъгъы тайгъанлар
Ярыш отъкере.
Келелер мында,
Дагълардан ашалар,
Санки,
Шу дияргъа аят,
Джан кире.
Тынчлыкъ
Достлукъ сеси къайрай
Ве таша.

Вадий тар олса да,
Къырларнынъ багъры кенъ,
Коксюне юзленен
Рекорд сыгъдыра.
Чанъгъыджы,
Чанаджы...
Ким таймакъ истеркен,

Original Metin: 64

Элджурткъа бармакънынъ
Чаресин къыдыра.

Бу илде ярышнен
Догъа шень йырлар,
Ярышлар...
Янъы дост
Тапа шу Елджурт.
Аслында,
Достлукъ ем
Яшлыкъ кырларыы,
Тынчлыкъ квалесине
Айланды шу Урт
1983

ЕЛБРУС

Балкъарлар тилинде бинъ дагъ,
Къабардин <<бахт дагъы>> адыны
берген.
Лермантов Сары тюз багърындаки
багъ
Ичинде отурып,
Бир заман корген.

Дагъ бугунъ къаршымда.
Шаирнинъ чызганъ
Ресимин тутам да,
Текрар бакъам,
Эр шей олгъаны киби,
Чокъ сувлар акъызган
Олса да
Бу дагъ денъишмей къалган.

Original Metin: 65

Гааджип...
Санат илминде кучъ бар.
Асырлар кечсе де,
Денъишмей къала,
Лермантов чызган шу
Елбрус текрар,
Башында чалмасы,
Булутнен тола.
Лякин дагъ къудрети чокъ шейден
артыкъ.
Оны къар,
Боранлар янып олмады.
Бузлукълар бастылар башынан
саркъып,
Атта ягъмурлар да увып олмады.
Багърында дженнет гузеллиги бар,
Чокъ чешит шифалы сувлар
менбаы.
Турушы хазине,
Ким етер инкъар,
Озюне джелп етер бутюн дюньяны.
Санки,
Бузлукълардан акъмакъта бакъыр.
Вадийде онларнен озен бирлеше.
Анда асыл олган
Нарзан, чокъ асыр,
Халкъларнынъ сагълыгъы ичюн
куреше.

Бинъ чешит белягъа дева топла,
Элбрус,
Дагъ дегъил,
Инджили илван.
О бир истисалдыр,
Сагъламлыкъ япыджы,
Онъа озъ джаныны ишана инсан.
1982

Original Metin: 66

ТЫРНЫАУЗ ШАХТЁРЛАРЫ

Тырныауз аралыгъы...
Тырныауз дереси,
Кунеш къушлукътан сонъ
Корюне мында.
Эр якъы учурим,
Къыйын юрмеси,
Тырныауз шахтёры
Тура ер танъда.

Къырларгъа адымлай.
Къыр исе эп осе.
Тап сонъу булутлар
Ичинде башы.
Къыш келе,
Къар ягъа,
Шахтёр еп кесе,
Дагъ—маден чынысын,
Парлай дагъ ташын.

Баар...
Къырларда чигъдемлер ачалар.
Сап—сары антерин
Кие кенъ алан.
Патлакъчанакъ,
Мелевше
Къокъу сачалар...
Асма йол үстүнде
Гъайретли огълан

Original Metin: 67

Ёл исе дагъларгъа.
Дагъларгъа кете.
Эпкин таш кесиджи
Онынъ унери.
Яз келе,
Озенде сувлар еп арта,
Шу юксек дагъларда
Еп къайнай емек.

Кульче юклерини
Вагъонлар тарта,
Бу,
Ренкли маденнинъ
Догъувы демек.
Бу йернинъер куню айгъа,
Йылгъа тень.
Эр куннинъ екюни йеньиш,
Тантана.

Йигит ве кызыларда

Гъайрет вар уйкен

Бу йерде эп янъы

Тешербюс уяна.

Девирлер...

Бир заман илде дженк еди.

Фашистлер забт етти

Ватан топрагъын.

<<Еделвейс>> планы...

Къан къуса кенди

Дагъгъа тырмаша эп

Сарып эр якъны.

Душмангъа,

Елбетте, шу маден керек,

Original Metin: 68

Биревнинъ ватанын

Забт етмек ичюн

Лякин чыкъмакъ къыйын,

Чыдама юрек,

Гипоксия—

Ава йокъ...

Топлай сонъ кучюн.

Бир даа ынтыла...

Огде зенгинлик,

Маден хазинеси.

Йолу да белли.

--Белки джебемизге

Олур енгиллик—

Деп ойлай...

--Алышмакъ керексинъ

Дели

Лякин алышмагъа

Ким берир имкян

Ким озь душманына

Запарта чалмаз.

Онгъа эджел берди

Бу зенгин мекян.

Виранлыкъ къаплады:

Баар-кузь,

Къыш-яз...

Чалышмай,

Чалышмакъ ашкъыны бекледи.

Шу дагълар багърына

Йерлешкен къазна,

Шахтёр озь силясын

Original Metin: 69

Душмангъа тикледи.

Кунъ келди.

Элинде текрар къамасы...

Дженк даа битмеди.

Эп девам ете.

Дагъ узре чыракълар

Шавле сачтылар.

Эп янбы кьуетлер
Сафларгъа оте.
Дагъ-маден йолуны
Текрар ачтылар,

Тырныауз—
Джебеге кучь—
Маден бере.
Догъа силалярнынъ янбы—
Алâсы.
Маден...
Кокте уча ве йерде юре.
Душман ахыр тапты
Бизде белясын...

Гъайретли йигитлер.
Сафы эп арта,
Бу йерде ер кюннинъ
Иши эсапта.
Тырныауз—
Ачыла эп янбы къартлар,
Баш эге инсангъа
Къарт дагълар атта.
1982

Original Metin: 70

ЕКИ ДЕВ ЮРЕК
Билмем къач дередже
Олду шу аяз,
Сыры асырларгъа тень

Дагънынъ башында.
Яз
Къыш фаркъ этмей,
Даима баяз,
Къар ве бу ёргъаны
ортули ташына.
Анда аля даа инсан йол ачмагъан.
Асырлар эп кече
О гизли тура
Онынъ узеринде
Къуш биле учмагъан,
Тюшюнмек бир дешет,
юреклер ура.
О акъта халкъларда
Ефсане де чокъ.
--Джееннем дегени
Асыл шу экен,
Сучлу адамларгъа
Гъайры бир ёл ёкъ,
Башта бузлаткъан,
Сонъ атеш еткен.
Я да
Хайырсыз,
Бозукъ къыз-евлятны,
Ынджынгъан анасы
Къаргъышкъа туткъан.
Козьяшы буз олгъан,

Original Metin: 71

Гуль-табиатны,
Шу кызынен берабер кыпланган,
Юткыан.
<<Дженнетке кечмеден,
Дженнетке йол йокъ...>>
Бу сёз де шу йерде,
Шу илде догъган.
Ниет еткенлер де
Тапылган пек чокъ,
Олмаган керчектен
Чыккыган бир олган.
Кунь кече,
Койлюктен чыкыа еки яш,
Эки дев юрекли,
Эм еки йерден.
Бир-бирин билмеден
Кечип дагъ ве таш,
Къоркъмай;
Эм сакъынмай
Эп огге юрген.
Илк кере энъ юксек.
Нокътаны забт етип,
Зафернен вадийге
Къайтып келелер.
Олар дагъны дегъил,
Асырлар отип,
Ефсане,
Дешетли ебедий болелер.
Шундан сонъ бузлукъкыа

Барган чокъ тапыла,
Тегенек коюнден.
Чока Залихан.
Эки юз он кере
Бу йолда кыатыла
Тер эм де сувукъкыа,
Къоркъусыз инсан.

Original Metin: 72

Лякин илк ачыджы,
Эки дев юрек,
Халкъ ичюн шу заман
Ачты бир дюнья.
Ефсане чезилди...
Макътамакъ не керек,
Джесарет ер заман
Яшавчюн ола.
Бугунъ ёлгъа чыккытым къара-кыш
сувукъ
Чевре-чет куртъюкли къар иле
кыапы.
Беденим ушюди, алымны ёкъ
сорган,
Ёлумда расткелди манъа бир атлы:
<<Ей, йигит, мукъайт ол!>> окюре
боран.

Амма мен озюмни токътатып
олмадым,
Юрегим, гонъюлюм динълемей
мени,
Бузлу къар сепиле меним бетиме,

Ашыкъам севимлим, корьмеге сени,
Барсын ел окюрсин, ёлум-огюмде.
1962

Original Metin: 73

БААР ЛЕВХАЛАРЫ

Турна

Турна келди аят кульди,
О баарнынъ муждеси.
Илде эмек къайнай энди.
Йыр гонъуль эгъленджеси.

Табиат еп ачты юзюн,
Чыкьты без куркинден.
Сыра-сыра турна изи
<<Къыр, къыр...>> деген тюркюнен.

Тарлалар ешерди энди,
Битти гъафлет юкьусы.
Турна келди, мевсим дёнди.
Илде баар къокьусы.
1984

КОБЕЛЕК

Къанатларын липилдетип.
Уча учбар кобелек.
Къона гульден-гульге отип.
Баар севдасы, элбет.
Къанатларын яр бере,

Сенки илни къаплайджакъ.
Ёгге бакъып, кокюс кере.
Дерсинъ, къырдан атлайджакъ.

Ёкъ о дюльбер, джошкъун бугунъ
Яраша гуль устуне.

Original Metin: 74

Илде баар, онъа дюгюн,
Сукъланамыз тюсюне.
1984

Бутюн гедже къар ягъды кене
Тарлаларны.
Къырны къаплады.
Саба олды...
Кунъ нуру ене
Берин,
Къарны эзди,
Таптады.
Чевре кумюш тюсте ялгъырай,
Арыкъларгъа акъа къар суву.
Тарла исе юта,
Тынч турмай,
Сыджакъ,
Дымлыкъ...
Топракънынъ тавы.
1975

ТАНЪ МААЛИ

Танъ маали кумюш кырлар
этегинде,

Арыкларнынъ шенъ макъамы
эшитиле.

Тарлаларнынъ эрегинден-
эрегинден,

Тракторлар гурюльтиси пек хош
келе.

Чевре-этраф памукъ, ашлыкъ
мейданлары,

Багъ-багъчалар чечеклерге
бурюнгенлер.

Original Metin: 75

Тогъайларда отлай койнинъ
айванлары,

Урь эмектен дауш ала къулан
чёллер.

1967

УЧЪ БААР

Кене илванлы чечеклер ачты,

Учъ баар бирликте биз омюр
сюрдик.

Бу зевкълы аяткъа кунеш нур сачты,

Енъишлер артындан енъишлер
коръдик.

Козьлеринъ кене чай алевли яна,

Дудагъынъ анъдыра багъча гулюни.

Акъ юзюнъ баардай шенъ келе
манъа,

Къайсы гуль ярашмаз озь
бульбулине?!

Акълымда о куньлер, сен келген
баар,

Бир топ гуль узаттым, къуванъдын
кульдинъ.

Баарлер келир ве кетерлер текрар,

Сен манъа омюрлик къалмагъа
келдинъ.

1964

ГОНЪЮЛЬ ВЕ ГУЛЬ

Гонълум бир денъиздир, севгим
бир далгъа,

Къалбимде елкенли хаяллар кезер.

Урь эмек ашкъынен чыкътым мен
йолгъа,

Юрегим гуллернинъ къокъусын
сезер.

Гуллер бу—биз къургъан юртнынъ
нагъышы,

Гуллер бу—омрюмиз,
яшлыгъымыздыр.

Original Metin: 76

Дживан кыыз орюмнинъ гузель
бахшышы,

Кел, къол бер, севгинънен
гонълумни джоштыр!

1961

БАГЪЧАДА

Туташ багъджа ешере койюмизден
бир четте,

Не яраша мейвасы тереклерде,
сепетте!..

Кунь нурунен кызаргъан, балдан
татлы мейвалар,

Къандиллерни, шафранны бизлер
киби ким асрар?

Сыра-сыра сергилер, сукъландыра
корьгенни,

Яш ве къартлар къувана,
багъчамызда юргенде.

Эшитиле чевреден
къушыкъларнынъ йырлары,

Бу багъчаны осьтюрген—колхоз
йигит-къызлары.

Эмегъинъизге шурет, яш бгъчеван-
дживанлар;

Йырым сизге бахшыштыр, янъы аят
къургъанлар!

1969

ЧЁЛЬ ЧЕЧЕГИ

Чёль чечеги баар келгенде,

Яраштырдынъ кенъ кыр етегъин.

Япракъланып,

Ачып кульгенде,

Севдаларнынъ якътынъ юрегъин.

Лякин нечюн бирден букюлдинъ?

Ёкъса сен де севда олдынъмы?

Original Metin: 77

Тамырларнынъ ерден сёкюлип,

Омрюнъ тюкеп, янып-солдынъмы?

Ич окюнме, сен бир муждесинъ,

Яраштырдынъ чёль ве кырларны,

Сенсинъ юрек, севги гъонджеси,

Сеннен йырлай бульбуль йырыны.

1963

АКЪБАРДАКЪ

Дере-кырмада кыар кыалмады,

Бирден ириди.

Къой-къозлар сюрю-сюрю

Кырмада корюнди.

Кыар сувлары денъиз бетке

Акъты, ёл алды.

Кырмада факъат акъбардакълар

Агъарып кыалды.

Кыыскъа омюр корьселер де,

Къокъу сачтылар.

Акъбардакълар шень баарге

Къапы ачтылар.

1983

ЙЫР

Баарни шенликнен
Толдургъан торгъайлар.
Юксек дам устине

Original Metin: 78

Къонгъанлар,
Ойнайлар.
Сонъ къалкъа авагъа,
Топ-топ учалар,
Сюрюлген топракънынъ
Зевкъына
Тоймайлар.
Арыкълар четинде
Ешерген селвилер,
Шувулдай,
Мис-къокъу
Сача еп гуллер.
Баар нешесине
Хош ренк беререк,
Ясланып ята чель,
Узангъан теллер.
Аджайып дженкнен сёйлене
Динлень
Девамлы,
Санки чокъ асырларгъа тень...
Къоралар боюнда
Мор ачкъан мелевше...
Мор кулку сесини
Эшите-улькем.

Маматеке таджы
Толу кень азбар,
Динълейим.
Эр йерде шенлик эм сес бар.

Бир ан ер шейин
Унутып мен де
Шу йыргъа къошулмакъ
Истейим текрар.

1982

Original Metin: 79

ЮРЕК СЫРЛАРЫ

Кой чети.
Озенде буллур сув арткъанда.
Къарамда шень баар килимин
токъур.
Терек чечек ачып,
Пытакълар саркъкъанда,
Багъчалар ве багълар, мис анбер
къокъур.

Чырчырда акъшамны сабагъа
къошар,
Чобаннынъ къавалы инлер эректе.
Эбабил увада яврусун охшар,
Къатмерли гуль ачар тикенли
теректе.

Мелевше наз иле зилфини тарар;
Генчликнинъ къалбине къуванч
багъышлап.
Чеврени тазелик къокъусы сарар,

Емекдар халккымнынъ гъайретин
алгъышлап.

Бу уртум баари...

Къалблер аэнки,

Мевсимлер кузгюси

Бульбуль йырлары.

Джумлеге ашкярдыр табиат-гул
ренки,

Эм чебер кызларнынъ юрек
сырлары.

1982

Азбарда къар ягъа.

Сувукъ еп арта

Къалдырым, сокъакълар, йоллар
комюлген.

Балалар бурюнген, мектептен
къайта,

Къарт чынар даллары ерге эгилгъен

Original Metin: 80

Беклейим...

Келеджек вакътынъ да йетти.

Беклейим...

Билем сен элбет де келирсинъ.

Къач дефа къарт чинар шаатлыкъ
этти

Бизлерге

Келирсинъ...

Амма не дерсинъ?

Азбарда аяз эп арца да...

Кел бакъ

Ушюмек билмейим,

Къалпте умут бар.

Аяздан бузлап къаца да топракъ.

Кулькюнъден гонълюмде башлана
баар.

1970

Башынъмы агъырта? Аслы
билмедим,

Козълеринъ торлангъан, чырайынъ
солыкъ.

Динъле кыыз, мен санъа ботен
келмедим,

Келем мен юрекни саргъанчюн
яныкъ.

Айтчы, сен не ичюн дагъын
алдасынъ,

Ёкъса мен ёлунгъа тикенми олам?

Билмейим не ичюн гъамгъа
далгъансынъ,

Атта, хош назарнен алмадынъ
селям.

Анъладым, арыкълар сув толып
акъып,

Келгендай ер кузьде мен санъа
келем.

Берабер кечирген яшлыкъкъа
бакъып,

Анъам мен, янылдынъ, оны да
билем.

Original Metin: 81

Амма, ич унутмакъ мумкюнми,
сёйле,
Мен неге кене де къапынъа келем?..
Сёйлердим, сен мени динълесенъ
бойле
Сёйлердим, даа пек, даа пек седем.
1959

ИЗЛЕРИНЪ

Бутюн гедже къар ягъып,
Ерге чаршаф тёшеги.
Багъчаларда тереклер
Беяз тон кийген эди.

Ёл бойлары,
Къаралар.
Козь огюмде денъишти,
Озен исе тынмадан
Чапа эди ениште.

Умютсизден сен келдинъ,
Манъа бакътынъ, ойландынъ.
Къыш танъындан рух алдынъ
Сонъ артынъа айландынъ.

Адымладынъ,
Пешинъде къалды терен излеринъ.
Шу излеринъ къалбимде
Шай да къалды.
Билмединъ.

1971

Original Metin: 82

ГУЗЕЛ ЙИГИТ

Сени, йигит, мен корьгенде койлю
эдинъ

Багъчамызда чечек джыйгъан
вакътымда.

Къалем къашлы,

Фидан киби бойлу эдинъ,

Илкиде мен тюшонгенде
акъкъынъда.

Эй, йигит джан йигит,

Кел яныма, кел йигит.

Бакъ манъа, эм онъа,

Догърусыны де, манъа.

Кой аятын терк еттинъ де
йолланып,

Шеер,

Мектеп

Окъумакъта булундынъ.

Йетер энди,

Кезгенлеринъ доланып,

Кел гузелим!..

Тездже,

Сени сагъындым.

Ей, йигит, джан йигит,

Кел яныма, кел йигит.

Бакъ манъа, ем онъа.
Догърусыны де манъа.

Багъчамызда эски гуллер солдылар,
Кел, гузелим, янбысыны сачайыкъ,
Эр-йигитлер семагъа ёл алдылар,
Шенъ аятнынъ къапысыны
ачайыкъ.

Original Metin: 83

Ей, йигит, джан йигит,
Кел яныма, кел йигит.
Бакъ манъа, ем онъа,
Догърусыны де манъа.
1971

АНТ ЕТСЕЛЕР

Куреш шавлесини анъдыргъан
козьлер,
Нидже къалблерде атеш якъарлер.
Эм ярдыр,
Эм ана...
Бош дегил бу сёзлер,
Эмек эм джилвенен
Къалбге ёл тапарлар.
Олар чокъ;
Адлары,
Ренклери чешит,
Къашлары,
Сачлары...

Эм къалплер,
Темиз.
Олардан сакъыныр ер анги агъыр
иш,
Ираде,
Кучюне баш егер денъиз.
Бириси космонавт,
Бириси оджа,
Бириси дагъкъырда маден къыдыра.
Бириси къыртышта осьтюре
багъджа;
Эм эким,
Сагълыкъны къорчалап тура...
Эр йерде,
Эр иште,
Даима бир сафта,

Original Metin: 84

Оларсыз кечилмез чабынгъа,
Боран,
Севгичюн.
Эмекчюн
Ёкъ дакъкъа.
Афта,
Я олар дегилми?..
Буюк БАМ къургъан?
Адлары ренклери десте гуль...
Андырыр,
Байрамны шавлели йылдызлар.
Ярышта ерлерни кериде
къалдырыр.

Ант етсе,
О къувнакъ
Шенъ юзлю къызлар.
1981

ЕЛЬ
Ташларда чокъ вакъыт
Уклады къатты йел,
Савурды пичен
Эм тѣкюлген япракъны
Гуя, сипирилди
Кениш асфалт йол,
Тер йерден кѣтерип
Олмады топракъны
Чюнки о солмакълы,
Пекишип тура.
Къоджаман къыр олып
Саргъан чеврени,
Ель исе тек йенгил
Шейлерни савура,
Сипирмек истеген

Original Metin: 85

Киби эр йерни
Омюрде чокъ йенгил
Адамлар да бар
Аджизлер...
Япракъ ве пиченге бенъ зей.
Аят-йел сипирип
Оларны текрар,

Мумкюнми яшамакъ
Месуллик сезмей!
1980

КУЛЬМЕСЕ ГУЗЕЛЛЕР

Гуль чабакълар бошап къалды,
Къалдырымлар джам тюсте.
Джана тайгъан бала толды.
Къыр этегъи, ёкъушта.

Мергин авджы ёлгъа чыкъты,
Тавшан къоркъудан къачты...
Табиатны сувукъ сыкъты,
Сачакътан бузлар саркъты.

Сонъ кунъ келди бузлар ирип—
Сувлар шырылдап акъты...
Топракъ ешил антер кийип
Баар ал гуллер такъты.

Къар ягъмаса ич, ачармы
Еди баарде гуллер?
Кунъ шавлели нур сачармы
Кульмесе шу гузеллер?

1976

Original Metin: 86

СЕНИНЪ РЕСИМИН

Албомымны бакътынъ бакътынъ...
Манъа тиктинъ козюньни,

Ресимимни, корьмейим, деп серт
башладынь сёзюньни
Ёкъса, бунда йер тапмайып,
Башкъа ерге къойдуньмы,
Ёкъса беля олмасын деп, есалеттен
джойдуньмы?

--Ёкъ, гузелим, джоюлмады,
Севгимизчюн албом тар.
Юрегимнинь теренинде
ресиминьнинь йери бар.
1960

ЗАРЕМА

Къар тою. Севинч бар.
Яшларнынь сесинде.
Ярышкъа чыкъкъансынъ
Кучь топлап элге.
Зарема, корьдим сен
Къарлар устюнде
Учасынъ,
Къошулып аязлы ельге...
Мавы ве сары,
Къызыл эм чешит
Учкъунлар сюрюси
Къырлардан эне.
Зарема, зарема,
Гузелим эшит,
Оларнынь ичинде
Корем тек сени!

Эллерге гуллери
Ве чокъ бахшышлар.—

Original Metin: 87

Сени беклеген олса да нидже—
Эр вакъыт биль джаным,--
Сабырсыз къаршылап
Чыкъкъанлар ичинде—
Меним биринджи!
1974

БАТКЪАН ГЕМИ

Козь бебегиньде озь симам тура,
Аньдыра денъизде баткъан гемини.
Юрегим раатлыкъ бермей...
Эп ура,
Авучым ичине сыкъам элинъни.

Дудакълар ал кираз,
Шу тегиз манълай,
Къувурчыкъ зилифлер джоштура
къалбни.
Азырым ашкъынъдан рух олып,
Талмай,
Кечмеге къар баскъан шу юксек
Алпни.

Достларым гемини къуртармакъ
йолун
Арайлар,
Зан этсем,

Оларны корьмейим.
Козююнде козьлерим,
Сыкбылгъан элинъ:
--Шу геми эбедий къалсайды,
дейим.
1981

Original Metin: 88

МЕВСИМЛЕР

Мевсимлер келини баар,
Гул-багъча...
Озюне чагъыра джошкъун
къалблерни.
Тереклер устюнде чечектен
багъджа,
Кунеш айдынлата шавлели
леблерни.
Тереклер устюнде чечектен башка,
Яраша гогерджин,
Къушларнынъучушы.
Озеннинъ шень суву окътала
ташкъа,
Яраша яйлада чобаннынъ юрюши.
Къарылгъач,
Турналар...
Улкелер ашып,
Саф олып келелер...
Сагъынгъан
Бакъынъ.
Я халкънынъ къалби?..
Дерядай ташып,
Адымлай.

Мевсимлер, йенъиш де якъын.
Не гузель
Тынчлыкъта яшаса инсан.
Мевсимлер
Мевсимнен деньише берсе,
Дженк, Къавгъа хавфыны корьмесе
джиан,
Дуняда тек севги укюми...
юрсе.
1984

ИЛКИ СЕВГИ

Джевизлик ичине комюлген койде,
Санъа келген кунюм аля акълымда.
Original Metin: 89

Экимиз отурдыкъ биз тена ерге,
Лякин сёз ачмадыкъ севги
акъкъында.
Сенинъле джевиз джыйдыкъ,
Къырдыкъ,
Ашадыкъ...
Аля агъызымда онынъ лезети,
Сёзим эп янъы мевзудан
башладыкъ,
Тушюнсем, яш къалбим тола езиет.
Кунъ кечти.
Аятны джевизге бенъзеттим,
Джевизде йениш бар,

Бизде шен омїр.
Илк севгим сєнмеди,
Мен чокъ бекледим,
Кел, джаным,
Олмасын омюрлер комюр.
1983

ЧЫРАЙЫНЪ КУЛЬДИ

--Ава пек сувуды, ушюдим,--
дединь.

Евге кирген сонъ да, кене
ортюндинь.

Къопкъанъны быракътынъ,

Эвде тек кендинь,

Соба да янмагъан,

Текрар окюндинь.

Къыртышнынъ къышы

Аязлы да.

Чевре-чет серт къаргъа бурюнген
чагъда

Original Metin: 90

Эркеснинъ къышта да озъ иши ола,

Тарлада...

Фермада,

Чельде ве багъда.

Артынъдан ишкюзар севгилинъ
келди,

Черенъе арарет синъгендай олды.

Одун да тапылды,

Атеш де янды,
Сувукъ эп чекилди,
Чырайынъ кулди.
1970

ЙАПРАКЪЛАР САРАРДЫ

Йыр

Япракълар сарарды.

Кузь йели эсти,

Чаларды орманлар,

Дагъларнынъ башы.

Сен ёкъсынъ.

Тереклер мугъайды,

Кусъти,

Мен сени беклейим,

Кел къалем къашлым.

Келмесенъ, гонълюмде кедерлер
сезем,

Арадан елемли сєзлер кечтими?

Бу кускюн багъчада

Эп янгъыз кезем,

Original Metin: 91

Кузь ели севгинъни алып кеттими?

Сен айры тїшкенсинъ, анъладым,

Козюм,

Ёл узакъ олса да къайгъырма ботен.

Къалбимде инам бар,

Айтмагъа сѣюзом,

Беклейим

Келирсинъ

Мен умют этем.

1970

ИС ЕТЕМ...

Сенде айрыджа гузеллик корем,

Къалбинъде насылдыр якъынлыкъ сезем.

Коръмек истейим текрар ве текрар,

Ис этем...

Сенинъле багъчада кезем.

Базан сен янымда хошнут оласынь,

Козлеринъ йылтырай, йылдызгъа бенъзей.

Шу гедже кене де янымда къаласынь...

Сыманъ бу...

Гонюлим:--Кел джаным, кел,--дей.

1970

СЕНЪ ЙОКЪСЫНЪ

Озь ренкини къызгъанмай козьлеринъе

Берген денъиз...

Original Metin: 92

Анъладым коръген чагъда.

Лякин, джевап бермединъ сѣзлериме,

Тек екимиз едик шу кюню багъда.

Мен ашыкъкъа бир агъыз джевабыньны

Денъиз киби, тереңде сакълайсыньмы?

Манъа назлы бакъышынь-- севгинъми бу,

Ёкъса, ялынъыз, хатрими ёкълайсыньмы?

Саиллерге чыкъам мен, мавы далгъа,

Шувулдай да гонълюмни алып кете.

Багъча бетке чеврилем, бакъам йолгъа

Узакъ ёллар...

Сен йокъсынь къыз, кунълер оте.

1971

ЙАШАП ОЛАМАМ

Бир данем йылдызым дединъ сен бир кунъ,

Корюшкен кунимиз озен боюнда.

Адамны йылдызгъа бенъзетмек мумкюн,

Ишхане, тарлада...

Эмек къойнунда.

Лякин мен, севгилим, сенчюн бир заман,

Йылдызлар сырыдай гизли къалалмам.

Асретлик азабын мен ич чекамам.
Зоре киби бир озюм яшап оламам.
1972

Original Metin: 93

БУЛЬБУЛ ОТИ

Чименликте бульбуль отькен
сабасы...

Мунълы сеси орталыкъкъа
дагъылды.

- Нечюн отти, нечюн мунълы
садасы?..

Белки, севген яресини сагъынды?

Чименликке тараф шу ан юрдим
мен.

Таныш эзги кулагъымда инъледи.

Озь бульбульим, севимлимни
коръдим мен,

Йырларыны динледим.

1972

СЕНИНЪ ИЛЕ

Севмез едим зифт къаранлыкъ
геджени,

Эгер де сен янашамда олмасанъ.

Севмез эдим, къатмер гульни,
гъонджени,

Севиндирген яр янымда олмасанъ.

Гедже яхшы.

Гъондже яхшы сен иле.

Долансакъ биз багъчалыкъта
шенъленип,

-Битмесейди гедже- дейим
гонълюмде.

Гедже меннен багъчалыкъта юрсенъ
сен,

Сенинъ иле кезингенде эгленип.

1972

СЁЗЮМДЕН ДЁНМЕЙИМ

Йыр

Билмедим, билмедим

Не вакъыт келирсинъ.

Original Metin: 94

Асретим, кульмейим,

Сен мени билирсинъ.

Гонълюмни джоштуруп,

Манелер йырладынъ.

Къалбимни осьтюординъ,

Севдайым дуймадынъ.

Эр баар лялелер ачкъанда
къырларда,

Къокъу эм наз иле турасынъ
къаршымда.

Адынъны къач кере ешиттим
йырларда,

Кедерли юргенде, чал дагълар
башында.

Сен кеттинъ келмединъ,

Не вакъыт келирсинъ?

Асретим, билмединъ,
Не вакъыт билирсинъ
Сёзюмден дёнмейим,
Эр баар, эр яз,
Асретлик санчыла.
Олып бир аяз.
Эр баар лялалер ачкъанда
къырларда,
Къокъу эм наз иле турасынъ
къаршымда.
Адынъны къач кере ешиттим
йырларда,
Кедерли юргенде чал дагълар
башында.
Къач кере лялелер,
Къызарды, солдылар,
Къалбдеки шавлелер
Бир атеш олдылар.
Узакъ тур, янарсинъ,
Къалбимнинъ къоруна.
Асретлик зоруна.
Эр баар лялелер ачкъанда
къырларда,
Къокъу эм наз иле турасынъ
къаршымда.
Адынъны къач кере ешиттим
йырларда,
Кедерли юргенде, чал дагълар
башында.
1975

Original Metin: 95

САТИРИК ШИИРЛЕР ОГЪЛАН ВЕ КЕЛИН

Ана бабаны сыкъты экиси,
Омюрлик топкъанын
Елге савурды.
Огълан-келин олды.
Эвнинъ эркеси,
Ана-баба къалбни
Якъты, къавурды
Бир кунъ театр,
Бир кунъ ресторан,
Дагъларгъа кезинти,
Озенде раатлыкъ,
Мал-мульк савушты,
Бошады аран,
Куместе исе
Къалмады батлыкъ.
Эмекке сарылмакъ
Олмады адет,
Кунъ келди
Къартлар да аламден отти.
Энди кимседен
Келмеди имдат,
Эксине айрылмакъ
Вакъытты йетти.
1983

МЕНФИЙ НУМУНЕ

Акъайлар отургъан

Ракъы ичелер,

Original Metin: 96

Балалар коре де,

Анълмай сукълана.

Къоркъа,

Чевреден айланып кечелер,

Акъайлар ачувлы,

Урмагъа окътала:

--Чезилинъ бу йерден,

Багъыра бириси,

Къолунда шишеси

Атмагъа ынтыла.

Дигери...

Юзюнинъ бурушкен

Териси,

Богъаз къылт-къылт ете,

Козълер къымтыла.

Дерсинъ акъылларын

Ичкенлер олар,

Куфюрлик,

Сасыкълыкъ...

Ар-намус этмейлер.

Козълери йер сечмей,

Къадын ве балалар

Корер де демейлер,

Бу йерден кетмейлер.

1983

КЕТТИ ДЕ БОШ-БОШУНА

Гъани саба эрте тура,

Азырлана ишине,

Ана-бабасы озгъара,

Бакъып къала пешинден

Элбет,

Огълан осьтюрдилер,

Original Metin: 97

Къартлыкъта тынч олмагъа.

Лякин,

Огъландан куйдилер,

Севе <<шише>> алмагъа.

Ишке кеткен Гъани,

Бир ан,

Кирди ачыкъ тюкянгъа,

Бир шишеджик алды,

Инан,

Кейф берермиш инсангъа!

Богъазындан утту оны.

--Гъылт-гъылт...

Земзем,

Шербетми?

Айынъ сонъу,

Иш чокъ бугунъ

Терк эцинми адетни?

Къуруджулыкъ,
Ишлер кызгъын,
Гъани тащы да келе,
Ичкенини чокъ дуйдурмай,
Олмай шейге кюле.

Сигар иче,
Шахмат ойнай,
Чезе бираз кроссворд,
Столгъа тирелип йокълай,
Бираз айта <<анекдот>>.

Бойлеликнен куни кече,
Акъшам къайта эвине,
Ана-баба огълум иштен
Келди дийе севине.

Original Metin: 98

Гъани тамам бир ай бойле
Къатнады иш башына,
Келир ёкътыр,
Кунлер исе,
Кечтилер бош-бошуна.
1983

БОГЪАЗЫНА КЪАДАЛЫР
Пардош киби бутюн кунъ,
Собаны терк этмеди.
Я вакъыт бош отъкен...
Евден иракъ кетмеди.

Борсайгъан,
Эм къабаргъан,
Къолу ишке ярашмай.
<<Араба>>сын туваргъан
Копек суvara о шей

Акъшам олса,
Кунъ батса,
Чыкъа басыкъ <<ува>>дан.
Беклей тездже халкъ яца,
<<Пара>> тапса авадан.

Гуя къартал лешке къонгъан,
Панджа ура эр якъкъа.
Хырсызлыкътан кимлер онгъан...
Онсыз турмай аякъкъа.
Иште о яшамакънынъ
Тапкъан бойле ёлуны.

Original Metin: 99

Ойламай ташламакъны,
Ич де тыймай къолуны.
Онъа къолум-къомшунынъ,
Нефрети алев алыр.
Суеги, къыйыш иш дей
Богъазына къадалыр.
1983

БУЛЬБУЛЬ ВЕ КЪАФЕС

Бульбульни къафеске.

Къапады олар,

Онынъ ай-зарын.

Сандылар шенълик...

Айванчыкъ кедерли,

Юреги агълай,

Онынъчюн ёкъ энди

Саф ава,

Кенълик.

Терс мезеп достлар эп

Къувана анджакъ,

Эр бири ярым къой,

Ашай да, тоймай.

Кейф чатмакъ бойледир,

Эп яна оджакъ,

Къуш исе къафесте йырламай,

Агълай

Бойлелер аз дегил,

Озь кейфим дийе,

Башкъасын зиндангъа

Атмагъа азыр...

Original Metin: 100

Олар ем бир файда

Кетирмез илге,

Ойлелер халкъындан

Алмалы тазир

БИР КЕРЕК, КЕНЕ КЕРЕК

Кузь де битти,

Тарлада

Бол берекет топланды.

Къар куртуги къырларда,

Къурт-къырмыскъа сакъланды.

Али Ушур <<геми>>син,

Ёл четинде къалдыргъан.

Ич де сыкъмай кендисин,

Юз грамм да яндыргъан.

Копеклер ве къысымлар,

Анда-мында сачылгъан,

--Тамир битти, язсынлар...

Онынъ тили ачылгъан.

Незаретчи агъам да,

Козюни умыш кече.

Не кедерде,

Не гъамда,

Иш де,

Бизден кеткендже...

Бу мевсимге <<геми>>лер,

Яхшы екюн чектилер.

Original Metin: 101

Арманларгъа чокъ бинълер,

Тонналарны тѣктюлер.

План исе юз олды,
Къуванчкъа толду юрек.
Шу <<геми>> ёлда къалды,
Бир керек,
Кене керек
1983

Orijinal Metin: 102

БУРЮЛГЕН

Гъает тикенли
Орькен яйдыргъан,
Йем-йешил,
Кертikli
Япракъларда чыкъ.
Йемиши гуя дут...
Шербетни анъдыра,
Устюне къонмагъа.
Сакъына къущыкъ.
Бир якъ ёсунлы.
Ташларгъа яслангъан,
Дигери селвиге.
Сарылып оськен,
Койлю ич унутмаз...
Янында чокъ олгъан,
Хафиф ель,
Сачыны
Чыбалтып эскен.
Балалыкъ кунълерим,
Анамнен бирликте.
Бурюлген джыймагъа.

Чокъ келе эдик.
Бир кунъ кене де,
Чыкътыкъ да берабер,
Къушлукъ маалинде
Бу ерге келдик.
Бурюлген далынен
Ортюлген эр ер.
Емишин джыймакъчюн
Ашагъы эндик.

Orijinal Metin: 104

Узанам, тикенлер
Элиме бата,
Аджыта...
Тырмалай,
Тала билегъим.
Анам аймакънынъ
Ёлун анълата.
--Огълум, не къадар
Джыйдынъ?—деп сорай...
Еллерим лекели,
Къанмы?
Боямы?
Айырды этмекнинъ
Ёкътур чареси.
Лякин зевкълы,
Онъа
Инсан тоярмы?
Чокъ дефа айландыкъ
Бурюлген чевресин.

Ниает, сепетни
Толдурдыкъ энди,
Тикенлер аджджысы
Тюкенди шу ан.
Сонъра пек ашыкъып
Озенге эндик.
Аджайип бир ренкке
Бурюнген эр якъ
Овакъыт яш эдим,
Чокъ шей акълымдан
Чыкъты,
Силинди...
Сёкюлип кетти.
Шенъ озен акъкъаны
Бурюлген янындан,
Хатрымда,

Original Metin: 105

Арадан
Чокъ йышлар отти...
Абындым,
Сепетим
Озенге далды,
Мейвалар къалкътылар,
Сув узьре ялдап,
Акъып башладылар,
Кедерге толдум.
Агъладым.
Анам тез
Пештмалын багълап,

Бурюлгенлерни
Тутаджакъ олды.
Сув исе озенде
Эп арта берди,
Корюлген ташлар да
Сувгъа чомдулар,
Дагъ башы булутлы,
Къаранлыкъ эди,
Къушлар да япракълар
Ичине къондулар.
--Юр, огълум,
Тездже юр,
Эвге кетейик,
Бакъ, ягъмур къуяджакъ,
Дагъдан сел тюшер,--
Элимден тутты да:
--Озенден кечейик,
Къапалып къалырмаз,
Сонъ харап ишлер...
Шу ан мен, нечюндир,
Инатлыкъ яптым,
Элимде бош сепет,
Урбам да сылакъ.
Козьлерим артымда,

Original Metin: 106

Озенге бакътым,
--Сонъ ундан
Биз кене келирмиз,
Мытлакъ!—

Деген сёз гонъюме
Енгиллик берди.
Анамда аджынув
Къайгысы дуйдум.
Дерал чевирилдим,
Биз тургъан ерде
Ири тамчыларнен
Сонъ ягъмур къуйды.
Чапмагъа башладыкъ,
Кой якъын эди,
Анам козьлерини.
Черемден алмай.
--Чокъ янма,
Евлядым,
Сепетни энди,
Ярын толдурурмыз,
Юр
Артта къалмай.—
Деди
Эвге тез етиштик,
Кирдик,
Бираздан.
Текрар кунеш кёрунди.
Дагълардаки сувлар да саркътылар,
Коръдик,
Коюмиз гъайрыдан
Хош нургъа бурюнди
Анам озъ ишлерин
Япмагъа башлады,

Мен исе азбарда,
Чешит оюнлар...
Кунъ батты.

Original Metin: 107

Къаранлыкъ
Кольгесин ташлады.
Къырдан койге энди
Магърашып къоюнлар.
Гедженинъ артындан
Кене танъ атты.
Кунеш илк нурларын
Септи багъларгъа.
Бурюлген девири
Келди де
Кетти
Бир даа чыкъмадыкъ озен,
Дагъларгъа.
Дешетли атешлер...
Къан тёкюв,
Дженклер...
Олып кечти биз
Юрген ерлерде.
Топлар патлавындан
Инъледи эр ер.
Бурюлген ренкине
Баялды бу ер...
Атеш далгъалары
Ятышты бир кунъ
Койлю балаларнен

Мектепке бардыкь.
Бурюлген янындан
Кечсек де эр кунь
Пишкенде джыймагъа
Къыйналыр эдик.
Сонъра шеерге.
Догърулды ёлум,
Ниетим—окъумаць,
Зенаат олмаць.
Бир даа бармагъа
Тиймеди къолум,

Original Metin: 108

Елбет,
Зор коюнъден
Узакъта олмаць,
Арадан айлар,
Йылар кечтилер,
Бакъ
Энди тарихкъа
Денди шу кечмиш.
Пек чокъ акъранлар да
Шеерге кеттилер
Бурюлген кене шай
Бермекте емиш...
Джыйгъанда еллерим
Къанаткъан олса да,
Юкъулгъан олса да,
Кольмек енълерим,
Авуч ве пармакълар

Тикенге толса да,
Юректен къуванам
Анъып о куньлерни.
Ойлар анама
Коюме котюре
Багъ-багъча,
Озенде,
Къырда кезинем.
Бу меним яшлыгъым.
Пандаша
Илтире...
Адларын даима
Ташыйым озюмнен
Бурюлген мевсими
Эр сене келе.
Яшлыкъ девранымны
Анъам мен илле.
Анам ёкъ,
Юзюмни чевирем ёлгъа...

Original Metin: 109

Бурюлген левхасы
Кире сонъ тилге.
1980

САДЫРБАГЪАЙ ОГЪЛАНЫ
О дюнья ярыгъына.
Асрет олды.
Козълери корьмей,
Турса да къарап.

Къашларын котерди,
Тикленди кенди,
Семагъа козь этти,
Кирпиклер ара,

Ич бир шей корюнмей,
Лякин ис ете,
Чюнки о
Догъма сокъур дегилди.
Яшлыгъы кинадай...
Хаялдан оте...
Койчиги...
Кениш чель...
Череси кульди.

--Акърансыз занларда.
Сабан сюрюле,
Баар,
Яз койлюлер
Эмекне къайнай.
Кенъ йолда тоз къопа,

Original Metin: 110

Ат чапса бириси,
Тезекни чокъучлап,
Чочамий ойнай.
Арманда балалар
Шенъ лиги арта,
Балалар атына
Арманташ эккенде.

Тулупнынъ сеси
Озюне тарта,
Акъшам къой сюрюси
Якъын келгенде.

Садырбагъай,
Шу генч
Огълан къалбине,
Эбедий рушенлик,
Рух олып кирдинъ.
Шиирден гульдесте
Туттурдынъ элине,
Язмакъчюн дефтер,
Эм къалем бердинъ,

Лякин явуз душман,
Бир булут олып,
Къаплады улькени,
Мында да этти.
Эр бир эв ве азбар,
Дешетке толуп...
Явузлар пычагъы
Суюкке йетти.

Койлерде,
Эвлерде,
Эм шеерлерде,
Патлавлар,
Виранлыкъ...

Original Metin: 111

Эм бала сеси,
Атеш янгынлары,
Яна ер йерлерде,
Нидже йигит-кызылар.
Телеф этилди.

Къаршылыкъ косътерди,
Шеер ве койлерде
Адамлар...
Къарланды,
Багъ-багъча сёкюлди,
Осьмюрлер буюклер
Сафында турып,
Ашыкъты душмандан
Интикъам алмагъа.

Шенъ аят йырджысы
Бу алны корип,
Ашыкъты илама,
Курещи олмагъа.
Лякин джанийлер
Туткъуны олды,
Бир къач кой яшынен
Якъалап оны.

Хаяллар омюрге
Кечалмай къалды,
Фашист Германиясына

Сюрдилер сонъу.
Акълымда къыркъ учнинъ
Аязлы кышы,
Адымлай адамлар
Сувукътан сыкъылып.

Ким—ач,
Ким—чыплакъ

Original Metin: 112

Явнынъ не иши?
Истесе джан берсинъ
Эписи чыкъылып...
Чокъ миллет яшларын,
Узакъ шималге
Айлады.
Шу копек аздырма—
Ыркъчылар.

Атта кыйын биле
Алмасы тилге,
Къаршылыкъ косътерсенъ
Ерге чарптылар...
Душман илинден
Айырды занлардан,
Кениш чёллерден.

Сувукъ ил,
Норвегия,
Ёкъ киби сонъу

Зевкъ биле алмады
Шу шимал голлерден.
Азбарда къар-аяз,
Бузлата,
Чатлата,
Трондус лагери...
Шу йерде топлангъан
Эр бир джан—
Инсан,
Ярынки кунюнден

Original Metin: 113

Умуцыз эди.
Поляк,
Мадяр,
Рус...
Чокълар,
Инан!
Джангъа-джан олмакъчйн
Къараргъа келди.

Гедженинъ дер маали,
Лагернинъ ичинде
Атеш ялынлары...
Атышма сеслери.
Душман гъарез эди,
Тамам дев бичимлер,
Эзер,
Кесер эди
Мында эр кесни

Чокъ джесур
Гъайретли...
Огъланлар тапылды,
Патлатты телкъара
Саргъан <<сарай>>ны,
Эр кес ёл таптыгъы
Тарафкъа атылды,
Осьмюр де чапт эп
Бир ерде турмай.

Достларненъ бирлешип
Ёлгъа чыкътылар,
Муаджир.
Зорлукъта.
Пекишти достлукъ.
Расткелген фашистни
Урды,

Original Metin: 114

Йыкътылар,
Огде кенъ орманлыкъ,
Кечилмез батакълыкъ...
Учь кунь,
Учь гедже...
Кимсесиз ерлерде,
Къар-аяз,
Чамурлы,
Эм бузлу голлерде,
Ел-аякъ морарды,

Нур ёкътур козлерде,
Юрди шу яш йигит
Ябанджы иллерде.

Не ерге кете о,
Оны не беклей?..
Мабуслер даркъады,
Бир озю къалды.
Аяз,
Хасталанды,
Нефеси етмей,
Такъаты кесилди,
Бир тамам талды.

Бир койнинъ четинде...
Аякълар юрмей,
Бир къач эв,
Эпсинде баджалар тютей.
Хасталыкъ,
Эм ачлыкъ,
Атта козь корьмей,
Бир евге кирди о,
Разылыкъ кйтмей.
Рангволд Нигар...
Озю коммунист,

Original Metin: 115

Оны да излейлер,
Озь ватанында.
Шашты о корьгенде,

Тутулды нефес,
Титреди,
Такъталды къапы янында.

Огълан ишмарнен
Анълатты онъа,
Олып кечкенлерни,
Олгъан тарызда.
СССР сёзюни къошты да,
Шу ан
Йыкъылды
Курьмеклене
Тили агъызда...

Артыкъ
Ич бир шей
Хатырлап олмай.
Оны яткъызалар
Хавфсыз одагъа,
Куньлер акърын кече,
Эким эп къатнай.
Тёшеги якъынджа
Тура собагъа.

Олгъан бир йыл къадар
Тёшекте ятты,
Эджебий адамлар
Шифа арады.
Ахыры гъалебе

Танбы да атты,
Рангволд шу куни
Ондан сорады:
--Огълум,

Orijinal Metin: 116

Эгер де
Душман енбилсе,
Ярын Авропа
Этсе тантана.
Шу эйилик хабери
Мында да этсе,
Къайтыр эдиньми
Ана-Ватангъа?..

Огъланнынъ козьлери
Яшланды бирден,
--Джаяв кетер эдим,
Ич де ойланмам...
Янакълар сыланды
Козьяш,
Эм терден,
Рангволдге сарылды:
--Бабам ве анам
Ким насыл беклейдир
Келир,
Деп огълум

Айса дженк битти,
Енбилди душман.

Ярындан итибар
Акълыкътыр ёлунъ,
Бу сёзюм керчек сёз,
Огълум сен инан!
Рангволд энъ дюльбер
Костюмин ады да,
Тикиджи устагъа
Ашыкъты шу ан.

Бир костюм тиктирди,
Сонъ йолгъа салды да.

Orijinal Metin: 117

--Огъурлу ёл,
Огълум,
Деди шу инсан!

Арадан кунъ дегъил,
Айлар кечтилер...
Осьмюр эп адымлай,
Эвине къайта
Пек чокълар джебеде
Аджджы сув ичтилер,
Къуршунгъа огърады,
Къайта ве къайта.

Тюшюнмек озю бир
Къайгъы ве дешет..
Олгъан эп адымлай,
Эвине кете

О бахытлы,
Ватаны,
Достлары эшит...
Йырджы бульбуль
Тезден эвине ете.

Лякин хасталыкъ
Къозгъады кене,
Чектиги азаллар
Дерт олып дѣнди:
Бакъмадан илдеки
Олгъан имкяна,
Вира козьлерининь
Шеффафы сѣнди

Дим къара
Къаранлыкъ
Чѣкти огъюне
Экимлер ярдымы

Original Metin: 118

Биле кяр этмеди.
Чокъ дефа тикилди
Ватаннынъ кокюне,
Лякин шу хасталыкъ
Оны терк этмеди

Душман,
Фаджиа.
Козьден айырды,

Айырды кунешли
Зан ве чѣллерден.
Энди о аджиз,
Корьмей къыр,
Байырны,
Корьмей эм балларны,
Увунгъан голлерде.

Душман эписинден
Айырды яшны
Айырды анадан,
Орман,
Дагълардан...
Лякин сѣзлери
Чатлата ташны
Ис ете,
Рух ала,
Рушен багълардан.

О ырыкъ дюнягъа
Чокъ асрет олды.
Козьлери корьмей
Турса да къарап,
Къашларын котерди,
Тикленди кенди,
Семагъа козь этти
Кирпиклер ара

Original Metin: 119

Уралмай кимсенинь
Ярдымы олмадан,
Душман аджизликке
Огъратты оны.
Лякин къалемини
Джошып олмады,
Илам,
Кучъке...
Толду иджады,
Сонъу...
1975

Original Metin: 120

СУЛЕЙМАН ДАГЪЫ

ОШ

<<Яхшыдан ад къалыр,
Ямандан феряд,--
Эскиден айтылгъан
Аталар сёзю.
Сулейман денилген
тарихий бир ад.
Дагъ ады...
Анда къалгъандыр
Чокъларнынъ изи.
Дженкявер атлыны
Анъдыргъан асыр.
кериге чекилди,
Чокъ вакъыт кечти.
Бир заман езилди.
бичаре,

факъыр.
Залымлар оларнынъ
Къаныны ичти...
Акъ къырлар тюбюнден
Шувулдап акъкъан;
Акъ-бура озени.
ебедий тынмай.
Озеннинъ боюндан.
Бакъам мен.
Гузель.
Бир шеер къурулгъан,
<<дженнет>>ке ошай.

Original Metin: 122

Аргында Сулейман.
Эфсане дагъы.
Сулейман,--
Эмекчи дагълылар йери,
Акъ-бура четинде
Багъча эм багъы,
Анда тер тёке
Къарысы, эри..
Бу илде айвалар
Гуя алтындан,--
Далларда алмалар
Сарарып тура.
Шеерни тереклер.
Сакълай сыджакътан.
Сулейман дагъындан
Серин йел ура.

Селбилер баш эгмей.
Йигитлер киби.—
Эректе отлакълар.
Яйылып ята.
Къушангъан,
Ярашкъан
Шу дагънынъ тюбю.
Санарсынъ илки де
Танъ мында ата.
Достум,
Сен къайдасын?..
Эй, джошкъун юрек!
Адамлар ичинден
Къыдырам сени!..
Де къалкъа,
Де чёке,
Теляшлы кёкрек...
Эвинъдем,
Чокъ языкъ.

Original Metin: 123

Корьмединъ мени,
Мен корьген чименлер;
Дюльбер манзара;
Сен догъгъан улькенинъ
къыскъа табири.
Сен киби джошкъун о.
Сени анъдыра...
Нердесинъ?
Бу кимнинъ,

Кимнинъ къабири?..
Ватанынъ
Батырлар,
Аккъында айткъан
Икаяень эр вакъыт.
Акълымда тура.
Халкъ да озъ бахтыны
Не ёлнен тапкъан...
Хатрымда...
Сен йокъсынъ.
юрек еп ура.
Енди сен озюнъ де
Бир батыр олгъансынъ.
Аятынъ шу къызгъа
Берген,
Кеткенсинъ,
Инсан омюричюн
Курешкен огълансынъ...
Эбедий ольмезлер
Сафына отькенсинъ.
--Элвида,-- дер халкъынъ,
Шеферлер окъур,
Аккъында дестан ве
Ривает токъур.
Чокъ асырлар,
Йыллар кечти арадан,
Сулеймандагъ,

Original Metin: 124

Тура шаркънынъ мешали.
Ошкъа келген.
Кече шу Акъ-бурадан,
Мында бакъып
Дёнген киби ер шары.
Мусафирлер келе,
Кете
Кезелер...
Сулейманнен.
Шаир Бабир анъыла...
Мында достлукъ
Нешесини сезелер,
Мен де бакъмакъ
Истедим дагъ танъына.

САБА

Силинген олса да
Мындан чокъ излер,
Чименде сесинънинъ
акс садасы,
Къаршымда бакълалар
Шен,
Сия козлер,
Сулейман дагъына
Келдим кузь сабасы...
Огюмде ачылды
ешилъ бир ульке,
Узакъта Чаткъалны,
Наринни корем.

Дагълар булутларгъа
тиреген елке,
дерсинъ ки куреште
сачыны ёре.
Сагъыма дёнем менн.

Original Metin: 125

Куль ренкли къырлар,
Къой-къозу сюрюси
Толдура йолны.
Иш къайнай чевреде,
Юкселе йырлар,
Ениште корем мен,
Мас-мавы гольни.
Тёпеньде булутлар
Къовалар киби.
пек юксек корюне
Сулейман дагъы.—
Эрекке бакъам мен
Севдалар киби.—
Озюне джелп эте
Заркентнинъ багъы.
Бир ерде корьмедим.
Мен бойле мейвалар,
Намангъан нарлары
саллана далда.
Олар ренк,
лезетни
икълимден алалар,
Оларгъа тенъешсиз,

Шербет ве бал да!
Муджизели аят
левхасы бу ер.
Тесирнен оюмны
саргъанда бир ан
баш егъдим.—
Не ола солмаса гуллер,
Не ола бир гульдай
Солмаса инсан!
Акълымда кене шу
сен айткъан ефсане.
Къаршымда Сулейман
дагъ тура..

Original Metin: 126

Сырым..
Бугунь сенсиз илде
Къалбим виране
Ачайым,
Сен айткъан
Икяе сырын.

ДОСТУМНЫНЪ ИКЯЕСИ

...Бизге къадар
Беш асырлыкъ тарих бар.
Узъген ханы,
Шу Къарахан ат чапкъан.
Девирлерде
Къуршаб корьмеген баар.
Мазлум эрлер

Ич кунь корьмей,
Дерт къаокъан.
Сув,
отъмексиз,
бахыцыз халкъ эзилген,
Бала-чагъа
Етим къалгъан
Эр якъта.
Индже джесурлернинь
Башы кесилген.
Фаджиалар чокъ айтыла
Бу акъта.
Хан аскери ат чапкъан,
Тоз савургъан,
Харабеге чевирген
Бу шеерни.
Яш-къарт демей,

Original Metin: 127

Ким расткелсе
О ургъан
Ве ал къаннен
тамгъалагъан эр ерни.
Талагъанлар...
Не бар исе алемде
виран олгъан
Ош тарласы,
Эм багъы.
Яш къызларны багълап
Якъ-елинден,

Къурбан еткен
тамам еткенде чаггы...
Асыр баба
деген бир къарт яшагъан
О девирде,
Шеернинъ бир четинде,
аммаллыкъ япкъан...
Бир кунъ ишинден...
эвге келе.
Къаны къача бетинден:
Янъгъыз къызы,
эвлядыны чалгъанлар.
Къора,
азбар янгъан:
Харабе къалгъан.
Эв ичинде
Не бар исе
алгъанлар.
Чабакътаки гуль де куйген—
Ёкъ олгъан...
Къартий агълай,
Мевлясына ялвара,
Акъ-бура да гуя
агълай онынънен;
Кокрегинде аевлене от—

Orijinal Metin: 128

Яра...
Бойле алда
талиий кимге,

Не берген?!..
Саба ола...
Чыкъа сокъакъ башына:
Эвлер виран
Матем бугунъ чевреде.
Къыргъын келген
Ошнынъ къарты,
Яшына.
Агълав сеси келе
басыкъ эвлерден.
Ашыр баба
Пек къайгъылы келе де
Чайханенинъ софасында токътала.
Отургъан къартларнынъ
сёзюн боле де,
Эм де дерял сёзни
озюне ала.
--Ей, джемаат,--
Дей о,--
Нечюн къоркъасыз,
Курешейик.
Аят бойле кечмесин!..
Баш егювнен
Нидже гульни якъармыз...
Халкъ, пислерге.
Нечюн кефин бичмесин?!..
Биз емекдар
инсанларгъа кунъ бармы?..
Бизде къылыч

даим азыр турмалы.
Ёкъсуллар да,
Илде ёлун тапармы?
Зорбалыкъны таптап,

Orijinal Metin: 129

ерге урмалы.
Тез арада
онынъ айткъан сёзлери
яшын киби...
Шеер бойлап яйрады.
Джумле шашты,
атешленди козьлери,
джездан багълы,
Къылычисе къайралды.
Нефретленген
шеердешлер бир олып,
афакъаннен
Къуршаб сувун кечтилер.
Юреклерде айдутларгъа
кин толып,
чатыштылар.
Явгъа бир иш кестилер...
Узьген ханы
пек гизленген арайгъа.
Къуллелери
кокке тие беллерсинъ.
О бинълернен
аскер къойгъан алайгъа.
Джан алыджы йылан

Къуш ута дерсинъ.
Билген сёзю:
--Ур,
Йыкъылсын,
Якъ-янсын...
Арткъа къайтмакъ
аскериме айыптыр!
Къараханым,
Мени джиан танысын,
Огге даим,
Арткъа къайткъан гъайыптыр.
Акъшамгъадже къая,

Orijinal Metin: 130

Къырда,
дереле
котек кете,
халкънен аскер чатыша...
Олю толу,
дешет толу чевреде,
Хан кучьлери
вахшияне атыша.
Мазлум халкънынъ
Яш делваны Сулейман,
муаребе майданында
дженклеше.
Зульфיקъарын савургъанда
дёрт бир ян
айынлана,
джумле шаша

бу ишке.
Къылыч силтеп
Келгенлерни бир къалмай,
догъай,
ура,
йыкъа...
Кери къайтара.
Халкъ джебеде.
О тынчланып оламай,
Сердар ола яшларгъа,
Эм къартларгъа
Ексан ола
дженкнен келген айдутлар,
Акъ-буранынъ
саилинде къалалар.
Халкъта да бар
адден буюк гъайышлар,
Сулейманни
Эбеднен джоялар.
Ташлыкъларда

Original Metin: 131

Тына атлар таягъы,
Къан тѣкюльмей,
чарпышмалар токътала.
Дере къырдан
Чезиле яв аягъы,
Тарлалар да
нефесини бол ала...
Къыр артындан куле кунеш.

Кене де,
вадилерге тѣке
алтын нуруны.
Ашыр баба
Чайханеге келе де,
достларына
айта юрек сырыны:
--Келинъ достлар.
Кене эвлер икейик,
Несил догъар,
несил яшар,
Пекишир.
Сулейманнынъ
Намын дестан этейик,
несиллер де
Онъа дерлер тешекюр...
Йыллар кечти.
Факъырларны къуртаргъан,
Сулеймангъа
артты халкънынъ урьмети.
<<Урьмет ецин
онъа мында отургъан...>>
Деди къартлар
Бу инсанлыкъ адети...
уруш кеткен
юксек дагъгъа—
<<Сулейман>>
Адын берди

Original Metin: 132

бу диярда адамлар,
Девир кече.
Кече.
Денъише заман.
Халкъ тилинде
эфсане дагъ ады бар!..

<<БАБИРНАМЕ>> ДОГЪГЪАН ЕР

Шу тарихий шах эсер
<<Бабирнаме>>,
бу дагънынъ тѣлесинде
пейда олды.
Шаир Бабир
яратты табирнаме
инсанлыккъкъа.
Кунъ кечти,
Мында къалды.
Юксек дагънынъ устуне
къурду ода.
Къуш къанаты—
къаламнен шиир язды.
Эрте танъда турду о,
хош авада
гъазел язды.
Рубайи...
Язды,
бозду...
Буюк Бабир ебедий,
сѣзю кескин!..

Нидже йолны,
деврини кесип чыкъты.
Сатырлары
эр къалбе синъ е епкин.
Душманынны сѣзюнен
уруп йыкъты.

Original Metin: 133

Озбек,
Къыргъыз,
Пакистан,
Инд...
тилинде,
Улу шаир,
Тарихчы...
Бабир яшай;
Лирикянынъ чокърагъы
озь илинде,
Дагъ сувунен
берабер акъа,
турмай...
Асырларнен узана
шу сув ёлу.
Сув дегил,
Йыр.
Назим...
Акъып тура,
<<Сув>>ны ёлгъа миндирген
шаир къолу.
<<Сув>> башында

Сулейман магърур тура.
Догъду къоя.
Догъду ил,
Догъду инсан!
Юксек дагъгъа
Сулейман адын берди,
Догъмагъанда Сулейман...
джесур огълан,
белки,
Шаир бабирде,
догъмаз эди...
Шаркъ халкълары бахтына
джесур огълан,
Шу Сулейман

Original Metin: 134

Ханларнен чокъ чекишти.
Азатлыкъчюн курешкен
яшай ер ан.
Оны ан ьп,
Урьметеп...
Ил пекишти
Ады йыргъа,
дестангъа...
Мевзу олды
Азиз ерге чеврилди
баскъан изи.
Белли шаир Бабир де
илам алды.
Догъды <<Бабирнаме>>си,

Шах йылдызы.
<<Бабирнаме>>...
Сулеймансынъ,
Уйкенсинъ,
Кокрегинъде
нидже йыллар изи бар,
саифелеп,
сени терен огъренсем,--
акъикъатны кимсе
аталмаз инкяр.
Акъ-Буранынъ суву
чагълай кедернен.
Ешиль тюске кире
Алай дагълары.
Боденелер оте
четте-еректе.
М Ош багълары.
Индистангъа кеткен
деве керваны,
Пакистаннынъ.

Original Metin: 135

чёллеринде сувсурай.
Узген бетте еджел беклей,
къан агълай,
Къарахнынъ алып
къачкъан къызлары.
Халкъ нефрети
ханга дарбе йендире.

Бугъчуллар да,
Парчалана,
Куль ола.
<<Бабирнаме>>
Бир шаад олып тура,
Шу девирчюн тикленген
эйкел ола.
Иште бойле
Чин дестанны алемде
юксек дагънынъ
чин тарихи яратты.
Асырларнынъ
Джебирини белинден,
дагъ устюнде
тургъан инсан къыйратты.
<<Эзазульге>> дерс
бермеген инсанга
аят бармы?...>>--
Деген о.
Ватан ичюн тюшкен
эр тамчы къангъа
башын егген,
Истихфаргъа келген о.

Дагъ тёпеси,
янгъыз ода.
Харабе...
Авеленген

Original Metin: 136

Къущукъларны коресинъ.
Ёлу ёкътур.
Чыкъмай анда араба,
таштан-ташкъа
басып огте юресинъ
Бабир шиир язгъан
къалем долапта;--
аля бугунъ
шаирни беклеп тура.
Зан етесинъ
Буюк талант аят да,
бизни беклеп
озь еринде отура.
Сулеймандагъ,
булутларнынъ ятагъы,
рухун дашай,
озюнь киби пек юксек.
Шаир бабир—
Шириет атасы,
Сенде догъды,
Санъа темсил шу юрек!
Азиз къалблер
къоюлгъан,
Азиз ерлер,
анъланъ,
билинь,
Эр вакъыт азиз олур.
Сулеймангъа халкъ
даим уксеклик дер.—

Халкы ичюн курешкен
дилде кылыр.
Куреш юзюн
эбедий орытмез булут!..
Акыкыбат ем джесурлик
ерде кыалмаз.

Orijinal Metin: 137

Адалет алчакыларгъа
якъмалы от,
ая теп илерилер,
Тотап олмаз.
Халкы шаири,
Алими
Халкы батыры
Халкыны севген адам.
Ойлелерге эбедий
эджел йокытыр,
Омюрлери, сонъу ёкъ
Ёлгъа ошай.
Кечеджек асырлары
гъайет чокытур.
О сымалар, бакыйлер...
Олмей.
Яшай.
1964

Orijinal Metin: 138

ЕФСАНЕЛЕР

АВДЖЫ ОГЪЛАН

Авджы огълан Бекмырза
Сыкъ-сыкъ тырмаша кыыргъа.
Базан денъызге бара.
Тапкъанда иштен ара.
Кыырынъ арты орманлыкы,
Сагъ якы юксек дагълык,
Эр бир сокыакыны биле,
Авджыда ёкытур илле.
Тюфеги, кыапкыаны бар,
Таныш озен,
Юксек яр.
Тенада пысып, ята,
Тавшан, кыараджа ата.
Кыапкыан кыоя.
Бодене
авы келирге дёне.
Толдурып бир чувалгъа,
Сонъ кыайта чыкып ёлгъа...
Денъызде балыкы тута,
Эр бир шейни унута.
Дагъ-кыырда рузгяр эсе.
Огълан кунь-куньден осе.
Кене авылыкы япа,
Ондан кейф, сефа тапа.

Бир кунь кене сабадан
Чыкыты огълан азбардан.

Къырдан, ормандан кечти,
Бал, чокъракътан сув ичти.

Orijinal Metin: 140

Сонъ кене огге кетти,
Мензилге барып етти.
Бакъса вир шей корюне,
Къапкъан тура еринде.
Якъынджа келди кенди,
Ав тюшкен деп, къуванды.
Анда, марал баласы,
Къайда кеткен анасы!
Къаст еткенми джанына?
Келген къапкъан янына.
Кичкенджик ве арыкъ,
Санки, тек бир афталыкъ.
Ем йорулгъан, джунджуген,
Бутюн гедже ушюген.
Бекмырза пек аджынды,
Онъа юректен янды.
--Урькер,--деди,
Ойланды,
Этрафында доланды,
Зорнен ача козюни,
Туталмай ич озюни.
Бакъып тура огълангъа,
Эм козь ташлай эр якъкъа.
Дерсинъ сорай о имдат,
Аягъында ёкъ такъат.
Ялваргъан киби япа,

Козчюклерни ойната.
Бекмырза якъын келди,
Вазиет белли енди.
Ёргъун, эм де яралы,
Зияде мушкюль алы.
Ярдымгъа мухтач айван,
Бакъмасанъ береджек джан.
Огълан якъынджа келди,
Элиннен тутты энди.

Orijinal Metin: 141

Сыйпап онынъ башыны,
Бакъты кирпич къашыны.
Козълери мавы экен,
Санки енгенлер коктен.
Аякътан яралангъан,
Эм джойгъан баягъы къан.
Огълан чокъ тюшюнмеди,
Шойле фикирге келди.
Шу ан кольмегин йыртты,
Къанлы аякъны тутты,
Яхшы этип багълады,
Сонъ маралны ёллады.
Лякин кене уралмай.
Котерип алды элге,
Якъынджа келип гольге.
Отлар устюне къойды,
Айван аманлыкъ дуйду.
Савут яшап япракътан,
Голь янында,

Чокъракътан
Осалкъын сув кетирди,
Ве маралгъа ичирди.
Айванчыкъкъа джан кирди
Яваш йеринден турды.
О огълангъа даянып,
Алан бетке айланып,
Яваш адым ташлады.
Огге кетип башлады.
Бекмырза ярдым этти,
Онынъ артындан кетти.
Севди,
Оны сыйпады,
Къучакълады,
Оплады.
...Ах, маралым
Бир данем,

Orijinal Metin: 142

Ташлап оламам,
Екянем.
Шимди эвге кетермиз,
Чокъкъа бармай йетермиз.
Сени мында къалдырмам.
Марал сюздю козюни,
Анълар киби созюни.
Огълангъа якъынлашты,
Бекмырза текмил шашты.
Къапкъанны,
Оны алды,

Орман,
Къыр артта къалды.
Кунеш тёпеден авды,
Чал дагъ артына савды.
Олар койге кетелер,
Чокъракъ—
Сувгъа етелер.
Сув арыныкъ,
Тамам козяш,
Четине тизилген таш.
Къанып-къанып ичтилер,
Сонъра четке кечтилер.
Марал яваш отлады,
Огълан да ем топлады.
Акшам...
Кунеш баткъанда,
Тавукълар яткъанда,
Эвге къайтып келдилер,
Пек ёрулгъан эдилер.
Огълан къапкъанны атты,
Маралына ер япты.
Аран төрин донатты,
Оны сыйпап йокълатты.
Сув берди,

Orijinal Metin: 143

Ем кетирди,
Эп янында отурды.
Чокъ кечмеден маралчыкъ,
Тюзелди,

Бир къарачыкъ.
Эркелене огълангъа,
Эп алыша инсангъа.
Энди азбарда юре,
Къомшу баллар да коре.
Епси авес этелер,
Келип бакъып кетелер.
Бекмырзагъа такъыла,
Янгъызыз, джаны сыкъыла.
Огълан онынъле ола,
Маралсыз чыкъмай ёлгъа,
Оны элге оргете,
Отлата чыкъып эрте.
Онынъ хатрыны тапа,
О да дегъенин япа.
Огълан эвде,
Эм ише,
Эм турмушта деништи.
Эп маралнен эгъленди,
Ойы тюрленди енди.
...Эр кунъ атам ве тутам,
Кийиклерни къоркъутам.
Кеклик,
Тавшан демейим,
Авсыз эвге келмейим...
Бир къач йыл кечти дейик,
Дагъда олурмы кийик?
Денъизде балыкъ битер,
Къушлар аламден отер,

Я мен тузакъ къургъан да,
Эм <<туткъун>>ны ургъанда,

Original Metin: 144

От-оленлер таптала,
Дал-фиданлар ёкъ ола.
Башкъалар да шай ете,
Кунлер исе тез кете.
Бойле япсакъ не къалыр.
Акъибети не олур?
Бекмырза чокъ ойлана,
Ёл,
Азбарны айлана,
Ерте тура йеринден,
Тюфек эвнинъ тёринден
бакъа онынъ козюне,
Кирмей ич де сёзюне.
--Мени ал деген ола,
Ала да,
Чыкъа ёлгъа.
Кене къырлардан оте.
Кийик атмагъа кете.
Лякин энди бакъувы.
Дагъда озюн тутувы.
Бус-бутюн башкъа эди,
О дегил гъарез енди.
Тушюнип баса аякъ,
Эр кюн япмай о тузакъ,
Отларны таптамай чокъ,
Тушюнмеден атмай окъ.

Дей табиат,
Багъ-багъча...
Халкъчюн берекет багъджа,
Олмакъ керек эр вакъыт,
Къулламакъ керек бакъып
Отуртып янъы терек,
Сувармакъ,
Бакъмакъ керек
Къорумакъ керек ер кунь,
Гъайып олмасын сакъын.

Original Metin: 145

Деп тюшюне Бекмырза,
Тюфек алса омузгъа.
Буны билмей пек чокълар,
Эр кунь тюфегъин окълар...
Тюшюнемез ич ярыны,
Тек тоюрсын къарынны...
Бир кунь кене сабадан.
Чыкъты экиси азбардан.
Къыргъа тараф кеттилер.
Таш чокъракътан оттилер.
--Тилки къува тавшанны,
Тутмакъ истей айванны.
Тавшан къача,
Джан татлы,
Гуя бир къуш
Шу ан бир авджы чыкъты,
Атты,
Эксини йыкъты.

Бу алны олар коръди.
Яш марал тилге кирди.
--Не ярамай акъсызлыкъ...
Эксинде де бахцызлыкъ.
Заман кучълюнинъ даим,
Къуршун вызлай недайын?...
Акъ-къараны сайламай,
Аткъанлар ич ойламай.
Тийсе эди озюне,
Бакъар эди козюне.
Бие даа тюшюнип атар,
Сагъ ве солуна бакъар.
Яш-явкъагъа о тиймез,
<<Ав>> деп янмаз,
Эм куймез.
Огълан пек тесирленди

Original Metin: 146

Досту маралгъа дѣнди.
Бащыгъыны сыйпады,
Не япмасын ойлады.
Марал сѣзюн больмеден,
Епсин догъру сѣйледи,
Огълан да инмеден,
Бр къалдырмай динъледи:
--Мен де авджым,
Не керек?
Узакъ кетмек,
Эр терек
Таныш мангъа шу дагъда.

Булунам чокъ сырт якъта.
Не расткелсе, атам мен.
Эгер къачса, тутам мен.
Яшмы,
Къартмы, бакъмайым,
Авсыз эвге къайтмайым.
Турмакъны севип танъдан.
Мен кейф алсам бундан.
Достума кирди тикен,
Бу яхшы дегиль экен.
Еди ольчеп кесмели,
Бу ишни терк этмели...
Марал огде,
О артта,
Кеттилер дагъ тарафкъа.
Марал чапты,
Атлады,
Озюне кучъ топлады...

Шундан сонъ авджы огълан
Ойламай иш япмады.

Original Metin: 147

Ер кӱн кезип чӅл,
Орман,
Кийик айван атмады,
Табиатнынъ ренкине,
Эм де илнинъ кокюне,
Тюс къошулды,
Коръмели,

Аят олды шавлели.

1981

АЛТЫН ЭБЕ

Юксек къырнынъ артында,
Озеннинъ сол якъында,
Койден бираз авлакъта,
Аланлыкъта
Боллукъта
Бир аиле яшагъан.
Пенир,
Умач... ашагъан.
Баба туварчы экен,
Ана да чорап орген,
Огъланлары Энверчик,
Япып таштан эгерчик,
Кунъ баткъандже ойнагъан,
Ойнагъан ич тоймагъан.
Баба,
Ана ве огълан
Азбаргъа сачкъан согъан,
Эм бол берекет олгъан,
Эвлери согъан толгъан.
Топ-топ багълап аскъанлар,
Арткъачыны саткъанлар,
Бабанынъ джеби толгъан,
ТӅшек,
Ястык да олгъан.

Original Metin: 148

Эвчигини тюзетип,
Диварларын безетип,
Яхшы донаткъан ана,
Берекетте бар мана.
Шу ернинъ чѣль,
Къырлары,
Тола бай сыгъырлары,
Баба элинде таякъ,
Ашыкъмай басып аякъ,
Чокъ гедже къырда къала,
Бир кунъ шойле ал ола.
Дере чапы тешилип,
Чакъыл ташлар ешилип,
Бир къач сыгъыр тыгъыра,
Бел кемигин сындыра.
Туварчыда къабаат ёкъ,
О чапкъаласа да чокъ,
Ич бир чаре тапамай,
Афат...
Ярдым эталмай.
Шу ан бай чапып келе,
Олгъан зевалны коре,
Туварчыгъа чореме,
Къоя буюк тѣлене.
Сыдырттыра бар-йокъун,
Ишине къоймакъ якъын.
Сонъ азбардан чыкъара,
Шай эте о масхара.
Туварчы иштен къалып,

Эв ичине къапалып.
Айларнен тышкъа чыкъмай,
Юрек кокюске сыгъмай.
Нефретлене,
Тарсыкъа.
Оны диварлар сыкъа,
Ич бир шейде козю ёкъ,
Мал...

Original Metin: 149

Къырны тюшюне чокъ.
Тюшюнде ве эсинде,
Чокъ дерт ташый коксюнде,
--Кене къыргъа чыкъармы,
Къырда тувар бакъармы?..
Ойнакъ эм хош бузавлар...
Къайда о корьген тавлар,
Энверге таякъ берип,
Къаш чатып
Кокрек керип:
--Чап да, къайтар,--дегени,
Япкъаны ве корьгени...
Эпси акълына келе,
Сув акъкъан киби кольге.
Лякин топмай бир чаре,
Шу туварчы бичаре.
Эзиле,
Пек сыкъыла,
Хасталана,
Йыкъыла.

Төшек хастасы ола,
Бенъзи сарарып сола,
Шай да вадеси ете...
Сонъра алемден оте...
Бойгъа туварчы керек,
О ишке къайгъан юрек.
Адамны тапмакъ агъыр,
Истесенъ,
Деллял багъырт.
Бай чокътан-чокъ ойланды,
Чокъ туварчы сайланды,
Бири мемнун этмеди,
Яхшы йолну кульмеди.
Маллар юре бакъувсыз,
Де ач ола.
Де сувсуз...

Orijinal Metin: 150

Багъча-багъларгъа тюше,
Семиз от ашап шише...
Чекиллери ексилди,
Сютлери де кесилди.
Бир кунъ кене себадан,
Бай чыкъа да одадан.
Хизметчисин чагъыра,
Туварчы тап...
Багъыра...
--Байым мен шойле дейим,
Сиз анъларсыз беллейим.
Буны тек Енвер япар,

Яш олса да ёл тапар.
--Чобан огълу,
Чобандыр.
Энвер джебер огъландыр.
Чокъ динълеген бабасын,
Корьген койнинъ обасын.
Къырыны ве чайырын,
Вадиси ве байырын,
Орманда ат чаптыргъан,
Юрюште танъ аттыргъан.
Тек яхшылыкъ огренген.
О мал бакъып егленген.
Энди осьтю буйюди,
Чокътан чарыгъын кийди.
Эмир этинъ о япар,
Сыгъырларнен тил тапар.
Фикирни бай бегенди,
Текрар тюшонди кенди,
Эр джееттен келише,
Ойлеси керек иште.
Бай онъа хабер ёллай,
Бай сёзюне ред олмай...
Энвер верди разылыкъ,
Ана коръди азырлыкъ.

Orijinal Metin: 151

Юн тингти,
Йип ишледи,
Юкъламадан ишледи,
Чорап орьди,

Фес орьди,
Огълунда ишамч корьди.
Чарыкъларын ягълады,
Коселесин багълады.
Чантасын илди чуйге,
О гъамлы кирди эвге.
Бакъса Енвери юкълай,
Анасы беллей,
Дуймай...
Яныкълана анасы,
Дей:
--Тыпкъы озъ бабасы.
Козълери ве бакъышы,
Ейилик япмакъ иши
Бенъзей.
Кормесин зевал,
Къырда бакъкъанда о мал,
Аллам ярдымджы олсун
Кисеси пара толсун.
Элял олсун тапкъаны,
Халкъ бегъенсин япкъанын,
Джесур туварчы олсун,
Къувандырсын еш-достун...
Сейлеп тургъанда ана,
Огълан бирден янъа.
Дей:
--Раацыз олманъыз,
Анам, сиз инанынъыз.
Манъа бердинъыз юрек,

Насиатынъыз керек,
Не десенъиз япарым,
Бахтны сизнен тапарым.

Original Metin: 152

Бабамынъ руху ичюн,
Аджымам ич де кучюм
Аяз демем.
Къар демем,
Керексе эвге келмем.
Къыр башында ятарым,
Малгъа юрюш тапарым.
Мемнун къалыр ем шу бай,
Корюшюрмиз биз эр ай.
Сиз раацыз олманъыз,
Мени бала санманъыз.
Яш олсам да огъланым,
Беденде юре къаным,
Сизни ич де ынджытмам,
Раат юрюнъиз анам...
Бойлеликле шу Энвер,
Яшлыкътан емекчи эр
Олды.
Тынмай чалышты,
Гедже-куньдюз юрюште...
Намуслы огълан олды,
Бай гъайет мемнун къалды.
Лякин келир этмеди,
Куньлер яхшы отъмеди.
Тптыгъы-тападжагъы,

Яптыгы-япаджагы,
Куню-кунюне етти,
Вакъытлар кечип кетти.
Энвер осьти,
Буюди,
Энди козгы корюнди.
Не азаплар тартмады,
Малы,
Мульки артмады.
Такъаты бар белинде,
Мал дегъенде элинде,

Original Metin: 153

Бар эбеси,
Таягы,
Ич де толмай аягы...
Фукъарелик къоркъунчлы,
Базан атта окюнчли.
Эви-баркъы,
Неси
Къайда барса ебеси.
Озь янында булуна,
Энь керекли шей олды.
Гъам ве кедер басса да,
Таш устюнде яца да,
Башы эбеде олды,
Ондан къалпке рух толды.
Ана эвде тек озю
Йолларда еки козю.
Эр кунь бекледи оны,

Ишнинъ ич олмай сонъу.
Базыда къысырларны
айдай да,
Кень къырларны
Кечип,
Узакъ кетелер,
Та чалкъагъа етелер.
Бутюн яз мында къалып,
Эвинден узакъ олуп.
Мал артындан эп юре,
Эвге пек сийрек келе.
Ана кене бир озю
Ёлларда еки козю.
Бир кунь энди кеч маал.
Арангъа къапалды мал.
Сонъ ёлгъа чыкъты Енвер,
Ай ярыкъ,
Айдын эр ер.
Озен шырныкълы чагълай,

Original Metin: 154

Чырчырналар чырылдай.
Чевре адамнен толгъан.
Дервиза.
Шеньлик олгъан.
Багъча четине келди.
Бакъа...
Кеталмай кенди.
Багъ-багъчада мис
Къокъу,

Яшлыкъта ёкътыр укъу.
Алим агъанынъ багъчасы,
Четинде чам,
Арчасы.
Атлыкъараджасы бар.
Кирген къапиджыгъы тар.
Салынджакълар атыла,
Онъа шенлик къатыла.
Чыкъарлар ярыкъ
Яна,
Анда яшлар тавлана.
Бир якъта куреш кете,
Йенъилген четке оте,
Чалгъы-чагъана сеси,
Пуллу къызларнынъ феси.
<<Тым-тым>>, <<Борлу>> чалына,
Къаранфили къолунда,
Къызлар чыкъа ортагъа,
Огъланларны тартмагъа.
Къызлар къаранфил тута,
Огъланлар йел узата.
Дей:
--Истесенъ, къаранфил,
Яхшы
Ойнамагъа бил.
Чалсынлармы
<<Къайтарма!>>

Original Metin: 155

Утанып да отурма.
Къаранфил адий деги.
Онъа къоюлгъан гонъюль.
Бегенсенъ, чыкъ ортагъа.
Ич чекилме аркъагъа.
Сонъ къаранфил сенинъки,
Къалб илхамы онынъки...
Оюн,
Кулькю
Ве шеньлик,
Шай эгълене кой,
Генчлик,
Бугюн яшлыкъ ял ола,
Кедер,
Ве гъам даркъала.
Энвер де якъынлашты,
Къалбинде гъайрет ташты.
Оюнны сейир етти,
Яшлар сафына отти.
Чокъ кечмеди арадан,
Бир къыз чыкъты ортадан.
Бакъса,
Байнынъ Лейласы.
Дюльберлернинъ элясы.
Алтын фесли,
Дувакълы,
Озю де ал дудакълы,
Козлери денъиз ренкте,
Сеси татлы аенкте.

Фырлантысы кумюшли,
Къушагъы бар филтишли,
Эллери гуя къанат.
Чеврилиши бир санат.
Узатты къаранфилни,
Якъты онынъ гонълюни.
--Чалынъ,

Orijinal Metin: 156

<<Чобан авасын>>,
Чалынъ,
Энвер ойнасын...
Чалгъыджылар къурунды,
Давулгъа чокъмар энди.
Ортагъа чыкъты Энвер,
Оюндан титрер ер ер,
Дагълар,
Къырлар зил тутты,
Энвер бир оюн тѣшеди,
Отурмады кошеде.
Шу олду эрнинъ къалби,
Агъыр севдагъа далды.
Эр афта.
Джума куню.
Ташлап сепли куркюни,
Генчлик багъына келди,
Озь Лейлясыны коръди.
Сонъра кирди койюне,
Алчакъ,
Басыкъ эвине.

Анасыннен танышты,
Лейлясына алышты.
Той акъкъында лаф етти,
Достлар ара лаф кетти.
...Энвер севген Лейляны,
Алып олурмы?
Къаны
Оны ниджелер севе,
Нидже къудалар келе.
О гъарип кимге керек,
Лейлядан юрсин ерек.
Шенъ къызнынъ бар озь ёлу,
Эри, елбет бай огълу
Олур,

Orijinal Metin: 157

Шубе етилмез,
Башкъаджа ёл кутюлмез...
Энвер эм де анасы
гъамлы...
Сѣзнинъ манасы.
Лейля къалбтен севсе де,
Бир фикирге келсе де.
Анасы,
Бабасы бар,
Мал-варлыкъ толу азбар,
Къырларда къой сюрюси,
Сата къозу териси,
Саиплер буюк бахткъа,
Къыз бермезлер узакъкъа.

Къарнен келинмез баш,
Олмазлар сай эм къардаш...
Энвер уянды танъда,
Гъайрет бар тенде,
къанда.
Кене таягъын алды,
Ёлуна реван олду.
Эбе кене къолунда,
Чалман исе бойнунда.
Чолкъагъа тараф кетти,
Пандаша къырдан отти.
Козь огюнде Лейлясы,
О къызларнынъ алъасы.
Сакъына,
Юрек ура,
Къаршысында къыз тура.
Къалби джумерт,
Бир багъджа,
Шимдилик гизли багъджа...
Ойлана
Къални ташты,
Тюшондже агъырлашты.

Original Metin: 158

Къалтырады эл-аякъ,
Ярдым этмеди таякъ.
Озю де батты терге,
Чёкти,
Отурды ерге.
Шу ан ебесин ачты,

Бир ал бар,
Коръди,
Шашты.
Ебеге алтын толгъан,
Коръди де,
Шашты огълан
Эм Лейлянынъ шурети,
Гюзелдир онынъ бети.
Бакъа-бакъа тоймады,
Къуванчындан ойнады.
Текрар къырларгъа бакъты,
Сонъра еринден къалкъты.
Аман къайтты артына,
Той,
Азырлыкъ ярына,--
Деди, адам ёллады,
Джемаатны топлады.
Джыйнынъ тойгъа авушты,
Лейлясына къавушты.
Эки генч бахтлы енди,
Коръгенлер де къуванды.
1983

ИКАР

Дагълы бир улькеде,
Ормангъа якъын,
Икар аилеси

Original Metin: 159

Яшагъан бир чагъ.
Авджылыкъ япкъан о.
Юрген эр якъны.
Кечинген ери де,
Олгъан юксек дагъ.
Бир куню янына
Огълуны алып,
Кене авланмагъа
Дагъларгъа кеткен.
Огълу да шу куни
алтыгъа толып,
Бабанен юрге
Пек авес еткен.
Орманлар,
Къырларда
Хош дюльберлик бар.
Дерелер,
Ямачлар...
Гузель эр йерде.
Олар тырмашалар
Текрар ве текрар.
Баба эм огъланчыкъ
бата къан терге...
Ниает, аланлыкъ...
Таныш орманлар.
Чевреде къушларнынъ
Йыры ич тынмай.
Татлы тюшюнджелер...
Укугъа далалар,

Ёргъунлыкъ,
элбетте.
Экиси де дуймай.
Шу анде дешетли
зелзеле ола.
Ернен кок къарышкъан
киби корюне

Original Metin: 160

Атта дагъ еринден
алышып ала.
Къоджаман океан
дагъ еринде
Экиси де дуймайлар
не ал олгъанын
Туралар...
Дагъ башы
йем-йешил кене.
Билмейлер эвлерин
къайда къалгъанын.
Юректе къоркъу бар.
Башлары дёне
Чевреде акърансыз
Мавы сув ятагъы
Далгъалар урула
ялыгъакелип.
Корюнмей койлери,
багъ-багъча...
Топагъы.
Чыкъкъанмы?..

Мавы сув
таш,
къая делип.
Айланып юрелер
корюнген ёл ёкъ,
Дёрт-бир якъ терен сув,
ортада ада.
Къайгъы де пек чокъ
Сонъ бунъа корелер
огълан ве баба.
Кимсесиз адада,
Кунъ агъыр оте.
Кунълер афтагъа,
сонъ айгъа дёне.

Original Metin: 161

Аретлик асал шей.
Джанынъа ете.
Яшлыкътан башынъа
акъ сачлар ене.
Асретлик оларнынъ
сёке юрегин.
Бутюн кунъ юрелер
ада ерегъин.
Эм чыкып бакъалар
юксек дагъелкесин.
Кимседен имдат ёкъ.
Шу да бир беля.
Бир чети къамышлыкъ,
балабан сазлыкъ.

Бир чети юксек дагъ,
корюне чал къая.
Четинде орманы.
Тереклер назик...
Авджылыкъ япалар,
Шойле кунъ кече.
Баба чеврени
долана.
Бо юрт.
Чаресиз,
элемер.
юрегин сёке.
Отурып огълуна
бере эп огъют:
--сабырнынъ туюбу,--дей—
бил, сары алтын...
Огълум бу алгъа
даянмакъ керек.
Аятта расткеле
бойле шей.

Original Metin: 162

Сакъын
Къоркъма сен:
Къайтырмыз,
олсакъ да эрек...
Экиси берабер
ишке сарылып,
тынымсыз эмекнен
мешгъл олалар.

Агъач ве таш иле
бош йерлер къазып,
анда мейва берген
фиданлар къоялар.
Къач айлар,
къач йыллар
келип кечтилер...
Баар нагъмелери
адсыз оада
Турналар шень йырнен
учып кечтилер
кене къуванч ёкътур
огъул,
бабада
Оларгъа такъдиргъе
баш егъмек керек,
янгъызлыкъ,
азаплар
кунь-куньден арца да.
Чеккен езиеттен
сызласа юрек,
атта аякълар
кериге тарца да
Бабагъа епси бир
яшамакъ керек,
догъгъан яш несилни
яшатмакъ ичюн...
бу ойлар бабагъа

Orijinal Metin: 163

берди бир юрек.
Топлады эсини,
билекке кучюн.
Балагъа эм ана,
эм баба олды.
Ач олса, аш берди,
сыйлады башын.
Кунь кечти.
Огълан да
ярдымджы олды,
Эм осьти,
толдурды он эки яшын.
Шу йылы адада
къыш къатты келди.
Чал бузлар къаплады
бутюн ялыны.
Къамышлыкъ,
эм къыргъа
дувадакъ энди.
Бакъынъыз кимсесиз
догъмушлар алыны.
Бунъа адады,
Шу баба-бала:
Баарнынъ келмеси,
Байрамгъа дёнди.
Бабагъа раатлыкъ
бермей шу бала.
Эр кунь он,
юз... суял

ягмакъята энди.
--Биз киммиз,
аслым ким,
бармы догъмушым?
Далгъасы,
элинден...
Бездим бу илнинъ.

Orijinal Metin: 164

Бармы сенден гъайры
аджыйджакъ киши?
Билмеге истек ёкъ
бур ернинъ сырын...
Огъланнынъ сёзлери
тесирли эди.
Баба тюшюнджеге
далгъан сонъ бир ан,
одадан чыкъты да,
айланды кенди.
Къалбинде теляшлы
от янар.
Инан!
Чокъ йылдыр озюни
асретлик эзер.
Ана эм улькечюн
асретлик чекти.
Артыкъ ич бир шей
корюнмей козьге.
Огълунунъ айтаны
сукетен кечти.

Чокъ дефа ялыны
айланып чыкъа.
Озь или не якъта...
Къушларгъа бакъа.
Олар ер баарде
бир якъкъа уча.
Элемли къалбинен
бакъа шу якъкъа.
...Эвимиз,
конюмиз...
Анда олмалы.
Айгиди бизде де
олса бир къанат
Учардыкъ.
Кериде

Orijinal Metin: 165

Къалырды ялы.
Олмазмы, аджеба,
бизге бир имдат!
Бир куню кене де,
Чеврени айланды.
Дувадакъ къанатын
топлады,
кезди.
Оларны тертипнен
бир ерге багълады.
Сонъ пек кямилликнен
бир бойгъа тизди.
Агъачтукъялыны

топлады сонъра,
отурды, учмакъчюн
къанатлар япты.
Чокъ кезди къамышлыкъ,
батакълыкъ ара,
кереги мыкъдарда
Къанат да тапты.
Сонъ бир кунъ сабадан,
Огълуны чагъырып,
къанатны такъты да,
учурып бакъты.
Узун учларыны
азачыкъ къайырды,
ве текрар сынады,
Чаресин тапты.
Сонъундан озю де
такъынды къанат.
Экиси чыкътылар
Учув йерине.
Огълу динълей оны.
Дегил о инат.
Батылар, огде тек
кенъ деря корне.

Original Metin: 166

Баба отурды
сонъ кере ерге,
огълуна бир даа
огъютлер берди.
Къалбинде эйеджан,

баткъан шыр терге.
Огълуна бакъты да
о, бойле деди:
--Огълум, шимди биз
экимиз берабер,
къанат керек,
Учып башлармыз.
Семагъа чыкъкъан сонъ,
кетип бир къарар,
Акърын, акърын..
булутлар ашамыз.
Бу кениш деряны
кечмек муреккеп.
Даа муреккептир
семада учмакъ.
Лякин умютлеринъ
Къавий олсун пек.
Анълайым,
пек къыйын,
къош къанат ачмакъ.
Ана
Ватан ашкъы.
эр шейден агъыр.
Онъа иришмекчюн
сёзюмни динъле.
Артган, я огден,
манъа чокъ багъырма.
Къулакъкъа сес кирмез,
учкъанда, илле.

Учувнынъ зевкына

алданып да сен,

Orijinal Metin: 167

чокъ юксек учмакыны

тюшюнме ич де.

Ем пек де алчакътан

учмакыны севме.

Манъа бакъып уч,

яныма кеч де.

Чюнки юксек учсанъ

кунеш сыджагъы,

къыздырыр,

иритир,

къанатынъ тюшер.

Алчакъта булутлар...

Талар аягъынъ.

Къанатынъ сув чекер.

Дымлыкънен шишер.

Сонъ тутмаз.

Къопар да,

тёкюлир кене,

Эр эки алда да

Фаджиа беклер.

Сонъ ич де етмезсинъ,

ана улькенъе,

Къарарын билгенге

дженнеттир коклер.

Арадан бир-эки

сание кечти.

Къанатын керди де

секирди бала.

Артындан баба да

онъайтлы ер сечти,

учмагъа башлады,

огълангъа таба.

Учмакынынъ зевкыны

билсе эдинъиз.

Чананен таймагъа

ич де бенъземей.

Orijinal Metin: 168

Эр саба семагъ

юкселип кендинъиз,

учмакъ истердинъиз

ёрулмай,

безмей.

Бу зевкъ огъланны

пек къавий сарды.

Унутты бабадан

алгъан огютни

Вира котериле.

Къуванч эп артты.

Баба да, керекмей—

эр шейни унутты.

Санки бутюн сема

онынъ элинде

Сагъына,

солуна...

уча, эп бакъа.

Тап сонъу шашырды
учкъан ёлун да.
Онъа ёл керекмей,
Къанатын къакъа.
Эп юксек чыкъмагъа
тырыша озю.
юректе зевкъы да,
Эп арта бере.
Сема сефасы
багълай эп козюн.
Огюнде акърансыз.
бошлукъны коре.
Бакъса...
Кунешнинъ
амансыз шавлеси,
къанат туткъалыны
иритти бир ан.

Orijinal Metin: 169

Къанацыз ялдады
семада кевдеси.
Дерягъа йыкъылды,
Богъулды огълан.
Баба сагъ-селямет,
Ватангъа келди.
Къанатын топлады,
къонды бир дагъгъа.
Екяне огълундан
айрылды.
кенди

макъсадгъа иришти,
энь азиз багъгъа.

Икар
учмакъ ёлун
ачты инсангъа.
Семагъа юкселди
кумюш къанатлар.
Лякин къарар керек,
эр иште адамгъа.
Айса,
Икар огълун
анъдырыр,
Патлар.
1978

ЧАТАЛ ЮРЕК

Чамлы озен дживарында,
Юксек дагънынъ астында,

Orijinal Metin: 170

Чамлы озен койю олгъан.
Адамлары шень, магърур...
Чамлы озен еп чагъларда,
Шох папийлер устюнде
Койнинъ йигит ве кызлары
Халкъычюн олгъан бир гъурур.
Илде тынчлыкъ
Эр кес къувнакъ,
Бир олып чалышкъанлар,

Макъсадлары,
Ниетлери,
Истеклери бир олгъан.
Танъда турып чалышкъанлар,
Озьара ярышкъанлар,
Шенъ ленмеге келгенде де,
Джошкъан къыз ве огъланлар.
Куреш эм де къошулар...
Къомшу кой огълу Асанны
Джемааткъа таныткъан.
Ат устюнде о юргенде,
Сукълангъанлар къомшулар.
Курешкенде шу этрафта
Олмагъан оны йыкъкъан.
Къуш къонмагъа къоркъкъан
Къатмер устюне
О тырмашкъан,
Сюйрю къая тѣлесинде
Бир якънене о тургъан.
Къоркъу недир билмеген о,
Нидже орман,
Дагъ ашкъан,
Гъайретине эр кес шашкъан,
О эр ерде пек керек,
О бир адий адам дегил,
Онда бар чатал юрек!

Original Metin: 171

...Умуцизден Чамлыюзен
Къара яныкъкъа дала.

Дагъ озени ялысына
Девлер келип йерлеше,
Сыкъ-сыкъ кѣйге тѣше,
Дала...
Халкъ къала мушкюль алгъа,
Ер кес дшаша шу дешетке,
Гъает мѣшкѣл бу ишке.
Къылынгъанлар...
Башсыз девлер
Халкъкъа ич кунь бермеген,
Тосат-тосат екинлерге,
Багъ-багъчагъа енгенлер.
Халкъта дешет вира арткъан.
Янгъыз олуп ѳрмеген,
Ич бир чаре,
Имдат тапмай,
Бу алгъа да коньгенлер.
Дешетлернинъ энъ дешети
Пейда ола бир куню,
Койнинъ бутюн къызларыны
Девлер алып кеткенлер.
Дерелер къошулгъан ерден,
Кесип озен огюни,
Сувны бурип койлюлерни
Сувдан марум еткенлер.
Ана-баба
Фигъан, къыргъын,
Атеш яна чевреде,
Балалары не алдалар?

Юреклери кѳан олды.

Тамам чилле...

Багъ-багъчалар,

Тютюн занлар...

Эр ерде сув етишмей,

Original Metin: 172

Дымлыкъ керек,

Бутюн небатат солды.

Бирлик олып койнинъ халкъкъы,

Бир къач юрюш яптылар.

Лякин девлер къавий турды,

Халкъкъа ич баш бермеди.

Атта дагънынъ тѳепесинден

аркъан багълап саркътылар,

Кене чаре тапылмады,

Халкъ сербестлик корьмеди.

Къызлар,

Девлер зинданында,

Агъыр азап чектилер,

Зорлар,

Джебир йолдаш олды,

Эр бирине бу эрде.

Къоркъу толу эр бир гедже

Тамам бир йыл...

Кечтилер.

Девлер шах хабер эткен,

Корьмек истей къызларыны,

Ангисини о бегъенсе,

<<Яр>> этеркен озюне.

Башкъасынынъ бу юлкеде

Къалдырмай излерини,

Ольдюртеджек,

Ёкъ этеджек...

Пек экен эм сѳюне...

Бу хабер де койге егги,

Артты къайгъы-гъадаптар,

Лякин ич бир чаре йокътыр,

Не япмалы?

Адамлар.

Ёл къыдыра,

Айса девлер урар,

Йыкъар,

Original Metin: 173

Эм таптар,

Яш къызларны гъайып этер,

Эп гъурурнен адымлар.

Арам,

Ярамаз девлерге,

Насыл джеза тапмалы?

Эр кесте бар бир тюшондже,

Куреш ёлун къыдыра...

Гъарез,

Вахший махлукъларгъа

Ойле котек тартмалы,

Тап озьлери бегъенсинлер...

Олар нечюн чылдыра?

Халкъ къалбинде элем,

Къайгъы,

Янып,
Шашып тугъанда,
Къомшу койден <<Чаталюрек>>--
Лагъаплы Асан келе
Адамларнынъ алын сорап,
Олар субет къургъанда,
Юксек дагънынъ бит тарафы
Эшиле,
Таш тѣкюле.
...Девлер шахы нефретленип,
Умрукънен ургъан оны,
Гузель къызлар къаршысында
Озюн джесур косьтерип,
Шу кунъ киймек истеген о,
Янъы киевлик танны.
Деген эмиш:
--Ким конмесе
Атарым шай котерип.
Чаталюрек койлюернен
Субетлешти...
Дертлешти.

Original Metin: 174

Къалпте элем,
Турды ерден,
Дагъгъа тараф айланды,
Нефрети чокъ,
Гуя шу ан дагъ авасы сертлешти.
Чамлы озен кене акъа...
Огде къатмер,

Ойланды.
Ниетленди,
--Кетмек керек...
Ем тапмалы бир чаре,
О тюшюнди,
Мында кючнен
Ич бир шейге ирилмез
Ийле керек,
Акъыл иле
Сокъулып ташлы тѣрге,
Гизленмеден ачыкъ-айдын,
Явгъа якъын юрюлмез.
Чокъ тюшюнип отурмады,
Кетти Чамлы озенге,
Дагъ элчиги эп чыбалтты
Онынъ къумрал сачыны.
Бир чобангъа расткелди о
Чыкъкъанда кенъ тюземге
Онъа айтты ве анълатты,
Не керегин,
Арджныны.
Чобан деди:
--Йигит менден
насыл ярдым керексе,
Айт динълейим...
Атта сеннен
кетмейе де азырым...
Чаталюрек:
--Бер сен манъа

Original Metin: 175

Бир кесек пенир де,
Джигер эм де,
Ёгъурт толу
Ичек...
Сонъ мен разыйым.
Шу арада еда олды
Чаталюрек риджасы,
Пенир,
Джигер,
Ёгъурт алгъан,
Огълан кетти ёлуна.
Къатмер ташлар арасында
Ёкълады шу геджеси,
Саба эрте кене ёджу,
Богъчаджыгъы къолунда.
Ёгъурт толу ичек иле
Джигерни комди ерге,
Пенирни де йерлештирди
Эки таш арасына.
Озй исе эп айланды,
Ёрулды.
Батты терге,
Догъгъан кунеш
къалкъты, келди.
Эки дагъ арасына.
Дев бейлернинъ тангъы атты,
Уяндылар укъудан,
Дере-къырлар,

Юксек дагълар,
Чынълады серт сеслернен.
Кой къызлары бастырыкъта,
Сарармакъта къоркъудан,
Чаталюрек даа билмей,
Корюшеджек кимлернен?
Чатма къашлы,
Пардош мыйыкъ,

Original Metin: 176

Бир дев чыкъты шу алде,
Эм гъурурнен адымлады,
Огълан тургъан тарафкъа.
Бир елинде орьме къамчы,
Бир эли де белинде,
Тамам эки къулач къадар
Кенълиги...
Онда аркъа,
Селям,
Саба...
Я, хош келдинъ.
Демеди,
О сорады:
--Бу мекянгъа къайдан тюрединъ,
Макъсадынъ не?
--Айт,--деди.
Чаталюрек сакъынмады,
Онъа тим-тик къарады,
Макъсадыны анълатты да,
Бакъты...

Сёз сизден энди,
Деген киби,
Дев шакъылдап.
Кульди.
Дагъ-гаш сесленди,
--Кюрешеджек экен бизнен,--
Бийсинмеди огъланны.
--Чибин къадар корюнмейсинъ,
Пуф, дер йыкъарым сени,
Аякъ басса ер силкине,
Доланды о алнны.
Йигит деди:
--Ашыкъманъыз,
Экимизде де кючбар,
Мен беклесем сиз акъыллы,
Ферасетли бир девсиз.

Original Metin: 177

Бизлер элбет кюреширмз,
Оны этмейим инкяр.
Лякин шимди акъыл иле
иш корермиз.
Анъланъыз.
Шу абдал дев тапталды да,
Суалнен джевап берди.
--Сыра сизинъ,
Мусафирсиз,
Шартынъызны айтынъыз?
--Кучъ сынашмакъ керек бизге
Деди огълан,

Эм кенди,
Аланды да келген ёлгъа:
--Учъ шартым бар,
Япынъыз?..
Дев,
Динълейим,--деген киби
Къулакъларын тикледи,
--Юрюнъ бираз дере бою,
Анълатайым эписини...
Биринджи шарт ерге къатты
Силиштирип тепмени,
Онынъ къанын чыкъармакътыр
Сонъ дерим экинджисин...
Дев башлады ер тепмегъе,
Чевре тоз-топракъ олды,
Терге батты,
Аякъ талды,
Атта ташлар чатлады.
Лякин къан ёкъ,
Не япмалы?
Сонъ озю разы олды.
--Йенъилдим, деп айтты,
Амма,
Ачувындан патлады.

Original Metin: 178

Невбет огълангъа келди,
Бакъты да о чевреге,
Саллаштырды тепмени,
Къан фышкъырды,

Тамчылар
Бенекледи эр ерни,
Дев пек шашты бу алгъа,
Лякин акълы етмеди.
Бу вакъиа шув-шувнен
Бутюн девлерге етти,
Олар Чаталюрекни
Кюрешке давет этти.
Тёрге енъ буюклери,
Едибашлы дев ётти,
Кимсе четте къалмадан,
Эписи келип етти.
Девлернинъ несиллерден
Мирас пудлукълары бар,
Дедилер ки котерип
тмакъ керек узакъкъа.
Чаталюрек бир бакъты,
Рыкъма-рыкъ толу азбар...
Пудлыкъны алмакъ ичюн
Яваш турды аякъкъа.
Къоркъу
Теляш саргъанда,
Арттан келди сес-фигъан,
Тургъанлар тараф-тараф...
Кимдир чапып келмекте.
Бакъса тюневин олар
Ярышлашкъан дев огълан,
Эп ашыкъа,
Тийменъ, дей.

Озю огге юрмекте.
Чаталюрек токътала,
Анъламай не олгъанын.

Original Metin: 179

Дев чыкъа да ортагъа
Достларына ялвара.
анълата эм тюневин
Насыл алгъа къалгъанын;
Атмасын о пудны деп,
Чокъ ялвара оларгъа,
--Онда къувет хазине,
Пудлукъны алып аца,
Машрыкъ,
Я да Магърипке
Барып тюшер эминим.
Ачувлатманъыз,
Динъленъ
Мирас пудлукъны айса,
Джаярмыз да,
Тапмамыз...
Чокъ зорламанъ йигитке.
Онда олгъан къуветни,
Мен дюн кюреште сездим,
Бир тепкенде къан чыкъты,
Къуруп яткъан топракътан.
Чокъ яшадым,
Чокъ корьдим,
Улкени бойлап кездим,
Базылар сув ичкенин

Къышта бузлу чокъракътан...
Топлангъанлар о девний
Айткъан сѣзюн больдилер,
--Атмасын!—деген сѣзлер
эшитилди...
Зый-чувлар...
Девлернинъ энъ буюги,
Еди башлысы турды.
Ашыкъмадан акъырын
Огълан тарафкъа юрди.
Невбеттеки шартынъ не,

Original Metin: 180

Сѣйле ич де тартынма.
Йигит йенъер,
Енъилир...
Ич де къайтмаз артына.
Огълан чокъ тюшюнмеден.
Деди:
--Четке чыкъайыкъ,
Озен бою тюземлик,
Онъайтлы ер бакъайыкъ.
Сечкен сонъ анда ерни,
Ярышымызгъа лайыкъ,
Мен айтырым шартымны,
Сиз динълерсиз токъталып...
Девлер разы олдылар,
Ёлгъа чыкъты эр бири,
Энъ огде Чаталюрек,
Бие къайда кетмесин.

Девлерден кимсе билмей,
Оладжакъ шартнынъ сырын,
Къолай дегил ашамакъ,
Дагънынъ армут,
Кертмесин...
О эм юре
Сакът ола,
Азыр эр ан кюрешке
Бу азачыкъ сакинлик
Тынчландырмай гонълѳни.
Девлернинъ топарынен
Тюшелер сонъ енишке,
Ичек комюлген ерде,
Токътата о ёлуны,
--Мына, шартым,
Ким ерни
Тепип ёгъурт чыкъарыр,
Топлангъанлар эписи,
Бир-бирине бакъынды.

Original Metin: 181

Девлерден тек шу бири,
Биле огълан <<къарарын>>,
Шунынъ ичюн якъынджа
Келмеге де сакъынды.
Доп-доп этип,
Эр бир дев
Ер тепмегъе башлады,
Мейданчыкънынъ ичинде
Котерилди шамата.

Ачувындан базысы,
Топракъ чайнап башлады.
Лякин ёгъурт ич чыкъмай,
Топракъ таптала,
Къата
Базысы пек асабий,
Тереклерни йыкъалар,
Адам киби кутюк,
Таш сувурыла, атыла,
Ёгъурт кене корюнмей...
Тишлерини сыкъалар,
Озен бою ве мейдан,
Тоз-топракъкъа къатыла.
Ахыр чаре тапмай да,
Сонъ огълангъа дёнелер,
Къана, косътер дарбенъни,
Ёгъурт чыкъармы?- дейлер.
Огълан сагъ ягъыны
Пек тёпеге котерди,
Сонъра салмакълап ерге,
Бар кучюнен яндырды.
Ёгъурт бирден фышкъырды,
Аялады эр ерни,
Огълан такъат сайби
Олгъанына къандырды.
Девлер шубели бакъты,
Не демегъе билмеден,

Original Metin: 182

--Даа насыл шартын бар.

Деп багъырды бириси
Огълан кене сёйледи,
Ич сакъынмакъ билмеден.
Деди:
--Топлансын девлер,
Уфагъы ве ириси...
Невбеттеки шартым шу,
Таш сыкъып,
Сув чыкъармакъ,
Ким эда эце шартны,
Энъ кучлю деп саярмыз.
Бутюн девлер бар кучьнен,
Ташларгъа ура пармакъ,
--Эм джесурге, дей огълан,--
Бир де эйкел къоярмыз.
Девлер сыкъкъан эр бир таш,
Джевиз киби парлана,
Чокъ кечмеден этрафта
Бир таш биле къалмады,
Базы ташлар бор киби
шу ан тозгъа айлана,
Лякин ич де сув чыкъмай,
Шартны япкъан олмады.
Сонъундан невбет кене,
Чаталюрекке келди,
Арасында пенири
Олгъан шу таш элинде:
--Эпинъиз саф олуъ да,
Манъа бакъыныз энди,

Мына бойле япарлар...
Такъат олса тенинде,
Таш парламз,
Тоз чыкъмаз,
Ондан факъат сув чыкъар,
Сыкъкъанда ойле сыкъынъ,

Original Metin: 183

Таш болони кетмесин,
Ташны сыкъып сув чыкъаргъан,
Керексе дагъны йыкъар.
Сыкъкъан эр бир ташынъызны,
Сонъ авлаккъа атынъыз,
Чюнки, олар текрар сыкъмакъ,
Ичюн энди керексиз.
Вира янъы тащыкъларны,
Парланъ,
Къазынъ,
Тапынъыз,
Кучъ,
Эмекни боштан къуру
Сарф да этменъиз...
Дей де огълан <<ташны>> сыкъа,
Коръдинъизмш деген киби,
Девлерге назар ташлай.
Сонъра оны Чамлы дере
Озенине фырлата,
Озю четке чекиле де,
Ишни козьетип башлай.
Аланлыкънынъ бир кенары

Дагъгъа тараф узана.
Девлер ташны ата-ата
О тарафкъа кетелер.
Олар кечкен ерлер шу ан,
Кениш ёлгъа айлана,
Гъайретлери ташкъын эди,
Дагъ башына етелер.
Чаталюрек кене мында.
<<Гъайретлилер>> огюнде,
Эллер,
Усть-баш ал къан олгъан,
Лякин таштан сув чыкъмай.
Элде тютюн кисеси бар,
Къамчысы билегинде,
Огълан юре мемнун олып,
Аслы озюни сыкъмай.

Original Metin: 184

Сонъ топлай да эписини,
Дей:
--Бугюнлик бу етер,
Яш къартынъыз ёрулдынъыз,
Сув чыкъаргъан олмады.
Сабагъадже копюр олур,
Эр кес о якъкъа отер,
Кене де шай девам этер,
Башкъа ёлу къалмады.
Къайт да эвге,
Яхшы юкъланъ,
Месюль ишлер бар огде,

Мен де дагъны джылыштырып,
Копур япмакъ керегим.
Танъ яныгъы шавлелери,
Пейда олгъанда кокте,
Мытлакъ мында этип келинъ,
Алынъ емек-керегин.
Мен сизлерни кене тубде,
Аланлыкъта кутерим,
Кечикмеден,
Тырышынъыз
Вакъытында келмеге,
Ярын неден башламасын,
Анда илян этерим.
Танъ агъарды,
Уфукъ янды,
Кунъ шавлеси сачылды.
Чамлы озен боюндаки юксек,
Къарлы дагъларгъа.
Янъы кюнъни шерефлеген
Къапылар эп ачылды,

Original Metin: 185

Аят кирди,
Эм ванланув
Узакътаки багъларгъа.
Чаталюрек аланлыкъта
Беклеп тура девлерни,
Тюневиндеки къатты эмек,
Эзген эди оларны.
Огълан козьден кечирмекте,

Къызлар олгъан эвлерни,
Бугюн изи онъдан келсе,
Къуртараджакъ къызларыны...
Мына ёлгъа азырлыкълы,
Гъарез девлер келмекте,
Энъ ёгюнде еди башлы дев,
Къашларын пек чаткъан,
Арды-сыра,
Бир тарызда,
Тапр-тапр юрмекте,
Сайысы чокъ,
Ем саф узун,
Корюнелер узакътан,
Огълан исе эр келгенге,
Айры-айры анълата:
--Сен биринджи келдинъ, айда,
Эрте баргъан къазаныр...
Олар джошуп,
Рухлана да,
Табангъа къувет чапа,
Гуя шейтандан къача,
Сезмей огде къазаны.
Эр бириси бирер-бирер,
Уварлана къатмерден,
Чамлы озен ташларына
Урула да джан бере.
Чюнки олар копюр энди
Кече беллей о ерден,

Original Metin: 186

Эр бириси олмагъанын
Тек йыкъылгъан сонъ коре.
Бойлеликнен бутюн девлер,
Учурымдан атыла.
Къарсакъ-къурсакъ,
Топалы да,
Къалмай биле кериде,
Чаталюрек чапып бара,
Батырыкълар ачыла,
Шавлели кунь нуры ура,
Магъазларнынь тѳрине.
Эсир кызылр къуванч иле,
Шу ан тура аякъкъа,
Шенълик башлай шу арада,
Ёл ве азбар...
Кошеде.
Азатлыккъа къувана да,
Чапышалар чокъраккъа.
Олар яхшы хатырлайлар,
Койлери бар эниште.
Чаталюрек япкъан эйлик,
Шу ан эр ерге ете,
Къартлар дува башласалар,
Яшлар джыйын-тантана...
Бу азатлыкъ садалары,
Ек олуп дагъдан оте,
Азатлыкъны джесур огълан
Алып келе ватангъа.
Байрам япа шу кунь мында,

Озен,
Дагъ,
Таш ве терек.
Чаталюрек,
Джесур яшлар
Халкъкъа даима керек!
1983

Original Metin: 187